

TAPPART
DECLARATIO
THEOLOGICAE
LOVANIENSIS

DECLARATIO
ARTICVLORVM
A VENERANDA FACVLTA-
TE THEOLOGIAE LOVANIENSIS:

aduersus nostri temporis Hæreses,
simul & earundem
reprobatio,

FACULTAD
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BIBL. AC.

*Per eruditissimum virum S. Pagina professorem D.
RVARDVM TAPPAERT, ab Encusia ecclesiæ colle-
giatæ S. Petri Louan. Decanum, necnon florentissimæ
Academiæ Cancellarium, de religione Christiana opti-
mè meritum.*

Paris anno 1707 Nihil

A

Lugduni,
Apud Mathiam Bonhomme.

1554

Is del'colleccio de la comp. de fhs de Valencia.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Ar & Presbyter 1555

PRÆFATIO.

In progressu harum annotationum hic ferè ordo obseruabitur. Primùm declarabitur sensus ipsius articuli. Secundo ostendetur eius veritas, tum per sacrarum scripturarum testimonia, tum per conciliorum generalium definitiones, tum per concordem patrum doctrinam. Postremò explicabitur in quo aduersarij à nobis dissideant: & rursus in quo nobiscum conueniant. In primo igitur articulo de sacramentis in genere inchoatur: deinde reliqua sacramenta in specie tractantur, quod eò factum est, quoniam circa sacramenta (quorum

ostendetur eius veritas, tum per sacrarum scripturarum testimonia, tum per conciliorum generalium definitiones, tum per concordem patrum doctrinam. Postremò explicabitur in quo aduersarij à nobis dissideant: & rursus in quo nobiscum conueniant. In primo igitur articulo de sacramentis in genere inchoatur: deinde reliqua sacramenta in specie tractantur, quod eò factum est, quoniam circa sacramenta (quorum

tum summa vt est efficacia: ita & necessitas in Dei ecclesia, vt in quibus post fidem ipsa fundatur) ita errores sunt valde perniciosi, ijque valde populares, quoniam (ex quo sunt res externæ, & in speciem contemptibiles)

facile est adducere populum in eorum contemptum.

Primus articulus.

CREDENDVM est septē esse ecclesiæ Dei sacramenta à Christo instituta, quæ sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, extrema Vnctio, Ordo & Matrimonium: per quæ (quanquàm externa & corporalia signa sint) Deus tamen inuisibiliter, siue per bonos, siue per malos ministros nostram operatur salutem.

ARTICVLVS iste quatuor nobis proponit: numerū, authorem, vsum, & ministros sacramentorū. Pro declaratione igitur huius articuli, primum explicandū est, quid sit Sacramentum: nam ex huius definitione ignorata, sicut ex fonte prouenit omnis error, qui est circa ipsa sacramenta. Vocant igitur maiores nostri sacramenta, signa quædam externa & sensibilia, quæ videlicet sunt posita in rebus corporalibus externis & sensibilibus, hoc est, aliquo exteriori sensu perceptibilibus, per quæ misericors Deus salutare gratiæ effectus operatur, quos ipsa representāt. Hoc est, quod dicit Magister in j. dist. iij. ex Aug. Sacramētū est inuisibilis gratiæ visibilis forma, imaginem ipsius gerēs & causa existens. Vox quidem sacramenti non habet significationē iu-

*Sacramētum
quid?*

DECLAR. ART. LOVAN.

6
xtra Latini sermonis proprietate (nam iuxta hanc signi-
ficat sacramentū iusiurandū, siue obligationē iuramē-
to confirmatam cū interpositione diuini nominis.) ve-
rūm ex appropriatione rei nouæ impositum est nouū
vocabulū propter ordinem, quē habent sacramēta ad
sanctitatē, cuius ipsa sunt signa & causæ: aliās enim &
sacrum secretū diceretur sacramentū, quod in se sancti-
tatem aliquam occultam habeat, sic dicitur Thob. xij.
Sacramentū Regis abscondere bonum est. Et ad Eph.
iij. Quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis
in Deo. Quod si per singula sacramenta discurreris, fa-
cilē perspexeris ipsorū vnūquodq; in signo aliquo ex-
terno & sensibili consistere. Baptismus nanque in ex-
terna ablutione situs est. Pœnitentia in contritione,
satisfactione & confessione. Confirmatio in vnctio-
ne chrismatis in fronte. Eucharistia in speciebus pa-
nis & vini permanentibus. In ordine est actio Epi-
scopi tradentis calicem, librum, & eiusmodi. Deni-
que Vnctio extrema, vt ipsum nomen indicat, in vn-
ctione certarum, quarundam partium corporis. Demū
in matrimonio sunt personæ contrahentes. Adhæc in
vnoquoque sacramento præter has res externas quæ
tantum materia sunt sacramentorum, accedunt certa
quædam & determinata verba, in quibus consistit for-
ma sacramentorū. Hinc ait Aug. Accedit verbū ad ele-
mentum, & fit sacramentum. Et quemadmodū in his
omnibus actiones trāseunt & non permanēt, ita & ipsa
sacramenta non manent, sed simul cū exhiben-
tur, sunt & transeunt (excepto sacramento Eucharis-
tiæ, quod tandiu conseruatur, donec species panis
aut vini permanent) sed quanquam re ipsa transeant,
relinquūt tamen in suscipiente effectum aliquem gra-
tiæ.

Singula sa-
cramenta in
aliquo signo
externo con-
sistere proba-
tur.

Augu. super
Joann.

ADVER. NOST. TEMP. HAER. E.

7

tiæ, quem in eo producant simul dum ministrantur,
nisi per suscipientem ponatur obex, aut impedin-
tum siue per indispositionem, siue per contrariam dis-
positionem. Hunc salutarem effectum vocat articu-
lus salutem, ne quis fortē putet intelligi, duntaxat sal-
uationem à peccatis. De numero sacramentorum ni-
hil expressis verbis dicunt scripturæ, verūm cū se-
ptem meminerint & non plurium, colligendum, relin-
quunt esse septem & non plura, sicuti colligimus tan-
tum esse quinque lib. Moyfi, & quatuor euang. quum
scripturæ non plura continent. Sic D. Dionys. colligit
esse iij. hierarchias Angelorū, & ix. choros, non quod id
expressis verbis scripturæ edoceāt, sed quod tot memi-
nerint, non pluriū facientes mentionē, quā vniuscui-
usque sicuti ipse enumerat. Ad hæc celeberrimū con-
cilium Florentinum quam de hac re ex scripturis &
apostolica traditione didicerat sententiam declarat,
& definit Græcis & Armenis, vt pote dictis argumentis
Catholicorum consentientibus re prius diligentissi-
mè discussa, argumentis validissimisque examinata,
quæ hinc inde adducebantur, iuxta quod acta istius
concilij scribit Blondus eiusdem concilij notarius. Blondus No-
tarius.
Ibi (inquit) pronunciatum est esse septē ecclesiæ sacra-
menta, & hæc eadē ipsa, quæ in articulo enumerantur.
De his dicitur, quod gratiam continent, & dignè ipsa
suscipiētib. conferunt, quod & articulus dicit, dū astruit
Deū per ea nostram operari salutem, conformiter ad
scripturas quæ dicunt, Hominē ex aqua & spirtu san-
cto renasci: itē mundari ecclesiam per lauacrum aque
in verbo vite: rursus saluos nos fieri per lauacrum re-
generationis. Verūm de his diffusius, vbi de singulis
sacramentis in specie fiet sermo. Eādē de numero &

Numerus sa-
cramentorū.

Dionysius.

Conci. Flori.

Blondus No-
tarius.

DECLAR. ART. LOVAN.

efficacia sacramentorum semper habuit & tenuit sententiam ante illud conc. Florent. sub Eugenio quarto celebratum Catholica ecclesia. Hinc in tit. de hæresib. ca. vj. Ad abolendā, anathematizātur vniuersi quicunque de sacramento corporis & sanguinis D. N. Iesu Christi, vel de baptismo, vel de peccatorum cōfessione, matrimonio, vel reliquis sacramentis aliter sentire aut docere non metuunt, quā sancta Romana ecclesia prædicat & conseruat.

De sacramentorum institutione.

*Sacramentū
vñ institutio.*

NOTANDVM sacramenta ab eo institui, à quo habent quòd sint sacramenta. de ratione autem sacramenti sunt tres. Res sensibiles, significatio gratiæ, & eiusdem virtus effectiua. Christus autem est, qui & res certas elegit, certamque verborum formam præscripsit: idem ipse est, qui illis rebus significationem indidit, quique eis efficaciam conferendi gratiam contulit, meritoriè quidem in quantum homo, & inter homines & Deum est mediator: effectiue autē in quantum Deus vnius nature & substantiæ est cum patre & virtutis eiusdē. Cōsequitur ergo sacramēta esse à Christo instituta. verbi gratia. Christus dominus ex omnibus elemētis elegit aquā, vt esset materia baptismi simul, & certā formā præscripsit, sub qua baptismus fieret: rursus aquæ siue ablutionis corporalis quæ in aqua est: ipse quoque merito mortis suæ ablutionis virtutē cōtulit operādī quod significat. De hac re D. Aug. trac. vj. super euan. ioā. sic loquitur. Potuit quidē dominus noster Iesus Christus, si voluisset, dare potestātē alicui seruo suo, vt daret baptismū suū tanquā vice sua, & trāferre à se baptizandi potestātē, & constituere in aliquo seruo,

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

seruo suo, tantam vim daret baptismo translato, in seruum, quantam vim haberet baptismus datus à domino, sed hoc noluit ideo vt in illo spes esset baptizatorum à quo se baptizatos agnoscerent: noluit ergo seruum ponere spē in seruo. Ideoque clamabat Apostolus, cum vellent homines ponere spem in seipso: nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Baptizauit ergo Paulus tāquā minister non tanquam ipsa potestas: baptizauit autem dominus tanquam potestate ipsa, & potuit hanc potestatem dare seruis sed noluit. Si enim daret hanc potestatem seruis, id est, vt ipsorum esset, quod domini erat, tot essent baptismata, quot essent serui. Quod ne fieret sibi tenuit dominus baptizandi potestatem, seruis ministerium dedit. hætenus Augustinus. Quibus verbis dicit Christum quidem potuisse dare hominibus potestātē instituendi sacramēta, eisq; dandi suam efficaciam, vtilitatem & virtutem, verum id non cōgruisse seruandæ vnitati ecclesiæ: sic enim facile fuisset subiecta diuersis scismatibus, si ex traditione ministri & eius cōditione extitisset qualitas & efficacia sacramēti: si, inquam, virtutem suam ex ministerio sortirentur.

De determinatione autem materiæ sacramenti, aut etiam formæ atque ipsius ministri, tenēt quidam probabiliter hanc fieri potuisse ab Apostolis, imo factam esse re ipsa in nonnullis sacramentis ex instinctu spiritus sancti, vt de confirmatione & extrema vnctione tradunt Magister sententiarum & Hugo de S. Victore. Quin & in baptismo iusta & rationabili causa id exigente aliquid circa formam ex eiusdem spiritus occulta suggestionē immutarent, tradentes illud in nomine Christi, quod ipse dominus disposuerat conferri.

*Lombardus
Hugo de S.
Victore.*

Christus institutor sacramentorum nec dum ut homo sed etiam ut Deus.

in nomine patris filij & spiritus sancti. Verum circa efficaciam ac virtutē sacramentorum quanquā habere potuerunt, nullam tamen habuerunt potestatem, nec dandi eis virtutem, nec remouendi, nec augendi, nec minuēdi. Atq; hoc certa fide credendū est, quod vult articulus, dum astruit credendum quod hæc sacramenta sint à Deo instituta. Est prætereā notandū, vt prius attigimus, sacramenta non solū esse à Christo instituta vt homine, sed principalius etiam à Deo patre, ex cuius mandato & materiam elegit, & formā præscripsit, & significationem certam indidit, sicut ipse asserit, se non à se facere quicquam, sed ex mandato patris sui. Ioan. v. Apud quem patrem hoc meruit, vt ipse sacramentis eam largiretur virtutem, quam habent, nepe operandi salutem nostram. Hactenus de efficacia & vsu sacramentorum dictum est ex scripturis & definitione Conc. Floren. simul & antiqua traditione & obseruatione totius ecclesiæ, quæ manat ab Apostolica traditione.

Additur in articulo. Quamuis externa & corporalia signa. Quæ aduersatiua particula additur ad remouendam obiectionem aduersariorum indignè ferentium, quod rebus externis atque corporalibus, & in speciem vilibus nos subiicimus ab ipsis salutem querentes. At huius diuinæ ordinationis pulcherrimā rationē annotauit Hugo lib. j. de sacra. parte. ix. cap. v. Quandoquidem, inquit, nos Deum dereliquimus per creaturas, voluit Deus vt nos creaturis subiiciamus, quatenus homo dum sensibilibus rebus, quæ infra ipsum sunt ex præcepto creatoris reuerendo se subiicit, ex hac humilitate & obediētia Deo magis placeat, & apud Deum mereatur, cuius præcepto salutē quaerit in infer

in inferioribus se, & si non ab illis, sed per illa à Deo. Postremò restat vt de ministris aliquid dicamus. Dicit igitur articulus, Deum operari nostram salutem siue per bonos, siue per malos ministros. Cuius originalis & prima ratio ex dictis potest esse manifesta, quia homo conferens sacramentum solū per modum ministerij & instrumenti operatur, bonitas autem & malitia condiciones sunt impertinentes ministerio: non enim ideo ministri sunt, quia boni, sed accidit ministris, quod sint boni: quare conferunt nihilo secius verum sacramentum etiam si mali existant. De hac re Augustinus scripsit integros libros quāmplurimos. contra Donatistas, contra Parmenianum, contra Cresconium grāmaticum, vt non sit opus inhaerere huius particulæ probationi: non desunt etiam scripturæ euidenter ad id stabiliendum, quas licet videre passim ab Augustino adductas lib. præfatis. Hic iam quaeritur, inquit Apost. inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Erant etiam igitur tempore Pauli plurimi dispensatores mysteriorum Dei mali & infideles. Rursus testatur Euangelista quendam positum super familiam domini, cuius pars postmodum à domino posita est cum hypocritis: quia percuteret conseruos & inebriaret se &c. At iterum apertissimè scripsit Do. Paulus primo Corin. primo, dicens, ex merito ministri nullam omnino pendere virtutem sacramenti, sed ex virtute domini, ita neque à bono melius, neque à malo peius est quod administrat sacramentum. Non timeo adulterum (inquit Augustinus) neque homicidam: securum me fecit ille, qui dixit. Hic est qui baptizat. Rursus: quid tibi facit malus minister, si bonus est dominus? Plantat quidem Paulus,

Augustinus.

& rigat Apollo, at qui incrementum dat & gratiæ fructum vnus est Deus, gratiam nanque & gloriam dabit tibi dominus. Intelligimus autem nō solum verum esse & ratum sacramētū quod à malo confertur, verum etiam habere effectum in suscipiente, ita quod malicia nec sacramētū impediāt nec effectum eius, dummodo occasione maliciæ ministri non ponatur obex gratiæ ex parte suscipientis vt fieret, si sciēter participaret in crimine cum ministro cooperans ei ad peccatū: sic enim nullum reciperet fructū, quoniam reddit se incapacem ad suscipiendum effectum.

Ministri sacramentorum qui.

Secundò aduerte arti. loqui de malis ministris in genere qualescūque demū illi sint, siue fideles, siue infideles, Turche, Iudæi, hæretici, schismatici, publici peccatores, vsurarij, cōcubinarij, nulla prorsus malicia potest per se impedire sacramentum, aut eius efficaciam, dummodo adsit potestas ministrandi cum intentione. Secus si est excommunicatus, tunc enim non ob maliciam nihil faciet attentans, sed ob excommunicationem, quod intellige iuxta mitigationem factam in Conc. Constantien. Si est publice & naminatim excommunicatus, vel ob notoriam percussione clerici, alias quandiu ab ecclesia toleratur, etiam si excommunicatus sit, rectum est quod facit (quanquam grauiter peccet administrando) & effectum sortitur in suscipiente, si modo obicem non ponat, vel consentiēdo ei in crimine, aut sit contra præceptum ecclesiæ, vel quacunque alia causa, quoniā in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Declaratione articuli præmissa & eius probatione, restat vt ostendamus in quibus aduersarij nobiscum conueniant, & in quibus non, quam rem diffi-

Sapi. 1.

cilem

cilem facit ipsorum inter se dissensio, imo eiusdem frequenter à seipso dissensus. Re ipsa comperimus verum esse quod Athanasius de hæreticis, ipsos videlicet nō secus tradere sua dogmata quā homines condunt testamenta: quoniam vt hi sua testamenta immutandi vt libuerit sibi habēt potestatem, ita illi potestatem sibi retinent, quoties libuerit, sua dogmata immutandi. Verū vt ad rem veniamus, cōueniunt nobiscum aduersarij in eo quod sacramenta fateantur esse signa externa & sensibilia, & à Christo instituta. rursus & in eo pleriq; ipsorum quod Deus per ipsa nostram salutem operatur. Id enim cōcedunt Lutherus, Philippus, & Calvinus, refragantibus autem Zvvingliani, & his in hac parte cōsentit Bucerus. Rursus & in hoc nobiscum cōueniunt, quod malicia ministri non impediāt veritatem & efficaciam sacramenti.

Athanasius.
Notabile dictum de hæreticis.

Martinus Lutherus, Philippus Melanch. Zvvingliani, Calvinus, Bucerus.

Dissentiant autem in principalibus punctis articuli, & primum quidem in numero sacramentorum, nec mirum, si in numero nobiscum dissentiant, cum in ratione sacramenti non conueniant, vt prorsus inutilis sit & vana disputatio, quæ aduersus ipsos de numero sacramentorum suscipitur: cum nec in ratione sacramenti conueniant. Certe ratio quam superius ex Augustino sumpta super Leuiticum, Lutherus igitur, & post eum Philippus dicunt tantum esse tria sacramenta. Baptismus, Pœnitētia, Panis (sic enim cōtempribiliter loquuntur de sacratissimo corporis domini sacramēto) Quodam autem loco dicit Lutherus verius dici tantum vnum esse sacramētum, nam reliqua duo pœnitentia & cana domini potius, inquit, signa sunt sacramentalia. Reliqui tamen ponunt duo sacramenta, baptismum & canam domini siue panē. nam pœnitentiam

Dogma Lutheri & Philippi de numero sacramentorum.

B iij

tiam non dignantur nomine sacramenti appellare. Secundo dissentimus ab eis in re facta per ipsa sacramenta. Bucerus post Zwinglianos valde impiè asserit scribens in cōment. super Matt. sacramenta solum esse externas quasdam notas Christianæ professionis apud homines, per quas videlicet possint dinoscere quempiam initiatū esse Christianismo, ac incepta professione perseuerare. Baptismum nanq; dicit esse externam quandam cerimoniā, per quam Christi militiæ ascribitur, Cœnam autem domini signum continuationis & persistentiæ in ea professione, quemadmodum habitus monachalis signum est professionis monasticæ iuxta ordinem Francisci, Benedicti, aut alterius. Hanc sententiam ad eò impiam & absurdam despicit ipse Lutherus, vt nec dignetur eam inter opiniones recensere. ex ea nanque consequitur, quod & ipse Bucerus concedit, quempiam nec ideo saluari, quia baptizatus est, nec ideo damnari, quia baptizatus non est: vt enim cuculla non facit monachum, ita nec iuxta ipsum baptismus facit Christianum. At quomodo ergo verum est, quod ait Dominus nos renasci ex aqua & spiritu sancto, & nisi quisquis hoc modo renascatur, eum nō posse saluari? Quomodo asserit Paulus, quod dominus saluos nos facit per lauacrū regenerationis? Quomodo Petrus vult pœnitentes baptizari in remissionem peccatorum? Erroris sui absurditatem & impietatem postea attendens Bucerus, aliam commentus est sententiam, quā docet sacramēta esse signa bonæ voluntatis Dei erga nos propter Christum & propitiationis eius, quā nos Deo patri propitiavit: vnde vocat ea signa rememoratiua promissionis Dei, quæ facta est hominibus propter Christum, quibus videli-

cet

cet reducamur in memoriam illius promissionis, cui credentes certo statuēdo nobis à Deo remitti peccata, in Christi gratiam assequimur remissionem peccatorum, quemadmodum visū iride recordamur promissi diuini quod promisit Noë se non ampliùs deleturum mundum diluuiō, & memores promissi credimus Deum hoc præstiturum quod promisit. In hac sententia penè omnes Lutherani conueniant, cum tamen neq; in scripturis, neq; in scripturis sanctorum veterū doctorum vlla huius significationis fiat mentio. Verū tamen est, quod cum omnia gratiarum dona nobis proueniāt à Dei bona voluntate erga nos aliquo modo ipsa esse gratiarum signa, ita & fauoris Dei erga nos siue bonæ voluntatis, quæ est illarum præcipua causa. Verū alienū hoc est, tam à consuetudine scripturarum quàm scriptorum ecclesiasticorum.

Tertiò à nobis dissident aduersarij in modo & ratione, quibus dicimus Deum operari salutem nostram per sacramenta. Volunt enim sacramenta duntaxat esse signa & non instrumenta operatoria: sic q; præcipuum fructum ipsorum asserunt esse significationem & non operationem, nisi in quantum consequitur significationem, non secus quàm Euangelium auditum & creditum dicitur à Paulo esse virtus Dei ad salutem omni credenti propter reuelationem mysteriorum salutis, putā iustitiæ Dei ex fide, quomodo rursus dicit in alio loco. Ego vos genui in Euangelio per Iesum Christum. quin hic sermo fidei permixtus, id est, fide creditus hominem regenerat & renouat. Ad hunc igitur modum aduersarij tribuunt sacramenti salutem, quoniam ipsa dum diuinas promissiones ad mentem nostram reducunt

Item aliud.

B iiij

fidem excitant, quæ apprehendat diuinam misericordiam, remissionem peccatorum & iustitiam: hinc sequitur sacramenta nullum habere effectum in his, qui cum ipsa suscipiunt, ea eorumve formas non intelligunt, aut si ea intelligant ad ea non aduertunt: quare infantes baptismum suscipientes nullum fructum recipiunt, cum signum illud non intelligant, nec verba sub quibus baptismus administratur. Ad quod Buccurus & post eum Calvinus respondet paruulos & intelligere & credere mysteria fidei: vident enim nisi hoc fateatur, fenestram apertam anabaptistis, & cum ipsis necessariò fatendum baptizandos non esse infantes, nisi postquam ad adultam ætatem peruenerint. At quid absurdius quàm dicere infantem intelligere & credere quem videmus toto corpore reniti, vt patet, actionibus quæ circa ipsum exercentur dum batizatur natura abhorrente ab ijs, quæ ibi peraguntur quòd poenam habeant nonnullam adiunctam? Circa illud: lam vos mundi estis propter &c. adferunt in confirmationem suæ doctrine dictum Augustini tract. 80. super Ioan. Quare non inquit dominus, mundi estis propter baptismum, quo aqua abluti estis, sed ait: propter verbum quod locutus sum vobis, nisi quia & in aqua verbum mundat, detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua, accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor abluat nisi faciēte verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Verum si circumstantiæ diligenter considerentur: liquefcit nihil solidi adferri eorum sententiæ per ista verba. Loquitur nanque ibi Augustinus non de verbo, quod est forma sacramenti, sed de verbo quo institutum est sacramentum, quo secluso nihil

Augustinus
super Ioan.

si nihil efficaciar habet sacramentum, cuius fidem si excludas, quis sacramenta suscipiat, vt per ea sanctur aut iustificetur, nisi credat sacramento datam virtutem ad cuiusmodi effectus? Ex eodem fundamēto colligunt hæreticam esse eorum sententiam, qui tradunt sacramenta ex opere operato conferre gratiam: nolunt enim ea esse dūtaxat signa ad hoc ordinata vt fidem excitent, qua apprehendamus promissionē Dei, siue misericordiam à Deo nobis promissam propter Christū: vnde contendunt ea in vulgari idiomate administranda, quo intelligantur à suscipiētibz, quibus alioquin nihil sunt profutura. Probant suam conclusionem ex ca. iiii. ad Rom. quòd teste Apostolo, Abraham non ex circumcisione iustificatus est, verum circumcisio in eo fuit duntaxat signum iustificationis. At huic argumento palàm satis fit, primū quoniam Abraham circumcisio non solum signum fuit, sed & signaculum iustitiæ fidei. Præterea, vt docet Augustinus lib. iiii. contra Donatistas, c. xxiii. tametsi circumcisio in Abraham non effecit iustitiam, quoniam iustitia in eo circumcisionem præuenerat: effecit tamen eam in posteritate, quæ ad hoc iussa est circumcidi, vt nō periret de populo Dei. Aliam rationem adfert Lutherus paulò probabiliorem ea, quam ponit Philippus in Apologia nomine principum protestantium Cæs. Mai. exhibita, ea autem est hæc. Scripturæ docent iustum ex fide viuere, non igitur ex sacramētis. Verum & hoc quoque argumentum facillimum est solutum: quanquam enim ijs locis quibus docent iustum ex fide viuere, scripturæ non doceant ex sacramētis viuere, alia tamen loca id palàm demonstrant. Si enim sacramētis attribuunt munditiem animæ, & regene-

Contra præ-
dicta.
Augustinus.

Ratio Lutheri
& Philippi.

DECLAR. ART. LOVAN.

rationem, & peccatorum remissionem, nunquid non & vitam non tribuunt? aut forte regenerare possunt sacramenta & non viuificare, ceu vitam influere. Certè vt non repugnat nos viuificari fide & Christi sanguine, item iustificari fide & operibus: nam vtrunque palàm testantur scripturæ, ita nec repugnat nos iustificari fide & sacramentis. Et vide ànne Augustinus, quem pro sua sententia citant, id palàm confirmet, loco præallegato, quod Scholastici more in scholis recepto approbant. Primùm (inquit) per seipsum sacramentum multùm valet, quæ quidam verba quid precor aliud significant, quàm sacramentum ex se multùm valere, hoc est autè quòd scholastici dicunt, ipsum valere ex opere operato. Quod Augustini dictum ne putes extortè à nobis expositum: attende quod de paruulis loquatur circuncisis octauo die ex mandato domini. Qui, inquit, nondum corde ad iustitiam credere poterant circuncidebantur. censet igitur ipsum per se etiam fide exclusa siue præuia, siue per ipsum excitata multùm valere. Ex efficacia autè circuncisionis in lege paruulorum colligit efficaciam baptismi in paruulis sub noua lege: at de reliquis sacramentis idem est iudicium quod de baptismo, quo ad hanc rem attinet. Re ita se habere palàm docet sermo, quem Petrus ad populum habuit, in quo iam corde compunctis quærentibus, quid facturi essent: respondit. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum. Et qui susceperunt sermonem, inquit Lucas, baptizati sunt. Vides vt non suffecerit, non cordis compunctio, non fides suscepti verbi, non demum & his adiuncta pœnitentia, verùm insuper addendum fuerit baptisma idque in remissionem

ADVER. NOST. TEMP. HAERE. 19

nem peccatorum. Sic dominus in Euangelio, qui (inquit) crediderit & Baptizatus fuerit saluus erit, vides vt non vni fidei salutem tribuat, sed cum hac adiungi velit baptismum, vt sine quo non posses salutem consequi. Nisi enim quis renatus fuerit &c. non potest videre regnum Dei, Ioan. iij. Adhæc, cum sicut fides Dei donum est: ita & eius augmentum & perfectio. Quid mirum si ipse sicut quibus vult, quando vult hæc donat, ita & modis quibusdam admirandis ea largiatur sub externis & sensibilibus signis nunc his nunc illis, præsertim cum is modus maximè congruat hominis eruditioni, vt qui naturaliter manu ducitur per sensibilia in cognitione rerum spiritualium. Rursum maximè congruit eiusdem humiliationi, quemadmodum super ex Hug. adduximus.

Congruit demum perpulchræ hominis exercitationi & studio actionis humanæ, quæ præcipuè circa corporalia versatur: olim quidem sub linguis igneis placuit ei in confirmatione donare spiritum sanctum, & induere virtute ex alto. postea idem spiritus donum contulit per impositionem manuum apostolorum, nunc idem facit quotidie per ministerium Episcoporum, qui cum impositione manuum chrismatis addunt vñctionem in fronte. Hoc modo nunc in baptismo peccata remittit, hominem iustitia donat, & virtutibus, fide, spe, & charitate per externam corporis ablutionem, trina immersione & aquæ asperzione cum pronuntiatione præscriptæ formæ verborum. Hæc de re pulchrè Chrysostomus tractat, & post eum Theophila in expositione, tertio capite Euangelij Ioannis, circa illud. Nisi quis. Quòd si quis interroget (inquit Chrysostomus,) quomodo ex

Chrysostomus.
Theophila.
Ius.

DECLAR. ART. LOVAN.

aqua? & ego rursus interrogabo illum, quomodo ex terra? scilicet, ab initio formauit hominem Deus, quomodo lutum in aliam transiuit materiam? quomodo terra accepto semine germinatur? sanè ratione hæc inuenire nō possumus, sed fide sola. Quòd si quæ quotidie videmus & tangimus fide indigent: quantò magis arcana illa & spiritualia: nam quemadmodum terra inaminata, immobilis, diuina voluntate ad varia miracula producenda vires accepit, ita spiritu ex sensibili aqua omnia hæc admirabilia facillè oriuntur. hæten. Chryso. Quibus verbis pulchrè nos manu ducit ad captiuandum intellectum nostrum in obsequium fidei, vt non ideo putemus sacramenta nullam habere spiritualem & supernaturalem virtutē, quia corporalia sunt & visibilia signa: dicamus elati vt Naamā. Nunquid non meliores Amana & Porphur flumij Damasci omnibus aquis Israel, vt lauer in eis & mūder? Ad hæc cōsyderatione digni sunt & admirandi illi modi, quibus dominus, dum adhuc in terris ageret, morbos corporales frequenter amouit, velut quod cecū illuminauit per obliuionem oculorum eius ex materia lutea spūto confecta. Ioā. ix. Simile est quòd in veteri testa. Dominus per massam ficus curauit vlcus Ezechia. Esa. xxviii. cū tamen per naturā magis nociua esset. Veruntamen & hoc diligenter aduertendū, catholicos docentes sacramēta ex opere operato cōferre gratiam, non excludere dispositionem in suscepturo, præsertim adulto, quòd perpetuò insidiosè imponunt nobis aduersarij, vt sic miserè plebeculæ facilius insidiantur, eamque à recto veritatis tramite abducant: verūm id duntaxat docent sacramenta ex se ipsis talia esse virtute, tum à Christo ipsorum institutore accepta, vt

confe

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

conferant gratiam debitè disposito ad suscipienda, sicut enim vera pharmaca à Samaritano nostro ideo nobis relicta scimus, vt curentur vulnera nostra, quæ à latronibus descendentes à Iherusalem in Hiericho accepimus, ita necessarium est, vt in suscipiente conuersio cordis citra quam in eo, qui illa præstare potest sacramentum nihil operatur: quemadmodum regulariter è conuerso conuersio cordis nō sufficit, nisi adsit sacramentum, & si non in re saltem in voto & animi desyderio, sicuti pulchrè Augustinus docet capit. xxv. lib. iiii. contra Donatistas. Aliud est (inquit) sacramentum istud baptismi, aliud conuersio cordis, sed salus hominis, ex vtroque completur. &c.

Est insuper & hoc aduertendum aduersus eorundem imposturas, dum nos prædicta sermonis forma vtimur, nō excludere diuinam institutionem aut meritum Christi, quasi vellemus res illas quæ sacramenta dicimus, propria sua & naturali virtute hanc habere efficaciam, verūm includimus & Dei institutionem à quo habent quòd sint sacramenta, id est, efficacia signa gratiæ, & Christi meritum, per quod habent hanc efficaciam. Non igitur, vt calumniosè imponunt aduersarij, derogamus aut diuinæ gratiæ, aut Christi merito, sed dicimus hæc in nos deriuari ex ipsius Dei & Christi institutione per sacramenta, per quæ meritum Christi nobis applicatur, & eius gratia nobis communicatur. Quinimo hæc sermonis forma voluit ecclesia Dei agere vim iustificandi humanis operibus, & ascribere gratiæ Dei, quoniam non ex virtute nostrorum operum, sed ex ipso sacramento per virtutem sibi à Deo communicatam dicimus in nos defluere gratiarum dona conformiter ad scripturas id-

C iij

DECLAR. ART. LOVAN.

ipsum docentes. Vt igitur tandem finem imponamus, concludimus falsa docere hæreticos, sacramenta duntaxat per modum signorum concurrere ad nostram salutem, & nihil ad eam operari, nisi in quantum sua significatione excitant fidem, quæ diuinam apprehendat promissionem: nam alioquin eundem effectum haberent à quocunque ministrata etiam à puero, imò etiam si à pica proferrentur, dummodo fides eis adhiberetur, quod ipsi non verentur admittere. Hæc omnia affirmat & Bucerus in sermo. quodam dominicæ iij. post Epipha. Consequeretur rursus sacramenta in paruulis nullam habere efficaciam, cum non sint intelligentiæ & fidei capaces, & si id impudenter nimium & absurdè audeant negare. At dicet quispiam. Si paruuli non sint capaces intelligentiæ, vt quid ad eos sermo dirigitur, nunquid non est absurdissimum loqui non intelligenti? Interrogo & ego ex ijs, Nunquid Soli intellectum dederat dominus, dum ex eius iussu loqueretur præcipiens Soli vt retrograderetur, Esa. xxxviii. decem gradibus? Nunquid mons poterat intelligere, quando dicebat dominus apostolis: Dicetis monti huic, transfer te in mare? nunquid audiebat & intelligebat Lazarus, dum ei adhuc mortuo diceret dominus: Lazare veni foras? Certè si rebus inanimatis loqui non est absurdum, vt quid absurdum erit loqui puero non intelligenti, præsertim cum adsint qui pro eo respondeant? cum vt ait Augustinus: Ecclesia mater pia. os & cor quibus credat & confiteatur fidem accommodat. Rursus & hic aduertendum est sermonem operatorium esse: & hunc minimò inconueniens est ad non intelligentem dirigi, secus esset si tantum esset significatiuus, vt illi arbitran-

tur,

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

tur, qui falsa imaginatione rationem sacramenti tollunt, ita quòd reuera quodlibet sacramentum tollunt, sua somnia in eorum locum ponentes. Vnde non absurdè etiam dubitari potest, an verè baptizent: videtur enim quòd quemadmodum non baptizat, qui corpus cuiusquam etiam cum prolatione verborum à Christo præscriptorum abluerit duntaxat ad corporales sordes detergendas: ita nec is qui hac re vtitur solùm ad significandum eam rem, ad quam significandam non est institutum: figmentum nanque ipsorum quod tradunt de gratia, an non est Christi donum, an à Christo sit institutum ad significandam gratiam, de hac re nunc non est disputandi locus.

Postremò in quo à nobis dissident aduersarij, est quod tradunt publicos peccatores & impia docentes non conferre vera sacramenta, admittunt tamen occultos peccatores eadem verè administrare. At huic obuiat palàm quod tradit Augustinus, vt baptisma collatum ab hæreticis (vt ante præmisimus) est verum baptisma, quod etiam plenario Carthaginensi concilio definitum est, cui Augustinus interfuit. Miramur proinde non parum Erasimum, quòd ausus fuerit scribere in Epist. quadam operibus Cypriani præfixa dogma illud de rebaptizandis ijs, qui ab hæreticis baptisma susceperunt, non multum videri dissonum veritati: si res diligenter scripturis & rationibus expendatur: Augustini quoque rationes quibus eam impugnat sententiam admittere probabiles solutiones. Verùm ipse aduertens periculosam nimis esse hanc adnotationem in præfata Epistol. mutauit sententiam in Epist. quam præfixit eiusdem Cypriani operi-

Erasmus.

C iij

bis posteriùs impressis Parisijs anno xli. agnoscens hac in re lapsum Cyprianum non ex malicia aut contentione, sed ex hæreseon odio, & vnitatis ecclesiæ amore: cum dum sedulò vitat laqueos contritos hæreticorum, horretque bibere aquam de cisterna aliena incauta mali fuga in eum errorem incidit, vt nulla iudicaret esse sacramenta, quæ ab hæreticis ministrantur, & proinde baptizandos denuo qui ab hæreticis essent baptizati. Simili consyderatione hunc errorem tribuit Hilario nostro, eo quod Hiero. in dialogo contra Luciferianos id cuidam Hilario obijciat: verum non aduertit hunc longè alium esse à nostro Hilario: hic enim episcopus fuit, ille tantum diaconus, vt ex Hieronymo loco præallegato liquet.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Baptismo.

Baptismus omnibus ad salutem est necessarius, etiam infantibus, per quem peccata plenè tolluntur, & fiunt filij Dei, ac hæredes vitæ æternæ, nec vnquam est iterandus.

Rationes baptis-
mi neces-
sitate pro-
bantes.

HIC articulus duo complectitur potissimum, baptismi videlicet generalem necessitatem, eiusdem efficaciam cum multiplici effectu, simul & sufficientiam baptismi semel suscepti. Circa primum igitur aduertendum est, duplici ratione baptismum esse necessariū. Prima quia præceptus est: ait enim Saluator Ioan. iij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Atque hac de causa, *Oportet etiam eos qui iam baptismi effect*

*effectum consecuti sunt, per fidem & plenam cordis con-
uersionem nihilominus baptizari, alioquin à regno Dei
excludendi, & grauius peccaturi aduersus prædictum
domini præceptum, quod non tam præcipitur, quam
insinuatur: sicuti oportebat circumcidi octauo die eos, qui
in matris utero erant sanctificati: vt Hieremiam, & Io.
Bapt. Atque id tradidit Augu. maximè xxiii. libr. iij. *Augustinus.*
cōtra Donatistas de Cornelio, qui cum iā iustus esset,
tamen iubetur baptizari. De hac necessitate loquēs ve-
nerabilis Beda, ait. Qui in veteri lege salubriter & terri-
biliter clamat. Masculus cuius præputij caro viij. die cir-
cuncisa non fuerit, peribit anima eius de populo meo:
is idem in noua lege terribiliter & misericorditer cla-
mat. Nisi quis renatus &c. Et Bernar. in epist. ad Hug. *Beda.*
de S. Victore quæst. lxxij. tradit præceptum de baptismo
non esse naturale sed factitium & politiuū diuinum,
ita vt quisquis in maiori etate constitutus post bap-
tismi vulgatū remediū baptizari renuerit, originali ma-
culæ addit, & ex proprio crimine superbiæ reatum du-
plicè secum portans, iustissimè damnationis causam, si
sic de corpore exire contigerit. præceptum autem eius
naturæ est, vt docet Hiero. contra Iouin. lib. j. to. ij. vt
necesse sit ipsum fieri, alioquin pœnā non haberet, q̃
ipsum nō facit. *Quod si nō foret alia ratione necessarius,
quàm qua est præceptus:* certè citra ipsum saluari pos-
sent quotquot ad ipsum peruenire nequeunt: excusat
namque in omnibus præcepti impossibilitas transgres-
sorem. Hinc consequeretur paruulos decedentes sine
baptismo saluari, cum per eos non steterit quominus
baptizati sint, vt qui citra aliorum subsidium ad bap-
tismum accedere nequeunt: vt interim omittam his nō
posse fieri præceptum cum non sint rationis capaces.*

Consequeretur præterea multos adultos, ad quos non peruenit baptismi notitia, excusandos: si enim nullam (citra suam culpam) de baptismo cognitionem habuerint: non possunt iudicari culpabiliter transgredi præceptum de baptismo, sicuti pulchrè & latè deducit Bernard. loco præallegato. Hinc dominus ad Apostolos loquens de Iudæis ait. Si non venissem, & loquutus non fuisset, peccatum non haberent: vides ut inculpabilis ignorantia legis excuset transgressorem. Rursus & ij excusarentur, qui morte præuerti non possunt percipere baptismum, etiam si nullum haberent eius desyderium. *Est præterea alia & priori maior necessitas baptismi, effectus nempe, quoniam sine eius effectu, nulli patet via ad salutem.* Hunc autem ex ipsius domini ordinatione non potest quisquam consequi, nisi per baptismum, qui à domino institutus est in medicinam morbi lethalis, in quo omnes nascimur, & lauacrum regenerationis, in quo per eum regeneramur: Nisi enim (inquit) quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Per ipsum sanguine Christi aspergimur. Hinc fit ut Gentilis quispiam inuincibiliter baptismum ignorans, & prout ex naturalibus potest ad Deum se conuertens, non tamen adipiscetur salutem, si sine baptismi susceptione decedat: quanquam non sit præuaricator præcepti de baptismo, ut qui per inuincibilem ignorantiam excusatur. Docet hoc Augustinus libr. de nat. & grat. contra Pelagianos, capitulo secundo, to. vij. Si enim secus res se habet, sequitur quod insert Apostolus, gratis Christum mortuum esse. Si enim ille hoc dixit de lege, quam accepit una gens Iudaeorum

Nullus omnino nec etiam per inuincibilem ignorantiam à baptismi necessitate liber.
Augustinus.

rum, quanto iustius de lege nature, quam accepit vniuersum genus humanum. Si per naturam iustitia, ergo gratis Christus mortuus est: ergo omnis humana natura iustificari & redimi ab ira Dei iustissima, hoc est vindieta nullo modo potest, nisi per fidem & sacramentum sanguinis Christi. Decuit tamen diuinā misericordiam, quoniam præceptum de baptismo posituum fuit, ad subueniendum quibusdam humanis casibus; per quos homo citra culpam à baptismo impeditur, non tam districtam facere ordinationem, quin ab ea aliqua foret exceptio, qua in eiusmodi necessitate constitutus & impossibilitate suscipiendi baptismum, subueniretur: quoniam autem hæc sint, non nisi ab ipso domino possumus discere, qui solus potuit hæc remedia in supplementum baptismi hominibus donare. Hæc autem sunt in omnibus, tam adultis, quam paruulis martyrum pro Christi nomine susceptum, & in adultis fides cum vera conuersione cordis & baptismi desyderio, quem articulus necessitatis excludit. Istud loco citato docet Bernard. ex patrum concordia sententia, Augustini, Cypriani, Amb. allegans lib. Amb. to. iij. de morbo *Valentiniani*, in quo Valentiniano audeat de sola fide salutem præsumere, quod morte præoccupatus non posset baptismum suscipere, quod habebat in corde. Citat & Aug. lib. iij. contra Donat. c. xxij. Baptismi (inquit) vicem aliquando supplere passionem in opere, de latrone illo cui non baptizato dictum est. Hodie mecum eris in paradiso. Beatus Cyprianus non leue documentum assumit (& quamquam istud retractet Aug. quod exemplum de latrone positum minus sit idoneum ad illam sententiam confirmandam, quoniam de eo non constat num fuerit baptizatus an non) Caterum sententiam audacter prosequitur,

Baptismi necessitatis articulo supplementum.

Bernardus.
Ambrosius.
Cyprianus.
Augustinus.

& multipliciter confirmat, inquit Bernar. vnde subdit illud Augustini, quod etiā atque etiam cōsiderans, inuenio non tantum passionem pro nomine Iesu, quod ex baptismo deerat posse suppleri, sed etiam fidem conuersionemque cordis, si fortē ad celebrandum baptis-
mi mysterium in angustijs temporum succurri non potest. Et infra quantum itaque valeat sine visibili sacramēto baptismi quod ait apostolus. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: in illo latrone declaratum est, sed tunc impletur inuisibiliter, cum baptismum non religionis cōtemptus, sed necessitatis articulus excludit. Idem alio loco cum quosdā permisisset, quos scriptura commemorat inuisibiliter sanctificatos, tandem infert. Ex his colligitur inuisibilem sanctificationem quibusdā adfuisse & profuisse sine visibilibus sacramentis, quæ pro temporum diuersitate mutata sunt, vt alia tunc fuerint, & alia modò sint. Item lib. xix. de ciui. Dei c. vij. Quicumque etiam non percepto regenerationis lauacro pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittēda peccata, quantum si sacro baptismatis fonte abluerentur. Qui enim dixit. Nisi quis renatus fuerit &c. Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego cum coram patre meo: & alio loco. Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam: hinc est quod scriptum est. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Item iustus si morte preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Ab his duabus columnis (Ambrosiū loquor & Augustinum) crede mihi (inquit Bernard.) difficilē auellat, credens & ipse sola fide hominem posse saluari cum desiderio perueniendi ad baptismum, si tamen pro adimplendo desiderio mors anticipās: ceu alia

alia quęcunque inuincibilis vis obuiaret. *Vide etiam ne fortē ob hoc saluator cum diceret. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, cautē & vigilanter non repetiuerit. Qui vero non baptizatus fuerit, sed tantum. Qui vero, inquit, non crediderit, condemnabitur, nimirum inueniens solam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine ipsa sufficere nihil.* Certē cum dixisset. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum Dei: videtur in ipsa deductione certo studio duntaxat mentionem facere regenerationis siue natiuitatis ex spiritu aqua dimissa. Quod natum est, inquit, ex carne caro est, quod natum est ex spiritu spiritus: Neque enim effectus potest dignitate transcendere suam causam, cum caro nisi carnē generet, oportet si spiritalis quis esse debeat (quod requiritur vt quispiam sit aptus regno Dei) vt ex spiritu renascatur, ex quo esse spirituale & diuinum nanciscatur, quo indicat sufficere regenerationem ex spiritu, siue desursum, aut de supernis necessaria esse & sufficientē, cum ex aqua renasci propter necessitatis articulum non datur: *habetur enim tunc quod per renascentiam ex aqua daretur per solum spiritum regenerantem.* Verum istud inter doctores catholicos controuertitur, an hæc remedia debeant suscipi tanquam suppletia vicem baptismi in voto habiti, an sufficiat ea habere tanquam à domino ordinata, ad conferendum effectum baptismalem, quando articulus necessitatis ipsum excludit. Priorem partem tenet Thomas Vvalden. lib. de sacra. quem scripsit contra Vviclefistas. Secunda pars articuli continet baptismum etiam paruulis ad salutem esse necessarium. In huius partis probatione valde anxie torquent se aduersarij, dum scripturas quærunt *De baptismo paruulorum.*

30 DECLAR. ART. LOVAN.

ad hanc rem stabiliedam efficaces: nam iuxta ipsos, nisi quod scripturis expresse contineatur credendum non est. Adducunt scripturam Genes. qua Deus Abraham alloquitur in hunc modum. Ero Deus tuus & feminis tui. Verum statim offert se probabilis responsio, nisi & aliam scripturam adferant, qua declarent non nisi per baptismum Deum fieri cuiusquam. Certe Augustinus aduertens nullam posse adferri tam evidentem scripturam, aduersus quam non possit quispiam tergiversari, imo probabiliter respondere. Hanc rem maluit stabilire autoritate ecclesiae, eiusque antiquissima & generali obseruatione profecta ex Apostolorum, & proinde ipsius Christi traditione (ipsi enim nobis tradiderunt, quod à domino acceperant, iuxta legationem sibi ab eo commissam.) Deinde scripturarum testimonijs eandem rem facit probabilem, sic enim habet liber quartus contra Donatistas, capitulo vigesimotertio. Cum adhibetur homini corporaliter sanctificatio sacramenti, cui per necessitatem deest, quod latroni adfuit, nempe fides & conuersio cordis, perficitur salus. Quod traditum tenet vniuersitas ecclesiae, cum paruuli baptizantur, qui certe non possunt corde credere ad iustitiam, & ore ad salutem confiteri, quod latro potuit: quin etiam flendo & vagiendo cum in ipsis mysterium celebratur, ipsis mysterijs vocibus obstrepunt: etiam tamen nullus Christianorum dixerit eos inaniter baptizari. Denum subdit capitulo vigesimoquarto. Et si quispiam in hac re autoritatem diuinam quærat, quanquam quod vniuersa tenet ecclesia, nec concilijs institutum, sed semper retentum

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

31 tum est, non nisi autoritate Apostolica certissime creditur, subiicit dehinc scripturis rem faciens probabilem. Tamen veraciter conijcere possumus, quod in paruulis valeat baptismi sacramentum, ex circumcisione carnis, quam prior populus acceperat, cur enim præceptum est Abraham, ut omnes infantes qui masculi erant octaua die circuncideret, qui tamen nondum poterant credere, ut eis deputaretur ad iustitiam, nisi quia & ipsum per seipsum sacramentum multum valebat: At conspiciat quilibet quam multiplex euasio se offerat. Dicere nanque posset Anabaptista quispiam: non ob id paruulum circuncisum, ut per eam remissionem peccatorum obtineret, verum ut populo Dei adscriberetur, quem illo externo signo placuit Deo distinguere ab alijs nationibus terræ, atque hoc significari, dum dicitur, Masculus cuius non circuncisa fuerit præputij caro, delebitur anima eius de populo suo, idest, non adscribetur ei, nec in populo meo computabitur, seu pars & membrum eius. Rursus posset non improbabiler negari consequentia. Quid enim si Deo visum est misericorditer hoc modo subuenire paruulis in veteri Lege, consequitur quod, etiam debuerit subuenire paruulis noui Testamenti: & ut sit Deo congruum etiam his subuenire, cum velit omnes homines saluos fieri. Nunquid deest illi alius modus, quo potest paruulum saluare? Hæc attendens Augustinus præcipue fundat se in antiqua & generali obseruatione, vsc & consuetudine ecclesiae, quam quidem semper in ecclesia fuisse obseruatam discimus ex nobis relictis scripturis patrum, in quibus sibi omnes inuicem succeden-

tes à temporibus Apostolorum usque ad Augustini tempora concorditer tradunt, tenent, docent, & prædicant. Tradit hæc vetustissimus ille Dionysius Pauli discipulus vlt. cap. cœlestis hierarchiæ ibidem describens eosdē exorcismos & catechismos, quibus nunc utitur ecclesia, eamq; traditionem apostolicam esse scribit. Idem docet Irenæus Polycarpi discipulus, qui fuit auditor Ioannis euangelistæ lib. ij. aduersus hæreses cap. xxxij. cuius verba ferè in forma recitat Ber. horn. lxxxvj. super Cantica. Videte canes, inquit, videte detractores, irident nos, quia baptizamus infantes, quod oramus pro mortuis, quod sanctorum suffragia postulamus in omni genere hominum, atque in utroque sexu festinant præscribere Christū in adultis & paruulis uiuis & mortuis. Posthæc multis interiectis ad rē plurimū cōferentibus subiungit quæ videtur ab Irenæo mutasse. Propter hoc Christus & infans natus est, & per singulos ætatum gradus profecit, in virū: ut nulli deesset ætati. Anne adultorum Deus tantū est? anne & paruulorum, an pro solis adultis mortuus est Christus, ut hos solos viuificare? Quin potius cum apostolo dicamus. Si vnus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit &c. Idipsum & cæteri patres tam Græci quàm Latini vnanimi consensu & concordī sententiā constanter senserunt, docuerunt & prædicauerunt. Sententias eorum vide passim productas à neotericis scriptoribus, qui diligenter scripserunt pro defensione fidei catholice aduersus Lutherana dogmata: nam temporis angustia non patitur nos diutius in his recensendis immorari. Quid verò de super concilia generalia decreuerint,

non

non existimo inutile subijcere. Sic enim in concilio Carthag. cap. vj. legitur definitum. Placuit de infantibus quoties non inueniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos sine dubitatione testentur, neque ipsi sint per ætatem idonei, de traditis sibi sacramentis respondere, absque vllō scrupulo esse baptizandos. Idem habet Concil. Miletanum cap. ij. Quicumque paruulos egessos ab vteris matrum baptizandos neget, aut non opus esse eos in remissionem peccatorum baptizari, cum nihil peccati originalis ex Adam contraxerint, anathema sit. Hoc concilium sub Innocentio tertio temporibus Augustini celebratum est. rursus in Conci. Viennensi sub Clemente v. eadem doctrina inconstanter traditur. In concil. autem Toletano iij. cap. v. sic dicitur. In sacramento baptismi potest infans ter in nomine trinitatis, vel semel propter vnā substantiam in aquis mergi. In concilio verò Gerundinensi capit. v. sic decernitur. Paruuli etiam eadem die qua nati sunt infirmi baptizentur. Gregorius quoque magnus ad consulta Augustini Anglorum apostoli, sic ait: & recitatur dist. v. cap. Si mulier. Potest mulier eadem die qua enixa est partum, si valet, ecclesiam intrare, & puer eodem die quo natus est baptizari. Sic & Cyprian. cuidam sciscitanti, an ante octauum diem paruulus esset baptizandus, cum in vet. lege infra id temporis non fuerit circumcidendus. Respondet in hunc modum epist. vj. lib. iij. Quantum ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem constitutos baptizari non posse, & considerandam esse legem circumcisionis antiquæ, & intra octauum diem eum qui natus baptizandum non putares, longè aliud in concilio nostro omnibus visum

E

Concilii Carthaginen.

Conci. Miletanum.

Conci. Viennensi. Toletanum.

Conci. Gerundinensi. Gregorius magnus.

Cyprianus.

FACULTAD
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BILBAO

DECLAR. ART. LOVAN.

est. In hoc enim quod putabas esse faciendum, nemo consentit, sed vniuersi potius indicamus nulli hominum nato misericordiam & gratiam Dei denegandam: nam cum Dominus in Euangelio suo dicat, Filius hominis non venit perdere sed saluare: quantum in nobis, si fieri potest, nulla anima perdenda est. Et paulo post. Caterum si homines alium ad consecutionem gratiae impedire possunt, multo magis adultos & prouectos, & maiores natu possent impedire peccata grauiora. Porro autem si etiam grauissimis delictoribus, & in Deum multum ante peccantibus cum postea crediderint, a remissione peccatorum & a baptismo, nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnalem natus contagium mortis antiquae suae natiuitate contraxit, qui ad remissionem peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quo illi remittuntur non propria sed aliena peccata. Et idcirco frater charissime, haec sunt in concilio nostro sancita, ut a gratia & misericordia Dei (qui omnibus misericors etiam benignus est) nemo prohibeatur. haet. ille, qui non suam solius sententiam, sed quamplurimum doctissimorum, qui Concilio cuidam prouinciali ubi de hac re propositae fuerant quaestiones, interfuerant.

Hieronymus. Hieronymi sententia est in Epistol. ad let. ubi tam necessarium asserit paruulis baptisma, ut peccato quoque parentes perstringat, si infantes Christianorum non baptizentur aetate qua contradicere non possunt.

Ambrosius. Idem sentit Amb. de vocatione gentium lib. iiii. cap. iiii.

Augustinus. Vide etiam Augustinum de peccatorum meriti. & remiss. c. xx. Item in duobus lib. quos specialiter de hac re scribit ad Marcellinum, & in sermone post pascha, qui incipit.

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

pit. Hodiernus dies. & in Epistol. ad Bonifacium quae est xxiiij. Liqueat itaque, ut concludamus ex apostolica traditione & grauissimorum Doctorum auctoritatibus atque ex sacrorum Conciliorum determinationibus atque totius Catholicae ecclesiae obseruatione antiquissima, sacramentum baptismi etiam paruulis prodesse ad salutem, necessarioque illis impendendum: imò multo magis necessarius est baptismus paruulis quam adultis. his namque per plenam cordis conuersionem potest subueniri, dum non in contemptum religionis baptismus excluditur, ut supra docuimus. At paruulis nullum aliud a baptismo suppetit remedium, praeter vnicum remedium martyrii secundum Doctores fundantes se in scripturis, quam superius protulit in huius rei confirmationem Augustinus. Qui me confessus &c. Si autem dum propter Christum occiduntur, si non verbo, saltem certe facto Christum confitentur, quemadmodum innocentes illi ab Herode interfecti, quorum festum celebrat tota ecclesia, hoc ipso ostendens omnes illos peruenisse ad salutem. Vnicus inter scholasticos reclamatur Richardus Arinatanus huic sententiae, cui patrocinari videtur Bernardus in Epistol. ad Hugo. de S. Victore, eo quod passio pro Christo non videtur suscipi nisi ex fide in ipsum suscipiatur, qua carent paruuli. Verum in ser. lxxvj. super Cantica. palam dicit merito ecclesiam praesumere non solum paruulis baptizatis in sua fide salutem, sed etiam interfectis pro Christo infantibus coronam martyrii. Et argumentum ob quod videretur cuiquam optimum soluit, dum subdit eos aliquo modo fidem habere.

Parum probanda, imò prorsus improbanda est quorundam recentiorum sententia, qui nullis fulti scripturis con-

*Richardus
Arinatanus;
Bernardus;
Dubium.*

Gerfon.
Caietani
argumenta.

Gregorius.

tra veterum, imò contra omnium sententiam audent
asserere, paruulo decedenti sine baptismo propter so-
lam fidem parentum magnam esse spem salutis. In-
ter hos est Gerfon Cancell. Parisiensi tertia parte ser.
de natiuitate Mariæ. Hunc sequitur Caieta. cuius ar-
gumenta paucis proponemus. Primum fides veterum
non fuit maioris virtutis apud ipsos, quàm nostra est
apud nos: quare non plus potuit necessitatis urgente
articulo tunc subuenire, quàm nunc: sed tunc defi-
ciente paruulis propriæ salutis auxilio, parentum fides
pro paruulo sufficiebat: ergo & nunc, quando paru-
lis deest propriæ salutis remedium, quod est baptisma,
sola parentum fides paruulum Deo offerens, sufficit
ad salutem paruuli. Minor probatur ex authoritate
Grego. quam adducit magister prima dist. quarto, &
allegatur de consecratione distin. quarta. Quod apud
nos valet aqua baptismi, hoc apud veteres valebat
vel pro paruulis sola fides, pro maioribus virtus sacri-
ficii, vel pro ijs qui ex Abrahæ stirpe prodierunt, my-
sterium circumcisionis. Addit confirmationem ex sa-
lute paruulorum tempore circumcisionis ante octa-
uum diem morientium: nam tales secundum proba-
biliorem opinionem moriebantur incircumcisi (vt pa-
ter de fratre Salomonis) & tamen saluabantur per be-
nedictionem aliquam: quoniam ex lege circumcisi-
onis non sunt redditi mares deterioris conditionis quàm
fœminæ, quas constat ante octauum diem potuisse
consequi remedium contra originalis peccati macu-
lam. Sicut igitur incircumcisi tunc infantes propter
circumcisionis impossibilitatem in fide parentum sal-
uari poterant, ita nunc non baptizati. Rursus cum
Deus velit omnem hominem, id est, interprete Augu-

stino

stino, omne genus hominum saluum fieri, oportet vt
cuique hominum generi prouiderit de salutis reme-
dio: at quoddam est genus hominum morientium in
maternis vteris, vel mox vt eos egressi sunt: ergo &
his Deus prouidit de salutis remedio. Quid his & si
milibus argumentis responderi valeat, videt vel me-
diocriter exercitatus. Ad primum igitur dicendum,
nò ob fidei defectum, sed ob diuersam domini ordi-
nationem prouenire, quòd ibi sola fides iustificare po-
terat, & non hic. Ad secundum dicendum antecedens
assumptum esse æquè dubium, quo tamen supposito,
consequentia est inualida. Ad tertium respondendum
non deesse quidem vlli homini remedium salutis, sed
multis deesse (etiam citra ipsorum culpam) illius appli-
cationem. Cuius rationem noli inuestigare, si nolis er-
rare, quanquam ratione iustissima, licet nobis occul-
ta, carere non est arbitrandum. Sed habet hic locum
illa Pauli exclamatio, ò altitudo diuitiarum &c. Absit
(inquit Augustinus lib. v. contra Iulianum cap. . vt
aliquis electorum domini sinatur ab eo sine sacramē-
to hinc migrare. Quæ sententia satis innuit, se sentire
non esse spem salutis decedenti sine sacramento vel
in se, vel in aliquo eius vicem supplente. Quid autem
possit eius vicem supplere, ex solis scripturis discimus,
nempe martyrium in omni ætate: non potest enim
mentiri qui dixit. Qui me confessus fuerit &c. & præ-
ter hoc fides cum conuersione cordis includente vo-
tum baptismi, cuius realem susceptionem non con-
temptus religionis, sed necessitatis articulus excludit.
Alio loco D. Augustinus ponit inter dogmata eccle-
siastica, qui cum iam ad templum baptizandus defer-
tur, si morte præueniatur, non saluari.

In eandē sen-
tentiam scri-
psit quidem
Tismānus in
libello quē edi-
dit de sacra-
mentis contra
Lutheranos:
sed antece-
dens non fa-
cile probatur.

E iij

DECLAR. ART. LOVAN.

Subditur consequenter in articulo effectus, ad quē consequendum necessarius est baptismus, nempe salus hominis. Quæ pars militat aduersus Pelagianos, qui baptismum quidem asserebant ad ingressum in regnum Dei necessarium, verum non ad salutem, ut quam extra regnum Dei constituerent. Contra hos disserit Augustinus, ne quis præter regnum cœlorum alium inueniri locum ab inferno ceu gehenna in scripturis. Tertium (inquit) penitus ignoro, aut prorsus non inuenio. Quæ quidem verba aduerte intelligenda de loco aliquo perpetuo, cuiusmodi sunt cœlum & infernus. Quod manifestè docet ratio dicendi, ex qua sumi debet intelligentia dictorum, quod notandum duximus contra Lutheranos, qui hæc loca ex Augustino colligunt aduersus purgatorium tanquam ipsum è medio tollant. Secunda pars articuli tractat de effectu baptismi, quem nobis confert in præsentia. Hæc autem est plena remissio peccatorum. Hæc pars posita est contra Lutheranos, qui fatentur per baptismum remitti quidem peccata, id est, condonari, & non amplius imputari, verum non plenè tolli, cum re ipsa iuxta eos adhuc remaneant: sed per Dei misericordiam tollitur eorum reatus, ut non amplius imputentur ad damnationē. Pro intellectu igitur huius particulæ aduertendum peccatum posse dupliciter intelligi plenè tolli.

Remissio peccati dupliciter accipitur.

Vno modo formaliter, quia nihil ipsius remanet, quod reuera adhuc peccatum sit culpabile, aut imputabile, vel poena aliqua dignum secundum rigorem diuinæ iustitiæ. Altero modo materialiter, quia non solum secundum se peccatum tollitur, sed etiam secundum suam causam & effectū, ut nihil remaneat quod peccatū aduexit, aut quod per peccatum inuectū est.

hoc

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

Hoc posteriori modo non plenè tollitur peccatū per baptismū, sed tūc demū hoc modo tolletur, cum cessabit pugna carnis aduersus spiritū, siue cū perfecta fuerit charitas, & adhuc plenius cū mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc incorruptionem. Nam quandiu in hoc mortali corpore viuimus, nobiscum circumferimus multos defectus tum animæ, tum corporis, ignorantiam quidem in intellectu, malitiam in voluntate, infirmitates in irascibili, concupiscentiam in concupiscibili, quæ quidē quatuor vulnera nobis per peccatum inflicta sunt, in quantū per ipsum subtracta originali iustitia, omnes animæ vires remanēt quodam modo destitutæ proprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem, quem quidem ordinem efficiebat & conseruabat originalis iustitia, per quam ratio Deo subiciebatur, & sub se continebat reliquas omnes animæ vires. Similiter ex parte corporis remanent moriendi necessitas, multiplex infirmitas, varij morbi, fames, sitis, & reliqui defectus, quorum omnium peccatum causa est per accidens, inquantum per ipsum subtracta est originalis iustitia, per quam non solum inferiores animæ vires continebantur sub ratione absque deordinatione, sed totum corpus continebatur sub anima, absque omni defectu: & ideo subtracta hac originali iustitia per peccatum primi parentis sicut vulnerata est anima per deordinationem potentiarum, ita etiam est corruptibilis effecta, per deordinationem ipsius corporis. Verum ut hi corporis defectus peccata non sint, ita nec ipsi defectus animæ in baptizatis: & si ante baptismum ipsorum pleraque fuerint peccata, ipsa tamen malitia, per quam intelligitur prauitas, ceu

Defectus animæ ex peccati fonte.

Defectus corporis.

Quæ animæ vulnera per baptismum cūreant, & quæ maneat.

E iij

*prontitas ad malum & tarditas siue difficultas ab bonum peccatum erat in non baptizato, eadem post baptismum non est peccatum, sed peccati poena: quoniam per gratiam, quæ in baptismo infunditur, aufertur auersio habitualis à Deo, in qua consistebat formalis ratio peccati: & remanet duntaxat concupiscentia & prontitas ad malum, quæ est materiale ipsius peccati. Nec obstat quòd ab apostolo frequenter vocetur peccatum: id enim per tropum fieri testatur D. Augustinus, quomodo consueuimus dicere, *Frigus pigrum*, quia causa est pigritiei, aut scripturæ manum cuiuspiam, quia eius effectus: sic concupiscentiam renatis adhuc peccatum dicitur, vel quia causa est peccati, nempe quia ad peccatum incitans, vel quia illius effectus, est enim ex peccato nata: *Et hæc licet nō tollatur secundum suam substantiam per baptismum, minuitur tamen per gratiam baptismalem.* Quod ergo dicit articulus per baptismum peccatum plenè tolli, intelligendum est priori modo: quia videlicet nihil in baptizato manet, quod verè peccatum sit & poena dignum. Rursum nulla poena manet, quæ foret in futuro sæculo luenda pro ipso peccato originali siue actuali, & si remaneant ad exercitium nobis multæ poenæ in præsentī vita sufferendæ, à quibus, vt præmisimus, non absoluemur, donec adipiscamur triumphum cælestis gloriæ, & dicamus. Vbi est mors victoria tuæ? ei insultantes: sic nec à poenis ciuilibus siue corporalibus, siue pecuniarijs, si quas ante baptismum promeriti sumus, absoluit nos baptismus. Istud concorditer docuerunt omnes ecclesiastici scriptores, & in scripturis fundati demonstrarunt. Inter quos Hieron. in Epist. ad Ocea. Sic scriptum reliquit Micheas de baptismi gratia, ipse auertet*

Metonymia apostoli.

Hieronymus.

auertet & miserebitur nostri, demerget iniquitates nostras, & proijciat in profundum maris omnia peccata nostra: & paulò post. Audiamus etiam Ezechielem filium hominis quomodo de eius virtute pronunciet. Assumam vos de Gentibus, & aspergam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immundicijs vestris: & dabo vobis cor nouum & spiritum nouum. Ab omnibus (inquit) mundabo vos sordibus: in omnibus nihil prætermittitur. Idem in ead. epistol. multò antè præmissa verba. Omnia, inquit, vobis in baptismo condonata sunt crimina, nec post indulgentiam iudicis est metuenda seueritas, dicente Apostolo. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri omnia peccata donata sunt. Et talia multa ibidem adfert ex scripturis, per quæ pulchrè explicat efficaciam baptismi & eiusdem effectum, quem ei articulus tribuit. Addamus his & Augustini sententiam, quam cum multis alijs locis, tum maximè, j. lib. contra Pelagianos capit. xxij. explicat: vbi Pelagianis obijcientibus baptismum non dare omnem indulgentiam peccatorum, nec auferre crimina, sed duntaxat radere, ita vt peccatorum radices in mala carne permaneant. Respondet. Quis nisi infidelis affirmet? dicimus enim baptismus dare omnium peccatorum indulgentiam & auferre crimina, non radere: nec vt obijciunt peccatorum radices in mala carne tenentur, quasi ratorum in capite capillorum, vnde crescant iterum rescanda peccata. Vnam istam similitudinem cõperi suæ illos adhibere calumniæ, tanquam hæc nos sentiamus. Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo vel fallere, tum quia necesse est, vt etiam baptizatus (& hoc si

Augustinus.

diligentissimè proficit, & spiritu Dei agitur) pia mente cõfligat. Sed hoc etiã si vocetur peccatũ, nõ itaq; quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur, licet suprà per exẽpla ostẽdimus. Peccata autẽ sũt quẽ secundũ concupiscẽtiã vel ignorantĩã illicitè fiũt: cogitãtur, dicũtur quẽ trãfacta etiã eos reos tenẽt, si non remittãtur: & ista ipsa concupiscẽtia in baptismo sic dimittitur, vt quanq; tracta sit à nascẽtibus, nihil noceat renascẽtibus. Audis plenam & exactã Aug. sentẽtiã baptismi nõ radere tãtũ peccata, sed auferre, quod nos in articulo dicimus (plenẽ.) Audis cõcupiscẽtiã remanentẽ in baptizato vocari peccatũ, non quod peccatum sit, siue quod peccato facta sit, siue, vt ibidem ait, quod peccandi delectatione moueatur. Id ipsum significauit Saluator. Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus, idest, nihil sordĩũ, nullum prorsus peccatum manet in eo, qui aqua baptismali lotus est. Restat id vnum, vt deinceps pullulantes ex concupiscẽtia inordinatas affectiões quotidiana diluat pœnitentia. Atque hoc est, quod ait Aug. Nec propter ipsã concupiscẽtiã cuius iã reatus lauacro regenerationis absumptus est: dicũt in oratione baptizati, dimitte nobis debita nostra, sed propter peccata quẽ fiunt siue in eius consensibus, cũ ab eo quodlibet admittitur quod placet, siue cũ per ignorantiam malũ quasi bonũ placet. Priusq; finẽ imponamus declarationi huius particule, est & illud aduertendũ, quod cũ dicimus baptismate peccata plenẽ tolli: intelligendũ esse quantũ est ex parte baptismi. Potest enim hunc effectũ impedire indispositio suscipientis, vt nullũ peccatũ remittatur, vt si adhuc est in affectu peccati mortalis: nemo enim arbiter suæ volũtatis

Ioan. 3.

tatis cõstitutus potest inchoare nouã vitã, nisi prius vteris pœniteat: vt docet Aug. in li. de vtilitate pœnitentię, & in li. de fid. & operib. c. j. Rursum fieri potest, vt remittantur peccata, quoad culpã: verũ ob doloris imperfectionẽ non totalẽ quoad pœnã. Adhuc tertio potest cõtingere vt omnibus mortalibus remissis aliquid veniale relinquatur sine indulgẽtia, vt in quo actu & voluntate perseuerat homo, tam antẽ quã post baptismũ, *velut si nimĩ afficiatur maritus uxori, aut prolibus, aut bonis terrenis, citra tamẽ inordinatiõnẽ peccati mortalis.* Sequitur in articulo quod per baptismũ efficimur filij Dei. In hac parte nõ dissident à nobis aduersarij, nisi quoad modũ quo efficimur filij Dei. Ipsi nanq; asserunt nos fieri *filios Dei dũtaxat per externã acceptationem.* Nos autẽ docemus nõ tantũ exterius adoptari hominem, verũ & reuera filiũ Dei, cõformiter ad scripturas, quẽ tradũt nos renasci & regenerari à spiritu, & cõsortes esse diuinæ naturæ, membra Christi esse, & eodẽ quo ipse spiritu viuere, de plenitudine spiritus eius, quem pater non ad mensuram dedit ei, iuxta fidei mensuram accipere. Quapropter *non solum nominamur sed & sumus* reuera filij Dei eodẽ spiritu viuentes, & vitæ operationes exercentes, quo filius Dei iuxta naturam assumptam viuit spiritu: vt eo modo afficiamur erga patrem nostrũ Deum & proximos nostros quo ipse, licet nõ parĩ affectu: *Alioquin quomodo eius membra essemus?* constat enim non alio spiritu viuificari mēbra, quã eo ipso quo caput: & rursus liquet, eundẽ spiritũ quo vitales exercet operationes influere in mēbra. Ex isto autẽ euidenter consequitur, p eundẽ baptismũ nos etiã heredes vitę eternæ effici. Sic enim argumẽtatur Apostolus. Si filij, ergo heredes: filio nanque filiationis iure debetur hæreditas.

*Aduersarij
rũ sententiã de
filiatione Dei
quã asse-
quimur per
baptismũ.*

DECLAR. ART. LOVAN.

Augustinus.

Cyprianus
Papa.

Concil. Car-
thagin.

Concil. Ilard.
Cum rebapti-
zatis nec inci-
bo comuni-
candum.

Nec vnquam est iterandis. Hæc est vltima pars articuli, in qua similiter nobiscum consentiunt aduersarij, imò etiam ipsi Anabaptistæ. Protestantur nanq; hi se probè scire Apostolum dicere. Vt vna est fides, ita & vnū baptisma: & rursus in epist. ad Heb. eū astruere. Impossibile esse qui semel illuminati sunt &c. rursus renouari ad pœnitentiam. Quare (inquiunt) non iteramus baptisma, sed id compertum habemus nullum effectum habuisse in paruulis, hoc ipsis plenius conferimus. Istud similiter tradiderunt vniuersi patres Aug. cōtra epistolam Parmeniani lib. ij. cap. xij. & alijs quā plurimis locis. loca in quibus reliqui omnes id concorder tenent, breuitatis causa præterimus. Vide Damascenū lib. iij. c. x. Accessit concordi patrū traditioni totius ecclesiæ multiplex definitio, de hac re in concilijs generalibus. In concil. Carthagi. Primò dicitur Baptismus in trinitate susceptus non iterari potest: quamobrem Arriani in nomine trinitatis baptizati per impositionem manuum & non per iteratū baptismum recipi iubetur in con. Arelat. c. viij. Et in epistola Cypriani ad episcopos Aphricanos dicitur. Venientes à Nonianis & Motensibus per manus impositionē recipiantur. E diuerso autem in concil. Niceno c. xix. Paulianistæ ceu Cataphrige ad ecclesiam catholicam redeūtes iubentur rebaptizari. Non enim in nomine patris, & filij & spiritus sancti baptizabāt, qui credebāt Christum nō semper fuisse, sed ab Maria exordium sumpsisse, vt testatur Isidorus lib. viij. & Haymo c. v. Porro in determinationē baptizantium dicitur in concil. Ilarden. c. xiiij. Cū rebaptizatis fideles nec in cibo participēt. His adde definitionē concil. Vienn. rursus concilij Florentini, in quibus hæc pars articuli definitur certa fide credenda: vt post tot tā solenniū conciliorum determinatio-

nem

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

nem planè impudens sit, qui istud in dubium reuocet. Verum satis de hac re, præsertim cū de hac non sit iam exagitata ecclesia. Nunc restat vt secundo loco videamus, in quo à nobis dissideāt aduersarij, & in quo conueniūt. Dissidet igitur primū in hoc, quod docet baptismū quē administrari iussit dominus per Apostolos quiq; in vsu ab ecclesia est receptus, esse baptismum Ioannis, nec vllū aliū à Christo institutum, cuius conferendi ministeriū datū esset hominibus. Cōfirmat suā sententiam, quoniā scripturę duplicis duntaxat baptismi meminerunt: primi, qui fit in aqua, posterioris, qui fit in spiritu sancto: hunc vni Christo tribuentes, illud Io. iij. iuxta quod ipse D. Io. dicebat turbę. Ego baptizo vos aqua, ille autē baptizabit vos in spiritu sancto & igni. Cū ergo (inquiūt) vni Christo propriū faciant scripturę baptizare in spiritu, sequitur nos non baptizare in spiritu, sed in aqua tantū, & proinde id ipsum baptismū administrare, quod Io. Hoc autem baptismū Io. sacramentum esse probant, ex sua definitione: quia signū est & bonum testimoniū bonę volūtatis Dei, erga nos & promissionis salutis, ad quā apprehēdendam per fidē excitat suscipientem. Nōnulli tamē eorū coacti euidentibus scripturis, quæ ad hoc à Catholicis adducuntur, baptismū iā vsitatū in ecclesia esse euidentius & certius signū quā fuerit baptismū Ioan. fatētur. Falsam, absurdam, impiam, & hæreticam eorū esse sententiam (quam tum amplecti coguntur, vt sibi vtcunq; correspondeāt, iuxta rationem sacramenti prius datā) aper- tissimè docet scripturæ. Dominus nanq; mittens apostolos per vniuersum orbē illis iniunxit ministeriū illius baptismi, quē tam magnificè predicauerat Nicodemus apud Io. c. iij. quo renascetur homo, siue nascetur denuo, nō iā de terra, sed de cœlo, non ex carne, sed

Censura Lu-
theranorū de
Baptismi sa-
cramento.

Contra hære-
ticorum ratio-
nes.

F ij

Baptismus Christi differt à baptismo Io. Ba. ex spiritu, ut & ipsi quoque spiritus fieret. Hinc Apostoli in scripturis suis eum *vocarunt lauacrum aquae sed in verbo vitae*, quod nos abluit, mudat, sanctificat, iustificat, peccata remittit, filios Dei nos facit. Haec omnia scripturae attribuunt baptismo, quem Apostoli ex iussu domini conferebant: at nihil tale tribuunt baptismo Ioannis: verum dicunt ipsum duntaxat esse baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum, quo scilicet per poenitentiam profitebantur se parare viam domino mox venturo, ut possent eum recipere in corda sua. Et hinc est quod irrevincibiliter confundit aduersarios Apostolus Paulus, cum reperiret quosdam duntaxat baptizatos baptismo Ioannis, qui non solum spiritum sanctum non acceperant, sed nec quid spiritus sanctus esset sciebant: iussit eos baptizari in nomine Iesu. Vides ut apostolus distinguat baptismum Ioannis à baptismo Iesu, etiam eo, qui per homines confertur: aut ergo eos Paulum rebaptizasse fatearis oportet, aut baptismum Io. non fuisse verum baptismum, quo mandauerat dominus baptizari eos, quibus ipse euangelium predicauerat. Torquent hanc tam apertam scripturam ad impositionem manuum, per quam dabatur spiritus sanctus, cum palam ibi illa duo distinguatur, baptismus & manuum impositio, sicut & in tota reliqua scriptura. At si haec interpretandi detur licentia, ut quiduis, pro quouis accipere liceat, certe non est quod scripturis contendamus aduersus eos: quid enim tam evidens, quod non facile ad usum alienum simili modo detorserint? In necessitate baptismi nobiscum conueniunt Lutherani, exceptis Tigurinis, cum quibus quondam docuit Bucerus, ut superius inuimus baptismum duntaxat esse ceremoniam quandam & signum externum, quo profiteamur apud homines nos iniciari Christianismo, & velle assumere

Tigurini:
Bucerus.

re vitam Christianam. Hinc dogmatizant, nec ex eius praesentia salutem esse hominibus, nec ex eius carentia damnationem, aut salutis carentiam. In hoc tamen à nobis dissentiunt etiam uniuersi Lutherani, quod sicut reliquis sacramentis, ita & baptismo aliter tribuunt salutem quam nos, nempe in quantum est signum rememoratiuum promissionis, excitans in nobis fidem diuinae bonitatis erga nos. Rursus in probatione quod paruulis sit necessarius maxime se torquent, quoniam solas scripturas recipiunt. At longè tutissimum asylum habet ecclesia catholica deficientibus scripturis, aut non offerentibus se aliquibus tam apertis, quin aduersus eas pateat tergiuersandi locus, nepe antiqua & generalis totius ecclesiae observatio, quam concors traditio patrum nos edocet, simul & definitio generalium conciliorum. In hac praecipue se fundauit Augustinus, ut ex praecedentibus euadit contra Donatistam quam non dubitat ab apostolica traditione manasse, diuinamque esse institutionem. Absurdum autem est, ut prius tetigimus, quod docent Lutherani paruulos, dum baptizantur habere motum fidei, spei, ac charitatis, quae Deus in ipsis efficiat, neque enim amplius audent dicere, paruulos credere, sperare, amare: enimvero quo adultis haec conueniunt, scripturas adferunt. Quoniam accedentem ad Deum oportet credere. Et rursus: Sine fide impossibile est placere Deo, verum in c. maioris, de baptismo & eius effectu respondetur has & alias similes scripturas continentes necessitatem fidei, spei, & charitatis ad adultos duntaxat pertinere. D. Augustinus locis quamplurimis docet, quod pia mater ecclesia fidem suam paruulis impertiat. Idem docet Dominus Bernardus ser. lxxvj. super Cantica. Nemo mihi dicat (inquit) quod non habet fidem,

Qualem salutem tribuant nobis sacramenta secundum Lutheranos.

Augustinus:
Bernardus.

cui mater ecclesia impertit suam, inuoluens illi in sacramento quousq; idoneus fiat, non tantum proprio sensu, sed assensu euoluta, puramq; percipere. Magna est ecclesie fides. nunquid minor fide Chananeę mulieris, quā constat & filia sufficere potuisse? & sibi à domino audiuit dici. Mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Nunquid minor fide illorū, qui Paralicū per tegulas dimittētes animæ simul & corporis obtinuerunt salutem? deniq; habes. Quorū fidem ut vidit, ait paralytico. Confide filij, remittuntur tibi peccata tua, & paulo post: Tolle grabatū tuū & ambula. Qui hæc credit, facile persuadebitur merito ecclesiā præsumere nō solum paruulis baptizatis, in sua fide salutē, sed etiam pro Christi nomine interfectis infan. coronā martyrij. Quę cum ita sint, nullū præiudiciū sustinebūt regenerati de eo quod dictū est. Sine fide impossibile est placere Deo, cum sine fide nō sint, qui in testimonium fidei gratiā baptismi perceperūt. Sed neq; de eo quod iterum dictū est. Qui verò non crediderit condemnabitur. hæc ille. Item quod sequitur nos per baptismum effici filios Dei & heredes, dissentit à nobis Tigurini & cum his Bucerus. *Docent enim paruulos filios Dei esse & heredes hoc ipso quo nascuntur ex fidelibus parentibus, non per hoc quod baptizantur.* Nituntur probare suā sententiā per hoc quod Paul. j. Cor. vij. Sanctificata est mulier infidelis per virū fidele: alioquin filij vestri imundi essent, nunc autē sancti sunt. Argumētatur ex hoc loco filios immūdos fore, nisi per virū fidelē sanctificaretur mulier infidelis: igitur non sunt immundi filij, dum ex parentibus fidelibus & sanctificatis progignuntur, sed sancti ut tradit Apostolus. Si autē sancti, ergo iusti, ergo filij Dei & heredes. Baptismū
ergo

Tigurini:
Bucerus.

ergo ad hoc adhiberi docent, ut sit eis in signum sanctitatis: quemadmodum Abraham data fuit circumcisio, ut esset ei in signum iustitię prius acceptę, dum adhuc esset in præputio: ut tradit apostolus Rom. iij. At si fidelium filij nascuntur sancti, quomodo in Adam omnes peccauerunt? quomodo nascimur omnes filij irę? Quomodo non est quisquam à sordē ne infans quidem vnus diei super terram? quomodo David in iniquitatibus & peccatis conceptus est? nunquid ex parentibus infidelibus traxit originem?

Præcipue autem à nobis dissident Lutherani, quo ad hanc articuli partem, qua asserimus per baptismum peccata plenē tolli. Tradunt enim omnes concorditer in baptizatis reuera manere peccatum, & baptizatum reuera esse adhuc peccatorem, & perpetuò, quoad viuit, talem remanere odio Dei & pœna æterna dignum: *Verum hoc tantum fieri baptismo, ut peccatum (quod tamen retinet) ipsi non imputetur propter Christum.* Hæc hæresis directē repugnat Pelagianorum hæresi. dicebant nanque hi, neque ante, neq; post baptismum esse peccatum in homine, sed concupiscentiam esse qualitatem quandam homini naturalem ipsi ab authore Deo naturaliter inditam: similiter & motus ab ea procedentes non esse vitiosos sed naturales: à quo dogmate quoad hanc posteriorem partem notat & Clichtoueus D. Erasmus minū abhorruisse in libello, quem inscripsit, Declamationem pro matrimonio, ubi tradit pruriginem & stimulum carnis à natura esse. Quod procul abest à doctrina Pauli, & Augustini, & reliquorum veterum. *Docet enim Paulus peccatum in nobis operari concupiscentiam hanc, quantumvis mente reluctetur.* Latē prosequitur Bucerus, in li.

Lutherani.

Pelagianorū
hæresis.

Clichtouens.
D. Erasmus.

DECLAR. ART. LOVAN.

quo respondet Pighio scribenti de hac materia, hoc ipsorum dogma de concupiscentia & eius motibus tam in paruulis quàm in adultis. Vult enim sicut illa, ita & hoc peccata esse tam in paruulis quàm in adultis. vnde reijciunt sententiam, quam passim ex Augustino contra eos adferimus. *Peccatum adeò voluntarium est, quod si non est voluntarium, non est peccatum.*

*Consilium
Eras. de pro-
fess. Christiana-
na.*

In vltima particula de non iterando baptismo omnes nobiscum conueniunt, etiam Anabaptistæ. Neque enim agnoscunt se rebaptizare, sed baptisma verum conferre, quod prius fuerat irritum & nullum in paruulo. Parum probatur, imò palàm improbatum à Parisiensi sicut & indiscretum D. Erasmi consilium, quo consulit, ut edoceantur, qui iam ad ætatem adultam pertigerunt, quid in se contineat professio Christiana, quod ubi probè edocti fuerint, suadet ut ipsi interrogentur raturum ne habeant, quod susceptores illorum nomine polliciti sunt in baptismo, si respondeant se raturum habere: tum publicè *suadet renouare eam professionem simul congregatis equalibus*, idque cerimonijs grauib, aptis, serijs, magnificèntque eam, atque doceant eam professionem illam esse talè, qua nulla potest esse sanctior. Quod si fortè non approbet, quod per vicarios gestum est, tentanda quidem sunt omnia remedia, ne quis à prima fide resiliat. Verùm si nò potest obtineri, fortassis (inquit) expediet illum non cogi, sed suo relinqui arbitrio donec resipiscat, nec ad aliam vocari pœnam, nisi ut ab eucharistia sumenda reliquisque sacramentis arceatur. At cum per baptismum sint pueri incorporati familiæ Christi, tenentur ex hoc ipso viuere secundum leges familiæ eius, ut possint ad hoc cogi, si fortè voluit, nec expedit eos suo

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

suo relinqui arbitrio: quemadmodum pulchrè docetur in articulo de hæreticis vi cogendis ad fidem comminatis & etiam inflictis grauib, pœnis. Vide natalem Bedam doctorem Parisiensem scribentem super hac re aduersus eum. *Certè æcumenicum istud Concilium Tridentinum iam inchoatum damnat hanc sententiam.*

ARTICVLVS TERTIVS

De Sacramento pœnitentiæ.

Pœnitentiæ Sacramentum (quod post baptismum omnibus relapsis est necessarium) complectitur contritionem, confessionem & satisfactionem.

PRINCIPIO pro explicatione articuli duo sunt declaranda. Primò, quid si pœnitentia: secundò quid sit pœnitentiæ sacramentum. Pœnitentiam igitur, & si ex vsu latini sermonis intelligamus d'spiciantiam, quæ nos tenet de eo quod commisimus, fecimus, nostræ voluntate aut consilio factum est, quodcunque illud sit siue bonum, siue malum, ex vsu tamen diuinarum scripturarum & doctrinæ ecclesiæ eam intelligimus odium, detestationemque vitæ veteris, admissorumque à nobis criminum, quia illis diuinæ maiestatis oculos offendimus, & ab iisdem nos expugnandi & diuinæ misericordiæ & gratiæ impetrandæ desyderiū, conatū, synccrū, diligens studiū, per quod exquirimus vniuersa quæ ille nobis adhuc media & remedia instituit, atq; illis libenter, humiliter, cōfidenter nos subijcimus, sperantes

*Pœnitentiæ
secundū The-
ologos.*

DECLAR. ART. LOVAN.

de illius benignitate & misericordia. Media autem hæc pro temporum diuersitate, diuersa fuere: alia nanque in lege naturæ, alia in lege Moyfi, alia iam extant sub lege Euangelica. ipsa tamen pœnitentiæ virtus semper eadem manet, & inuariata quocunque tempore. Et quoniam in noua lege nondum baptizatis Christus medium assequendæ remissionis peccatorum proposuit: ideo illis à pœnitentia baptismum ad salutem necessarium docent diuinæ, apostolicæque literæ. Itaque Iudæis concionante Petro ad fidem Christi conuersis, & ex cordis compunctione quid sibi ad salutem opus foret, percontantibus respondit. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum.

Ratio nominis pœnitentiæ.

His verò qui baptizati peccatis & seeleribus commaculârunt, quam in baptismo receperunt innocentia tunicam, instituit Deus in remedium sacramentum pœnitentiæ, quod quidem hac ratione dicitur pœnitentiæ sacramentum: quia nō nisi pœnitentibus est necessarium, includitque pœnitentiam tanquam primam sui partem naturalem & integram. Sacramenta nanque ab eo quod ipsis est materiale denominationem sortiuntur, velut sacramentum baptismi dicitur propter ablutionem illam corporalem, quæ fit in baptismo. Vt autem pœnitentia prima pars est sacramenti pœnitentiæ: ita eadē est præcipua, vt omnino nullum sit sacramentum, nisi præcesserit pœnitentia, & nisi fiat confessio, & impendatur absolutio, & persoluatur imposita satisfactio. In alijs sacramentis res penitus aliter se habet: baptismus nanque licet præquirat pœnitentiam in baptizando adulto, tamen etiā si hæc non sit præsens: verè tamen baptizatur, qui exterius

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

terius corpore abluitur cum debita verborum forma. Simile iudicium est de ordine, confirmatione, matrimonio & extrema vnctione. At si desit pœnitentia, reuera non absoluitur, cui à sacerdote impeditur verbalis absolutio. De hac prolixius in sequenti articulo. Est enim pœnitentia eadem re ipsa cum contritione pro statu nouæ legis: vnde vt de hac re ita & de illa ferendum est iudicium, nepe quod propter Deum ceu Dei offensam suscipi debeat, non ex solo timore pœnæ (& si hæc frequenter sit initium pœnitentiæ) Hinc Paulus Act. xx. dicit se testificatum Iudæis atq; Gentibus pœnitentiam, non quamlibet, sed pœnitentiam in Deum. Item ij. Corinth. vij. Tristitiam dicit eam demum, quæ secundum Deum est pœnitentiam in salutem stabilem operari. Et dominus Luc. xxiii. declarat, quomodo à Prophetis prædictum sit oportere in nomine suo pœnitentiam prædicari.

Hæc pœnitentia donum Dei est, nec sola humana industria comparari potest, sicut nec fides, spes, atque dilectio, ex quibus ipsa procedit. Hinc Paulus Rom. ij. dicit, benignitatem Dei homines adducere ad pœnitentiam. & Act. ij. Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. Hinc in Psalmista frequenter legimus cordis conuersionem tribui Deo. Conuertere nos Deus salutaris noster. Rursus. Quando conuertisti me dicit Hier. egi pœnitentiam. Præter hanc pœnitentiam complectitur sacramentum tãquam partes suas, contritionem, confessionem & satisfactionem, vt expressè definiuit Conc. Florent. Quanquam ante hanc decisionem variè disceptatum sit, inter scholasticos doctores de ipsa substantia sacramenti. Schotus docebat ipsam absolutionem esse sacramentum pœnitentiæ.

Pœnitentia donum Dei.

Schotus.

*Durandus.
Thomas.*

tia. Durandus sustinebat confessionem cum contritione precedenti esse hoc poenitentiae sacramentum. Tho. in his tribus situm rectè asseruit, contritione, confessione, satisfactione, cui subscribit præallegatum concilium Floren. definiens hoc sacramentum continere illa tria sicut partes suas.

Institutio huius sacramenti.

Hoc autem sacramentum esse poenitentibus à Christo ordinatum pro consequenda remissione peccatorum, in quæ post baptismum relapsi sunt, liquet ex eo, quod cum dominus post resurrectionem suam, ut refert Lucas, aperiret Apostolis ex scripturis, quomodo oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, eodem ipso tempore continuato colloquio, & sermone eodem tradidit ipsis potestatem retinendi & remittendi peccata, prius dato eis spiritu sancto, cuius directione hanc potestatem exercerent. Indicat igitur dominus eo ipso sufficienter poenitentibus ipsis, quomodo sit quærenda peccatorum remissio, nempe adeundo eos, quos ipse constituit in materia peccatorum iudices, & eis se submitiendo in eo, quod sub sacramento poenitentiae præcipitur, dignum nempe sensibile efficiens gratiam, quam dignificat: nempe peccatorum remissionem iuxta sacerdotis decretum & arbitrium dependet à Deo, qui suis promissis deesse non potest: promisit autem ut quoruncunque ipsi peccata remitterent, remissa essent.

*Poenitentia
necessitas.*

Ex iisdem verbis colligitur huius sacramenti necessitas. Si enim non remittuntur peccata, nisi sacerdote remittente, hoc enim significant illa verba. Quorum retinueritis, retenta sunt: consequitur ad

re

remissionem peccatorum necessarium esse, ut relapso post baptismum sacerdos ea remittat: quare necessarium est à sacerdote absolutionem accipere, & proinde sacramentum poenitentiae suscipere, quod in absolutione in forma causæ consistit. Absolutio autem ut sit legitima & efficax, præcedentia tria requirit: contritionem, confessionem & satisfactionem, saltem in promptitudine animi, ut infra declarabimus.

Hæc est concors omnium orthodoxorum patrum sententia à temporibus Apostolorum ad hæc usque nostra tempora sibi inuicem succedentium, quam quidem sententiam scripturæ iam citatæ continent. Hanc insuper sententiam firmavit perpetua observatio totius catholice ecclesie, ex qua discimus ita necessarium esse relapsis à baptismo sacramentum poenitentiae, sicut nondum baptizatis necessarium est baptismum. Hinc ille ter sanctus Leo ante nos annis vnde-
Leo Papa?
cies centenis ad Theodo. Episcopum scribens, inquit, Multiplicem misericordiam Dei ita lapsis hominibus subuenisse affirmant scripturæ sanctæ, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitæ reparetur æternæ: licque hanc ordinavit bonitas diuina, ut non nisi sacerdotum ministerio queant obtinere, qui regenerationis dona violarent. Mediator enim Dei & hominum homo Christus Iesus hanc præpositis ecclesie tradidit potestatem, ut & confitentibus actionem poenitentiae iniungant, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per reconciliationis ianuam admittant. Iam & alium ex alio orbis cardine & dicto Leone aliquantulum vetustiore testem accipe Augu. in
Augustinus?
Epist. ad Honoratū Episcopū, quæ est clxxx. ubi docet

G iij

pastorem in persecutione nō posse dimittere gregem suum, cū tunc illi sit maximē necessarius, quod dū nititur declarare, ait. An nescimus cū ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi in ecclesia ab omni ætate, & ab utroque sexu, quantus in ea soleat fieri concursus, baptismum alijs flagitantibus, alijs reconciliationem, alijs etiam pœnitentiæ ipsius actionem, vbi si ministri desint, quantum exitium sequatur, tum quia de isto sæculo vel non regenerati exeunt, vel ligati: quantus est etiam luctus fidelium, qui eos secum in æternæ gloriæ vitæque regni non habebunt. Quantus denique gemitus omnium, quanta blasphemia de absentia ministeriorum & ministrorum, vide quid faciat timor malorum temporalium, & quāta in eo acquisitio sit malorum æternorum: si autem ministri adsint pro viribus quas eis dominus subministrat, subuenitur omnibus, alij baptizantur, alij reconciliantur, nulli fraudantur dominici corporis communione, omnes consolantur, ædificantur & exhortantur, vt Deum rogent, persecutiones auertere. Vides vt parem faciat Augustinus baptismum & reconciliationis necessitatem, eius inquam, quæ pastori suo fit: vt quemadmodum æternæ vitæ requiem non est habiturus, qui sacramento regenerationis caret, quia non est regeneratus: sic nec vitæ æternæ gloria potiri possibile est cum, qui sacerdotis ministerio reconciliationis aut pœnitentiæ sacramentum non accepit, quoniam eiusmodi hinc discedit ligatus. Eiusdem doctrinæ catholicæ Ambrosius lib. i. de pœniten. cap. vij. vbi pulchrè tractat de multiplici potestate data discipulis à Christo in reprehensione Nouatianorum, qui concedunt remissionem

Ambrosius.

missionem in baptismo, sed pœnitentiæ lauacrum negant: cū nihil intersit inter vtrunque sacramentum. Ipsi igitur Nouatianis obijcit in hunc modum. Cur manus imponitis, & benedictionis opus, si quis fortè reualuerit ægrotus, creditis? cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo vtrique omnium peccatorum remissio est. Quid interest, vtrū per pœnitentiam, an per lauacrum, hoc ius sibi datum sacerdotes vendicent? vnum in vtroque mysterium est. Sed dices, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia, nonne Dei nomen operatur? quid ergo vbi vultis, vendicatis vobis Dei gratiam? vbi vultis, repudiatis? Sed hoc insolentis arrogantia est, non sancti timoris, vt fastidio vobis sint, qui volunt agere pœnitentiam. Et lib. ij. cap. ij. Quemadmodum impossibile videbatur Naaman per aquam lepram mundari, quod gratia Dei factum est possibile: ita impossibile videbatur per pœnitentiam peccata dimitti. Verū cōcessit hoc Christus Apostolis, quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est, vt iuxta Ambrosium penes sacerdotes ius sit, & potestas remittendi & retinendi peccata. Consentit Chryso. lib. iij. de sacerdotali dignitate capit. iij. Etenim qui terram incolunt atq; in ea versantur, ijs commissum est, vt ea quæ in cœlis sunt dispensent, ijs datum est, vt potestatem habeant, quam Deus neque angelis, neque archangelis datum esse voluit, neque enim ad illos dictum est. Quæcunque alligaueris in terra, erunt alligata in cœlis, & quæcunque solueris in terra, erunt in cœlis soluta. Habent quidem & terrestres principes vinculi potestatem, verū corporum solum: id autem quod dico sacerdotum vinculum, etiam ipsam ani-

Chrysostomus.

nam contingit, atque ad cœlos vsque peruadit, vsque adeo vt quæcunque inferiùs sacerdotes iudicent, illa eadem Deus superiùs rata habeat, ac seruorum sententiam dominus conseruet. Etenim quid hoc aliud esse dicas, nisi omnium rerum cœlestium potestatem illis à Deo concessam? Quoruncunque enim ait, peccata retinueritis &c. quanam obsecro potestas hac vna maior esse queat? Pater omnifariam filio potestatem dedit. cæterum video ipsam eandem omnifariam potestatem à filio illis traditam. Et infra. Insania manifesta est, despiciere tantum istum principatum, sine quo neque promissorum bonorum compotes fieri, neque salutis possumus, quod declarat subiiciens de necessitate baptismi, item de necessitate sumendi corpus & sanguinem Christi. Quæ mysteria haud aliter quàm per sacrosanctas illas manus perficiuntur, manus inquam, sacerdotũ, sine quarum proinde ope fieri non potest, vt aut gehennæ ignem euitare quis possit, aut repositæ in cælo coronæ præmia assequi. Deinde paucis interpositis subditur corporis lepram purgare, ceu vt veriùs dicam, haud purgare quidem, sed purgatos probare Iudæorum sacerdotibus licebat: Neque nescis quanta cum ambitione, quanto studio, ac contradictione sacerdotalis dignitas id temporis acquireretur, at verò nostris sacerdotibus non corporis lepram, verum animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum. Vides, vt penes sacerdotes iudiciariam asserat potestatem, citra cuius opem nulli speranda est salus, vt per quam eis omnium cœlestium rerum potestas data est: & penes eos causæ quoruncunque hominum (qui sunt de familia & regno Christi) tranſcandæ

ven

veniunt. Quod ex ipsa rei natura consequitur, hoc ipso nanque quo tribunal aliquod ceu potestas iudiciaria in regno quopiam constituitur: indicitur reis necessitas, si absolui velint, adeundi tribunal illud, & suppliciter rogandi pro indulgentia. Vide Cypri. lib. iij. epistola xiiij. & aliquot sequentibus præallegatorum patrum sententijs, palam subscribentem, & secunda Epistol. primi libri. Reliquos breuitatis causa prætermittimus, præsertim cum hæc res tam clara sit ex scripturis, vt hæ solæ facile cuique fidem faciant: quin & ipsos Lutheranos conuincunt fateri, in ipsis institui à domino sacramentum pœnitentiæ, eiusque necessitatem non diffitetur, quinimo magis necessarium arbitrantur quàm Ecclesia catholica doceat: hoc enim sacramentum relapsis duntaxat à baptisinate necessarium docet Ecclesia: non enim opus est sanis medico, sed malè habentibus. Verum hi omnibus ipsum necessarium faciunt: sed hoc inde accidit, quòd fateantur semper omnes homines subiace- re peccato mortali, imò in quolibet suo opere damnabiliter agere & deficere, vt semper opus habeant remissione. Secunda pars articuli enumerat tres partes sacramenti pœnitentiæ, præter quas est & alia, quæ Formalis est complens rationem sacramenti. Harum partium necessitas euidenter liquet ex ipso fine sacramenti pœnitentiæ. Finis nanque eius est reconciliatio peccatoris cum domino Deo suo, quæ esse debet, sicuti declarabitur, cum partes eius specialiter tractabuntur. Vt igitur cognoscamus quæ sint eius partes, & quot, videndum est, si quis filius, qui patrem sibi habet offensum, qua via in eius gratiam redeat. Certum autem est, imprimis eum debere agnoscere offensam.

Cyprianus.

Error Luther-
anorum.

Analogia.

H ij

certum quoque est ipsum debere dolere de offensa, & humiliter supplicare pro indulgentia, proponens emendam, quod scilicet, deinceps erit obediens patri. Rursus & hoc natura docet, ipsum debere esse paratum ad ferendam correctionem paternam. Consimili modo si velimus Deo reconciliari: opus est agnitione culpæ, quæ est confessio, odio & detestatione eius cum firmo proposito melioris vitæ, & humili deprecatione pro venia, in quo consistit contritio. Deinde animo paratus ferre flagellum Dei, ecce satisfactio. Hunc naturalem modum & ordinem reuertendi ad Deum, quem natura suggerit: rationis lumen naturale demonstrat. pulchre exprimit Hierem. cap. iij. sub similitudine mulieris adulteræ, quæ rentis reconciliari viro suo. Eundem modum facto suo nobis exprimit filius prodigus. Dominus autem saluator veniens in hunc mundum sua gratia non destituit naturam eius ordinem inuertendo, sed perficit, quod ipsi deest supplendo eius vires, & præstando ea, quæ recta ratio dictat, mentem altius supra naturæ intelligentiam eleuando. Sic igitur in proposito cum homo qui cecidit per se, non possit resurgere grauatus naturæ infirmitate, subuenit naturæ altissimus ordinans ei medicamina, quibus sanaretur eius infirmitas, nempe aduersus vulnera lethalia ordinauit ei baptismum & poenitentia sacramentum. Baptismum quidem vt subueniret lapsis, poenitentiam autem vt subueniret post baptismum relapsis. Huius autem sacramenti administrandi potestatem sacerdotibus donauit: hinc oportet vt ipsi, sicut Dei vicarijs, confiteamur peccata nostra, quatenus ipsorum cognitione ipsi de eis sententiam pronuncient: siue absoluendo ac remittendo

do, siue ligando, ceu retinendo. Hoc ergo additum per Dei gratiam est ijs, quæ ex natura facienda intelligimus vt homini confiteamur, & per eum absolua- mur, quod natura non adiuta fide minimè dictaret, quin potius abhorret, etiamque naturam superat, quod homo potestatem habeat remittendi peccata in Deum commissa. Istud autem cedit in magnam vtilitatem & consolationem hominis, qui, si non esset huiusmodi remedium institutum, valde incertus esset de conscientia puritate, præsertim quum communis imperfectior sit & tepidior animi dolor, quam qui mereatur remissionem. Huius item imperfectio, & quisquis est ex parte peccatoris defectus virtute sacramenti suppletur, modò non sit talis defectus, quo poneretur obex virtuti sacramenti & gratia Dei. Cum igitur & recta ratio dictet, & scriptura palam doceat, & veteres omnes patres vnanimi consensu, vno ore, vna voce, sic sentiant, tradant & prædicet, quis credet Lutheranis, à xxx. fortassis annis exortis, citra rationem, citra vllam scripturam præter omnem authoritatem patrum docentibus. Accedit his definitio concilij, Florentini, cuius hæc sunt. Quartum sacramentum est poenitentia, cuius quasi materia sunt actus poenitentis, qui in tres distinguuntur partes, quarum prima est cordis contritio, ad quam pertinet, vt doleat de peccato commisso cum proposito non peccandi decetero. Secunda est confessio, ad quam pertinet vt peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis, quæ quidem præcipue fit per orationem, ieiunium, elemosynam. Forma huius sacramenti sunt verba abso-

Conc. Florentinum
Materia.

Forma sacramenti poenitentia.

Minister.

Dogma ad-
uersariorum
de pœnitentia
sacramen-
to.

lutionis, quæ sacerdos profert, cum dicit. Ego te absoluo. Minister huius sacramenti est sacerdos, habens auctoritatem absoluendi, vel ordinariam, vel ex commissis superioris. Effectus huius sacramenti est absolutio à peccatis. Deinceps tractanda est doctrina aduersariorum circa hunc articulum, ut in quo à nobis discrepent. Primum fatentur esse ali- quod sacramentum pœnitentiæ, ut liquet ex eorum confessione Cæs. Max. exhibita: quanquam Cal- uinus & alij plerique refragentur, ut suprâ adno- tauimus. Verum hoc sacramentum dicunt in sola absolutione consistere & non in vllis actibus pœni- tentis. Probant autem absolutionem esse sacramen- tum ex ratione sacramenti superius posita, quam ipsi sibi confinxerunt, quia testimonium est bonæ voluntatis erga nos ad excitandam fidem: intelligunt ergo absolutionem applicationem Euangelij ad hanc vel illam personam, idque ex Dei mandato: ita ut quod Euangelium dicit Deum propitium omnibus factum merito filij sui, aut filium suscepisse in se om- nium peccata, & sua morte patrem placasse super omnibus iniquitatibus generis humani, & omnem hominem patri reconciliasse, etiam sceleratissimum, si applicetur per absolutionem huic particulari ho- mini, ex mandato Dei enuntiando ei remissionem peccatorum, quam si fide apprehendat, credens si- bi propter Christum remitti peccata: iam patrem ha- bet propitium, & indulgentiam omnium peccato- rum. Si credis (inquiunt) particeps es istius condonatio- nis & gratiæ factæ, quæ annunciat & applicatur tibi per absolutionis sacramentum. Verum quàm nihil

nihil probabilitatis contineat hoc, ex scripturis fit manifestum. Non enim dicit Saluator in verbis, qui- bus tribuit sacerdotibus absoluendi potestatem. Quoruncunque peccata ostenderitis, declareueri- tis, & annunciaueritis esse remissa in terris, erunt re- missa & in cælis. Rursus non dicit. Quoruncunque annunciaueritis peccatum in terris solutum, erit so- lutum in cælis: sed, quorum remisistis peccata, & quorum solueritis: nimirum concedens illis ius & po- testatem absoluendi, non tamen pronunciandi abso- lutos, aut annunciandi hanc remissionem peccatorum. Nostri sacerdotibus (inquit Chrysostomus) non dico purgatas probare, sed purgare animæ sordes prorsus concessum est. Et rursus cum declaratio remissio- nis, non præcedat, sed sequi debeat, saltem natura, remissionem: quomodo tunc demum remissa in cæ- lis dicerentur post declarationem factæ remissio- nis in terris. Certè prius hîc in terra solui necesse est (inquit Cyprianus, ij. libr. primo, ut possint & in cælis solui: non ergo solum declarando, sed re- uera remittendo soluuntur peccata. Alij paulò ali- ter dicunt, remissionem quidem nondum factam om- nium peccatorum, sed tamen eam omnibus of- ferri per Euangelij annunciationem, quod etiam iussit dominus prædicari per vniuersum orbem.

Chrysostomus

Aliorum sen-
tentia.

Verum utrique horum vehementer falluntur, & aberrant à veritate Euangelij, confingentes si- bi nouum quoddam Euangelium, cuius scripturæ nusquam meminerint. Vbi enim docent scripturæ in pœnitentibus factam peccatorum remissionem, dummodo hoc secum statuunt, aut iisdem offerri,

*Censura ad-
uersariorum
de poenitentiae
sacramento.*

Nota.

*Philipp. Melan-
chthon in apo-
logia.
Contritio &
fides quid se-
cundum Phi-
lippum.*

si modò per fidem eam acceptent? Rursus ubi do-
cent remissionem esse annunciationem remissionis?
Si nihil aliud est remissio, quid opus fuit tanta solen-
nitate præmissa, in sufflatione & donatione spiritus-
sancti? Quis enim est, qui non potest annunciare
euangelium, & remissionem peccatorum & patris
propitiationem, & Dei erga homines reconciliatio-
nem, quin & peritè potest hæc addiscere? Hæc quo-
que fatentur aduersarij, vnde admittunt & quemli-
bet à quolibet posse absolui, etiam à puero & fatuo,
quin & à pica si docta esset pronunciare verbum e-
uangelij, de remissione peccatorum, de reconcili-
atione patris & redemptione mundi, & hæc fide
apprehendere & sibi applicare, certò statuendo se
habere remissionem peccatorum, sibi patrem esse re-
propitiatum &c. Quapropter vltèrius consequitur
non esse necessarium quicquam sacramentum poe-
nitentiae, quod coguntur admittere, sed duntaxat
vtile ipsum dicunt & commodum Christianismo,
ad erigendos, & conscientias consolandas terribis mo-
tu suppliciorum, & damnationis aeternae propter pec-
cata. Similem doctrinam faciunt de vita aeterna, vt de
remissione peccatorum: quoniam vtrunque ex æ-
quo annunciat in euangelio nobis Christum pepe-
risse apud patrem. Nunc de partibus poenitentiae quid
doceant, paucis perstringamus. Philippus in apolo. fa-
cit duas partes poenitentiae. primam quidem illam, quæ
sacramentum est: quam dixerunt in absolutione
consistere: & secundam poenitentiam interiorem,
quam passim prædicant Prophetæ & Euangelistæ.
Sunt autem hæ partes, contritio & fides. Contritionem
vocat terrores. & pauores vehementes propter ap-
pre-

prehensum gehennæ supplicium paratum peccatori-
bus. Fidem autem eam intelligit, qua animo ne per ter-
rores illos in desperationem deiiciatur, sed erigatur in
spem, certò apprehendens sibi per Christum remediũ
paratum, peccatorum scilicet, remissionem. Calvinus
videns hoc alienum ab usu & consuetudine scriptura-
rum, quæ perpetuò faciunt fidem esse prorsus à poeni-
tentia distinctam, quemadmodum probat ex autho-
ritate Petri & Pauli testificantium Iudæis atque Genti-
bus poenitentiam in dilectione & fide in nomine domi-
ni nostri Iesu Christi, recedit ab illa sententia, statuens a-
lias duas poenitentiae partes, mortificationem, scilicet, &
viuificationem. Vbi aduerte etiam hæc assignari poe-
nitentiae partes, verum lōgè aliter accepta, quàm Cal-
uinus accipiat, id nanque per mortificationem intelli-
git, quod per contritionem, nempe terrores metu sup-
plicij (quos Lutherus testatur aliquando in se extitisse
tam vehemētes, vt initia quædam poenae infernalis se-
se prælibare arbitraretur, at malo suo, quod his admo-
nitionibus nihil ampliùs reliquit). Per viuificationem
autem fidem intelligit, per quam animus ita concus-
sus terribilibus in spem erigitur, & certam credulita-
tem, quod per Christũ pater sibi factus propitius, dum
certò statuit ad se pertinere promissiones in scripturis
factas, atque animus ita quodammodo viuus credi-
tur, qui priùs fuerat veluti mortuus ceu metu exani-
matus. At Calvinus propriè mortificationem accipit
iuxta consuetudinem scripturarum, pro carnis casti-
gatione & refrenatione, per quam pelluntur pra-
uæ affectiones hominis. Viuificationem autem intelli-
gunt mentis renouationem, quæ includit remissio-
nem peccatorum, & spiritum gratiæ & vitæ: huncq;
I

*Lutherus ma-
ximos exper-
tus gehennæ
terrores.*

DECLAR. ART. LOVAN.

dicit fide illa speciali obtineri. At cum hæc mortificatio siue renouatio etiam iustis in scripturis attribuantur: imò his maximè, iusta illud apostoli. Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, & rursus. Licet is qui foris est homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Item renouamini spiritu mentis vestræ. Quum autem pœnitentia propria sit peccatoribus, qui nondum eò deuenerunt, vt possint se mortificando malas affectiones extinguere: & interiorem anim suum renouare: nisi prius sanetur animus per gratiam, & nisi sit sanatus ex gratia & spiritu: non possit hæc præstare: consequitur fieri non posse, vt hæ sint pœnitentiæ partes. Sed dicerent fortè etiam iustis opus esse pœnitentia. Et quonã igitur modo verum est, quod ait Manasses in deprecatione sua ad Dominum. Domine Deus iustorum non posuisti pœnitentiam iustis, Abraham, Isaac, & Iacob, his qui tibi non peccauerunt, vt recederent à te? Item quomodo dicit Saluator: non opus est sanis medico? Non negamus tamen eis opus esse pœnitentia quotidiana propter peccata venialia, & iam remissa mortalia. Verum de hac non est sermo in proposito, sed de pœnitentia ecclesiæ, scilicet peccatorum, quæ sunt necessaria materia sacramenti pœnitentiæ, nempe mortalium.

ARTICVLVS QV. ARTVS.

Contritio.

Contritio est dolor de peccatis propter Dei offensam susceptus, cum proposito confitendi, & satisfaciendi, non autem (vt quidam hoc seculo perniciosè docent) terror prop

propter apprehensum gehennæ supplicium peccatis debitum. Preparat tamen hic terror & gehennæ metus ad veram animi contritionem.

NUNC in speciali de singulis sacramenti pœnitentiæ partibus agendum est: & primò de prima & præcipua eius parte, quæ est Contritio: cuius descriptionem tradit hic articulus, recitata falsa sententia aduersariorum. Primò igitur aduertendum est, nomen contritionis ab actione corporali, quam propè significat, translatum esse ad significandum animi dolorem. Contritio namque propè significat comminutionem, per quam res, quæ in se solida erat, ad partes minimas reducitur, in quo à fractione distinguitur (vt dicitur in iij. Æthi. quòd frangi res dicitur, quando in paruas partes diuiditur) sic igitur per quandam similitudinem dum affectus peccati, quo cor quodam modo induratum & solidatum erat, dum suo sensui inherens, à mandatis diuinis recessit, & cum sic cor durum per propriam comminutionem & displicentiam resoluitur, peccator conteri dicitur. Hinc simili metaphora in scripturis legimus frequenter cor dici nunc carneum & molle, nunc durum & lapideum. Vel potest accipi contritio passiuè (secundum Guil. Parisien. in sua Rethorica) qua scilicet cor ipsum conteritur recordatione peccatorum: vel actiuè qua cor conterit peccata examinando & perscrutando diligenter seipsum, & cogitationes bene penetrando, vt non solum voluntas, sed nec peccati cogitatio in ipso remaneat, hac contritione destruuntur peccata. Illa non

Æthymologia nominis. Contritio.

Analogia.

frangit, nec destruit cor, quod omni custodia iubemur
seruare, verum potius cor fractum integrat & solidat,
& fractiones ipsius quibus per peccatū disruptum est,
omnino curat. Quanquā autem cor secundū suā sub-
stantiam nec secundum virtutes, quas in se habet, nō
sit cōterendū, tamen secundum ea quæ in ipso sunt vi-
tia, quæ ipsū durū reddunt malleo diuini verbi venit
conterendum secundum inquam, prauas cogitatio-
nes & affectiones, & operationes, quæ ex eo oriuntur,
quæ omnino ex animo tollendæ sunt: non solum hac
ratione, vt non ampliū afficiamur peccatis, verum e-
tiam vt nos aliquando peccasse grauiter doleamus: &
hinc dicitur contritio esse dolor. Vbi aduerte dolorem
non capi propriè: sic enim est passio appetitus sensiti-
ui, quæ non est essentialiter contritio, sed eius effectus:
sicut enim penitentia virtus exteriorem pœnam suo
corpori infligit, ad recompensandam offensam, quæ in
Deum cōmissa est officio membrorum: ita etiam ipsi
cōcupiscibili pœnā inferre doloris necessariū est, quia
ipsa etiam ad peccatū cooperabatur. Potest tamē hic
dolor pertinere ad contritiōem in quantum est pars sa-
cramēti: quia sacramēta nō in interioribus actibus, sed
etiam in exterioribus & rebus sensibilibus nata sunt esse,
verum dolor hoc loco capitur, pro displicētia, odio &
detestatione alicuius mali, quæ est in voluntate secun-
dū quod affectus voluntatis nominatur per nomina pas-
sionum, vt tradunt doct. Materia huius doloris sunt
peccata, hinc dicit articulus esse dolorem de peccatis:
est enim & de multis alijs dolor, de defectibus animæ
& corporis & præsētis vitæ miseria: verum hic do-
lor non spectat ad contritiōem. Deinde quia omnis
dolor ex amore procedit, subditur causa suscepti dolo-

*Dolor quomo-
do hic accipi-
tur.*

ris

ris de peccatis, nempe propter Dei offensam: igitur ex
amore Dei oportet hunc dolorem procedere, nō enim
sufficit qualiscunque dolor de peccatis: est enim qui-
dam qui est de peccato non propter pœnam ingruen-
tem aut formidatam ex peccato, quomodo qui pro-
pter furtum suspendendus de furto grauissime dolet,
nempe non propter furtū in se, sed propter illud quod
sibi per furtū accersiuit ingruens suspendium. Eiusmo-
di dolor est, qui est de peccato solum propter mala, quæ
per illud incurrimus, in præsenti siue in futura vita,
qui tamen non attinet ad contritiōem. Verum debet
esse de pœcto vt peccatum est, hoc est, quia Dei of-
fensum est. Est enim peccatum hac ratione do-
lendum, quia est recessus à lege Dei, & per conse-
quens ab ipso Deo, à quo auertimur eo ipso, quo legi
eius non subdimur, sed eam prouaricamus conuer-
tendo nos inordinatē ad bonum commutabile. Dupli-
citer autem intelligitur Dei offensa, altero modo passi-
uè, quia ipse offenditur, volēs vindicare peccatum in
se commissum: altero modo actiuè, vt sit offensa, qua
nos Deum offendimus, admittendo aliquid ipso indi-
gnum, quo eum inhonoramus, cum tamen ei debeat
summus honor & amor, atque summa reueren-
tia. Atque hoc modo considerata offensa debet ma-
ximè in nobis excitare dolorem, qui suscipiendus quo-
que foret, etiam si nullam dominus exigeret vindi-
ctam. Est insuper aduertendum multiplicem dolorem
propter Dei offensam: quidam enim est perfectus,
quam Cōtritiōem specialius accepto vocabulo, quo
vtuntur scholastici vocāt, eo quod planè conterat, &
in nihilum redigat omnes affectus peccatorum, & in-
ducat nouum affectum dilectionis Dei super omnia,

*Peccatū quo-
modo Dei of-
fensum.*

Dei offensa.

*Multiplex
dolor propter
Dei offensam
Contritio.*

I iij

atque in hac significatione vtuntur scripturæ, dum dicunt Deum non despicere cor contritum &c. sed respicere ad pauperculum & contritum spiritu. Itē, sanare cōtritos corde. Alius est dolor imperfectus, qui quāuis sit propter Dei offensam principaliter susceptus, non est tamē satis intensus, vt per se citra sacramēta etiam re ipsa exhibitus possit veniam delicti impetrare. Est & præter hūc alius imperfectus dolor ratione modi dolendi, vt qui principaliter oritur ex timore pœnæ atque horum vtrunque scholastici nomine attritionis complexi sunt. Inter hos tamen hoc discriminis est, quod posterior ille non sufficienter disponit ad sacramentum pœnitentiæ, id quod facit primus: vtrunque tamen Dei donū est, nisi enim timor etiam seruilis qui ex timore solius pœnæ nascitur donum Dei esset: non vtique dixisset Apostolis. Non enim excepistis spiritum seruitutis iterum in timore. De posteriori autem qui est initialis timori coniunctus liquet, ex scripturis quæ docent pœnitentiam & cordis conuersionem esse Dei donum, atque in hac significatione etiā vtitur scriptura sacra attritione. Articulus generalius accipit contritionem, vt complectatur etiam attritionem, maximè eam, quæ est dolor imperfectus, quia scilicet procedit ex dilectione infusa Dei. Hanc vno nomine complexus est Paulus, vocans eam tristitiam secundum Deum, eamque esse pœnitentiam stabilem, quæ in salutem operatur. Alter autem dolor, qui est duntaxat ob formidatum supplicium iuxta eundem Apostolum est tristitia secundum seculum. Propositum cōfitendi, & satisfaciendi cuius post præmissa meminit articulus, est effectus doloris de peccatis. Si enim verus est dolor & perfectus de Dei offensa, necesse est ad hoc

Tristitia secundum Deum.

Propositum confitendi & satisfaciendi sunt effectus contritionis.

desi

desideriū efficax, quærendi reconciliationē cum eo, & promptum propositū ea assumendi quæ ordinauit tanquam media necessaria ad recōciliationem secum ineundā: quæ quidē pro diuersitate tēporum & conditionis personarum sunt diuersa pro statu nouæ legis. Iam conuersis ad fidem Christi ordinauit baptismus. Relapsis à baptismo prouidit de sacramento pœnitentiæ, quod præter contritionem complectitur confessionem, & satisfactionem vt partim ex dictis liquet, & ex dicēdis infra manifestius fiet. Quemadmodum in veteri lege pro diuersitate peccatorum & personarum erant ordinata sacrificia, quæ adiuncta oratione sacerdotis valebant pœnitentibus ad remissionem peccatorum, quanquā aliter quā sacramenta nouæ legis, quæ vt numero sunt pauciora: ita & obseruatione faciliora & virtute præstantiora. Dolor alius quantumuis intensus in relapso etiam propter Dei offensam susceptus, & nō habeat adiunctum hoc propositum saltem virtualiter non est vera Contritio, nec pars sacramenti pœnitentiæ, imò hic dolor duntaxat ratione huius propositi est pars sacramenti pœnitentiæ, cum hoc proposito secluso sit, aut esse possit res omnino interior & insensibilis, nec secundum se, neque secundum suam causam, effectumque sensibilis, cum tamen oporteat, vt sacramentum ipsum, ita eius partes esse aliquo modo sensibiles. Altera pars articuli continet reprobationem sententiæ aduersariorum, quæ docent contritionem esse terrores conscientie propter apprehensum gehennæ supplicium peccatis debitum. Cuius sententiæ falsitas ex ijs quæ immediatè præmissimus, liquet. Talis enim terror tristitiā gignit secundum seculum, nō autem secundum Deum

Sacramenta nouæ legis sunt virtute efficaciora, numero pauciora sacramentis veteris legis.

Error aduer-
sarius.

quæ solam pœnitentiã in salutem stabilem operatur. Nec aliam addunt dicti sui rationem, quàm quod argumentatione quadam sophistica conantur demonstrare Deum ante remissionem peccatorum non posse amari, eò quòd lex peccatorum nostrorum & diuinæ offensæ conscientia quoad consecuti sumus remissionem, Deum nobis veluti iratum, terribilem vindicem & iudicem ingerant, cum autem hoc modo apprehensum fieri non posse, vt amemus. Verùm manifestè falsum est, in primis quod assumitur, neque enim eatenus perterrefacit nos lex, & Deum vt terribilem nobis ingerit, sed etiam cõmendata ac proposita nobis infinita eius bonitate & misericordia omnibus obuia ad se confugientibus, & eam expetentibus ad certã spem impetrandam ab eodem veniæ, remissionis peccatorum & gratiæ nos prouocat, erigit, & conseruat, vt timor à peccatis nos reuocet, & cohibeat, & spes ad misericordissimum reducat. Quid igitur prohibet, quominus illum possimus diligere, quem omnis nobis boni authorem certò credimus, à quo nos conditos, cum nihil essemus, vt suæ beatitudinis in æternum participes & confortes faceret, quem etiam post erga se de his omnibus ingratisimam & omni damnatione meritò complectendam ingratitude, inobedientiam, contumaciã intelligimus: nihilominus credimus nos adhuc ad pœnitentiam reuocari, reuocare ad se, præbere adiutricem manum, quòd nos è lacu miseriæ, è luto facis, in quod nos ipsos demersimus, subleuet, restituat, confirmet, & adiuuet, quòd ad se reuerti valeamus, obuiam gratiam reuertentibus offerre, atque ea gratia misisse ad nos filium suum, atque eundem dedisse pro nobis, atque adeò dedisse nobis, atque hunc

ta

talem ita à nobis apprehensum in hoc ipso actu, in hoc ipso ad illum reditu, quamuis peccatis nostris adhuc onerato, offensum nos diligere impossibile est? ab hoc refugere, atque hunc odisse est necessarium? Sunt hæc impia impiorum hominum commenta, & mendacia, quibus miseris peccatoribus persuadent nihil ad salutem conari, sed in peccatorum suorum strato quiescere molliter, atque expectare donec Deo placeat, nisi eos gratis nihil agentibus, nihil conantibus nobis, eripere, quando ante impertitam nobis ab illo iustificationis gratiam, etiam quicquid fecerimus: non solum non possumus ad Deum appropinquare, sed magis recedere, magis elongâtes nos ab eo atq; refugientes.

ARTICVLVS QVINTVS.

Confessio.

Confessus diligentiã legitimam adhibere debet, quòd sacerdoti iudici suo omnia sua peccata mortalia etiam occulta cordis manifestet, vt ab eis per eum absoluator, cuius absolutionis minister est solus sacerdos secundum ecclesiæ ritum consecratus.

Prover. xxvii. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur, qui autem confessus fuerit, & requirit eam, misericordiã consequetur. Iustus prior accusator est sui. Proverb. xviij.

MPRIMIS aduertendum est circa declarationem huius articuli multiplicem esse Confessionem. Quædam enim est, quæ fit Deo soli, cuius scripturæ frequentissimè meminerunt. Alia est, quæ fit homini, & hæc rursus varia est. Quædam enim fit homini, quem *lasmus*, pro obtinenda reconciliatione cum ipso, & remissione offensæ in ipsum. Alia fit homini de peccatis in alium admissis,

K

*Chrystos. de
ea confess. qua
fit soli Deo.*

pro consilio aut reconciliatione habenda: verum de his Confessionum generibus non loquitur articulus. Sunt enim hæ confessiones etiam iuris naturæ saltem reformatæ per gratiam: dicitur enim lumen rationis præsertim adiutum cognitione immediatarum principiorum fidei de Dei providentia & incarnationis mysterijs, pro assequenda indulgentia necessarium esse agnoscere culpam coram Deo, sicut & supplicare pro venia, nec solum culpam in genere, sed etiam in specie & numero, ut tanto sit grauior dolor, & tanto humilior & feruentior deprecatio pro venia, quanto est maior & crebrior culpa. De hac Chrystos. hom. xlii. super Matth. ait. Tu ipse tibi sis iudex, referas tibi ipsi rationes viuendi, Audi Paulum dicentem, quoniam si nos ipsos iudicauerimus, non utique iudicemur. Si id faceres, ordine paulatim progrediens ad coronam postea peruenies. Et quoniam modo (inquis) mihi viuendi rationes referam? Largos lachrymarum effunde fluuios, ingentes compunctionis gemitus redde, humillimus sis, laboribus ac vigilijs te ipsum afflige, peccata tua per singulas species recolere. Non paruum est hic cruciatus animæ, nec quātus sit, ab alio cognoscitur, nisi ab eo, qui compunctus est, nec est nescius dolor quātus ex peccatorum memoria nascatur. Quas ob res iustitiā Deus huic poenitentię preposuit dicens. Dic tu prius peccata tua, ut iustificeris. Non est profecto insufficiens ad emendandum via, si cum omnia ad emendandum secundum speciem in vnum peccata collegeris, assidue omnino ipsa versus, ac de ipsis continuo mediteris, & cogites: nam qui hoc faciet, his adeo compungetur, ut neque hac vita seipsum dignum

gnum existimet. Item libr. secundo de cordis compunctione circa finem. Oportet nos non solum scire exomologesi, & confiteri, quia multa in nobis delicta sunt: verum vnumquodque peccatum, & magis & minus, quasi in libro, ita & in corde nostro habere descriptum, idque frequentius recensere atque ante oculos ponere, & hæc tanquam nuper admissa lugere: ita enim & animi arrogantiam frangeremus, frequentius eam de malis eius ac vitijs commonentes, & cautela nobis ne in eadem delicta ultra incideremus acrior nasceretur. Tantum enim confert hominem frequentius meminisse peccati sui, ut etiam videamus Paulum Apostolum, ea quæ iam abolita fuerant, adducere in medium: & cum culpam de presentibus non haberet, quoniam recordationes peccatorum & luctum gemitumque sciebat animæ prodesse: etiam illa commemorat, quæ per ignorantiam commissa gratia baptismi & confessio aboleuerat. Sic denique dicit. Quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. & iterum. Et fidelem me existimauit ponens in ministerium, qui prius fui blasphemus & persecutor, contumeliosus supra modum, persequens ecclesiam Dei &c. Istud & probè cognitum habens ut necessarium, ita & Deo gratissimum dicebat Ezechias rex. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudinem animæ meæ. Et sanctissimus ille Iob cupiebat sibi ostendi multitudinem iniquitatum, scelus & delictorum suorum, cum diceret. Responde mihi, quantas &c. Nec solum nondum remissorum peccatorum, sed etiam iam diu remissorum

*De confess.
Euangel. pro-
ut est pars sa-
cramenti pœ-
nitentiae.*

*Legitima dili-
gentia quæ.*

congruit habere crebram, imò continuam memo-
riam. Hinc dicebat Dauid: Iniquitatem meam cogno-
sco, & peccatum meum contra me est semper. Reli-
quas item confessionis species, quæ fiunt homini enu-
meratas manifestiores ipsa experientia facit quàm vt
probari debeant. Articulus verò loquitur de confes-
sione Euangelica, & quæ Euangelio est propria, quam
nec lex naturæ, nec lex Mosaica præscribit, sed sola
lex Euangelica. Eea autem est, quæ fit homini sacer-
doti de omnibus peccatis mortalibus memoriæ oc-
currentibus, post diligentem discussionem ad obti-
nendam de eis absolutionem. Hanc igitur facturum
adhibere debet legitimam diligentiam, quæ omnia
sua peccata mortalia etiam occulta cordis sacerdoti
iudici suo manifestet. Legitima autem diligentia est in
quaque re, quam dignitas, vtilitas & necessitas rei re-
quirit, circa quam esse debet. Hic autem agitur de sa-
lute non rerum externarum, aut etiam ipsius corpo-
ris, sed animæ atque totius hominis, non corporali aut
temporali, sed spiritali & æterna: quæ quanti sit pon-
deranda, nemini potest esse ignotum. Pro dignitate au-
tem rei adhibita diligentia sufficiens causetur, quare
non mediocris hac in re debet esse sollicitudo, vbi de
tanta re agitur, qua maior esse non potest. Certè eò se
protendere debet nostra in hac re diligentia: vt verifi-
militer putentur omnia in cognitionem venisse, vel
simpliciter, vel saltem omnia quæcunque reoli pos-
sunt, etiam maiore diligentia, indagatione atque dis-
cussione conscientiae adhibitis. Facit autem articulus
mentionem mortalium: nam venialia nō sunt de ne-
cessitate confessionis, quanquam valde expediens sit
ea in genere saltem confiteri, eò quòd ad ea in hunc
modum

modum confessæ potestas clauium non secus se ex-
tendat quàm ad mortalia in specie & numero con-
fessæ. Exprimitur etiam in articulo minister confes-
sionis, nempe sacerdos, qui fit iudex pœnitentis, co-
ram quo peccator reus seipsum accusare debet, ad-
uersus seipsum proferendo testimonia ea humilitate
& simplicitate, quibus possit indulgentiam mereri.
Postremò finis confessionis adiicitur, non consilium,
aut conciliatio sed absolutio sacerdotis.

Quod ad præcipuum punctum huius articuli
attinet, aduertendum est hoc modo deduci necessi-
tatem confessionis, quæ complectitur enumera-
tionem omnium peccatorum. Sacramentum pœ-
nitentiae à Christo institutum necessarium est re-
lapso post baptismum ad salutem: vt ex præmissis pa-
tet, ergo & confessio. Probatur consequentia, quia
sacramentum pœnitentiae consistit citra confessio-
nem. In cuius quidem propositionis probatione,
punctus est difficultatis, id autem in hunc modum
probat. Quia sacramentum pœnitentiae est iudi-
ciale, quod euidenter monstratur ex ipsis domini ver-
bis, quibus ipse contulit potestatem apostolis circa
causam peccatorum. Ligare namque & soluere, reti-
nere & remittere peccata maximè in alium admissa,
actus sunt iudiciales: hoc autem est de natura iudi-
cij, vt non proferatur pro aliquo aut contra, nisi ha-
bita causæ cognitione, alioquin enim stultum & te-
merarium erit iudicium, citra cognitionem causæ
pronunciatum. Debet igitur sacerdos prius quàm
pronunciet iudicium in causa peccatoris habere pec-
catorum cognitionem: eam autem non potest ha-
bere nisi peccator ipse manifestet: quare necessarium

*Necessitas e-
ssentialis con-
fessionis mani-
festatur.*

est, vt per peccatorem ipsi manifestentur, & quia non potest remitti nec retineri vnum peccatum sine alio, impium nanque est à Deo dimidiam sperare veniam: ideo necesse est, vt de omnibus simul fiat confessio. nam de prætermisso cum iudicare non potest sacerdos, sic etiam non potest de illo absoluere. Hæc est Euangelicæ lucis certa, & aperta veritas, quam clarissimis verbis nos Christus docuit. Quorum (inquiens) remiseritis peccata, remissa sunt, & quorum retinueritis, retenta sunt. Vbi cum quorundam peccata retinere, quorundam remittere concedat potestatem, necessarium est, vt non arbitrio suo sacerdos aut remittat, aut retineat, sine discriminis iudicio iuxta peccatoris habitum & pœnitentiæ modum, agat cum peccatore, vel retinendo, vel remittendo: id quod facere non potest, nisi peccator pœnitens se ei detegat, & vniuersum cordis sui habitum ei aperiat, quò intelligere possit remittere in ea, an velit veræ contritionis calore non satis decocta retinere, vt quicquid in alterutram partem fecerit, cum iudicio faciat, cui pœnitentes simpliciter se submittere debeant, amplexarique & sequi quæcunque media ac remedia salutaria aduersus sibi detecta peccata proponit. Hanc sententiam comprobant certa illa orthodoxæ veritatis amissis, Catholicæ per orbem ecclesiæ ab ipso sui initio consensus patrumque omnium ecclesiasticorum concors traditio. Dion. Areopagita in Epistol. ad Demophilum, quem grauiter obiurgat, quòd indignè ferret pœnitentem procumbere ad pedes sacerdotis facturum coram eo conscientia suæ exomologesin.

Diony. Areop.
pa.

Cyprianus.

Dominus Cyprianus in ser. de lapso loquens, de ijs

tantum qui corde lapsi sunt. Hi (inquit) quamuis sacrificij aut libelli facinore constricti sunt, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter confiteantur, exomologesin conscientia suæ faciant, animi sui pondus exponant, medicinam salutarem paruis licet & modicis vulneribus exquirant. & Paulò post. Confiteantur singuli (quæso vos fratres) delictum suum, dum adhuc qui deliquit, in sæculo est, dum admitti eius confessio potest, dum satisfactio & remissio per sacerdotem apud Deum grata est. Ante hunc & Origenes ille, audi quale testimonium prohibeat confessioni illi ecclesiasticæ, qualis vsque hodie apud nos perdurat, qui in Psal. xxxvij. hæc verba habet. Vide (inquit) quid edocet scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus: fortassis enim sicut hi qui habent intus inclusam escam indigestam, aut phlegmatis humorem stomacho grauiter & molestè innitentem, si vomuerit, releuatur: ita etiam qui peccauerunt, si quidem retinent & occultant intra se peccata, intrinsecus vrgentur, & propemodum suffocantur à phlegmate peccati, aut humore. Si autem peccator ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum, peccatum confitens simul euomit delictum, & omnem morbi causam digerit. Tantummodo circumspecte diligentiis cui debeas confiteri peccatum tuum, proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, qui condolendi compatiendique disciplinam nouerit, vt ita demum sicut ille dixerit, consiliūque dederit, fa-

Origenes.

K. iij

Paulinus.

*Hieron. super
Matth.*

Augustinus.

cias:& sequaris. Et scilicet, Paulinus insignis doctor contemporaneus Augustini scripsit, vt S. Ambrosius consueuerit sedere ad audiendum confessiones suorum subditorum. Omittimus autem Augustini, Ambrosij, Hieronymi, Chrysostomi, Leonis, & reliquorum apertissimas super hac re referre sententias, quorum omnes concorditer idipsum tradunt. Non possumus tamen præterire Domini Hieronymi verba, vt quæ deductioni factæ prius, quàm tam varijs modis conantur infringere aduersarij, ad amussim quadrant. Is igitur in cap. xvj. Matth. circa illud, & tibi dabo clauēs regni cœlorum, sic habet. Ligat vel soluit Episcopus, vel presbyter, non eos qui insontes sunt, sed qui noxij sunt, sciunt pro officio cùm peccatorum audierint varietates, qui ligandi sunt, qui soluendi. Hinc idem Hieronymus in cap. xvij. Ecclesiastes. Si quem (inquit) serpens diabolus occultè morderit, & (nullo) eum (conscio) peccati veneno infecerit: si que tacuerit qui læsus est, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri suo & magistro voluerit confiteri, magister ei prodesse non poterit. Si enim erubescit agrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat. D. Augustini aperta est sententia, tum plurimis locis, tum maximè lib. ij. de visitatione infirmorum cap. iij. Sunt (inquit) quidam, qui sufficere sibi existimant, si soli Deo, cui nihil occultum est, sua omnia confiteantur: nolunt enim, aut erubescunt, ceu dedignantur ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram discernere per legislatorem constituit Dominus. Sed volo vt decipiaris opinione, quatenus confitearis Christi vicario

rio: nam ipsius est humiliter subeundum iudicium, quem dominus nō dedignatur suum habere vicariū. Ergo ad te roges venire sacerdotem, & fac ipsum conscientiarum tuarum penitus participem. Erroneam autem esse opinionem contrariam etiam argumentis pergens subdit. Hoc debet testari sanam doctrinam, quod egeamus sacerdotis (qui inter Deum & nos mediator sit) salubri iudicio. Alioquin (inquit) & sub lege, & sub gratia ite, & ostendite vos sacerdotibus. Rursus diuinum quomodo consumaretur præceptum? Confitemini alterutrum peccata? & alio loco: ergo sine causa dictum est. Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cœlo: ergo datae sunt sine causa clauēs ecclesiæ Dei? Frustramus Euangelium Dei, frustramus verba Dei Christi, promittimus nobis, quod ille negat, nōne nos ipsos decipimus? Similem quoque sententiam habet ferm. iij. ad fra. in heremo. Rursus de vera pœnitentia cap. xj. Chryso. cōcors sentētia est Home. iij. in Matt. Cyril. quoque lib. iij. super Leuit. eidem suffragatur. Itē D. Ambros. lib. ij. de pœnitentia. Rursus Basil. mag. in regula de iust. monachorū. c. xcvij. Quorum omnia dicta si in vnum conferantur, non dubitabis eundem qui inuicem ritum confessionis peccatorum auriculariæ ab ipsis ad nos vsque apostolorum temporibus visitatum fuisse, in ecclesia, & ex Christi institutione traxisse originem, quā in obtinenda peccatorum nostrorum remissione sacerdotum suorum nos subiecit iudicio & ministerio, quo illi erga nos non possint fungi nisi confessione pœnitentia. Horum namq; omniū patrum consensus communē ecclesiæ Catholicę (cujus fuerunt velut columnæ quædam & mēbra præcipua) nobis sententiam certò indicat. His insuper accedit de

*Chrysostomus.
Cyrillus.
Ambrosius.
Basilius.*

finis plurium conciliorum Lateranen. Toletani, in quo canon ille conditus est. Omnis vtriusque sexus, & nouissimi concilij Florentini: & in c. ad abolendum, ex concilio Later. anathematizat eum, qui aliter de confessione sentit, quam sancta Roma ecclesia. Quid autem illa senserit, antiqua & continua eius observatio testatur. Secunda principalis pars articuli habet de ministro confessionis, quod sit solus sacerdos secundum ecclesie ritum consecratus, quam posteriorem particulam additam aduerte propter Lutheranos, qui omnes Christianos sacerdotes esse docent, hancque tum ligandi, tum soluendi potestatem omnes habere christianos, quamuis tametsi huius potestatis exercitium duntaxat penes eos sit, qui populi electione, vel ex magistratus commissione, id oneris susceperunt. Ritus autem quo utitur ecclesia in ordinandis sacerdotibus, irrident, ceu figmentum & commentum hominum esse impudenti voce obgannunt. Habet autem hic ecclesie ritus, primum quod non ordinetur quisquam nisi ab episcopo: vnde D. Hier. in epist. ad Luciferianos argumentatur ipsos non habere verum sacerdotem nisi laicum, quale consequitur baptisma inseparabiliter, eò quod putabant habere sacerdotes ab Hylario ordinatorum, cum ipse Hylarius non esset episcopus sed duntaxat Diaconus. Hoc ipsum & nunc maiori iure possumus obijcere Lutheranis, cum ne Diaconi quidem sint, sed merè laici, & communis plebs, siue magistratus ex plebis commissione ordinans sacerdotes. At iuxta doctrinam ecclesie solus episcopus ordinis sacramentum administrat, utens in ipsa administratione pro forma sancti iisdem ipsis verbis, quibus dominus hanc remittendi & retinendi potestatem contulit Apostolis. Ac-

Minister confessionis.

Error Luther-
vanorum.

Hieronymus.
De ordine sa-
cerdotis ad-
ministrando.

ci-

cipite spiritum sanctum: quorum remiseritis &c. Alia quamplurima velut capitis rasura, unctio digitorum, & eiusmodi quæ ad solennitatem pertinent, non sunt de necessitate sacramenti: quemadmodum exorcismus & catechismus, quæ baptismo præmittuntur non sunt de substantia baptismi. D. Augustin. libr. ij. contra epist. Parme. c. xij. de ordine loquens dicit, sacramentum esse, ut & baptismus, & quadam consecratione dari, sicut & baptismus: atque ob id non posse iterari, atque par eundem tradi ius baptizandi, per quem traditur ius remittendi & retinendi peccata. Quod si, ut docent aduersarij, omnis Christianus habeat hanc potestatem, quomodo non habuerunt eam apostoli, priusquam Christus hæc verba ad eos diceret, cum tamen Christiani essent baptizati? Quod si eam habuerint, quomodo Christus eam tradit illis? quomodo ipsi eam accipiunt, ut quid cum tanta solennitate, præmissa insufflatione, item spiritu sancti donatione, eos specialiter hoc donans munere, quod erat omnibus fidelibus commune, & quod ipsi iam dudum acceperant? At dices fortasse, non tam ipsis, quam toti ecclesie in ipsis donatam hanc potestatem, quemadmodum de clauibus regni cælorum, Petro pluribus locis videtur Aug. sentire. Respondetur hoc commentum aduersarij omnium sanctorum patrum interpretationi: & ad August. dicta dicendum clauem datas esse ecclesie in Petro, tum quia non soli personæ ipsius Petri datæ sunt, alioquin Petro defuncto esse delissent in ecclesia, sed omnibus eius successoribus in ecclesie vtilitatem concessæ sunt tam Petro quam omnibus eius legitimis successoribus non in propriam ipsorum vtilitatem duntaxat, quemadmodum sacerdotium datum erat & regnum popu-

Augustinus.

Omnes sacer-
dotes Chri-
stiani, non è
diuerso.

Instantia.

Clauis tradi-
ta sunt eccle-
sie in Petro.

L ij

lo Israël, ita ut appellaretur regale sacerdotium & regnum sacerdotale. Inde tamen non consequitur quemlibet ex populo fuisse Regem aut sacerdotem, sed duntaxat ex unica tribu Levi & familia Aaron sacerdotes erant: quod & dominus gravissima illa & horribili plaga qua puniuit Coreathan & Abijron, ac complices eius volentes sibi vindicare sacerdotale munus, euidenter ostenditur. Atque de hac re sunt diuersa concilia patrum. Primum est concilium Auinion. per Ioannem xxij. aduersus errorem Vvaldensium, quem suscitauerat Hieronymus de Praga, quo sustinent omnem hominem christianum potestatem habere ligandi & soluendi peccata: qui idem error condemnatus est in concilio Constantien per Martinum secundum. Demum in concilio Florentino definitum eisdem ferè verbis quæ articulus cõplectitur, scilicet ministerium sacramenti poenitentiae esse solum sacerdotem habentem potestatem ordinariam, vel sibi à superiore commissam. Quæ vltima clausula illi definitioni adiuncta sopiuit controuersiam, quæ ante illud tempus erat inter Scholasticos, Doctores, de iurisdictione, an illa necessaria esset ad potestatem clauium, & eius usum, ita quod attentans vti clauibus super poenitente non sibi subiecto nihil faceret, quibusdam hanc, alijs aliam defensionibus. Durandus nanque & Palude partem negatiuam astruebant: aliorum plarique oppositam partem tuebantur, quæ videtur verbis prædicti concilij definita, tanquam quæ sola veritatem haberet. Inter ipsos tamen (ne quisquam hæc perperam intelligat) non vertebatur in dubiũ, an liceret cuiquæ sacerdoti confiteri, qui nõ haberet super se iurisdictionem, siue ordinatio iure, siue ex commissione. Hoc enim

nim palam aduersatur concilio decreti Toletani, in c. omnis vtriusque sexus. Neque hoc vertebatur in dubium, an absolueretur qui scienter alienum accederet sacerdotem: nam hic ponit obicem absolutioni, per prauaricationem præcepti ecclesiastici. Sed hæc erat quæstio. An qui bona fide accederet sacerdotem non suum, ignorans id esse illicitum, ignorantia excusante à peccato maxime mortali absolutionis perciperet fructum. Ad quam quæstionem videtur ex verbis illis Florent. concilii manifesta responsio negatiua, quoniam ministerium huius sacramenti solum esse asserit sacerdotem habentem potestatem ordinariam sibi commissam: & hæc videtur conformis scripturæ. Dominus nanque prius quam daret hanc potestatem, misit apostolos suos: Videtur igitur missio per quam datur iurisdicção præcedere, ut ratus sit usus potestatis ordinis D. Ambrosii lib. j. de poenitentia cap. ij. ut superius adduximus, ius ligandi atque soluendi asserit solis sacerdotibus concessum esse. Cum Ambrosius idem concorditer docent omnes ecclesiastici scriptores. Dicit quoque glossa ordinaria Matt. xvj. Datae sunt clauis ecclesiae episcopis & presbyteris: nam & vet. leg. sacerdotes soli iudicabant inter lepram & non lepram, in cuius signum dominus leprolos mundandos ad solos sacerdotes mittit, & Lazarum suscitatum dominus solui, iussit per apostolos. Solis enim sacerdotibus hanc potestatem dedit. Dixit enim. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflauit & dixit. Accipite spiritum sanctum quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Hoc ipsum habet Ambrosius & recitatur de poenitentia dominic. j. Verbum Dei. Nunc paucis consueta methodo aduersariorum sen-

Quod confiteri sacerdoti nõ habenti potestatem super eum, non percipiat absolutionis beneficiũ, licet etiã ignoraret.

Ambrosius.

*Dogma Neo-
Christiano-
rum.*

tentiam recolemus. Cum absolutio (inquiunt) petenda est, ministri adeundi sunt, ad ostendendum nos cognoscere iram Dei, aduersus peccata nostra, & petere ut vocem euangelij nobis annuncient, & deinceps nos facturos fructus pœnitentiæ. Doctrinam hanc dicunt contineri Mat. iij. & Luc. xviij. Forma autem absolutionis iuxta ipsos est. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: hæc est tota ipsorum de sacramento pœnitentiæ sententia, quam ex dictis refellere cuique facile fuerit.

Arg. Hæreticorum.

Restat ut proponamus aliquot argumenta ipsorum aduersus catholicam ecclesiæ doctrinam, quam superius explicuimus. Primum obijciunt sacerdotes ab oblitis peccatis absolueret: quare non videtur requiri necessarium ad absolutionem pœnitentium peccatorum confessionem. Ad hoc respondemus concedentes quod assumitur sacerdotem absolueret à peccatis oblitis, sicut & ab ijs quæ ob defectum loquelæ non potest pœnitens manifestare peccatori, dummodo signa pœnitentiæ & doloris demonstret, id quod tam vsus ecclesiæ quàm scripturarum autoritas palam docent, imò si actu nullum demonstret contritionis iudicium, puta in morbum aliquem lapsus, per quem ablati sunt vsus rationis, si tamen antè propositum habuerit suscipiendi sacramenti, aut talis cognoscitur, qui ipsum suscepisset, si eiusmodi secuturum infortunium præsciuisset, non negandum est absolutionis beneficium, quemadmodum in simili casu de baptismo administrando docet Augustinus capi. xxvij. j. libr. de adulterinis coniugijs, Cathecumini, inquit, in huius vitæ ultimo constitutis &c. & capitul

Augustinus.

tulo ultimo eiusdem li. dicit. Quæ baptismatis eadem & reconciliationis est causa &c. Hæc igitur non confitenti, imò etiam non pœnitenti actu, dum tamen hæc casus necessitatis, sed non contemptus excludit religionis, impendenda est absolutio, dummodo prius pœnitentem, aut certè non impœnitentem fuisse constiterit: quod etiam præsumendum est, quandoque non constat de opposito, veluti cum quis moritur in plena ebrietate: item dum subito moritur ex vulnere accepto ab eo, quem iniuste inuasit, aut quod sibi ipsi per desperationem inflixit. Quod si ita res habeat, constat etiam & ab oblitis absolendum esse pœnitentem: quoniam quæ memoriæ post diligentem examinationem conscientiæ non occurrunt, impossibile est confiteri. Verum dubitatur inter catholicos doctores, nempe, num hæc absolutio peccatorum oblitum & non expressorum in confessione sit sacramentalis an non. Dubium Gerson permotus hoc argumento, quod faciunt aduersarij, censet pœnitentem non absolui ab oblitis sacramentaliter, quoniam sacramentalis cum non nisi ex præuio iudicio fieri debeat, cognitionem causæ necessarium prærequirit, verum per concomitantiam: quia non potest quisquam ab aliquibus peccatis absolui, quin simul absoluator ab omnibus: neque enim fieri potest ut hostiliter Deus maneat offensus ei cum quo redit in gratiam, quem sibi amicum constituit, quemque adoptat in filium. At peccatis confessis super quæ cadit directè sacramentalis absolutio ex in sacramento, cum nullum præstet sacramento impedimentum, absoluitur: ergo &

*Dubium.
Gerson.*

ab oblitis, quæ citra suâ culpam memoriæ non obue-
nerunt, siue dū confiteretur: siue antè in ipsa præpara-
tione ad eam. Iuxta huius & sequacium sententiam
facile est respondere ad argumentum aduersariorum.
Verùm altera sententia videtur multò probabilior, &
Augusti. præinductæ sententiæ multò conformior, ra-
tionibus quoque quæ ex his scripturis deduci possunt,
iuxta quas nihil potest homini decidere ex inculpabi-
li absentia externi operis, dum adest efficax desyde-
rium id faciendi vel recipiendi, si potestas adesset. Fa-
tetur August. eandem reconciliationis atque baptismi
causam esse: constat autem verè & sacramentaliter eos
baptizari, de quibus sententia Aug. præinducta loquitur.
Leo Papa. Hinc & sanctiss. Leo Papa in epist. xcj. His (inquit)
Nota. qui in tempore necessitatis, & in periculi urgentis in-
stantia præsidium pœnitentiæ & reconciliationis im-
plorant, nec satisfactio interdicenda, nec reconciliatio
deneganda, quia misericordiæ Dei nec mensuras pos-
sumus ponere, nec tempora definire, apud quem nul-
las patitur venire moras conuersio, dicente spiritu Dei
per Prophetam. Cum conuersus ingemuerit, tunc sal-
uus erit, & alibi. Die tu iniquitates tuas, vt iustificeris.
Et iterum. Quia apud dominum misericordia, & co-
piosa apud eum redemptio. In dispensandis itaque Dei
donis non debemus esse difficiles, nec accusantium se-
lachrymas gemitusq; negligere, ac si ipsam pœnitenti-
am ex Dei misericordia credamus conceptam, dicente Apo-
stolo. Ne fortè illis Deus dederit pœnitentiam vt resi-
piscant à Diaboli laqueis, à quo tenentur captiui ad il-
lius voluntatem. Vnde oportet vnumquemque Chri-
stianum conscientia suâ habere iudicium, nec con-
uertere ad Deum de die in diem, nec satisfactionis sibi
tem

tempus in fine vitæ suæ constituat, quem periculosè
ignorantia humana concludit, vt ad paucarum hora-
rum spatium sese referuet incertum, & cum possit
pleniori satisfactione indulgentiam promereri, illius
temporis angustias eligit, in quo vix inueniat spatium
vel confessio pœnitentis, vel conciliatio sacerdotis.
Deinde sequuntur quæ conducunt proposito: verùm
(vt dixi) etiam talium necessitati auxiliandum est: vt
nec actio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia
denegetur, si etiam vocis amisso officio per indicium
integri sensus quærere comprobentur. Quòd si ali-
qua agitudine ita fuerint aggrauati: vt quod paulò
antè poscebant, sub pœnitentia sacerdotis significare
non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium
prodesse debebunt, vt simul & pœnitentiæ, & recon-
ciliationis beneficium consequantur. Vide plura eo-
dem spectantia testimonia xxvj. iij. vj. Certè non pa-
rum refert, vtro horum modorum contingat absolu-
tio: certum est enim eam multò pleniorē esse, si di-
rectè sit ex vi sacramentalis absolutionis, quàm si so-
lùm per concomitantiam talem, qualem illi intelligunt.
Nam si concomitantiam talem intelligerent, qualis
dum dicimus in sacramento corporis Christi per con-
comitantiam fieri: vt sit simul ibi sanguis & anima
Christi, probabilior eorum foret sententia: ad quem
modum etiam intelligendum est, quod dicit Augu-
stinus, Sacramentum illud dominici corporis viuifica-
re, & non solùm nutrire viuum, quia augendo feruo-
rem ex pœnitentia imperfecta, & in sufficienti facit
perfectum & sufficientem ad quandam remissionem
peccatorum & charitatem, quæ est animæ vitæ. Si-
mili sensu etiam sacramento extremæ vnctionis po-

DECLAR. ART. LOVAN.

test attribui viuificatio, cum ex se non ordinatur nisi ad remissionem venialium, & reliquorum iam remissorum mortalium, per poenitentiam & poenitentiae sacramentum. Supposita igitur hac posteriori sententia, quam veriore arbitramur, argumentum nonnullam habet apparentiam, attamen non difficile erit ipsum diluere. Pro quo aduertendum iudicium absolutionis esse iudicium gratiae & misericordiae, iudicium primum in quo directe agitur ad reconciliandum filium patri offenso, cuius arbitrio & iudicio ipse humiliter se subijcit: ideo in eo potissimum pater filij sui animum respicit, quem etiam paratissimum pater videt ad faciendum ea quae potest, & pro facto habet, à quo faciendo per impossibilitatem impeditur. Et cum minister debeat se conformare voluntati domini sui, ipse similiter ex eadem rationabili causa debet esse contentus cum reo, & voluntate ac animum promptum pro facto existimare, ac absolutionis sententiam, nisi aliud obsit, pronunciare, per quam ipse non à confessis tantum, sed etiam ab oblitis sacramentaliter & directe absoluitur: quanquam si quod nunc memoriae non occurrit, posteaque occurrat, confiteri, dum data oportunitate debeat. Istud usque adeo verum est, ut etiam à casibus reseruatis censeri debeat absolutus, si quae sibi confitenti ex memoria exciderunt, dum ab habente plenariam potestatem, hanc potestatem exercente absoluitur, ut non amplius censeri debeant reseruati, sed possint postea, dum occurrunt, à quocunque proprio tamen sacerdote remitti, cui non est commissa eiusmodi plenaria potestas extendens se ad casus reseruatos. Eandem causam reddiderunt suae sententiae praedicti patres, Augustinus quid

ADVER. NOST. TEMP. HAERE. 91

quidem pietatis ecclesiae matris, Leo verò immensam misericordiam Dei patris. Simile comperis in foro externo. Si is qui Principi simpliciter & humiliter porrexerit supplicationem pro obtinenda remissa suorum facinorum aliquid deprehendatur per ignorantiam omisisse, nihilominus omnium remissionem obtinebit: & inclementiae argueretur Princeps, si hac re comperta haud remissa, reuocaret, aut pro hoc facinore non à seipso in supplicatione porrecto poenas exigeret, quando ex verisimilibus iudicijs constaret, procul abfuisse omnem dolum & fraudem, quia non reformidauit multò maiora exprimere, & pro eis veniam deprecari. Secundò obijciunt aduersarij aduersus deductionem, quam superius ex verbis Euangelicis fecimus, ex ijs colligentes confessionem esse necessariam ex iure diuino. Argumentantur igitur in hunc modum. Absolutio non est actus iudicialis, sed tantum executio alieni beneficij omnibus à Deo patre propter Christum praestiti. Ruit igitur omne fundamentum ratiocinationis Papistarum ex actu iudiciali colligentium confessionis necessitatem. Respondemus ipsa verba Do. Saluatoris iuxta proprium & germanum sensum intellecta, hoc significare quod dicimus, & ab aduersarijs citra ullam dicti sui rationem torqueri ad alium sensum. Qui enim Latini sermonis non omnino ignarus interpretabitur remittere annunciare remissionem? soluere, annunciare solutionem? Et nisi iudicium requireret, cur addidisset Saluator: Et quorum retinueritis, retenta sunt, nisi quia noluit eos maturo iudicio diligenter causa rei examinata, & eiusdem dispositione pronunciare, sententiam.

Analogia.

Argumentum
haereticorum
contra confess.
necessitatem.

Solutio.

rentiam absolutionis, Aut si id minus videretur retentionis hanc præinterpretationem, quam quis citra vllum commentarium, cui non sunt excæcati oculi mentis illis verbis redderet: tradunt concorditer omnes patres, quemadmodum suprà audiuius Do. Cyprianū his verbis omne iudicium quod dedit pater filio etiam à filio transfusum in Apostolos. Vnde Do. Cypria. & Do. Hieron. absolutionem & remissionem vocant sententiam. Reliqui omnes Augustinus, Ambrosius, Leo, Basili. Gregor. per hanc potestatem sacerdotibus concessam intelligunt eos fieri iudices pœnitentium. Nec huic obstat quòd absolutio executio est alieni beneficij. Certum nanque est beneficium esse Christi, quod impertitur minister sacramenti. Hinc vtrunque simul fatetur Ambrosius. Verbum (inquit) Dei dimitti peccata, sacerdos est iudex, sacerdos quidem officium exhibet, & nullius potestatis iura exercet, glossa Bartholi. i. nulla sua potestate. Verū aduersus hanc solutionem replicat Philippus Melancthon, in hunc modum. Remissionem quidem & retentionem non ad liberum arbitrium ministri fieri posse, ne iudicium serui discrepet à iudicio domini, & infidelis sit suo domino: & proinde requiri iudicium discretionis, & etiam discussionem, qua iudicetur retinenda ne sint peccata, an remittenda. Verū hoc iudicium debere esse circa dispositionem & qualitatem peccatoris, non ipsorum peccatorum, præsertim cum nullum peccatum exceperit dominus, cuius remittendi non dederit potestatem, quantumvis grande sit, quantumvis enorme, dummodò verè contritus sit pœnitens, id est, territus, iuxta eos, paratus credere Euangelio sibi applicato: quemadmodum administratio-

nem

Cyprianus.
Hieronymus.

Philippus
Melancthon.

nem baptismi in adultis debet præcedere iudicium & examinatio baptizandi: vt suprà ex Augustino induximus, vbi tamen nulla debet præcedere cognitio criminum. Et ingeri potest difficultas in hunc modum valde apparenter iisdem istis verbis. Quorum remisistis &c. quibus dominus tribuit potestatem remittendi & retinendi peccata in sacramento pœnitentiæ, & ipsis tribuit potestatem eandem in collatione baptismi. Sed collatio baptismi nullum habet adiunctum iudicium, habens necessariò præuiā cognitionem criminum, ergo nec impartitio absolutionis. Antecedens probatur. Patet primum ex circumstantia textus: nam paulò antè hæc verba discipulis dicta præmisit dominus, vt refert Luc. quomodo oporteat prædicari remissionem peccatorum, in nomine suo, in omnibus gentibus. Deinde vt narrat Ioan. supplens quod deerat historiæ, Luc. adiecit. Sicut misit me pater, & ego mitto vos, scilicet, per vniuersum orbem ad ipsas etiam gentes, quibus oportet prædicari remissionem peccatorum in nomine meo. Et tandem subiungit hæc verba, præmissa tamen insufflatione. Accipite spiritum sanctum. Quorum remisistis &c. Quæ omnia simul si in vnum conferas, omnino videtur dominus illis verbis dare illis potestatem remittendi peccata, non solum in pœnitentia, sed etiam in baptismo: nam loquitur de ea remissione, quam etiam gentibus adhuc incredulis oportebat prædicari, cum de hac sermo immediatè præcesserit. Hæc autem non est duntaxat ea quæ in pœnitentia conceditur, sed in primis ea, quæ in principio baptismatis datur: atque hoc modo verba illa domini Saluatoris interpretati sunt plures. Ambros. libro primo de spiritu sancto capit. ij. vt prius

amq

M iij

citauimus. Item Cypria. & Rupert. prolixè. Pro solutione autem huius difficultatis aduertendum est apostolis, vt præmisimus, concedi aliquam potestatem, quam nec ipsimet priusquam eis hæc verba dicerentur, habebant: neque enim datur alicui quod iam habet, neque accipitur quod iam habetur. At constat Apostolos priusquam eis hæc verba dicerentur, habuisse potestatem vt baptizandi, ita & remittendi peccata per baptismum. Vnde refert Ioan. cap. j. eos baptizasse. Quanquam Iesus (inquit) non baptizaret, sed discipuli eius, & vt posset fortè cauillari quis, dicens ibi fieri mentionem de baptismo Ioannis, quod est falsum. Constat enim hoc nemine refragante quemlibet Christianum eo ipso quo Christianus est, habere verum baptismum conferendi, etiam si laicus sit, imò etiam si mulier. Augustinus lib. ij. contra Epistol. Parmeniani, dicit idem: quanquam hac in re non erat ausus quicquam assertiuè loqui: vtrum (inquam) ab his qui nunquam fuerunt Christiani possit baptismus dari. Nec aliquid temere (inquit) affirmandum est, sine autoritate tanti consilij, quantum tantæ rei sufficit. Hæc cum ita se habeant, consequitur discipulos domini per hæc verba non accepisse potestatem remittendi peccata in baptismate, & per consequens remissionem & retentionem, de quibus in ijs verbis agitur: non oportere conferri in baptismum. Causa autem cur baptismum non designatus sit specialis minister est generalis necessitas, ne cuiquam desit, quod tam necessarium est, vt nisi quis ipsum acceperit, non potest videre regnum Dei, siue is sit paruulus, siue adultus: qua etiam ratione placuit domino pro materia eligere elementum, quod omnibus mox ad manum

Causa cur baptismum non sit præstitus specialis minister.

parat

paratum occurrit, id est, aquam. Hinc in sermone illo solenni de baptismo & eius effectu apud Nicodemum Saluator nullum omnino ministrum determinat, sed solum sacramenti necessitatem dicens. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto &c. Vbi totum tribuit aquæ & spiritui sancto: & Doctores de virtute aquæ duntaxat inquirunt, non de ministri potestate, vt Sanctus Augustinus, Ambrosius, &c. Hoc autem sacramentum confessionis totum ministris tribuitur: non enim dicit Saluator, Quorum remittuntur peccata in terra, remissa erunt in celo, sed quorum vos remiseritis peccata. Quæ certè verba si etiam in baptismatis remissione locum habere astruas, consequitur nulli remitti peccata, nisi cui sacerdos remiserit: quod doctrinæ præscæ, & generali totius ecclesiæ consuetudini & obseruationi obuiat, quæ ratum habet baptismum à quocunque collatum, dummodo habuerit baptizandi intentionem. Doctores autem aptantes baptismum etiam, extendunt verba extra proprium sensum, volentes docere quendam modum baptizandi singulariter competere sacerdotibus, nempe ex officio: quemadmodum liquet ex Augusti. loco citato, vbi dicit ex ordinationis sacramento esse sacerdotibus tantum ius baptizandi, & tamen statim dicit infra. Quemlibet fidelem etiam laicum, posse baptizare: nec ab ipso etiam extra casum necessitatis collatum debere iterari. Eodem modo intelligendi sunt Ambr. Cypria. Rupert. & si qui sunt alij. Tamen vò plenè satisfiat argumento, supposito antecedente adhuc consequentia est inualida, quanquàm enim æqualiter competant hæc verba in sacramento baptismi &

Sacramentum confessionis totum ministris tribuitur.

M iij

pœnitentia: tamen qualitas causæ & personarum circa quas extendenda est absolutio, cogit inducere magnam diuersitatem in modo remittendi & retinendi. Qui enim ab baptismum veniunt, sunt extra familiam & ciuitatem, atque regnum Dei: & proinde non pertinent ad præpositos ecclesiæ & regni Dei, de his iudicare, ut pote nondum sibi subiectis, quia nondum ecclesiæ & regni Christi incorporatis. Quid enim mihi (inquit Apostolus) de ijs qui foris sunt iudicare? nonne de ijs qui intus sunt vos iudicatis? At cum ijs qui sunt in familia Christi, certè aliter agendum est, ab ijs quos constituit dominus præpositos & iudices, hoc ipso satis insinuando necessarium esse volenti obtinere remissionem eos adire, & causam suam exponere, & simpliciter pro indulgentia rogare. Eorum autem est causam diligenter examinare, & pro pœnitentis dispositione, & criminum qualitate & quantitate soluere, ligare, remittere, retinere, reconciliare, remedia adhibere, satisfactionem imponere. Causam cur expressè præceperit dominus confessionem, nempe ne extorta videretur confessio tua, cap. primo, partis. xiiij. lib. ij. de confessione. At quòd his verbis non velit negare confessionem, vel confessionis necessitatem, etiam ex diuino iure hinc liquet, quòd ibidem sententia Domini Iacobi: Confitemini alterutrum peccata vestra, cum præcisione intelligit. Nisi (inquiens) confiteamini, non saluabimini. Et dominus Bernardus inquit: Sufficiebat infirmanti ostendere medicum, si quis vult sanus fieri inquirat medicum: ipsa necessitas statim præcipit eum adire, cum non sit, qui non egeat frequenter medicina. Similiter hoc ipso, quo ordinatur tribunal aliquod iudicarium in ali

in aliquo regno: imponitur necessitas incolis regni submittendi se illi tribunal. Nec vlla consuetudo sermonis, nec vllius intelligentiæ ordo habet, ut cui commissum fuerit sententiam quempia in causa quapiam ferre, eidem causæ cognitio apertioribus verbis committatur. Nec ista dicendo (quod aduersarij calumniatur) conditiones fori externi trahimus ad forum conscientia, sed ingenitas, naturales & inseparabiles proprietates nolumus cuiuslibet speciei: naturam autem tribunalis & iudiciariæ potestatis seu potius exercitij huius consequitur naturaliter cognitio causæ rei per accusatorem & testes. In hoc autem tribunali penes sacerdotem constituto, à supremo Rege nostro, quia agitur de occultis cordis: ideo oportet eundem esse reum, accusatorem, & testem, tum quia occultorum non potest esse alius accusator aut testis: nemo enim nouit qui sunt in homine nisi spiritus hominis, qui in ipso est: tum etiam quia & si posset esse dominus, tamen non requirit coactam, sed spontaneam & vltroneam confessionem, ita ut motus humilitate confitentis flectatur ad misericordiam. Addunt aduersarij tertium argumentum: Impossibile esse omnia peccata confiteri, cum impossibile sit, omnium habere notitiam. Dicit enim propheta David. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine &c. Verum huic objectioni articulus respondet, dicens. Omnia confitenda, quæ post diligentiam adhibitam in discutienda conscientia memoriæ occurrunt. Postremò de Nectario *Nectarius* episcopo obijciunt, qui prædecessor in episcopatu fuit Chrysostomi, de quo legitur quòd aboleuerit confessionem, quod tamen palam cõtra ipsos est, & valde nobis patrocinatur. Primum enim qualis fuerit Nectarius.

quantum rei ecclesiasticæ afficiebatur, palam liquet ex Ruffino in supplemento ecclesiasticæ hystoriæ. Deinde quàm parum aptus ad regimen ecclesiæ, docent frequentes lamentationes Chrysostomi, qui ipsi immediate in episcopatu successit: quàm crebrò deplorat la befactatam ecclesiam, & eius disciplinam, vide li. ix. c. xxxv. histo. tripar. Quàm nulla rationabili causa hortatu quorundam aboleuerit hanc secretè confitendi consuetudinem. Quæ autem obijciuntur ab eis ex Chrysost. hom. xxxj. iij. tomi in episto. ad Hæbr. Item hom. ij. in psal. 50. Fortè dici posset Chrysost. aliquantū etiam conuenire, propter consuetudinem oppositam, quam per illum Nectarium prædecessorem suum introductam inuenerat, in sua diœcesi. Verùm si diligenter inspiciantur verba eius, facilè colligetur ex eis nihil penitus patrocinari errori horum hominum, tum quod loquitur de quotidiana confessione, quam quisque Deo facit: tum quia nō aliud negat, quàm confessionem non faciendam conferuo, qui impropere posset, non autem negat eam faciendam sacerdoti. Vide aliam nō improbabilem solutionem ad has obiectiones in antidigmate Coloniæ. vbi dicitur hæc ad pœnitentiam publicam esse ferenda, quæ olim ante tempora Chrysost. etiā ipsis imponebatur ex sacerdotis arbitrio, qui secretiùs peccassent. Quod ex Origene apparet in psal. xxxvij. & in Cyp. in serm. de lapsis, & conc. Carthagi. c. v. Hanc consuetudinē intelligunt abolitā per prædictum Nectarium, qui Chrysost. immediate præcessit in episcopatu Cōstantinopolitano. Similiter in epist. Ro. Leo magnus eandem consuetudinem, ut quæ nimium dura & rigida videretur, sustulit, ut ipse epistola quinquagesima septima, ad vniuersos per

Cam

Campaniam & Picenum episcopos testatur.

ARTICVLVS SEXTVS.

Satisfactio.

Satisfactio est persolutio pœnæ plerumque adhuc debitæ remissa iam culpa: nam omnem pœnam peccato debitā semper condonari culpa remissa, erroneum est, & scripturis sacris aduersatur.

IRCA declarationem huius articuli principio est aduertendum in eo agi (hoc enim consequentia sermonis requirit) de satisfactione, quæ est tertia pars sacramenti pœnitentiæ, quæ quidem complectitur omnia, de quibus sacerdos iudex ipsius pœnitentis potest arbitrari, pœnitenti quæ iniungere, siue sint afflictiones ante absolutionem ad placandum Deum, siue post absolutionem ad satisfaciendum de peccato, & peccati pœna restanti, siue etiā sint remedia contra reciduum, quæ res nisi diligenter aduertatur, non poterunt intelligi scripta veterum creberrima de hac re. Aduertendum namque antiquitus (dum adhuc vigeret rigor ecclesiasticæ disciplinæ) alia obseruata circa pœnitentes, quàm nunc collapsa (heu nimium) prædicto rigore obseruentur: id quod ex scriptis patrum palam liquet. Vide Aug. in li. 50. homiliarum homi. 50. vbi postquam egisset de pœnitentia ab adultis baptizandis, baptismo præmittenda: ac deinde de pœnitentia illa perpetua, & quotidiana venialium delictorum. tertio loco agit de actione

N ij

Proverb. 11.
Alij diuidit
propria & di
tiores sunt, a
lii rapiunt a
liena, & sem
per in egesta
te sunt. Item
cap. xiii.
Qui calūnia
tur egente ex
probat factō
rius: bonorat
autē eum qui
miseretur pau
peris. c. xxviii
Qui dat pau
peri, non in
dignebit, quide
spicit deprecā
te, sustinebit
penuriam.

Ad Gal. 5.
ibid. 3.
Augustinus.

1. Corin. 13. 2.

2. Corin. 5.

Nota.

pœnitentiæ, quæ pro illis peccatis fit, quæ legis catalogus continet, & de quibus Apostolus ait. Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Descrip-
turus igitur huius pœnitentiæ modum, quam prius cum reliquis duabus speciebus dixerat esse vsitatam & diligenter attendentibus notam. In hac (inquit) pœ-
nitentia maiorem quisque seueritatem debet exerce-
re, vt à seipso iudicatus non iudicetur à domino, sicut
idem apostolus ait. Si enim nos iudicaremus, non iudi-
caremur. Ascendat itaque homo aduersum se tribunal
mentis suæ, si timet illud quod oportet nos exhiberi
ante tribunal Christi, vt illud recipiat vnusquisq; quod
in corpore gessit, siue bonum, siue malum: constituat
se ante faciem suam, nec hoc ei postea fiat, quod mina-
tur Deus dicens. Arguam te, & statuam ante faciem
tuam te, atque ita constituto in corde iudicio adfit ac-
culatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor, sic
quidem sanguis animæ cōfitentis per lachrymas pro-
fluet: demum ab ipsa mente talis sententia profere-
tur, vt se indignum homo iudicet participem corporis
& sanguinis leuere in se vindicantis transgressionem
omnium peccatorum suorum. Et infra idem August.
cap. xj. eiusdem hom. Ad hæc postquam peccator (in-
quit) seuerissimæ medicinæ sententiam in se protule-
rit, veniat ad antistites, per quos illi in ecclesia clau-
es ministrantur, & tanquam bonus filius incipiens iam
esse custodiat satisfactionis suæ modum à præpositis
factorū, vt in offerendo sacrificio cordis contribulati de-
uotus & supplex nedum sibi, sed & ceteris in exemplū
maneat, &c. Vides vt pœnitens se debet totū submit-
tere iudicio sacerdotis, paratus facere quicquid ille si-
bi iniunxerit. Olim quidem ante absolutionem sole-
bant

bant pœnitentes ex sacerdotis præscripto grauissimè
se affligere, ieiunijs, vigilijs, larga elemosinarum
largitione, orationibus, & alijs operibus, quibus se ex-
ercebant ad placandam iram Dei, & conciliandā eius
misericordiam. Hinc adhuc extant antiqui canones
pœnitentiales, de pœnis & afflictionibus varijs, quæ in-
iungebantur confessis, priusquam absoluerentur, aut
manus eis imponerentur, siue pax cum Deo & eccle-
sia cum eis constitueretur. Si tamen quis morbo cor-
reptus non potuisset suscipere, aut complere eiusmodi,
nihilominus absoluebatur. Vide Cypri. epist. viij. iij.
libr. vbi scribens ad fidum presbyterum carpit Tera-
pium, quod victori presbytero antequam pœniten-
tiam plenam peregisset, & domino Deo, in quem deli-
querat, satisfecisset, temere immaturoq; tēpore, & præ-
postera festinatione pacē dedisset: quo facto recessum
asserit ab ecclesia Decreti autoritate, quoniā ante le-
gitimum & plenum tempus satisfactionis ei sine peti-
ta ex lege conscientia plebis, nulla infirmitate vrgēte,
aut necessitate cogente pax ei concessa foret: quam ta-
men pacem quomodocunque à sacerdote Dei semel
concessam decernit idem Cypri. nō esse auferendam.
In quibus verbis tria continentur. Primum, morem
fuisse, imò statutum ecclesiæ, prius pœnitentiā & sa-
tisfactionem complere, quam absolutionem recipere.
Secundum quod rata erat absolutio nihilominus, quæ
præpostera festinatione daretur, nodum persoluta pœ-
nitentia, quanquam ea non sine peccato sacerdotis im-
penderetur. Tertium, quod necessitate cogente, vel
infirmitate vrgente licebat eū absolueri, in quo non
precessisset eiusmodi pœnitentia. Quod ipsum & Au-
gust. li. j. ad Pollentium c. vltimo testatur, asserens ne-

Augustinus.

DECLARATIO ART. LOVAN.

mini qui verisimiliter putatur poenitens, imò qui non scitur esse impoenitens, negandum aut baptismi, aut reconciliationis sacramentum, quando ad eam necessitatem deuenit, ut præstare non possit, quæ ab ipso sano requirerentur. Hac eadem de re pulchrè tractat idem Cyp. serm. v. de lapsis. Primum grauitè eos reprehendens, qui ante expiata delicta, ante exomologesin factâ criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis domini pacem putarent esse, quam quidam sacerdotes verbis fallacibus venditarent, atque hoc modo securi audebant his omnibus contemptis, dominicam mensam se ingerere. Demum quibusdam interpositis subdit. Magna est persecutio & tectatio, per quam subtilis inimicus impugnans in adhuc lapsos occulta populatione grassatur, ut lamentatio conquiescat, ut dolor sileat, ut delicti memoria euanescat, comprimatur peccatorum gemitus, statuatur fletus oculorum, ne dominum grauitè offensum longa & plena poenitentia deprecetur, sicut scriptum est. Age poenitentia & memeto unde excideris. Et paulò post. Rogandus est Deus & satisfactione nostra placandus, delicta nostra reputanda, actus nostri & animi secreta voluenda, conscientie merita ponderanda: redeat in cor nostrum non ambulasse nos in vijs domini, & abiēcisse legem domini, præceptaque eius nunquam bene seruasse. Poenitentia iter quod ostendit antistes, amplectamur remedia vitæ, quæ de scripturis celestibus ille depromit, assumamus, & ex vulnibus etiam occultis, quorum exomologesin fecimus, exponentes apud eum, conscientia nostræ pectus, salutarè medicinam exquiramus: nec cessemus in agenda poenitentia atque in domini misericordia deprecanda, ne quod nimis esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satis-

factione cumuletur. Confiteantur queso (inquit idem) vobis fratres delictum suum, dum adhuc qui deliquit in seculo est, dum admitti eius confessio potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud dominum grata est. Conuertamur ad dominum mane tota, & poenitentiam criminis veris doloribus exprimentes, Dei misericordiam deprecemur: illi se anima prosternat, illi in cœstitia satisfaciatur, illi spes omnis incubat. Unde ipsemet dicit per Prophetam. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu: & scindite corda vestra, & non vestimenta. Itaque ad dominum toto corde redeamus, iram & offensam eius ieiunijs, fletibus, & plañtibus, sicut admonet ipse, placemus. Et infra. Si quem de tuis charis mortalitatis exitu perdidisses, ingemisceres dolenter & fletes, facie inculta, veste mutata, capillo neglecto, vultu nubilo indicia mœroris ostenderes: animam tuam miseram perdidisti spiritualiter mortua superuiuere non potest: sic enim quocumque ambulas, tecum tuum funus portas, & non acriter plangis, non iugiter ingemiscis, non te vel pudore criminis, vel continuatione lamentationis abscondis: ecce maiora delicta peccasse nec satisfacere, deliquisse, nec delicta deslere. Et post pauca. Vos verò fratres, quorum timor in Deum est pronus, poenitentes & dolentes peccata vestra perspicite: grauissimum conscientie crimine delicti vestri cordis oculos aperite, nec desperantes misericordiam Dei, neque tamen iam veniam vendicantes. Deus enim quantum patris pietate indulgens est tantum iudicis maiestate metuendus est: alto vulnere diligens & longa medicina non desit, poenitentia crimine minor non sit, orare oportet impensius, diem luctu transigere, vigilijs noctes, ac fletibus infirmos ducere tempus, lachrymosis occupare lamentationibus.

rationibus, stratos adharere cineri, in cilicio volutari:
& sordibus: post diaboli cibum malle ieiunium, iustis
operibus incumbere, quibus peccata purgantur, elee-
mosinis frequentes insistere, operibus quibus à morte
animæ liberantur incunctanter & humiliter insude-
tur, sensus omnis in medelam vulneris impendatur,
opibus & facultatibus nostris, qui de nobis iudicatu-
rus est, domino sceneretur. Sic sub apostolis viguit, sic
primus credentium populus mandata seruauit, prom-
ptus & largus erat, distribuendū per apostolos totum
dabat, vt non tam magna delicta retineret. Sicq; pius
dominus, qui & misericordiam suam protulit, dicens:
Cum cōuersus ingemueris, tunc saluaberis, & iterum:
Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur &
vuiat. Et Iobel pietatem domini domino ipso monen-
te declarat. Reuertimini (inquit) ad dominum Deum
vestrum, qui misericors & pius est, & patiens & multæ
miserationis, quiq; sententiam flectit aduersus mali-
ciam irrogatā. Reuertimini in toto corde vestro in ie-
iunio, fletu, & plāctu, & scindite corda, & non vestimē-
ta vestra. Potest ille indulgentiam dare sententiā suam:
potest ille deflectere pœnitenti, operanti, roganti cle-
menter potest ignoscere, potest acceptum ferre, quic-
quid pro talibus & petierint martyres, & fecerint sa-
cerdotes: vel si quis eum suis satisfactionibus mouerit,
si indignantis eius iram iusta deprecatione placauerit.
Hac. Cypr. cuius verba diffusius adduximus, vt ex eis
disceremus, quā seuera olim, quā districta pœni-
tentia exigebatur, & præstabatur à peccatoribus prius
quā pacem & reconciliationem ceu sacerdotis abso-
lutionem mererentur accipere, quæ quidē pœnitentiā
ordinabatur, primū & principaliter ad placandum
Deum.

Deum. Secūdo ad extirpandum causas peccatorum,
interdum etiam ad aliorum exemplum & satisfactio-
nem, aut scandalum ab eis remouendum. Quoniam
nanque sacerdos iudex est, in hac causa agere debet
in primis, vt honor domini, cui per culpam deroga-
tum est, per pœnitentiam reparetur & pœnam. Dein-
de quia etiam medicus est peccatoris agri, ad eius of-
ficium spectat medicinam eius vulneribus adhibere,
non solum curatiuam, sed etiam confortatiuam &
præseruatiuam. Denique quia insuper pastor est, opus
est vt gregis habeat curam & rationem: vt si pecca-
tum sit admissum, quod in sibi commissi gregis cedat
scandalum, pœnitentiam talem præscribat, ex qua
ruina gregis restauretur, quemadmodum si personam
aliquam particularem læserit peccator, aut verbo, aut
facto, siue in bono animæ, aut corporis, aut famæ, eius
iniuriam admissam reparare restituendo (quod fieri
potest) quod iniuste ablatum est. Istud cū concors
patrum sententia tradat, etiam scripturæ apertissime
docent: ipsa quoque natura nos sufficienter instruit.
Quis enim filius quærens patri per se offenso recon-
ciliari, non tendet ad reconciliationem per eiusmodi
media, primū offensam agnoscens, vehementerq;
de ea dolens, & signa doloris ostendens, humiliter pro-
venia supplicans, emendationem vitæ certò propo-
nens & promittens, sollicitus patri deinceps præstare
grata obsequia? Quia autem hæc omnia, antequā
reconciliabatur, olim præstabat pœnitens ex sacerdo-
tis iudicio & decreto: ideo rariū in veteribus doctori-
bus fit mentio satisfactionis iniunctæ post culpam re-
missam, quoniam regulariter propter vehementiam
præcedentis doloris, & grauitatem afflictionum, dum

post hæc fideliter præstata absoluebantur, tam pœna q̃ culpa ipsis remittebatur: vt nihil remaneret post culpā dimissam persoluendū, quēadmodū nec in baptismo. At nunc, prohdolor, refrigescēte nimium charitate, rarus est qui sic conteritur, qui adeo vehemēter dolet de Dei offensa, quiq; adeo seueram de seipso ante absolutionis sibi impensum beneficium, vt nulla amplius post remissam culpā in eo maneat luenda pœna: neq; ferret hominum carnalitas istam pœnitentiæ austeritatem, quæ antè q̃ pax pœnitenti redderetur, solet iniūgi, saltem post absolutionem: si, non quantum requirit peccatorum grauitas, saltem quantum fert humana fragilitas imponere satisfactionē. Atq; de hac satisfactione per sacerdotis sententiā iniuncta propriè loquitur articulus: nam hæc vna est tertia pars sacramenti pœnitentiæ. Cū autem quis vltro assumit exercitia afflictiva, pro peccatorū expiatione satisfacit quidem, verū satisfactio illa non est pars sacramenti pœnitentiæ, sed est legis naturę, pertinet ad virtutē iustitiæ: quemadmodum est ipse dolor præmittendus confessioni, & absolutioni: hic enim in se consideratus, vt est actus virtutis: non est pars sacramenti pœnitentiæ, nisi in quantum includit in se propositum confitendi & satisfaciendi, vnde quolibet tempore ad remissionem peccati quondam fuerunt necessaria contritio & satisfactio. His igitur præmissis, accedamus declarationem posterioris partis articuli, quoniam ex ea pendet prioris partis veritas, Pro cuius intelligentia aduertēdū, duos modos in scripturis nobis explicari, quibus Deus peccata remittit. Prior est, secundum quem plena fit remissio pœnæ & culpe, quomodo suprà docuimus in baptismo fieri. Hinc est, quod baptizato nulla

Not. 1

Duplex mo-
dus dimitten-
di peccata.

pro-

prorsus iniūgitur satisfactio, sic & latroni in cruce dominus plenè condonauit peccatum: vt in Euangelio patet. Alter modus est, quo culpa quidē remittitur, verū non omnis pœna peccato debita. Quod quidem de pœnis præsentis sæculi adeo clarè docent scripturæ, vt nullus omnino sit tergiuersandi locus. Testatur imprimis id humanis generis miseria, in quam parentes nostri per peccatum suum inciderunt, quam æquè remisso peccato tot annos perferre debuerunt. Testatur Moses & Aaron, qui ad contradictionis aquas offendentes dominum, eidem non tam fidenter quam debebāt gloriam dantes, tametsi eius offensæ mox remissionem obtinuerunt: pœnam tamē offensæ, etiam post veniam perferre debebant, quam nullis etiā precibus deprecari potuerunt. Testatur horum etiam soror Maria, quæ detractionis in Moysen etiam post remissum peccatū leprā septē dierū perferre debuit: pro qua Moysi deprecanti respondit. Si pater eius ei in faciē spuisset, nōne deberet saltem septē diebus rubore suffundi: separetur septē diebus extra castra, &c. Testatur Deus in vniuerso illo veteri populo, primū post peccatum constati vituli & adorati, cui & si pœnitenti & fletu luctuq; pœnitentiam demonstranti Moses sua oratione impetrasset commissi remissionem & veniā, attamē adiunxit dominus. Ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum: cū tamen Moses prius seuerissimam exercuisset vindictam, & in pluribus locis, libro numerorum, & Exodi de eod. pop. Testatur & David misericordē quidem esse dominū, & quacūq; hora agnoscenti confitentiq; peccatū suū, & ad eius misericordiā cōfugienti, eā ipsam paratā asferre, nō tamē quāuis post veniā impunitum peccatū dimittere. Dixi (inquit) cōfitebor auersum me iniusti-

tiā meā domino: & tu remisisti impietate peccati mei.
Nihilominus gemitibus & lachrymis, & vigilijs etiam
post veniam carnem suam maceravit. Proinde post-
quam corde contrito & humili confiteretur domino
peccatum suum, ac supplex veniam posceret: audiuit,
per Naathan Prophetam: Dominus quidem transtu-
lit peccatum tuum, non morieris: verum quia blasphe-
mare fecisti inimicos nomen domini, propter verbum
hoc filius qui natus est tibi, morietur. Ad hæc non re-
cedet gladius de domo tua in æternum. Insuper &
hæc dicit dominus. Ecce ego adducam super te ma-
lum de domo tua, & tollā vxores tuas in oculis tuis,
& dabo eas proximo tuo. Rursus idem cum adni-
maduerteret se offendisse Deum in numeratione po-
puli, dixit domino. Peccaui valde in hoc facto, sed præ-
cor domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia
stultè egi nimis. Quid igitur existimas, an hinc miseri-
cordiæ suæ oblitum dominum, vt agnoscanti, confi-
tenti quæ peccatum suum, & de eo pœnitenti ex ani-
mo & corde humili, contrito quæ veniam poscenti nō
ignouerit? Audi parum quid subiungat scriptura. Ve-
nit Gad Propheta ad ipsum dicens. Hæc dicit domi-
nus. Trium tibi datur optio, elige vnum quod malue-
ris. Aut vij. annis veniet fames super terram tuam, aut
tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te per-
sequentur: aut certè tribus diebus erit pestilentia in
terra tua. Cui David. Coarctor nimis, sed melius est,
vt incidam in manus domini (multæ enim sunt mise-
ricordiæ eius,) quàm in manus hominum. Immisit
itaque dominus pestilentiam in Israël. Vides vt etiam
pro dimisso peccato nihilominus pœnam tempora-
lem sumat dominus, vt vindictam exigit. De quo re-
ctè nos admonet Sapiens, ne etiam de propitiato pec-

cato sumus absque metu. Hinc idem Propheta David
aiebat. Domine deus tu exaudiebas eos, (loquens de
Mose & Aaron, & Samuele) deus tu propitius fuisti eis,
& vlciscens in omnes adinventiones eorum. Ecce do-
minus licet propitius factus hominibus, adhuc tamen
vlciscitur adinventiones. Id quæ clarè liquet exemplis
adductis. Vide super hæc re Chrysost. homil. ij. super
Psal. Miserere mei Deus, qui est Davidis, qui post di-
missa peccata facit adhuc, hæc omnia deprecando,
quæ hoc psalmo continentur. Cui non satis erat pec-
catorum remissionem obtinuisse, nisi ablato peccato
cicatricem exterminaret, nisi ablato vulnere pulchri-
tudinem reciperet: quapropter aiebat, Miserere mei,
non solum secundum misericordiam tuam, sed secun-
dum magnam misericordiam tuam: imò, secundum
multitudinem miserationum tuarum dele iniquita-
tem meam. & addit, Amplius laua me ab iniquitate
mea, & à peccato meo munda me. Deinde pulchrè phi-
losophatur Chrysost. quid egerit David ad hæc obti-
nenda, nempe quæ sequentibus versibus describuntur.
Quamuis enim sit misericordia domini (inquit Chry-
sost.) tamen ne homines remissiores fiant post ade-
ptam remissionem criminum, adhuc aliquid à nobis
erigit Deus, non quod nostri egeat, sed quia vult, nos
& aliquid conferre ad nostram vtilitatem, nempe pec-
catorum confessionem, fidem & paratam obedi-
entiam, lachrymas pœnitentiæ, continuam memoriam
delictorum, beneficiorum Dei, & eiusmodi. His obti-
nuit David non solum remitti sibi peccata, verum
etiam pristinæ restitui dignitati, quàm habuerat, ante-
quàm caderet. Ex his ergo euidenter liquet frequenter
post dimissam culpam adhuc restare pœnam aliquam

Cavillatio.

Chrysostomus

peccato debitā, cū creberrimē legamus Deum peccata quāvis iam à secundo nata, adhuc tamen gravissimis pœnis illatis vindicasse: quare omnē pœnā peccato debitam culpa dimissa, condonari erroneū est, & scripturis sacris aduersatur. At dices restare quidē frequenter pœnā in præsenti sæculo luendā, verū scripturas nihil tradere de pœnis luēdis in futuro sæculo post condonatum culpam. Ad hoc dicendū est. Quod si Deus hoc sæculo, quod nō retributionis est, sed dispensationis gratiarum, tēporaliter punit peccata, cui dubium esse potest, imō cui non certissimum, ipsum hoc quoq; multo magis facturum in sæculo futuro, quod tēpus est retributionis, in quo omnes stabimus ante tribunal Christi tremēdo: ut recipiat vnusquisq; prout gessit in corpore suo, siue bonum, siue malum: quemadmodum pulchrē habet D. Chrysost. hom. iij. de pœnitentia. Iam enim modicum (inquit) & probatium vnicuique nostrum fiet, cū omnes a stabimus tremēdo Christi tribunali proprijs actionibus induti, & oculis tuebimur eas non solū actiones, sed & si quid fortē mente tractauimus, nihil poterit latere iudicem Deum: quoniam ipse mentium scrutator est, & cogitationum iudex: ipse vnicuique reddet secundum opera sua. Idē hom. v. in Epist. ad Hebr. Nemo (inquit) turbetur, videns malignos prosperitatem habere, non est hic retributio neq; malignatis, neq; virtutis: quādo itaq; videmus malignū ditescere, non deiciamur animis: & quando videmus bonum mala pati, nō turbemur, in futuro coronā, in futuro supplicia. Est & alia ratio: quia non pōt vel malus in omnibus malus esse, sed habet aliqua bona, neq; bonus in omnibus bonus esse, sed habet aliqua peccata: quādo ergo prosperita-

tem

tem habet malus, malo capitis sui habet: quoniam dum pro paucis bonis retributionē hic accipit, illic iam plenius punietur: iustus verò pro paucis peccatis hic patitur, ut omnibus illis abiectis p̄batus & purgatus hinc exeat. Et hoc nos Paulus docens dixit, Propter hoc in nobis multi infirmi, & dormiūt multi. Et iterum: Tradidi huiusmodi Sathanæ, ut spiritus saluus fiat. Et Esaias (inquit) Quia suscipit de manu domini duplicia pro peccatis. Et iterū David. Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, super capilos capitis mei, & dimitte omnia peccata mea. Et rursus alius. Domine Deus noster pacem da nobis, omnia enim reddidisti nobis.

Ex his igitur liquet Secūda pars articuli, quæ docet post culpam remissam plerunq; remanere pœnam ipsi debitam: quod vel ex ipsa oratione dominica euidenter discere licet, quæ si Augu. credimus. euch. cap. lxxj. delet non solū minima & quotidiana peccata, sed etiā illa, à quibus vita fidelium scelerata etiā gesta, sed pœnitendo in melius mutata, discedit, si quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur: ita veraciter dicitur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. i. si fiet quod dicitur, quia & eleemosyna est homini petenti veniā ignoscere, de qua dicitur. Date eleemosynā, & ecce omnia mūda sunt vobis, & rursus: Peccata tua eleemosynis redime. Sicut enim aqua extinguit ignē ita eleemosyna extinguit peccatum. Quapropter tantopere Thobias moriens eleemosynæ virtutem filio suo cōmendabat. Secundo ex iisdem liquet hanc pœnam propriē & per se pertinere ad futurū scēculū, quo redditurus est Deus vnicuique secundum opera sua. Verū disputatur apud Scholasticos doctores, de modo

O. iij.

*Nota quomo-
do eterna pe-
na dicatur
mutari in tem-
poralem.
Thom. Aquis-
nat.*

quo reliqua est hæc pœna post culpam condonatam. Plerique dicunt pœnam æternam remissa culpa mu-
tari in temporalem. Do. Thom. qui singulariter fuit in-
tradendis fidei dogmatibus illustratus considerauit,
quod quemadmodum duo sunt in peccato mortali.
Vnum formale, quod est auersio à Deo: alterum mate-
riale, quod est conuersio ad bonum commutabile: ita
duas esse conditiones pœnæ peccato debitæ, durare
videlicet & acerbitas eius: duratio quidem quæ est æ-
ternitas correspondet auersioni à Deo: acerbitas verò
cōuersioni. Dum igitur quis per pœnitentiā se rursus
ad Deum conuertit, tollitur pœna inquantum respon-
debat auersioni, nempe inquantum æterna erat: hoc
est, tollitur ipsa æternitas pœnæ, quod exigit reparata
amicitia, vt pœna hostilis, scilicet, & exterminans, con-
donetur: manet tamen eadem pœna secundum sub-
stantiam & acerbitem, quæ correspondet conuer-
sioni, nunc maior & diuturnior, nunc minor & bre-
uior iuxta dispositionem pœnitentis, nisi quod etiam
virtute clauium diminuitur, tam quoad durationem,
quàm quoad acerbitem: vt quantum glorificauit
se homo, & in delicijs fuit, tantum detur ei tormen-
tum & luctus: & iuxta modum delicti fit & plaga-
rum. Atque hunc sanè modum intellixisse videntur
veteres, vt non sine causâ instituerint tam seueros ca-
nones pœnitentiales, & tam crebrò inculcant assu-
mendos continuos & grauissimos pro peccatis dolo-
res & afflictiones. Sed tempus expostulat, vt ad priorē
partem articuli veniamus, qua docemur satisfactio-
nem esse per solutionem pœnæ pro peccato adhuc
debitæ remissa iam culpa. Pro cuius intellectu scien-
dum duplices esse comminationes diuinas, & decreta
de pœna aliqua inferenda pro peccato. Quædam sunt
absol

*Duplex com-
minatio diui-
na.*

absolutæ, atque hoc modo decreta pœnæ nullis pre-
cibus, nullis lachrymis, nulla prorsus pœnitentia pos-
sunt auerti: quod patet in exemplo suprâ adducto de
Mose & Aaron propter peccatū contradictionis. Item
in morte filij Dauid & Bethzabee, quâ nulla ratione
deprecari potuit. Aliæ sunt comminationes Dei con-
ditionatæ, & quæ iuxta merita hominum decernunt
pœnas: Vnde hæc possunt preueniri & anticipari ex ho-
minis satisfactione, atque animaduersione in semeti-
psum. Quod Paulus docuit dicēs. Si nos ipsos iudica-
remus, non utiq; iudicaremur: illi autē dijudicant se-
metipsos, qui perpetrato malo de semetipsis suppliciū
sumunt: & hi à domino non flagellantur nec dijudicā-
tur. Proinde subiungit Apostolus. Cum autem dijudi-
camur, à domino corripimur, vt non cum hoc mun-
do damnemur. Itaque d. August. serm. quod triplicem
pœnitentiam distinguit: vnā, quæ in baptismo præ-
exigitur: alteram, quæ quotidianis & minutis pecca-
tis est necessaria. Tertia (inquit) actio pœnitentiæ
est, quæ pro illis peccatis subeunda est, de quibus Apo-
stolus ait. Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non
possidebunt. In hac ergo pœnitentia maiorem quisq;
seueritatem debet exercere, vt à seipso iudicatus, non
iudicetur à Deo. Idipsum & exēplis de tribus illis vet.
testam. patribus docemur: nisi enim sciuisent Deum
interdum auertere comminata flagella, & pœnas de-
cretas à Deo posse nos interdum deprecari, non rogaf-
sent dominum pro ijs auertendis, quæ dominus decre-
uerat eis inferre, prout ipsis ipso reuelante constabat:
non afflixisset se de filij sui morte, cilicio, ieiunio & ci-
nere Dauid, nisi eius vitam sperasset obtinere, & non
dubitasset dominum ob nostram pœnitentiam non

*Augustinus
de triplici pœ-
nitentia.*

inferre semper cominatum poenam. Hinc cum mortuo puero mirarentur serui, quod lugere desineret, & reuerteretur ad consuetum cibum, aestimabant enim quod grauius se affligeret illo mortuo: ait ad illos. Propter infantem (inquit) cum adhuc viueret, ieiunavi, & fleui, dicebam enim. Quis scit, si forte donet eum mihi dominus, & viuat infans? Ecce in poenam delicti sui predicta erat illi mors filij sui: ipse tamen sperabat eam poenam peccati, scilicet per inflictam sibi aliam poenam se posse auertere, quod tamen ibi non obtinuerit, quod interminabili decreto hoc ipsum a Deo constitutum fuerat, obtinuit nihilominus in alio. Siquidem cum ob peccatum numerati populi etiam postquam eius poenitentia ex animo & contrito humiliatoque corde, pro eius venia impetranda, se couertisset ad dominum: & in eiusdem punitionem daretur illi ex tribus optio, famemes septennis, bellum trimestre, aut triduana pestis, & hanc potius elegeret, quam inter cetera Regem & plebem deuastat, tantum afflixit seipsum, ut eius respectu Deus cum unius diei vindicta contentus fuerit. Proinde cum Angelum videret cedentem populum: ita dixit ad dominum. Ego sum qui peccaui, ego inique egi, isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur murem tuus contra me, & contra domum patris mei. Qua Davidis poenitentia mox cessauit plaga, quam alioquin triduana constituta fuerat. Extant & alia exempla quamplurima hanc rem confirmantia, in scripturis sacris, velut de Achab Rege, de Niniuitis, de Ezechia Rege. Hinc Hierem. xviii. dicit. Dominus repente loquitur aduersus gentem, & aduersus regnum ut eradicet, & destruam & disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo quod loquutus sum aduersus eam, agam & ego poenitentem

Hieremias.

tentiam super malo quod cogitaueram, ut facerem eis, & subito loquar de gente & regno ut aedificem & plantem illud. Vides igitur ex scripturis liquidum quoddam esse genus poenarum a Deo comminatarum, quas homo potest auertere, & simul nonnullas alias esse, quas deprecari nequit. De utrisque loquens D. Gregor. libr. ix. moralis expositionis in Iob capi. ij. circa illud. Deus, cuius irae resistere nemo potest. Mirum valde est (inquit) quod irae Dei nullum posse resistere dicitur, cum multos indignationi obuiasse eloquia diuina testentur. An non Moses irae Dei restitit qui peccante populo, ipse pro eo precatus est dicens. Dimitte illis hanc noxam, aut dele me de libro quem scripsisti. An non irae Dei Aaron restitit, cum inter viuentes & mortuos thuribulum sumpsit, atque animaduersiones Dei igni incensi oblatione temperauit? An non Phinees irae Dei restitit, qui cum alienigenis luxuriantes in ipso coitu trucidans, zelum suum diuinæ indignationi obtulit, & furorem gladio placauit? An non irae Dei David restitit, qui Angelo percutienti se offerens placationis gratiam & ante tempus promeruit? An non Helias irae Dei restitit, qui longo iam tempore terra arente subductas de caelo pluuias verbo reuocauit? Quomodo ergo irae diuinæ nullum posse resistere dicitur, cum multos restitisse exemplis demonstratur? Sed si subtiliter & haec B. Iob eloquia, & illorum facta pensamus, & verum cognoscimus, quia irae Dei non resistitur, & verum, quia multi saepe restiterunt.

Gregorius.

Quomodo irae Dei resistitur, sit, & quomodo non.

Omnes enim sancti qui irae Dei obuiant, ab ipso accipiunt, ut contra impetum passionis eius opponantur, atque ut ita dixerim, cum ipso se erigunt contra ipsum,

DECLAR. ART. LOVAN.

eosque diuina vis sibi opponit, secumque in eo quod aduersus sequentis iram foris obtinent, intus eos gratia irascentis fouet, & famulantes interius leuat, quos quasi aduersantes exterius tolerat. Mosi enim dicit, Dimitte me, ut irascatur furor meus &c. Quid est ergo dicere, dimitte me, nisi deprecandi ansam præbere? ac si aperte diceret. Pesa quantum apud me valeas, quia obtinere poteris, quicquid pro populo exoras. Hæc Grego. Post hæc subiungit aliud poenarum genus, in quo per hominem flecti non potest. Cum verò (inquit) superna elatio sese, ut ita dixerim, medullitus mouet, hæc oppositio humana non retinet, nec se vtiliter cuiuslibet deprecatio obijcit, cum semel Deus aliquid ab intimis irascendo disponit. Hinc est enim quod Moses ad petram Oreb veniens, & pro aquæ exhibitione diffidens, repromissionis terram ingredi, domino irascente non potuit, & sæpe de hac re affligitur, sæpe desyderio se excitante turbatur, & dispositæ ultionis iracundiam à se repellere non valuit, qui hanc volente domino, & à populo amouit. Hinc Dauid qui prostrata plebe postmodum Angeli gladium præcompesciuit, prius plorans & ciulans nudis pedibus filium fugit, & quousque perpetrati facinoris ultionem ad plenum reciperet, iram Dei pro semetipso temperare nequaquam valuit. Iræ Dei igitur resisti valet, quando qui irascitur opitulatur, & resisti omnino non valet, quando se & ad excitandum excitat, & ipse precem quæ ei funditur non aspirat. Hinc ad Hier. dicitur. Tu ergo noli orare pro populo hoc, quia non exaudia te. Et rursus. Si steterint Moses, Noë, & Samuel coram me, non est anima ad populum istum &c. Hæc ille. Atqui & hætenus quidem nobiscum satis videntur conuenire aduersarij. Primum in hoc quod

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

quod peccatis nostris mortalibus debeantur poenæ æternæ in futuro sæculo. Rursus quod hæc remissa quoad culpam, Deus frequenter punit poenis præsentis sæculi. Rursus quod sint culpæ, possumus obtinere remissionem tam per poenitentiam, ita & poenarum tam æternarum quam temporalium etiam futuri sæculi. Agnoscat nanque & ipse Lutherus purgatorium, ut *Lutherus* liquet ex disputatione Lypfica quam habuit aduersus Eckium (nisi quod Calvinus eò impudentiæ prorupit) ut neget omnem poenam tam præsentis quam futuri sæculi, pro peccatis electorum: & si quid patiantur in præsentis sæculo, id negat habere rationem poenæ. Verum in hoc à nobis dissident, quod non admittant satisfactionem fieri ab homine pro poena debita, tum quod hoc homini sit impossibile Deo, inquam, satisfacere. Deo namque & parentibus non redditur æquiualens: tum quia hoc videtur derogare beneficio Christi, qui pro nobis sufficientissime satisfecerit. Verum hæc argumenta multis annorum circulis proposita & soluta in scholasticis doctoribus, possint vidisse si dignati fuissent eos inspicere. Rursus hoc inter nos & aduersarios in controuersiam venit, an per clauis ecclesiæ possit quispiam remitti de poena hac restante post culpam remissam. Verum huius defensio magis spectat ad materiam indulgentiarum, quæ inferius tractabitur. Scripturæ autem docent non solum nos auertere poenam deprecando, quæ superest de peccatis nostris, nec solum vindictam Dei in nos sufferendo, verum etiam quod hanc poenam possumus redimere, qui adhuc redimit reddendo aliquid æquiualens, satisfecit. Cum igitur iuxta scripturas peccata possumus & iubeamur redimere, sine reatu poenæ ipsis debitæ, constat quod

Quomodo poena peccati debita redimi possit.

Gregorius.

Quia benefi-
cia nobis ex
Christo pro-
ueniant.

pro ipso possumus satisfacere, offerendo Deo patri ali-
quid æquè gratum, aut gratius illi, quod iuxta leges
eius pro peccato deberemus ferre: verum quia hoc
ipsum offertur diuinæ amicitie, per hunc modum satisfacit
Deo, non secundum æqualitatem quantitatis, sed secun-
dum æqualitatem proportionis: ut pulchrè docet D. Tho.
dist. xv. & alij doctores. Audiamus quid dicat D. Greg.
ca. xxx. lib. præallegati. Recurrat (inquit) in memoriam
quod per Esaiam admonet dominus, dicere: Quiescite
agere peruersè, discite bene agere, querite iudicium,
subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam,
& venite, & arguite me, dicit dominus. Ei quem argui-
mus, rationis authoritate contrahimus. Et quid est quod
dominus admonens facere nos, nisi quod addit: veni-
te & arguite me, aperte insinuans, quantam bonis acti-
bus fiduciam præstat, ac si patenter dicat. Rectè agi-
te, & animaduersionis meæ motibus non iam per de-
precationis gemitum, sed per iudicium authoritatis ob-
uiare. Et infra interpositis aliquot scripturæ exemplis:
possunt (inquit) recti cuilibet per acceptam penitentiam
meritum aliquando præsentis motibus animaduersionis
obuiare. Pro intellectu solutionis replicæ & præ-
cipue obiectionis, quam faciunt aduersarij, diligentissi-
mè aduertendum est, quænam beneficia nobis à Chri-
sto proueniunt, & quæ non ex eo nobis proueniunt. Scien-
dum est igitur Christum unigenitum Dei filium ad hoc præ-
cipue in mundum venisse, & pro nobis passum & mor-
tuum, ut nos Deo patri reconciliaret sublata inimici-
tia, quæ inter nos & ipsum erat propter peccata no-
stra, ut nos in filios adoptaret, & transferret in regnum
dilecti filij eius, hæredesque regni constitueret. Hinc
potissimum his epithetis celebratur in scripturis, ut di-
catur

Christi epi-
theta.

Nota.

catur mediator, pacificator, reconciliator, redemptor,
saluator, &c. Secundò aduertendum est, quod nulla ho-
rum beneficiorum præstat nobis Christus, (de adultis
loquor) nisi cooperantibus ad ea nos disponētibz per
fidem, & penitentiam ac susceptionem sacramentorum:
hæc si per nos ipsos præstare potuissemus, Christus ad
hæc nobis impetranda & donanda non fuisset mor-
tuus. Hinc apostolus argumentatur. Si enim ex lege ef-
set iustitia, gratis Christus mortuus esset. Et alibi quod
impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem,
Deus filium suum mittens in similitudinem carnis pec-
cati, & de peccato dominari peccatum in carne, ut ius-
tificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum
carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Quamuis au-
tem non possumus ipsi hæc præstare, sed necesse sit
ut ipse immediatè per seipsum efficiat in nobis: possu-
mus tamē utcumque nos ad ea suscipienda preparare, & dis-
ponere cum eius adiutorio. Atque ut id, quantumcunque
præstemus, requirit & perspicit, atque adspirando nos præ-
uenit, & adiuuando prosequitur, hocque nostræ salutis ac
patris honori magis congruit, quam si nos sine vlla no-
stra cooperatione iustificaret patri reconciliaret, in fi-
lios adoptaret, & corpori suo ut membra viua infereret.
Atque ita res se habere ex scripturis clarissimum est, quæ
monent, hortantur, præcipiunt, ut credamus, ut peni-
tentiam agamus, sicque paremus domino viam, ut re-
ctas videat & inueniat semitas nostras, & cōuertamur
ad ipsum, ut præbeamus ei cor nostrum, ut illud emun-
demus, purificemus.

Tertiò sciendum, quod postquam iam Deo sumus recon-
ciliati, & Christo incorporati, & sicut membra eius vi-
ua eodem quo ipse iuxta humanam naturam spiritu

imbuti: eadem quoque vita qua ille præditi, non solū Deo placemus per hunc spiritum, verū opera præstamus ei grata & accepta: neque enim fieri potest, vt spiritus qui tam insignium operum est in capite principium, sit in membris otiosus: præsertim in viuis, & ab eo viuificatis: verū quemadmodum vnus est spiritus in capite operans, ita est in ceteris membris: tamen si copiosius in capite. Non enim ad mensuram dedit ei Deus spiritum: In membris autem est iuxta mensuram donationis Christi, ita easdem exercet vires, eadem producit opera in membris, quæ in capite, ea faciens quæ congruunt saluti cuiuscunque membri, per varia dona & charismata gratiarum, quæ secum aduexit, Fidem, Spem, & Charitatem, reliquasque virtutes. Quemadmodum autem non possunt patri non placere opera Christi, capitis, propter spiritū ex quo proficiuntur: ita eadem ratione fieri nequit, vt ea despiciat, quæ in membris & per membra fiunt ab eodem spiritu. Docent istud palam scripturæ. Primum iustificatis donari spiritū Christi, & de plenitudine eius nos omnes accipere. Secundò docent hūc spiritū larga donorum & charismatum spiritualium copia affluere. Tertiò docent per eundem spiritū agi iustificatos, & moueri iisdem motib. ad quos est efficax & mouet in capite. Postremò hæc opera Deo patri esse gratissima, & acceptissima, vsque adeò vt propter ipsa gratia augeat, quæ ipsam pœnam delet temporalem: quæ restat post culpam dimissam, imò propter ipsa, vt rectè docet D. Thom. delet pœnam æternam, imò & ipsam pœnam illis ad hæc non solū dispositiuè concurrentibus, quomodo ea ad iustitiam & reconciliationem concurrere diximus, verū etiam effectiuè expellit cul-

culpam, quam detestatur & odit: licet enim tempore simul infundatur atque remittitur culpa: prius tamen natura, non secus atque in rebus naturalibus, sic se habet res, quòd nemo seipsum generat, nullus sibi vitam & spiritum intundat, verū causam extrinsecam necesse est habeat vnumquodque suæ generationis & vitæ. Verū res vt genita est, corpus ipsum statim vt spiritu viuificatur, incipit producere vitales operationes, easdem quas ea res producit, à qua est progenitum & viuificatum, seipsum vegetando, nutriendo, augmentando, & tandem sibi simile generando, sanando & reparando, si fortè in morbum aliquem inciderit, &c. Ita in hoc negotio supernaturali res geritur, nullus seipsum regenerat, nullus seipsum Christo incorporat, vitam ceu spiritum viuificatē sibi nemo infundit: verū vni Deo & Christo hæc tribuuntur, qui hæc per se & immediate operatur. At vbi homo iam regeneratus est, vbi Christo capiti incorporatus est: easdem peragit operationes, quas ipse Christus, à quo regeneratus est, cuiusque spiritu dotatus est. Hoc explicare volens Saluator ait, Ioan. xv. Ego sum viris vera, & pater meus agricola est: sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites: qui manet in me, & ego in eo. Hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere. Ex his igitur manifestum euadit dogmata ecclesiæ de meritis bonorum, de satisfactionibus humanis non solū non derogare quicquam gratiæ Christi, aut eius beneficio detrudere, meritūve, aut eius satisfactionem extenuare: Verū hæc ipsa plurimū ea illustrat, & multò commendatiora reddunt, quàm esset, si ita res se

haberet: vt fingunt aduersarij. Quoniam adeò copio-
sa fuisse scitur Christi redemptio & satisfactio, adeòq;
vberans eius meritum, vt in nos quoque redundarint,
& nobis vires merendi & satisfaciendi obtinuerint:
quod multò plus est, quàm si in sua solius persona me-
ritus esset, & satisfecisset, & fructus horum nobis im-
pertiretur ociosè degentibus & nihil cooperantibus,
sed duntaxat recipientibus operationes eius in nobis.
Quemadmodum vitis feracitati non derogat, quòd
palmites habeat, qui fructum proferant copiosissi-
mum: sed vitem hoc maximè commendat, & eius
vbertatem prædicat. Certè vt fortassis maior gratia
foret condonare filio simul cum cupla omnem etiam
pœnæ reatum, nec tamen honori patris idem con-
grueret, nec eius sapientiam deceret: nec nostræ sa-
luti conduceret, indulgentia enim nimia foret, non
proinde clementia utilis filio foret, iam secundò, aut
tertiò peccantem impunè in gratiam recipere: citra
vllam paternam disciplinam & castigationem, dare-
tur si quidem occasio non magnificandi offensam
patris: sicut quidem cecinit: *Blanda patrum segnes facit
indulgentia natos.* Hinc non abs re dixit sapiens. Qui
parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit, illum
instanter erudit. Huius consideratione D. Paulus He-
bræos multis modis afflictos consolatur, dicens (& si-
mul reprehendit eos, qui obliui sunt consolationis per
scripturam Sapientis Prouerbior. j.) Fili mi, noli negli-
gere disciplinam patris, neque fatigeris, dum ab eo ar-
gueris: quem enim diligit dominus, castigat: flagellat
autem omnem filium, quem recipit. Postea subdit
aliud argumentum à minori sumptum ex disciplina
pat

patris carnalis. Deinde patres quidem (inquit) car-
nis nostræ, eruditores habuimus, & reuerbamur eos,
& non multò magis obtemperabimus patri spiri-
tuum, & viuemus? Deinde subiungens vtilitatem hu-
ius eruditionis & disciplinæ Dei erga suos fideles ad-
dit. Et illi quidem in tempore paucorum dierum se-
cundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem
ad id quod vtile est in recipiendo sanctificationem
eius subdit. Omnis autem disciplina in præsentī qui-
dem videtur non esse gaudij, sed mœroris, postea au-
tem exercitatis per eam reddet fructum paratissimū.
Vides vt maximè deceat sapientiam patris, & con-
gruat vtilitati filij paterna disciplina & correctio, præ-
sertim in relapso: nam quandoque congruit paternæ
clementiæ, vt primam culpam sine flagello remittat:
interdum etiam potest esse tanta humiliatio filij ite-
ratò peccantis, vt pater penitus condonet, eam hu-
miliationem vice paternæ disciplinæ habens. Atque
ad hunc modum videmus Deum cum hominibus
agere: in baptismo nanque plenè tollit primum pec-
catum, nec vllam exigit disciplinam, correctionem,
aut satisfactionem. Interdum etiam relapsis propter
vehementiam doloris, & contritionis cum culpa si-
mul remittit pœnam omnem, verum hoc nequa-
quam est regulare. At obijcias. Cùm Deus dicatur
non recordari iniquitatum omnium, quotquot inge-
mifcentes pœnitentes commiserint, quomodo tunc
in Deo consistit hæc vindicta, & tam seuera plerunq;
animaduersio, quam requiri dicimus à pœnitente? At
quis est, qui nesciat hoc obtinere communem loquē-
di consuetudinem, vt dicatur quis non recordari ad-
Q ij

*Quomodo
Deus portat
iniquitatē om-
nium nostrū,
& tollat pec-
cata mundi?*

uersum commissa, quādo deposuit hostilem animum
& amarum erga eum, qui se læsit, quanquam adhuc
requirat reparationem damni sui. Sic ergo quanquam
Deus à pœnitente adhuc requirat reparari honorem
suum, & restaurare iustitiam per satisfactionem, recto
& vſitato sermone dicitur, non recordari ampliùs ini-
quitatum, quando pœnitenti recôciliatus est, restituē-
do eum in gratiam, & pristina restituyendo amicitia.
Tu propitius fuisti eis (inquit Psalmista) & nihilomi-
nus (vt mox subiungit) vlciſcēs in omnes adinuentio-
nes eorum. Et rursus: Visitationem in virga iniquitates eo-
rum, attamen misericordiam meam (inquit idem Do-
minus) non dispergam ab eis, neque nocebo in veri-
tate mea. Vides vt cum vltione consistat propitiatio,
vt cum visitatione iniquitatum misericordia, non re-
cordans earum, imò neq; nocens: non enim nocet fla-
gellum patris corripientis in misericordia, & misera-
tionibus, sed quāplurimum prodest: continet enim
animum filialem, in timore & amore patris, in quo ni-
si instanter nos tenuerimus, citò subuertetur domus
nostra. Nullius quoque momenti est, quod adferunt
Christum tollere peccata mundi. Item quòd Deus po-
luit in eo iniquitates omnium nostrū, quòd languo-
res nostros ipse portauit, & tulit dolores nostros. Ad
hæc quod dicitur Esa. xliij. Ego sum ipse qui deleo ini-
quitates tuas propter me, & alia eiusmodi, quæ adfe-
runt aduersus satisfactiones nostras, facile ex dictis sol-
ui possunt. Suscepit in se sine dubio Deus causam no-
stram, & nostra peccata sustulit, verum non solum in
se, & per se, verum etiam in corpore suo, in quo adhuc
quotidie patitur, & satisfacit effectualiter, (vt sic lo-
quamur) quod in se satisfecit sufficienter. Conantur
prat

*Canilatio bœ
religiorum.*

*Fructus di-
gni pœniten-
tiæ qui sunt?*

præterea euertere id quod putant nostrum præcipuū
fundamentum, nostræ inquam, satisfactionis, scilicet,
scripturam illam. Facite fructus dignos pœnitentiæ.
Cum enim hoc præceptum baptizandis detur, constat
non pertinere ad satisfactionem. Baptizandis enim
quemadmodum supra diximus, nulla iniungenda est
satisfactio. Ad hoc dicendum est, præceptum illud ef-
se generale, pertinens ad omnes adultos peccatis ob-
noxios. Hi omnes vt consequantur remissionē & ve-
niam delictorum debere facere fructus dignos pœni-
tentiæ, id est, opera proficiscentia ex animo verè pœ-
nitente, & mœrente super peccato suo: quemadmodū
fructus spiritus dicuntur dona gratiarum, quæ profi-
ciscuntur ex spiritu. Eiusmodi fructus pœnitentiæ di-
gni censentur cum respondēt quantitati culpe, & do-
loris, qui debet esse iuxta quantitatem culpæ: eiusmo-
di fructus sunt agnitio offensæ, dolor de offensa, pro-
positum emendandi vitam, desyderium redeundi in
gratiam, amplexus mediorum ad id necessariorum, &
eiusmodi, quæ quisq; peccator debet habere, ex vi &
obligatione huius præcepti. Alia, vt ieiunia, vigiliae, e-
leemosynæ & abstinentia à multis per se licitis, & alia
de quibus Gregor. Chrysostomusque diffusè in expo-
sitione dicti loci prosequuntur, quæ si naturaliter ad
effectum veræ pœnitentiæ non exigantur, atque eo-
rum ommissio crimine careat, non tamen omni culpa.
Ad hæc frequenter adhortantur veteres, quod hæc
conducant ad placandum Deum. Vide Ambrosium
in Epistol. ad quandam corruptam, quam ad pœnitē-
tiam exagitat. Et D. Hierony. in comment. super Ma-
lach. Ac Cyprianum serm. v. de lapsis superiùs citato.
Quos tamen omnes eiusmodi tam operosam, tam vi-

uam,ardentemque & diuturnam pro grauioribus illis criminibus poenitentiam docentes, exigentes, hoc agere & exegisse existimamus, non quod misericordiae moras voluerint praescribere, & tempora, ut quae etiam quacunque hora peccator ex intimo cordis vere contriti, humiliati que pro peccatis ingemuerit, & ad ipsum supplex conuersus fuerit, parata est, sed quod intellexerimus, diuinam nihilominus iustitiam, etiam pro remissis peccatis, secundum eorundem magnitudinem (quemadmodum paulo superius etiam ex diuinis scripturis clarissime demonstrauimus) punitionem exigere, quam ipsa ad nouissimum quadrantem exactura sit: nisi ipsi nos in nobismetipsis eandem exercuerimus, aut charitatis feruore, aut operibus pietatis, in proximos eius remissionem obtinuerimus. Haec autem quisque eo magis amplectetur, quod spiritu feruentiori fuerit quisque praeditus, & praeter has poenas post culpam dimissam excepta iniuncta per sacerdotem satisfactione, non amplius de necessitate salutis requiritur, quam quod poenitens paratus sit, submittere Deo flagellum & iudicium, ut si quod immittat, patienter ferat, siue in praesenti, siue in futuro saeculo.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

De libero arbitrio.

Certa fide tenendum est, hominem habere liberum arbitrium, quo potest male & cum gratia Dei bene agere, & post peccatum admissum Deo adiuuante poenitere, & peccatorum remissionem consequi.

Hoc

O C articulo explicatur naturalis facultas liberi arbitrij cum suis actibus, tam ijs, quos ex se potest operari, quam ijs, quos cum adiutorio diuinae gratiae producere valet, tam ante, quam post peccatum remissum. Primum igitur tractandum est, de ipsa ratione huius nominis, liberum arbitrium, iam olim a patribus in usum recepti, ad explicandam liberam hanc facultatem in homine existentem, necessario & inseparabiliter, quandiu manet homo, creaturaque rationalis, quanquam eius usus multipliciter possit impediri, ut patet in pueris & amentibus. Initio igitur aduertendum est arbitrium Latinis significare proprie iudicium, & arbitrari iudicare: hinc arbitrum communiter iudicem dicimus, non quidem a lege danda, sed a partibus contendentibus assumptum, cuius iudicio, sententia, ac definitione lis, quae inter ipsos est, determinatur. Liberum autem est, quod est indeterminatum ab utroque oppositorum, vel contrariorum, vel contradictoriorum: & opponitur liberum naturali, & determinato ad unum. Sic ergo liberum arbitrium non est aliud quam indifferens & indeterminatum iudicium ad hoc, & ad illud: quanquam etiam Latine loquentium consuetudine interdum arbitrium ad significandam potestatem transferatur, tam apud sacros quam apud prophanos scriptores. Secundo quod proprius ad nostrum institutum accedamus, considerandum iudicio cuilibet respondere suam appetitionem, sicut cuilibet potentiae iudicativae respondet suus appetitus: sensui namque respondet appetitus sensitivus, intellectui vero appetitus intellectivus (quanquam hoc controuertatur apud Philosophos in singulis potestibus

Ratio nominis, liberum arbitrium, siue ethymologia vocabuli.

Q. iij

sensitiuis etiam exterioribus singuli corresponsdeant appetitus sensitiui) id quod minus videtur probabile: videtur enim omnibus sensibus communem esse vnum appetitum sensitiuum, qui quidem per se & immediate respondet aestimatiuæ. Tertiò aduertendum, appetitum siue de actu, siue de potentia intelligas, sequi necessariò naturam & conditionem ipsius potentiae iudicatiuæ, vel actus eius, ita vt si liberum sit & indeterminatum iudicium: appetitus quoque liber sit & indeterminatus ad appetendum, ceu acceptandum, vel refutandum quod ipsi proponitur: iuxta quod ipsi ex iudicio proponitur vel acceptandum, vel refutandum. Similiter si naturale sit iudicium & indeterminatum ad vnum, appetitus quoque naturalis liber sit & indeterminatus oportet. Proinde libertas si qua est in homine ratione rerum agendum vtrique potentie est communis appetitui, scilicet intellectiui, siue intellectui, siue rationi & voluntati. Verum alia & alia ratione, tam in actibus, quam in poenitentijs correspondentibus: non potest enim actus esse liber, nisi & eius potentia sit libera, neque è conuerso, nisi forte potentia ab usu sua libertatis impediatur. Hinc magister dist. xxiiij. ij. post Do. August. definit liberum arbitrium esse facultatem rationis & voluntatis. Rationis quidem est hæc libertas originaliter, formaliter & radicaliter: non enim potest consistere, si rationis iudicium esset ad vnum determinatum. Voluntatis autem est essentialiter, formaliter & subiectiue: ipsa enim est, quæ rã liberè suos elicit actus, quã aliarum potètiarum actibus imperat: pòdet tamen hæc eius libertas ex indeterminatione intellectus, ceu rationis, estq; ea naturaliter posterior, vt omnis effectus sua causa, & nihilomin⁹ ab ea libertate intrin

Definitio libertatis
arbitrii.

intrinsecè liberi denominatur soli actus elicit à voluntate: extrinsecè autè & per participationem quandam actus aliarum potètiarum, etiam rationis. Quod enim non iudicet intellectus per prius aut posterius, quod nunc hoc, nunc illo modo iudicet, ex voluntatis libero arbitrio & imperio pendet. Hinc fit, vt liberum arbitrium essentialiter sit ipsa voluntas non intellectus, aut quacunque alia potentia. Vnde duplex est flexus in ipsa voce. Primum enim nomen actus ad potentiam significandam transfertur: arbitrium enim, sicut supra diximus, propriè actum significat. Secundò nomen causæ transsumitur ad significandum effectum: arbitrium siquidem propriè ad intellectum spectat: dum autem ei adiungitur liberum, transfertur complexū hoc liberum arbitriū ad significandum voluntatē, prout libera est: quoniam libertas principaliter & essentialiter est in ipsa, licet in ratione cuius est iudicare & arbitrari sit originaliter. Ipsa namq; indeterminationis rationis in iudicando, causa est indeterminationis voluntatis in appetendo, & vtriusq; prima causa est, generalitas obiecti pprij & potestas reflexus super proprio actu. Vt enim voluntatis propositū est generalis ratio boni, ita intellectus generalis ratio veri. Vnde ratio potest apprehendere velle & nō velle bonum, item agere & non agere. Et rursus in omnibus partibus boni, potest considerare rationem boni alicuius, & defectum alicuius boni, siue honesti, vtilis, delectabilis: qui quidē defectus habet rationem mali: & secundum hoc vnusquisque homo potest apprehendere aliquid vt eligibile, vel fugibile: & per consequens circa vnum quodque eorum potest tam velle quàm nolle, tam acceptare quàm refutare: solū autem perfectum bonum, quod est beatitudo, non potest ratio apprehē

Liberum, & bi
trium est vo
luntas ipsa pro
ut libera est.

Beatitude
no potest ra-
tio hominis
nolle.

dere sub ratione mali aut alicuius defectus: *Video cir-
ca illud appetendum non est libera voluntas*, quod ad
specificationem actus, sic videlicet ut possit illud nol-
le: quāquam pro statu huius vite adhuc libera maneat
quoad exercitium actus. *Potest enim non velle de beati-
tudine cogitare, & imperare rationi*, ut se auertat ab il-
lius consideratione: & proinde *potest ipsa illud non vel-
le, non tamen potest eam nolle, aut refutare, unde relinqui-
tur, ut circa ea quæ sunt ad finem duntaxat, propriè sit li-
bertas in ipsa videlicet eorum electione*: quemadmodum
intellectus non est liber circa commissa principia ne-
cessaria, sed duntaxat circa conclusiones, & maximè cir-
ca cogentia, præsertim quando nondum cognoscit com-
positionem & connexionem necessariam ad præmissa, ut pa-
tet in Rhetoricis & Dialecticis persuasionibus. Præter
hanc libertatem quæ est à necessitate proponit nobis scri-
pturæ sacræ multiplices alias libertatis species, quas
recenset præallegata dist. ij. sententiarum. *Alia est enim
libertas à peccato*, de qua dicitur. Si filius Dei vos libe-
rauerit, verè liberi eritis: & hæc est Euāgelica libertas.
Alia est libertas à miseria & omni corruptionis defectu.
Verum de his nulla nobis est controversia, cum aduersa-
rijs. Fatentur enim nobiscum neutram saltem perfectam repe-
riri in vilo homine pro statu huius vite: omnes enim
mortales sumus & peccatores, quum affirmet D. lo.
Quoniam si dixerimus quoniam peccatum non habemus:
nos ipsos seducimus, &c. & D. Paulus. Statutum est omni-
bus hominibus semel mori. *Verum disceptatio omnis est
de libertate ea quæ est à necessitate*: hanc enim excludunt
aduersarij, docentes hominem duntaxat à coactione libe-
rū esse, quia scilicet sponte & non coactè fertur in ea quæ eli-
git. Quæ res adeo in confesso est, ut videatur implicare co-
tra

Demultiplici
libertate.

Aduersario-
rū dogma de
libertate.

traditionem oppositi, quempiam scilicet coactè hanc li-
bertatem in pueris & amentibus reperias, imò in bestiis.
Sunt enim horum motus in objecta voluntarij & spontanei.
Hinc Philos. in iij. Ethic. dicit pueros & bruta convenire
in voluntario. Itē Greg. Nicenus & Damascenus. Verū
magnā esse differentiam inter hoc, modo spontaneū &
liberū prius dictū est, libertate videlicet, non coactione
solum, verum etiā à necessitate docet idē Arist. præalle.
loco, c. xx. *Ostendens quidē omnia libera spontanea esse, ut Aristoteles.*
rū non ē cōverso. Motus namq; voluntatis circa finem & cir-
ca media versatur, necessariō connexa fini: spontanei
quidē sunt ultroinei & voluntarij, verum non liberi. Simi-
liter nec ij qui præveniunt omnem rationis deliberationem,
veluti sunt motus primi mobilis. *Liberi namq; actus pro*
prie sunt duntaxat ij, quorum sumus domini, quosq; in nostra
potestate habemus. Quapropter cōcludit ibidē Arist. non
esse libertatem aut liberam electionem *circa habitus*,
aut ipsorum potius permanentiam: neque enim hos
in nostra potestate habemus, ut statim cum volumus,
possimus eos in nobis aut producere, aut iam longa
consuetudine agendi partes protinus delere. Verum
circa actus voluntatis respectu mediorum præsertim
non necessariorum ad finem est libertas hæc circa
ipsam electionem: rursus circa ipsos actus rationis, qui
sunt consultare, iudicare, imperare, assentiri, dissentiri,
credere, discredere. Hinc Augustinus, credere non po-
test homo nisi volens.

Hanc libertatem primum docet ratio naturalis, ex
qua Philosophi gentiles non imbuti fide eam col-
legerunt. Hanc vique adeo necessariam retinere pu-
tauit Cicero, ut cum non posset perspicere, quomo-
do cum ea consisteret divina præscientia, hanc ma-

Liberi actus
qui dicendi
sunt.

Arbitrij liber-
tas per Philo-
sophos natu-
rales proba-
tur.
Cicero.

luit negare esse in Deo, quàm liberum arbitrium tollere, ut quo sublato, videret penitus actum de omni humana vita, & conuersatione, nullum relictum esse locum legibus, obiurgationibus, laudibus, exhortationibus, premijs denique & supplicijs. Quis enim non videt absurdissimum esse id cuiuspiam mandare, quod non est in sua potestate? Quis non iudicabit contra omnem rationem, quæpiam aut obiurgare, aut premiare pro re admittenda, quæ non potuit cauere, aut pro ea omittenda quæ non potuit præstare? Rursus quæ laudè, quod præmiu is meretur, qui id facit, quod non potest omittere, aut id omittit, quod non potest admittere? Vide Aug. lib. v. de ciuit. ca. x. An tamen hæc ratio euidentiā faciat ipsius libertatis arbitrij dubitari fortassis posset. Conantur aduersarij multis modis id refellere. Adfertur tamen ea ratio, nedum ab Ethnicis & recetioribus scriptoribus catholicis, verum etiam ab vetustis patribus Aug. Hieron. Chrysost. & alijs. Putat etiam D. Thomas, & cum eo multi alij ex sola ratione posse demonstrari euidenter esse liberum arbitriu in homine, & ad hoc adducit demonstrationem in quaest. j. de materie veritate. Veruntamen non est hoc præcipuum fundamentum, cui innixi sunt semper vniuersi doctores catholici: verum præcipue innixi sunt tum scripturis sacris euidentiissimis, tum ecclesiæ traditioni, quæ ab ipsis apostolis per continuam sibi inuicem succedentium patrum seriem ad nos usque dimanat, imò nec solum ab ipsis apostolis, sed à mundo condito ortum habet hæc conditio: id quod scripturæ vet. testam. palam demonstrant, Genes. iij. ait dominus ad Cain. Subter est appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Item creauit Deus ab initio hominem rectum, & reliquit eum in manu

D. Thomas.

consilij sui, adiecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. *At dicerent aduersarij his scripturis nil aliud significari, quàm in homine esse deliberationem & consultationem, & electionem omnium, quæcunque ipse voluerit, citra ullam violentiam aut extrinsecam coactionem: veruntamen ad hæc omnia esse necessitatem talem, per quam non possit in oppositum eorum, quæ facit siue deliberando, siue eligendo. Sed his palam & irrefragabiliter obstat, quod dicitur Eccles. xxxj. in commendatione viri diuitis iusti, quod potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit. Item si non sit in homine potestas faciendi ea, quæ non facit, quomodo dicit D. Paulus (ut ad scripturas noui testamenti descendamus) j. Corin. ix. Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi? sed non vsumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi, & j. Thess. ij. similia. Vides ut multa potuit Paulus velle & facere, quæ tamen nec fecit, nec voluit. Ad hunc modum, & Christus dicebat Petro, Matt. xxvj. Non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi, &c. ubi vides Christum non orasse pro subsidio, cum tamen potuerit, si voluisset. Rursus vides patrem potuisse ferre suppetias filio, id quod tamen non fecit: quo convincitur & aliud plus quàm insanum dogma, quod audet asserere Bucerus scribens aduersus Pighium, scilicet ipsum Deum necessario facere, & non posse non facere quæcunque facit, & proinde etiam non posse facere*

Effugium aduersariorum quod necessarium operatur.

Dogma Bucerii.

quod non facit : id quod impium est, & blasphemum, scripturis quoque euidenter contrarium. Attamen an possit ex ratione naturali euidenter demonstrari Deū esse liberi arbitrij, variè sentiunt recentiores scriptores scholastici. Quidam insignis scriptor resoluit, q̄ non, imò putat quòd iuxta solius naturalis rationis lumen procedendo verisimilius apparere Deum non contingenter agere quæ agit, & liberè. Deinde mouens similem quæstionē de libero hominis arbitrio, arbitratur quidem non posse illud euidenter ratione naturali demonstrari: quamuis hoc rationi naturali valde consentaneum sit. Verum in his citra periculum hæresis variè opinantur Sapientes: quemadmodum & quæstiones hæ sunt extra materiam fidei in præsupposita deliberatione rationis, quæ eiusmodi iudicio practico, siue imperio de appetendo aliquid, aut refutando possit voluntas illud nō appetere. Cuius quæstionis affirmatiua nobis probabilior videtur: apparet enim quòd illis propositis voluntas possit suspendere actū suū, putà quia iudicium habet suspectum, & cupit amplius deliberare. Rursus utrū eo ipso instanti, quo homo bene vult: possit prius, licet natura malè vellet. Cuius quæst. negatiuam partem tenet Okam. Verum in hoc ab eo omnes reliqui ferè deficiunt: *quamuis enim quicquid est, necessario est: tamen hæc ipsa necessitas ex libera electione procedenti est.* Sic circa secundam partem articuli, in qua agitur de vlu liberi arbitrij, quæstio mouetur: cuius vtraque pars suos habet catholicos defensores. *Verum liberum arbitrium nihil possit boni aut velle, aut facere sine peccato. si omne opus quod ex se facit: non mouente gratia sit peccatū.* Quibusdā enim videtur ipsam voluntatem per peccatū sic esse depressam, ad carnis

nis commoda, sicque inordinato sui amore occupatam, vt ex seipsa non possit se solo iudicio naturalis rationis erigere ad bonum veræ virtutis: quod ferè sentiunt omnes, qui bis nostris temporibus aduersus Lutheranos scripserunt, docentes, quòd etli bonum sit, quod appetitur, vitari tamen per ipsam electionem, intentione peruersi finis: qui est amor proprius, quo se ipsum amat, vt finem supra Deum. Dominus Augustinus libro Hypognosticā, & pluribus alijs locis, & post eum Dominus Thomas cum eius sequacibus. Idem Augustinus libro de bono perseuerantiæ distinguit duplex genus bonorum. Quædam enim sunt quæ pertinent ad veram pietatem & cultum Dei, atque hominis salutem, *ad hæc non potest homo solis viribus suis sine gratia Dei pertingere.* Non enim sufficientes sumus, ne cogitare quidē aliquid boni ex nobis. Alia sunt bona quæ rectæ rationi conformia sunt, & hæc homo ex se potest præstare sine gratia. Hinc dicit apost. Ro. ij. Quòd gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: verum ex nobis ipsis gratia Dei destitutis, multò magis ad mala propensi sumus. Sensus enim & cogitatio hominis ad malum prona sunt ab adolescentia sua: & hanc pronitatem & propensionem naturæ ferè sequimur, quandiu non sumus per gratiam suam. Prius quàm ad secundam articuli partem explicandam descendamus, est aduertendum libertatem ad bonum & malum non esse essentialē libero arbitrio, aut conditionem ipsam naturaliter consequentem: nam alioquin nec in Deo, nec in beatis, nec in damnatis, tam angelis, quàm hominibus esset liberum arbitrium. Deus siquidem cum sit ex sua natura

Duplex genus bonorum.

Verti ad vtrumlibet nō est lib. arb. essentialē, sed ita modo posse verti in opposita, & non esse determinatū ad vnu.

bonus in malum flecti non potest: item nec beati ad bonū sunt mutabiles, sed omnino immutabiles: ut non possint male velle, & è conuerso damnati. Verūm essenziale libero arbitrio est, posse in opposita, & non esse determinatum ad vnum, quod tā in Deo, quā in beatis & damnatis reperitur: quanquā beati præter hoc quod ad malum flecti non possunt, ad pauciora opposita liberi sint: sic enim toto corde inhe- rent Deo per amorem, ut non possint non velle, quic- quid nouerunt ipsi gratius, & si in hac re ambigant, statim cū consulunt. Libertas autem quæ ad malum & bonum se extendit, naturalis est cōditio arbitrij no- stri pro hoc statu, propter ipsius defectibilitatem. Eo- dem modo iudicandum de libertate volendi opposita successiuè. Hæc enim pendet ex conditione subiecti, nempe mutabilitate: vnde in Deo, quia immutabilis est, non est reperire hanc libertatem: necessariū enim vult omnia simul, & non vnum post alterum, alioqui esset mutabilis, si inciperet velle quod prius non vo- luisset, &c. Secunda pars articuli tractat de vsu liberi arbitrij, dicens per liberum arbitrium posse nos bene & male agere, verūm differenter. Malum nanque ex nobis ipsis, cū per corruptionem naturæ inclinati su-
De vsu liberi arbitrij. mus ad malum: imo vsque adeo potius est liberum ar- bitrium inclinatum ad malum, ut contra hanc natu- ralem inclinationem possit sua libertate malum velle: veluti cū quis ex malicia peccat. item quod sit con- tra naturalem hominis appetitum: ut si quis ex mera malitia & affectu ad malum se occidat. Ad bonum ve- rò liberum arbitrium non valet ex seipso se erigere, sed solum adiutum gratia Dei. Hinc apostolus. Non quod simus (inquit) sufficētes cogitare aliquid ex nobis, sed
omnis

omnis sufficientia nostra ex Deo est. Loquimur au- tem de bono conducente ad salutem, ut loquitur Au- gust. c. xxvj. lib. de gratia, contra Pelagium & Celestinum. In quo quidem libro pulchrè & diffusè disputat de gra- tia adiuuante liberum arbitrium in omnibus bonis actionibus, & voluntatibus contra præfatos hæreticos cap. xlvij. eiusdem libri dicit hanc quæstionem de ar- bitrio voluntatis & gratia Dei esse admodum dislimi- lem ad discernendum, quoniam quando defenditur liberum arbitrium negari Dei gratia: liberum arbitriū putatur auferri. Hinc hom. liij. super Euang. Ioā. Dicit idem Augustinus quosdam nimiam suæ voluntatis fiduciam extulisse in superbiam, alios nimia volunta- tis suæ diffidentia cecidisse in negligētiam. *Illi dicunt, ut quid rogamus, ne vincamur tentatione, quod in no- stra est potestate? Isti dicunt. Quid conamur bene viuere, quod in Dei est potestate? Ecclesia Catholica media ince- dens semper via, sic extulit Dei gratiam, ut libero arbi- trio nequaquam præiudicaret.* Et rursus: sic defendit li- berum arbitrium, ut nō derogaret in villo gratia. Ve- rūm hæc duo in bonis operibus naturæ semper con- iunxit. Quod post B. Augustinum pulcherrimè expli- cavit Bernar. in fine li. de liber. arbit. & gratia. Aposto- lus (inquit) omne quod boni esse potest, id est, cogita- re & velle, & perficere pro bona voluntate attribuit Deo, non suo arbitrio. Si (inquit) Deus hæc tria, hoc est cogitare, bonū velle, & p̄ficere operatur in nobis. *pri- mū profecto sine nobis, secundū nobiscum, tertiū per nos fa- cit.* Siquidem immittendo bonam cogitationem nos præuenit, sanè ipsi nos præuenire nequaquam possumus: qui autem neminem bonum inuenit, neminem saluat, quem nō præuenit. A Deo ergo sine dubio no-
Bernardus.

stræ fit salutis exordiū, nec per nos utiq; nec nobiscū: verū cōsensus & operis nostri, ut si nō ex nobis nō iam tamen sine nobis. Neq; primū itaq; in quo nihil quippe facimus, nec vltimum, quod & plerūq; extorquet, aut timor inutilis, aut simulatio damnabilis: *sed tantū medium reputatur nobis in meritum, sola nempe interdū bona voluntas sufficit, cetera non possunt, si sola defuerit.* Et infra. Cauendum (inquit) ne cum hæc inuisibiliter intra nos, ac nobiscum operari sentimus: aut nostræ voluntati attribuamus, quæ infirma est, aut Dei necessitati, quæ nulla est: *sed soli gratiæ quæ plenus est.* Ipsa liberum excitat arbitriū, cum seminat cogitationes, sanat cum immutat affectum, roborat, ne sentiat defectū. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantū illud primo præueniat in ceteris comitetur, ad hoc utique præueniens, ut iam sibi deinceps cooperetur, ita tamen quod à sola gratia captū, pariter ab utroq; perficitur, ut mistim non sigillatim, simul non vicissim per singulos profectus operentur, nō partim gratia, nec partim liberum arbitriū, sed totum & singula indiuiduo opere peragunt, totū quidē hoc, & totum illa, sed ut totum in illo, sic totum ex illa. Hæc Bernar. Quibus verbis vides, quā diuinē explicet simul officium gratiæ & liberi arbitrii: dum docet primò omniū gratia præueniri hominem, dum, s. gratuita Dei bonitate ei immittitur per varias orationes bona cogitatio, siue futuræ felicitatis, siue futurorum supplicatorū, & vitæ malè actæ, seu quæcūq; alia: quam quidem cogitationē, naturaliter quasi cōsequitur affectio amoris, aut odij, desiderij, aut fuge, aut alia similis, Et hæc duo per suam gratiā Deus in nobis operatur, siue nobis cooperatibus ad hoc ut faciamus nos eiusmodi cogitare, aut eiusmodi affectu moueri: quanquā fortē

fortē ad hos actus non solū passiuē concurrāt intellectus & voluntas, sed etiā effectiuē: quemadmodum ad conceptū & assensum primorū principiorū, & naturalē nolitionē finis, qui actus non libero subsunt arbitrio, sed naturales sunt, ab ipsisq; procedunt, ut sunt naturales quædā potentia, & non ut sunt actu libere, & his similes sunt illi actus, in quibus Deus per gratiā nos præuenit, suntq; regulariter de ipso fine seu malorum, seu bonorū, quæ nobis ob oculos mētis ponit, ut per hoc noster affectus cōmotus ea cogitatione excitetur. *Huius ergo præuentū lib. arb. in potestate habet consentire aut dissentire, acceptare, quod à Deo proponit, aut refutare, eo uti ad salutē, aut non uti.* In hoc tamen consensu, aut in hac acceptatione cogitationis bonæ, sibi diuinitus immissæ, & affectus recipientis necesse est iuari gratia Dei, quæ iuuatur in conseruatione aut continuatione horum sibi immissorum, & in ulteriori processu ad amplexum mediorum, per quæ perducatur ad iusticiam, & tandem ad salutē, scilicet, ad recogitationē vitæ malè actæ, ad dolorem de eo suscipiendum, ad sacramentum baptismi aut penitentia desiderandum & suscipiendum, quo gratia consequatur, & ab iniusto & peccatore iustus efficiatur. Rursus ad bene cogitandum, volendum, operandum, post acceptā iusticiā immutato iam penitus affectu per charitatē diffusam in corde suo, per spiritū sanctū sibi in sacramēto datū, & iam amāte cælestia sibi per fidē proposita, & ad quæ per spē erigitur: per q̄ omnia nō quidē ex se facit liberū arbitriū, sed gratia Dei iuuante & suauiter mouente ipsum, iuxta quod congruit naturæ ipsius permittens ei plenam libertatem non sequendi hanc motionē & suauem ductionem, & directionē, sed deflectēdi ad oppositū. Si enim tanta sit in homine efficacia persuadēdi ut per

suadeat, ut videlicet citra hoc, quod aut intellectui ad assentiendum, aut voluntati ad consentiendum vim aut necessitatem inferat, quanto magis hæc efficacia in Deo eiusque gratia esse credenda est, per quam sic nouit persuadere, sic dulciter attrahere, ut persuadeatur homo, ut dulciter trahentem liberè sequatur, *melle adactus, nulla necessitate impulsus*. Notandum in verbis Bernar. quod ponit inter voluntatem bonam & actionem externam in ordine ad diuinam gratiam, differentiã, quod hanc dicit Deum agere per nos, illam verò cum agere nobiscum, quoniam ad bonam voluntatem ipse Deus immediate concurrat, ad actionem verò quodammodo mediante voluntate, quam ut efficit, continet ne per sui immutabilitatem ad alia vagetur, & dilabatur, & insuper eam roborat & format, viresque ei dat tantas, ut ad opus procedat. Insuper & hoc aduerte D. Bernar. palam hoc loco *statuere meritum*. Nam ijs quæ præmittit paulò ante verba ex Apost. adducta, cum adiutores Dei nos esse doceat diuina scriptura, ubi Deus homini benignè merita constituit, ubi per ipsum, & cum ipso boni quippiã operari dignanter instituit: hinc nos adiutores Dei, & cooperatores spiritus sancti, promeritores regni nos esse præsumimus, quod per consensum utique voluntariũ diuinę voluntati coniungimur. *Quid ergo? Hoc igitur totum liberi arbitrij opus, hoc solum eius meritum quod consentit, non quidem quod vel ipse consensus, in quo omne meritum consistit, ab ipso sit, cum nec cogitare quidem possumus quod minus est, quàm consentire aliquid à nobis, quasi ex nobis. Conferenda sunt ergo cum hoc loco, quæ habet in ferm. de annũciatione Mariæ, ubi quasdam sententias habet, quibus prima facie videri posset tollere omne meritum nostrum:* quod

quod non aliter intelligendum est, ut ex hoc loco liquet, nisi non ex nobis est, neque ipsa vis merendi, puta gratia, neque meritum, *sed utrumque ex Deo nobis tamen cooperantibus & merentibus*. Postremò vide quãtũ tribuat ipsi libero arbitrio, ut audeat dicere gratiam in cæteris ab illo, puta in velle siue consentire & operari præcedere. Eandem prorsus doctrinam habet August. locis innumeris, lib. j. ad *Augustinus*. Simplicianum, q. ij. tom. iij. & lib. de spiri. & litera, ca. xxxij. & xxxiii. Rursus de bono perseverantię. ca. viij. ix. & sequentibus. Item Ambr. in lib. de fuga sæculi, ca. j. ubi docet primum necesse esse, ut credat homo præcedere vocationem Dei, siue secretis per visa mentis & spiritus, siue manifestioribus per sensus corporis manifestationibus vocaretur: *nisi enim vocatio præcedat dei misericordia, non potest quisquã credere, ut ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operandi. Hæc autem vocatio solius Dei est: nemo enim sibi præstare potest ut vocetur*. Quis enim in potestate habet, ut vel meri occurrat, quod eum inuitat atque delectat, vel ut delectet cum occurrerit. Non habet igitur in potestate quisquã tali modo attingi mentem, quo eius voluntas moueatur ad fidem: *postquam autem sua mera gratia præuenit nos, in nostræ potestatis arbitrio est, consentire aut non consentire ijs, quæ credenda proponuntur: quanquam nec hoc sine eius gratia possumus, quæ non solum vocat nos, sed hoc modo vocat, quo aptum est & congruum nos vocari, ne vocantem respuamus, sed ut vocationem intelligamus & sequamur: & ex ipso inquam, vocandi modo pendet, quod vocatorum unus sequatur, alius non sequatur: iisdem licet auditis & visis: quia diuersæ sunt audientium affectiones, quia unius affectioni congruit sic vocari, & non alterius: qui etiam sequeretur, si congruenter ille suæ affectioni vocaretur. Cur autem non sic vocetur, quomodo eum vocari*

Quod nisi quisquam à Deo vocetur, non potest iustificari.

congruit, ut sequatur, ex Dei beneplacito pendet, cuius causam noli inuestigare, si nolis errare. Quod tamen nō sequatur qui hoc modo vocatur, sibi imputet nolenti sequi, non Deo ipsum iustē deferēti: cū ipsi liberum fuerit consentire vocanti, si ad preces cōfugisset, quibus hunc cōsensum impetrasset à Deo, sic eum vocante, quomodo congruebat, ut sequeretur vocantē. Verū nec precum modo uti potuit, nisi gratia Dei ad hoc motus. Idē habet li. de spir. & lit. c. xxxiiiij. Nō ideo tantū volūtas diuino muneri tribuenda est, quia ex lib. arbitrio est, quod nobis naturaliter cōcreatum est, verū etiam q̄ visorū suasionibus agit Deus, siue extrinsecus per Euangelicā exhortationem, siue intrinsecus, *vbi nemo habet in potestate, quod in mentē nō veniat, sed consentire vel dissentire propria voluntatis est.*

Vides ut planē consentiant Augu. & Bernar. in doctrina de gratia & lib. arb. utq; doceant initium salutis nostræ à Deo solo misericorditer nos vocante, siue ad fidem, siue ad cordis conuersionē esse. Alia autē non solum post, sed etiam ante conuersionē esse, nō solum à Deo, sed & à nobis cooperantibus Deo: aliter tamen & aliter operatur spiritus sanctus, ante conuersionem peccatoris in corde quod nō inhabitat, aliter postquā inhabitare cœpit, ut pulchrē idem Aug. docet in Epist. ad Sixtum. *Non inhabitans (inquit) adiuuat ut sint fideles, inhabitans adiuuat iam fideles, ut per opera bona mereantur vitam eternā.* Ante gratiā autē iustificationis nullū potest existere meritū: potest quidē homo cum Dei adiutorio ad gratiā præparare agnoscendo multitudinem & grauitatem delictorū suorum, ea deslendo, proponendo, deinceps vita malē acta aliam amplecti: sacramenta baptismi ceu pœnitentiæ suscipiendo. *At in his omnibus nullum meritū, sed mera Dei gratia est.*

Exem

Exempla habemus in scripturis quāplurima, de filio prodigo, de Publicano, de Maria Magdalena, Petro, Paulo, Dauide, Latrone, & alijs peccatoribus, quorum pœnitentia nobis proponitur imitanda. Ex his omnibus patet, quid in hominibus existat prima gratia, nempe prima vocatio nostra, quid à solo lib. arb. nempe peccatum, quid deniq; simul à gratia & lib. arbitr. *nempe per bona opera certā nostram vocationem facere.* Patet rursus, quomodo gratia suauiter cooperetur lib. arb. *nihil ipsum impediēs, quin liberrimē moueatur, seq̄ ipsum moueat ad opus:* quæ quidem res etiā ex ipsa similitudine actionis concupiscentiæ & nostri li. arb. in ijs per quæ ad interitum ducimus: non parum elucescit. Vides in hac re eiusmodi processum. Est radix omnium malorum concupiscentia, quemadmodum Deus omnis boni principium: ab hac procedūt & pullulant ex cōsyderatione cuiuspiam mali obiecti motus inordinati præuenientes omne iudicium rationis, omnemq; deliberationem tam expressam, quā interpretatiuā. Vnusquisq; enim (inquit Iaco.) à cōcupiscentia sua trahitur abstractus & illectus. Hi motus sunt prima semina mali, & dānationis nostræ, quæ plerunq; in potestate nostra nō existūt. Sic suprā diximus ab ipso Deo priū immitti in corda nostra cogitationē boni, & affectionē correspondentē citra vllā nostrā cooperationē. *Deinceps in nostra potestatis arbitrio relinquitur cōsentire vel dissentire insurgentibus in nobis ex cōcupiscentia vitiosis motibus: quod si cōsenserimus, tūc cōcipit cōcupiscentia, & parit peccatum.* Sic illis primis initijs nostræ salutis nobis est liberum adhærere & non adhærere, sed reijcere: si assentimur, tunc ex illo semine verbi Dei nos concipimus, & patimus pœnitentiā: & in hoc negotio nostræ salutis res sese habet. Si perfectus sit con-

S iij

Hieremias.

sensus, & perfecta pœnitentia generat animæ salutem temporalem per gratiam iustificatam, & æternā, gloriam per beatificantem: & vt nō tollit in his libertatē arbitrij ipsa concupiscentia, ita nec gratia præueniēdo liberum arbitrium agit, nisi quod in illis primis inijs tam peccati, quā bonæ vitæ præueniatur lib. arb. vt nō sit in sua facultate illa vitare. Hinc Propheta Hiere. c. iij. non arguit Hierusalem, quod noxias haberet cogitationes, Verū quod in ipsis moraretur. Vnde (inquit) morantur in te cogitationes noxiæ. Similiter non exhortatur Paulus, vt non sit in nobis peccatum (intellige fomitem) aut eius concupiscētia: videbat enim eas nobis inuitis frequenter insurgere, quod odimus malum, sed hoc solū requirit, vt nō regnet in nobis, néve obediamus concupiscentijs eius, vel concupiscentiam & consensum eius in nobis retinendo, quoadusq; peccatum quod parturiunt, pepererint, & mortem animæ genuerint. Aliarum duarum particularū quæ in articulo sequūtur, explicationem hīc omittimus, tum quod breuitati sit studendū, tum quod ex ijs quæ in articulo de pœnitētia, & Contritione dicta sunt, satis elucescāt.

ARTICVLVS OCTAVVS.

De fide & iustificatione.

Ad iustificationem ante omnia necessaria est fides in adultis, qua certō credimus Christum Iesum Dei filium nobis propitiatorem à patre propositum esse pro peccatis nostris in sanguine ipsius, sine qua, nullis nostris operibus, nulla pœnitentia, iustificatio obtineri potest, sicut nec fide sola sine pœnitentia: & proposito viuendi secundum mandata Dei.

Hic

IC articulus cum sequenti mox vnam habet difficultatē, propter eam quæ inter nos & ipsos est, controuersiam, illis tenaciū defendere conantibus, quæ circa hanc materiā astruunt: quod d in ijs omnis doctrinæ ipsorum cardo voluatur. Primum igitur explicandum venit circa hūc articulū, quid iustitia, & quid iustificatio: deinde cur dicatur hæc iustitia fidei, & quomodo ad eam se fides habeat.

Aduertendum igitur initio duplicem inscriptis reperiri iustitiam. Alteram humanam, quam Aposto. in epistol. ad Roman. & ad Galat. vocat iustitiam legis,

Iustitia humana.

siue quæ ex lege est Naturalis aut operum: atque Humana, q̄ à Philo. so. dicitur, Moralis. hæc est, quam externam, moralem, atq; politicam dicimus, Quæ ex lege est, siue naturalem. De Iustitia duplex. Ab Aposto. stoloverò, Operum. hac Arist. in Ethic. Cic. in offic. disseruere. Dicitur autē ab Dei. Arist. v. Ethic. naturalis iustitia, tū Christi. tū vocatur Fidei. aut quia respicit solum subinde Quæ est naturale dictamen ex fide. rationis, & illi conformiter operatur,

Aristoteles. Cicero.

tum quod ex solis naturæ viribus acquiri potest & confirmari, tum denique quo finem naturale habeat, ad quem per ipsam homo operatur. Eadē dicitur moralis, quod in moribus posita sit, & in vita ac conuersatione humana modum ponat: ob quam causam ab

T

Apostolo operum & legis iustitia dicitur. Humana autem & propria iustitia cur dicatur, liquet attendenti, nempe quia nec principium habet, superans hominis facultatem; nec habet alium finem, quam naturalem, & quem suis viribus consequi potest. Hęc autem iustitia quamvis Deo non displiceat, uti nec ipsa natura, quę est ipsius principium, non tamē propriē & iuxta modum scripturę placet ei, quoniam nihil conducit homini ad vitam eternā. An autem huiusmodi iustitia in homine sit pro statu naturę corruptę vera iustitia, an non, sed omnino vitiosa & maculata, disputant doctores scholastici: & variē de hac re varij sentiunt. Augustino videtur pars negatiua cōformior, quod scilicet non omne opus existentis in peccato sit malum & peccatū, sed posse esse quędā, in quibus nullus sit moralis defectus, nullumq; peccatū. Aduersarij calumniantur nos hanc iustitiam duntaxat predicare & efferre, propter quod Phariseos & Hypocritas tam sępe nos appellant. Verū cum apost. Paulo & nos, & tota ecclesia catholica cū vniuersa catholicorum schola tradit, aduersus Pelagianos. Hanc non esse veram iustitiā confitemur, quę nos Deo commendat, & corā eo iustos efficiat, ut enim argumentatur apost. Si ex lege est iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Eodem & nos argumento cum Aug. utimur. Si ex natura est iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Scimus quod ex operibus legis cuiuscunque siue naturalis, siue Mosaicę non iustificabitur omnis caro corā illo. Ex eodem Paulo probē didicimus, quod si ex eiusmodi operibus Abraham iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. *Gloriam autem quę apud Deum est, non ignoramus, ab homine exclusam per*

Augustinus.

Calumnia ad
uersarios.

Calumnia ad
uersarios.

legē fidei. Alia proinde est *iustitia diuina*, quā subinde appellat *iustitiā Dei, aut Christi*. Rursus *iustitiam fidei, aut iustitiam, quę est ex fide: Dei* quidem dicitur, nec non & iustitia Christi, eod quod ipse eam nobis promeritus est, ab ipsoque *in nobis fluit*, quemadmodum dicitur fides Dei aut Christi, & spes & charitas Dei: quod ex ipso Paulo euidenter doceri potest, maximē si attendatur antithesis illa & oppositio, quam facit, nostram & Dei iustitiam. Fidei autem iustitia cur appelletur, inferius dicemus. Nunc pręmittamus imaginationem aduersariorum de hac iustitia. Putant enim illi hanc dici Dei & Christi iustitiam, quod ea Deus iustus sit, ipseq; Christus, qui Deus & homo simul est: nobis autē eā cōmunicari tradūt non cōmunicatione participij, seu meriti, sed imputationis: docētes nos ab illa solum extrinsecus iustos nominari, propter illā quoq; à Deo dici, haberi, reputari, acceptari quoq; & approbati, nec non fieri iustos, nā his omnibus explicant quod concipiūt: reuera autē nihil esse in nobis participatum à Christo, quo formaliter & intrinsecē reddamur, & simus iusti coram Deo, quod quod quisq; melius intelligat, declarabimus per simile. Ponamus quempiam ex subditis Imperatoris grauitate offendisse Imperatorem, ita ut commeritus sit non solum omnibus beneficijs & priuilegijs quę ab eo acceperat, priuari: imò nec exulare solum perpetuò ab Imperiali territorio, verum etiam extremum pati supplicium, vita simul & rebus omnibus priuari: quod si filius Imperatoris, eius misertus supplicet pro eo, apud patrem, ad hęc etiam ut in honorem patris ipse quoq; huic veniam impetret, facilius insigne aliquod obsequium præstat, veluti committendo se ipsum

Sententia ad
uersarios de
iustitia euang
gelica.

diserimini mortis pro patris sui gloria. Imperator verò commotus precibus filij sui, si reo cōdonet offensam, si prætereā donet eū multis beneficijs, adoptet in filiū, hæredē sibi faciat, & cohæredem filio, & hæc omnia faciēdo neq; spectat in eo, pro quo filius supplicauit, vllā dignitatem extrinsecam aut intrinsecam, sed ob solam supplicationem filij sui & meritum, eum absoluat & ab offensa, & conciliat sibi, tandemq; multis donat beneficijs. Consimili modo dicunt agi cū homine, à Deo propter Christum, dum propter supplicationē filij & meritum mortis eius, donat peccatorem, non solum venia (à quo tam grauius offensus & læsus est) verum hæredem omnium honorū suorum facit, & in filium adoptat, suiq; filij naturalis cohæredem. Hanc propitiationem & reconciliationem Dei cum homine dicunt iustitiam, qua iustificatur impius, quia à patre propter filium habetur, & reputatur tanquam qui præstitisset iustitiam, quam filius ad honorem patris sui nobis præstitit, pro nobis vsque ad mortem patri obediendo, vt illi nos reconciliaret; vt quemadmodū meritum, quo quis alteri meretur, illi imputatur, & satisfactio, qua quis pro altero satisfacit illius reputatur: ita & ipsa Christi iustitia, quam præstitit hoc modo propter nos plenissimè patri obediens ad eius gloriā & honorem nobis imputetur, nostra reputetur, & quasi per nos facta & præstita habeatur, cū nihil minus fecerimus, vt propterea iustificemur corā Deo, idest ab eo tanquam iusti repute-mur, & digni vitā æterna, cū tamen reuera in nobis simus iniusti, & illa indigni, sūdo ob nostrā iniustitiam digni odio Dei, & perpetua damnatione: ita vt non secus simus iusti & digni æterna vita, quam Christus dicitur in scripturis peccator, &

ma

maledictio, atque execratio, nempe quia suscepit peccata nostra, & maledictionem. Posuit enim Deus in eo iniquitates omnium nostrum, quas portauit in corpore suo super lignum crucis: dum pater posita disciplina pacis nostræ, super eum, propter peccata populi sui flagellauit: & ita ipse cum iniquis reputatus est, cū tamen ipse fuerit agnus immaculatus, in quo non est inuenta iniquitas, tamen ab hominibus reputatus est peccator, & ab ipso Deo sic tractatus, quasi verè fuisset peccator, cū pro peccatis nostris in mortem ignominiosissimam simul & acerbissimam tradidit. Sicut igitur ille peccator reputatus est, sic (secundum horum cōmentum) homo reputatur iustus, & per hoc iustificatur & non aliter coram Deo: *licet aliam tamen intrinsecam ponant iustitiam quandam, imperfectam & inchoatam, sed sic imperfectā, vt reuera non possit in iudicio Dei consistere: & proinde quæ reuera non sit iustitia, sed peccatum & iniustitia.* Simili locutionis phrasi dicit Bethzabee Dauidi iij. Reg. Erimus quoque ego & filius tuus post obitum tuum peccatores, idest reputabimur peccatores. Verum ecclesia catholica semper tenuit & docuit, & ex scripturis intellexit esse aliquam veram iustitiam in homine ipsi intrinsecè adhærentem, vt formaliter dicatur homo tali præditus iustitia, iustus coram Deo. Sed nunc videamus, cur hæc iustitia fidei appelletur, nempe quòd quemadmodū illa iustitia moralis, (de qua paulò antè egimus) naturali cognitioni respondet, & iuxta eam dirigitur, aut ob quod & naturalis dicitur, ita hæc iustitia, fidei & doctrinæ Christi (quam per fidem accepimus) correspondet: *per eam namque viuimus iuxta Dei & Christi institutionem, quam nobis in scripturis sa-*

Sententia fidei orthodoxæ de iustitia, qua formaliter iustif sumus coram Deo.

Quare illa iustitia dicitur fidei, & non operum.

T iij

cris per ecclesiam suam reuelavit. Quod si quærat
cur non operū iustitia dicatur, cum sit de operibus &
vitæ actionibus? Respondetur quod iustitia commu-
nis est omni iustitiæ, tã huic diuinæ, quàm humanæ, &
ideo iuxta regulam Topicā, simpliciter enunciata non
tribuitur speciei indigniori, sed digniori. Secundò quia
huius iustitiæ officium est, non solum ponere rectitu-
dinē in opere, verum etiam in operante, imò etiā primò
in operante, efficiendo rectitudinē in viribus operantis,
& deinde in vita ac operibus ipsius. *Iustitia verò mora-
lis solum ponit rectitudinem in opere, in operante verò non:*
atque hac ratione dicitur iustitia operū, non illa, ne in-
telligatur solum efficere rectitudinem operum. Ter-
tiò quia moralis iustitiæ primū & principale est opus,
iustitiæ verò diuinæ, opus hominis non est, primum
principium, sed Dei gratia: augmenti autem eius
opus quidē hominis est, gratia autē Dei illius perfidens
spiritum intras, per quē ipsa diffunditur, primū est. Atq;
hac ratione potissimum videtur cōsiderasse Aposto-
lus, adimens illi nomenclaturā iustitiæ operū, & eā ap-
pellauit iustitiā fidei, non quod non præscribat opera:
Charitas enim (inquit Grego.) non potest esse otiosa,
operatur enim magna, si est: si autē non operatur, cha-
ritas non est: hæc autē essentialiter est charitas, vt mox
ostēdemus. Vid. Aug. c. iij. v. cōtra Faustum Manichæ-
um: ibi enim pulchrè ex scripturis demonstrat, *ut nun-
quam sit fides vera sine operibus*, vt hæc requirat à no-
bis euangeliū, vt his reprobantur ubiq; regnū, beati-
tudo, vita, non autē vni fidei vanæ. Huius D. Augusti.
sæpe multis locis repetitum, claram & apertam doctri-
nam præsertim in li. ij. contra Iulian. & lib. de nat. & se-
quētes dicimus, hanc diuinā ceu fidei iustitiā non esse
aliud.

Gregorius.

Augustinus.

aliud secundum suā substantiā, quàm affectū bene or-
dinatum, secūdū institutionē Christi & Dei. Hominis
autem sedundū Dei institutionē affectus bene est ordi-
natus, quādo afficitur Deo tanquā principio & fini suo
creatori ac redēptori suo, atq; totius beatitudinis fon-
ti, & rursus proximo suo iuxta quod ille legibus suis &
præceptis præscribit, & requirit ab homine. Hic autem
affectus bene ordinatus ad Deum, & omnes creaturas
iuxta diuinā ordinationē in scripturis appellatur chari-
tas, iustitiāq; Dei, quæ omnino nō est aliud, secundum
suā substantiā, quàm charitas diuina per spiritū sanctū
in cor hominis diffusa. Hanc deductionē facit Aug. in
locis citatis: vnde in si. illius li. de nat. & gra. post longā
disputationē, quasi resolutoriè concludit. Charitas er-
go inchoata iustitia est charitas prouecta, iustitia est:
sed charitas de corde puro & conscientia pura & fide
non ficta, quæ tunc maximè est in hac vita, quando
pro ipsa contemnitur & ipsa vita. Et rursus li. de nat.
& grat. capi. xxxviii. *Sola (inquit) charitate iusti sunt, qui-
cunque iusti sunt.* Et lib. j. de doct. Christi. cap. xxvij. Ille,
inquit, iuste & sanctè viuit, qui rerum integer aestima-
tor est: ipse autem est, qui rectā ordinationem habet,
ne aut diligit quod non est diligendum, aut amplius
diligat, quod minus est diligendum. His pulchrè sub-
scribit Anselmus in libello de iustitia. Iustitia (inquiens)
est rectitudo voluntatis propter seruata: *quod & scri-
pturis confirmat, quæ ubique iustos, rectos corde: & initio
dicunt Deum condidisse hominem rectum*, volētes ex-
primere iustitiam primo homini datam, eandem au-
tem rectitudinē nobis reparauit Christus, quā ille per-
diderat, quanquā minus perfectā pro statu huius vitæ.
Sunt enim gradus varij in iustitia, licet ipsa in se sit es-

Iustitia fidei
qua.

Hæc iustitia
in script. dici-
tur charitas.

Anselmus.

Quart. gra.
iust. Ber.

Primus gra.

Secundus gra.

Tertius gra.

Quartus gra.

sententialiter vna, & eadem, eiusdemque rationis: vbi-
que ipsa sit, siue in primo Adam, siue in Christo, siue
in hominibus viatoribus, siue in beatis: tam angelis,
quàm hominibus: nempe voluntas bona siue recta, id
est, affectus bene ordinatus erga Deum & creaturas,
qui non est aliud, quàm iuxta omnium estimatrix cha-
ritas. Hinc Bern. ser. v. de verbis Esaiæ iij. facit gradus
iustitiæ. Quædam enim est recta, sed non pura, *velu-*
ti in nobis viatoribus, in quibus per gratiam reparatis non
regnat peccatum, ut obediamus concupiscentijs eius: impu-
ra tamen est, quia non sumus immunes prorsus à culpa.
Alia est recta & pura, sed non firma, qualis erat primi
hominis iustitia. Tertiò quædam est recta, pura &
firma, sed mutabilis: non enim innata est eis, sed à Deo
collata, ut natura angelica: ipsa quantum ex se est, non
modò iustitiæ sed & iniustitiæ capax inueniatur. Quæ
autè in solo Deo est, per se & essentialiter est iustitia: &
proinde recta, pura, firma & immutabilis, cuius cõpa-
ratione nulla est, cuiuscunq; creaturæ. Hinc propheta
David, psal. cxlij. Non iustificabitur (inquit) in conspe-
ctu tuo omnis viuens. Et Iob v. non iustificabitur ho-
mo compositus Deo. Aduerte tamen circa hos iustitiæ
gradus, non hac ratione hominis iustitiam dici impu-
ram, ut calumniatur aduersarij: quasi vel in homine
primus motus concupiscentiæ sit peccatum, vel quodli-
bet opus ipsius impuritatem habeat, & peccatum: verum
quoniã non potest transigi hæc vita sine multis defecti-
bus & peccatis cotidianis pro quib⁹ necesse habeamus
dicere, Dimitte nobis debita nostra. Si enim dixerimus
quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &
veritas in nobis non est: quoniã non est homo iustus q
faciat bonum, & non peccet. Verum hæc peccata non
dam

damnât hominē, neq; in quolibet opere reperiuntur.
Vnde Bern. causam puritatis nō subtrahit, mox sub-
iungens. Quomodo pura iustitia, vbi nō potest culpa
desse? Qua quidē subiuncta sententiā indicat, quid in-
tellexerit per illud Prophetæ. Omnes iustitiæ nostræ
sunt tanquam pannus menstruatus, nempe quāuis iu-
sti: multas esse impermixtas sordes peccatorū, alioquin
enim si vniuersas vitæ actiones, ipsumq; adeò totū ho-
minem maculatū dixeris, quomodo recta erit iustitia?
quod si nō recta sit, certè iustitia dici nō poterit. Quo-
modo tunc quod in Adam perdidimus, Christus re-
stituit? quomodo tunc verū erit, quod dicit Apost.
Sicut per vnius inobedientiā multi constituti sunt pec-
catores, ita per vnius obediētiā iusti constituuntur
multi: ergo per Christū nobis restituitur iustitia, quam
perdidit Adam: verum pro hoc statu imperfectior, nō
solum propter imperfectiorem cognitionem, cui ipsa
ut correspōdeat necesse est: quia enim ex parte cogno-
scimus, ideo ex parte amamus: verū multo magis pro-
pter hostes, quos patimur, & præcipue propter conti-
nuam illam pugnam & rebellionē carnis aduersus spiri-
tum, per quam ipsa iustitia ceu charitas, multū in suo
usu impeditur, aliquando etiam & sæpius (proh dolor)
læditur, verum nihil damnationis est, modò non vin-
catur: quod fit, dum crescit ista cupiditas ceu peruersus
amor sui, vsq; ad cōtemptum Dei & rectitudinis: alio-
qui enim etiam si deficiat à perfectissima Dei, quam
Adam habuit, vel habituri sumus in patria, non tamē
vel ob id charitas vel iustitia non est: siue defectus iste
intelligatur à perfectione, quā potest habere, siue etiā
à perfectione, quā debet habere: quod pulchrè decla-
rat August. in Epist. ad Hiero. quæ est xxix. repreh-

Antipope &
ex verbis Ber-
nardi.

Iustitia Dei
ceu Christi
quando vin-
citur.

Augustinus
ad Hierony-
mum.

dens Stoicos in eo quod dicebāt eū non habere virtu-
tē aut sapientiā, qui ab omnimoda illa eius perfectio-
ne deficiebat. Adferebāt autem similitudinē hanc. Ni-
hil refert ad hominē suffocandū, utrū aquā multis sta-
dijs supra se habeat, aut vnā palmam aut digitū. Sic in-
quiebāt, illos, qui ad sapientiā tendūt, proficere quidē
tanquam ab imo gurgitis surgentes in aërem, sed nī-
si totam stultitiam velut opprimentem aquam, pro-
ficiendo, velut emergendo euaserint, non habere vir-
tutem, neque esse sapientes: vbi autem euaserint,
mox habere totam, nec quicquam stultitiæ remane-
re, vnde omnino vllum peccatum possit existere. Re-
spondet Augustinus. Hæc similitudo vbi aer pro sa-
pientia, & aqua pro stultitia ponitur, vt aiunt, a præ-
tocatione stultitiæ velut emergens in sapientia repēte
respiet, nō videtur mihi satis accommodata scripturarū
nostrarū authoritati, sed illa potius vitium, vel stultitia
tenebris, luci autē virtus, vel sapientia cōparetur. quan-
tū ista similia de corporalib. ad intelligibilia duci pos-
sunt, & sic tenebris paulatim decedētib⁹, lumē tum ac-
crescit ei, q. de abdita aliqua spelunca egreditur: ita ho-
mo paulatim magis ac magis iustificatur, iustitiāq; ex
fide, in qua viuit, induitur iustus: & tantō magis in ea
augetur, quātō magis à peccatis receditur. *Optimus est,*
non qui omni peccato caret, nemo enim hic viuit sine pec-
cato (propter quod non prorsus iustificabitur corā illo
omnis viues: *sed qui minimū habet.* Ecce his verbis Au-
cūm neget in homine pfectam, & omnibus modis ab-
solutā iustitiam, inde tamē nō vult consequi nullā esse
in homine iustitiam. Verū agnoscit in eo nūc maio-
rem, nunc minorē, siue in alio, siue in eodē subiecto,
proat magis vel minus est, in illo peccati: vt optimus
sit

sit & iustissimus, qui minimū habet peccati. Idē habet
li. de na. & gra. c. xxxviii. Verū vt ad id vnde digressi
sumus, redeamus, dicimus ipsam Dei iustitiā, quā scri-
pturē (& præsertim Paulus) iustitiā fidei appellat, esse iu-
stitiā essentialiter ipsam charitatem Dei aut proximi,
quod & scripturis sanctis ac patrum doctrinē simul ac
rationi consentaneum est. Nam charitas, quæ ordi-
nem ponit in omnibus rebus, & viribus hominis, &
in toto homine, in omnibus quoque eius actionibus
forma est reliquarum virtutum, vnamquamque ea-
rum in finem debitum referens, & ordinans, quem
ipsa immediatē attendit. Ex isto consequitur, iustitiam
non esse homini extrinsecam, sed reuera ipsi inhæren-
tem, & inexistentem formam & qualitatem, per quam
gratia Dei in homine per peccatum deformata resti-
tuitur natiuæ suæ origini, vt sit talis, qualis à Deo
ab initio condita fuit, recta videlicet & iusta. Hinc apo-
stol. Paul. ad Ephe. iiii. Induite, inquit, nouum hominē
qui secundum Deum creatus est in iustitia. Et Petrus
secundæ epistol. suæ cap. iij. dicit in nobis iustitiam ha-
bitare. Sed de his satis. Nunc paucis attingamus ar-
gumenta aduersariorum, quæ ferē ad iij. ista capita
reduci possunt. Verū principio aduerte non esse tam
impudentes aduersarios, vt negent iustificatis inesse
spiritum Christi, aut spiritu Christi viuere. rursus vt dif-
fiteantur nos esse membra Christi, nos renouari, rege-
nerari, emendari, & in nos per spiritum sanctū charita-
tem infundi: cum hæc expressis verbis contineant
scripturæ sacræ. Hæc ergo omnia latentur nobiscum
fidelibus inesse, verū negant vllum hominem
habere dona ceu rationem iustitiæ. Dona, inquam
illa, quorum participatione docemus nos iustificari,

Argumenta
aduersariorū
contra presen-
tem articulū.

Primum argumentum.

Secundum.
Tertium.

Quartum.

Solutiones contra aduersarios.

iustitia quæ possit componi de iudicio, & per quā ipse homo audeat in illo cōparere, illudq; atq; iudicis examen districtum subire, tam ipse quā opera sua. Primū igitur ipsorum argumentū sumitur ex imperfectione dilectionis nostræ. Secundū ex eius impuritate. Tertiū ex peccato nos inhabitātes, propter quod dicunt hominem esse in se Deo odibilem & abominabilem, vt omnino non possit ferre iudicium Dei, etiam si opera haberet perfecta & pura, cum propter suā, suāq; naturā foeditatē veniret reiiciendus. Quartū ex legis prauaricatione, iustum est, inquiunt, quod exacte respōdet suæ regulæ. Regula autem homini præfixa iuxta quam debet vivere, est lex Dei de diligendo ipsum ex toto corde, de alienis non concupiscendis: nullus autē est, qui his legibus satisfaciāt. cum nullus sit sine peccato, aduersatur autem omne peccatū legi Dei. Argumenta quidem in specie apparentia videtur, sed reuera in seipsis nihil habēt soliditatis. Ad primū igitur respondentes, dicimus duplicē esse perfectionem charitatis. Alteram patriæ, quæ congruit statui beatorū, & huius cōparatione imperfecta est nostra dilectio, sicut & cognitio, cui vt correspondeat necesse est. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte diligimus. Altera est perfectio viæ, id est, quæ adhuc viatori secundum suū statum congruit: atque hanc consequi possumus. His præmissis primò dicimus, quod cum perfectio sit accidens rei per imperfectionem, seu perfectionis defectum non tolli subiectum rei, & proinde imperfectionem dilectionis non tollere charitatē, quare nec rationē iustitiæ, quā diximus & demonstrauimus, in charitate cōsistere. Secūdo cum nō omnimoda charitatis perfectio à nobis exigatur, sed ea dūtaxat, quā p̄ statu huius

ius viæ præstare possumus, cōsequitur nō imputari homini in culpā, quēcunq; defectum charitatis. Nam defectus ab ea p̄fectione, quā habebit charitas in patria, nō subest nostro arbitrio, nostræve potestati, vt eū vitare possumus, si velimus, quare nec culpabilis est, neq; enim Deus aliquid impossibile præcipit, aut homini imputat, quod vitare nō pōt. Hoc modo cōcordat D. Aug. scripturas, quare quædā exigūt à nobis p̄fectionē, & quibsdā eam tribuūt, aliæ omnib⁹ eam adimūt, eamq; p̄ hoc statu à nobis nō exigere docēt, li. ij. de peccatorū meritis & remissionibus, c. xv. Mouēs nō negligeret cōsiderandū, cum legitur in scripturis cuiusquā p̄fectio, in qua re ipsa dicatur, variatur nāq; iuxta rei, de qua dicitur, variationē. Alia enim est p̄fectio pueri, alia viri, alia auditoris, & discipuli, alia doctoris & magistri, alia militatis, alia de victoria triūphātis. Ad hūc quoq; modū alia est perfectio viatoris, alia cōprehensoris. Sufficit igitur, nec plus exigitur à nobis viatoribus adhuc à domino peregrinātibus, quā vt charitatē eam præstemus, quæ nil sibi contrarium in corde admittit: quanq̃ & huius multiplex sit gradus. Cōstat enim vnū diligere plus, aliū minus: nec pōt ad eam sublimitatem dilectionis quis peruenire, quā nō contingit pro statu huius vitæ superare: qua etiā cōsideratione imperfecta est cuiuscunq; charitas, nō solum cōparatione eius quæ reddetur in patria, sed maioris, quæ pōt etiam haberi in via. Verū vt nullus defectus à perfectione patriæ est peccatū viatori, cum non sit eius arbitrio subiectus, vt possit eo carere, si vellet: nō enim in potestatem hominis est, nō cōcupiscere aduersus spiritū carnem, qđ tamē quādiu est, nō omnimodo ex toto corde diligitur Deus. Hinc Apost. Paulus. Si autē quod odi

Augustinus.

Bernardus.

malum, hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Ita nec omnis defectus à possibili perfectione viæ est peccatum: nam alioquin similiratione fateamur necesse est, & in ipsis beatis esse peccatū: cum similiter desit eis gradus aliquis ipsis impossibilis. Vt enim dicit Aug. xij. super Genes. ad literā, c. xv. & post eū Bern. in li. de dilect. circa iij. dilectionis gradū. Quodam appetitu naturali corpus administrandi retardatur animæ, ne tota intentione feratur in Deū. Quod si charitati, quin ipsa vera sit, non obstitit, hæc (de qua dictum est) imperfectio: imò quin sit aliquo modo perfecta, non solum substantiali perfectione (hanc enim oportet esse ubique est charitas vera) verum etiam graduale & accidentali congrua statui huius peregrinationis: nec obstat eadem rationi iustitiæ, cum hæc, ut dictum est, in charitate consistat. Eandem doctrinam tradit August. in quā plurimis locis, disputans contra Iul. li. de spir. & litera, c. vlt. ubi duplicem distinguit iustitiam. *Potest (inquit) dici quedam iustitia minor, huic vitæ competens, qua iustus ex fide vivit, quanvis peregrinus à domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem. Non absurdè dicitur etiam ad istam pertinere ne peccet, neque enim si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenè perfecteque debetur, iam culpæ deputandum est. Aliud enim est totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi omnino. Quamobrem debet homo, quanvis longè minus amet Deū, quā eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum, sicut etiam in his quæ adiacent corporis sensibus, potest oculus nullis tenebris delectari, quanvis non possit in fulgentissima luce defigi.* Hæc ait Augustinus

Secundum.

stinus in quibus vides eam, quam dedimus, argumenti solutionem. Ad secundum argumentum dicendum hominis iustitiam dici impuram, non quod ipsa aliqua peccati sordē coinquinetur & contaminetur, verum quia cum ipsa in homine multæ eiusmodi sordes miscentur, quæ nec hominem faciunt iniustum, nec reliqua eius bona opera inficiunt, aut eius bonitatem, iustitiam, siue rectitudini detrahunt: ut enim eiusmodi leuia & quotidiana peccata non opponuntur charitati, ita nec iustitiæ: & sicut illam à subiecto non expellunt, ita nec hanc. Ad hæc sordes hæ venialium peccatorum, ut propter nimiam hominis infirmitatem facile contrahuntur: ita facile remittuntur per bonum aliud quod opus & ferventi charitate factum: quibus quidem deletis iam totus purus & mundus est homo, ut si id temporis articulo decedat, recta ad cælos euolet, nihil in eo inueniente rigore diuinæ iustitiæ quod puniat.

Tertium.

Tertij solutio ex ijs quæ diximus in secundo articulo satis est manifesta: ostendimus siquidē concupiscentiā quæ in baptizatis manet, non habere veram peccati rationem, sed duntaxat dici peccatum ab apostolo, quod (ut dicit Aug.) peccato sit infecta, quodque ad peccatum inclinet, alioquin enim si in baptizato maneat peccatum, quomodo abluit baptisma, mundat & sanctificat? Si homo in toto vitæ suæ decursu maneat peccator, sordidus, Deo abominabilis, palmites qui sunt in se vite esse mundos? quomodo cor mundum petiit David à domino? si nulli largiatur diuinitus munditia cordis: at de hac re copiosius in loco præallegato. Quartum argumentum vehementer movit quendam recentiorē scriptorē, virū alioquin doct. & exercita. & supra quam dici aut credi potest studiosum, vnde coactus

Quartum.

est fateri nos primò dici iustos extrinseca denomina-
tione ab ipsa Christi iustitia, quæ sola exactè respōdet
diuinæ regulæ, diuinisq; legibus. Idem tradit antidida-
gma Colonien. verum salua reuerentia ipsis debita à
vero constat deuiare hanc imaginationem: quod pa-
tet, si aduertas doctrinam Augustini, quam tradit lib.
iij. contra ij. Epistolas Pelagianorū, ca. v. vbi dicit. No-
stram fidem. i. catholicā iustos ab iniustis non operum
sed ipsa lege fidei discernere: quia iustus ex fide viuit
(inquam) per dilectionem operante: obiectio autem
procedit de operum iustitia, quæ sine dubio in toto
operum corpore, totaq; hominis vita exacta nō foret,
nisi fides à Deo sumeret & indulgētiā peccatorum,
& dilectionem rectè factorum: illis se accusans, in his
Deum laudans, illi laudem tribuens, homini autem
ignominiam. Quādiu ergo manet eiusmodi fides per
dilectionem operans, quæ est ipsa Christiana iustitia,
tam diu potest homo iniudicio cōsistere, & si nō per
omnia sit eius vita Deo subiecta: quoniam, sicut dictū
est, eiusmodi leuia peccata non tollunt charitatem, &
proinde nec iustitiam, verum per eam frequenter tol-
luntur, sublata autē non ampliùs adducuntur ad exa-
men diuini iudicij. Quòd si ea secum ferat homo de-
cedens ex hoc sæculo, certè non impediatur per illa,
quo minus queat ferre iudicium Dei, saltem vt non
mereatur in æternum condemnari propter vlla ope-
ra sua: verum sine fine cum Christo regnabit propter
bona opera sua. Hinc D. Ioan. j. Epistol. suæ cap. iij. In
hoc (inquit) est perfecta charitas nobiscum, vt fiduciā
habeamus in die iudicij. Deinde mox huius causam
reddens subiungit, non quia Christi iustitia nobis im-
putatur, aut Christi iustitia regimur, aut induimur: sed
quia

quia, inquit, sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo,
nempe membra eius eodē spiritu viuētia, id est, eadē
opera per illum exercentia, non quidē æqualitate, sed
imitatione. Ipsi enim datus est spiritus non ad men-
suram, nobis autem iuxta mensurā fidei, & ipso modo
donationis Christi. Huncq; spiritū habemus nobis da-
tum in arrā æternæ hæreditatis: insuper diuinæ natu-
ræ consortes, siue cum illo in eandē imaginē transfor-
mati, & cōformes facti formæ illius. Quomodo, quæ-
so, posset pater talis reijcere, quomodo spiritū sibi tam
gratum, scilicet filij, in nobis posset aspernari? Item de
operibus loquens Ioan. Euang. sui cap. iij. Qui (inquit)
facit veritatē, venit ad lucem, vt manifestentur opera
eius, quia in Deo facta sunt. Vides vt audeat homo
prodire cū omnibus operibus suis, quæ ipsum sequun-
tur in lucem diuini iudicij (neq; enim de humano iu-
dicio tantum sermo, aut de humana luce aut die) hoc
enim iudiciū p̄ minimo ducit vir bonus, & hoc quia
in Deo facta sunt. Et Paulus, operū vnūquodq; quorū
ignis p̄babit diuini iudicij, quale ipsum sit, dicit quæ-
dam arsurā, alia verò mansurā. Quædam ergo intacta
erunt & illasā in illo iudicio. Erunt ergo huiusmodi
opera iudiciū dei. Rursus Petrus specialiter malis & im-
pijs importabile facit Dei iudiciū. Et cū in eo iudicio
tunc futura sit laus à domino vnicuiq; iustorum, quis
improbabit, aut reijciet, reiectioneq; dignum iudicet,
quæ Deus dignatur laude, gloria & honore coronare?
Magna fiducia Paulus dicebat. Bonū certamē certauī,
cursum consummaui, fidē seruauī, de reliquo superest
mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi iustus iudex. Et
licet inquit August. exponens Psal. illum. Misericordiā
& iudiciū cantabo tibi domine) non possit iustus Deo.

dicere. *Redde quod accepisti, potest tamen utique dicere.*
Redde quod promissisti, tribue denarium, super quo nobiscū
nos conducens, ut laboraremus in vinea tua conuenisti.
 Disputamus autē hic de potentia Dei ordinata, quam
 nobis explicat Euāgelium, secundum quod futurū est
 (teste Paulo) iudicium: non autē de potentia absoluta:
 nam absoluta sua potentia ipse posset aut nō saluare,
 aut dānare iustum, sed de potentia condecēti. Et tan-
 dem, ut finem imponamus, palā conspicias, ut nullum
 dictorum argumentorū euacuet aut inualidet catho-
 licam veritatē, de vera intrinseca hominis iustitia, siue
 ea, quæ est in ipsa mente, siue de ea, quæ est in opere,
 quare hæc à nobis exercetur: illa tantū à nobis susci-
 pitur Deo eam in nobis operante, siue nobis & per eā
 reformante imaginē suam in homine, ut iam sibi pla-
 ceat & grata sit, nempe per restituta natiuæ suæ ori-
 ginis dignitati, quod hic repetimus, ut videas dignita-
 tem huius iustitiæ, seu charitatis, aduersus quorundam
 stultam admirationē, quod Deus vnum accidens, vnā
 in homine qualitatem tantī faciat. Nam quid, quæso,
 erat aliud Christi iustitia, & quid nunc est aliud, quā
 vna qualitas, nempe charitas, ordinās omnes vires hu-
 manas in Deo, & ipsi subiecta reddens? Concludimus
 igitur esse aliquam hominis intrinsecā iustitiam, quæ
 ipsum coram Deo verē iustum reddit, & verē dignum
 vita æterna: quod quidē nō derogat gratiæ Christi, sed
 eam multo illustriorem reddit, dum agnoscimus eam
 tantā, ut in nos ab ipso disfluant, hæc maxima & præ-
 ciosa charismata, quæ nos ita Deo patri commendant
 & gratos reddunt, ut videamus nos ex pristina inopia
 diuites factos, idq; plenitudine Christi, ex qua omnes
 accipimus exuberantē copiam spiritus, quem ipse tam
 abunde

Ioan. primo.

abundē in nos diffudit. Qui quidē spiritus cum sit tam
 gratus patri in capite, qui posset nō esse gratus in mē-
 bris: Rursus cum tā efficax sit in capite, & tā insigniū
 & præclarorū operū principiū, quomodo credi potest
 ociosus esse in mēbris: ut nihil operetur qd' Deo gratū
 sit & acceptū? Vides ut his oppositū dicere nō solū ab-
 surdū sit, verū etiā multū diminuat gloriā gratiæ Chri-
 sti, ut quæ in nos nulla reuera sit efficacia, sed solū per
 imputationē, seu participationē. Fatemur quidē iusti-
 tiā Dei Christi nobis imputari. i. meritū vitæ & mortis
 eius, nobis enim ut natus erat & incarnatus, ita vixit
 nobis, & pro nobis mortuus est, ut. s. morte sua nobis
 impetraret remissionē peccatorū, reconciliationē cum
 Deo patre, iustificationē & vires bene operandi, deniq;
 ipsam vitā æternā: nec solū impetrauit, verū etiā hæc
 omnia meruit: hinc illi gloria datur à turba illa magna
 quā dinumerare nemo poterat. Cōstat autē meritum
 reputari eius, pro quo fit: nō tamē ab hac reputatione
 iusti denominamur, & sumus: quāq; ex iustitia Chri-
 sti nō formalis causa est, qua iustificamur, sed efficiēs &
 meritoria: quæadmodū Deus fortis Zelotes, licet red-
 dat iniquitates patrū in tertiā, & quartā generationē,
 multaq; mala & bona propter merita parentū, siue bo-
 na, siue mala, non tamē aut à malis patris filius malus
 dicitur, aut eius virtutibus iustus, sed iustitia iusti su-
 per ipsum erit, & iniquitas impij super impiū. Ea nan-
 que est natura absolutorum concretorum, ut nō ad-
 mittant extrinsecam denominationem, sed dūtaxat il-
 lud solū denominent, cui inest forma, quam signi-
 fican: neque enim dicimus sapientem eum, qui non
 habet inhaerentem sibi sapientiam, ita nec iustum di-
 cere possumus eum, cui non inest iustitia.

Natura abso-
lutorum con-
cretorum.

*Absurdū est
fugium. Lu-
theranorum.*

Iustificatio.

*Fides ad di-
uinā hanc iu-
sticiam ut pri-
mum funda-
mentum ante
omnia requi-
ritur.*

Cum ergo simpliciter & absolute scriptura pronunciet nos iustos, necessario fatendum est esse aliquam nobis inheren-tem iustitiam, a qua iusti denominemur & simus in con-spectu Dei, incedentes in mandatis eius sine querela: nam maledictus pronunciat, qui non permanet in o-mnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Istud interim aduertentes, quod quidam aduersariorum confinxerunt, quendam alium modum explicandi suam doctrinā, verum non minus absurdū. Iustificari (inquiunt) est Chri-sti, & pronunciar iustum. At si pronūciatur homo iu-stus a Deo, quomodo tu Lutherane audes eum dicere iniustum? Si Deus iustificet, quis qui cōdēnet? aut nū-quid non iudiciū Dei est secundū veritatem? quomo-do ergo potest reuera iniustus esse, quem ille iustū iu-dicat? Scriptum est. Ve qui dicitis malum bonū, & bo-num malum, & rursus: Ve qui iustificatis impiū. Verē iustum igitur facit Deus impium, dum iustificat eum, immutādo affectus, cōuertendo cor eius, imō cor no-uum creando in eo, nouanq; prorsus creaturam con-dendo in operibus bonis. Sed tēpus expostulat, vt ad declarationem articuli veniamus. Vbi aduertendū iu-stitutionē accipi pro motu, ab iniustitia ad iustitiam istam, de qua in superioribus, accipiendo iustificationē passiue, quanquā etiam actiue posset accipi: nam hæc se inuicē necessariō comitantur, Deū iustificare, & ho-minem iustificari. Ad hanc igitur ante omnia fides est necessaria: inquantū hæc est primū iustificationis fun-damentum: ipsa enim est doctrix in agēdis ad obtinē-dam iustitiam, quæ eiusmodi est, vt nūquā sine fide in cuiusquam hominis, imō nec in cuiusquā creatæ na-turæ: nec angelicæ quidem mētem venisset: Necessa-ria proinde est, non hominibus solum, in statu naturæ

corr

corruptæ, verum etiam ipsi Adæ pro statu innocentie, imō & angelis ipsis, vt sine ea nequeant obtinere iusti-tiam istam diuinam, quæ superat omnes vires creatu-ræ, non potest diffundi in vllam creaturā nisi per spiritū sanctum, (vt inquit Augu. lib. de ciuitate Dei quinto.) Hinc ad Ephe. inquit Apostolus. Saluati estis per fidē, & hoc non ex vobis, Dei enim donū est: vt ne quis glo-rietur, ne vlla, scilicet, prorsus creatura, in se gloriatur: sed quisquis gloriatur, in domino gloriatur, eiq; omne os obstruatur, & subditus illi fiat omnis mundus. Ve-rum quānā fuerit fides illis, scilicet, Angelis & primis parentibus necessaria, non est huius loci disputare: vi-detur probabilior sententia, q; fuerit fides in dominū Iesum Christum, quod hic futurus esset caput omniū, etiam ipsorum Angelorum: quod tam sæpe inculcat Apostolus, maxime in Epist. ad Ephe. Quam rem non ferens Lucifer, tantam inquam, humanæ naturæ subli-mitatem, quam sibi potius deberi existimauit, per hanc suam superbiam recidit, trahens secum magnam par-tem Angelorum, sibi in hac re consentiētium. Nobis autem post Adæ lapsum ad iustitiam non obtinendā solum, sed recuperandam necessaria est fides propitia-toris & propitiationis: ita vt quicquid fecerimus, sine hac fide, nihil sit profuturum ad iustitiam & salutē, etiā si tantam subierimus delictorum nostrorum pœnitē-tiam, quantam vllus vnquā mortalium, imō quantam omnes simul, in ieiunio, fletu, plāctu, &c. Quoniā nec vlla oratio citra hanc fidem est Deo accepta, vnde non sufficit fides, qua credimus, nos ex nobis non posse cō-sequi iustitiam, sed ex sola gratia Dei. Verum requiri-tur necessariō fides, quia certō, credimus Christum Iesum mediatorem & propitiatorem nobis à patre propositū esse

*Fides est do-
num Dei, ac
proinde nō ni-
si ab ipso Deo
haberi po-
test.*

*Fides in Ie-
sum venturū
erat funda-
mentum iusti-
tiæ angelorū
ac primorum
parentum.*

X iij

pro peccatis nostris in sanguine ipsius. Quæ quidem fides mirum in modum nata est in nobis excitare affectus, quos requirit pœnitētia, quæ post fidem necessaria est ad iustificationem: vt dicetur in sequenti parte articuli. Quis enim consyderans tantū malum esse peccatū, ipsumq; adeo Deum offendere, vt nullis precibus, nullis omnino obsequijs naturalis & vnigeniti filij sui potuerit placari, nisi simul & ipse proprium sanguinem funderet, & non extabatur ad eius odium & detestationem? Quis rursus consyderans tātam charitatē Dei patris erga nos, vt vnicū filium suum dederit in mortem pro salute nostra, & non vehementer accenditur ad redamandum tantum & tali modo amātem? Rursus qui cōsyderat, quanta filius Dei passus est pro peccatis nostris, vt nos patri reconciliaret, & subterfugiet molestiam vllam & asperitatē pœnitentiæ pro peccatorum reconciliatione, & remissione cum patre assequēdis? Hæc ergo fides in primis & ante omnia necessaria est ab obtinēdam iustificationem, qua credamus nos nullo modo posse obtinere, nisi à patre per filij propitiationem, cui proinde tota nostræ pœnitentiæ virtus est tribuenda, vt citra quem nihil faceret eā pater, nisi filius hoc apud eū obtinuisset merito suæ mortis, vt ipse ad nos corde cōtritō respiceret, & cor cōtritum & humilitatū non despiceret. *Loquimur autē de fide actuali, & hanc dicimus debere adesse actu vel virtute, & propterea restringimus necessitatem hanc ad adultos. Constat enim paruulos, in quibus nulla est rationis potestas in usu non posse actualē fidem habere.* Ad dicitur notatē ad iustificationem: nam ad alios affectus salutes non est fides propitiationis necessaria, nec ad omnem iustificationem, sed ad eam duntaxat, quæ est à pec

à peccatis. Vnde & huius expressè ferè meminerūt, dū propitiationis, aut reconciliationis, siue diuinæ propitiationis meminerūt. Verū fidem oportet correspondere affectui obtinendo pro directione, auxilio, salute, remuneratione obtinēdis, opus est fide directoris, adiutoris, saluatoris, remuneratoris, id est, *credendum est, quod sine Christo dirigente, auxiliante, & saluante remunerante non possumus aliquid eorum obtinere, & quod ab ipso nobis sunt illa & virtutes obtinendi, vt in omnibus, quæ salutis sunt, toti & semper ab illo pendeamus: de nobis omnino diffidentes.* Hosq; affectus animi non possumus habere, nisi fide illustratē intellectū nostrum, & nos dirigente. Quapropter sine illa nō est vlla spes obtinendi iustificationes, aut aliquid omnino boni salutaris. Non enim possumus ne cogitare quidē aliquid boni à nobis, quasi ex nobis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est per Iesum Christum dominum nostrum: & sine fide omnino impossibile est placere Deo, vel nos, vel opus nostrum: vt deducit Apost. ad Heb. xj. Vbi aduertē, q; pro hac causa Moses magis elegerit affligi cum populo Dei, quā temporalis vite seu peccati iucunditatem habere, maiores æstimās diuitias improprium Christi, Thesauro Ægyptiorum. Additur. Aspiciebat enim in remunerationem, & non in propitiationem seu redemptionem: & intelliges verum esse, quod dicimus, pro varietate, scilicet, effectū obtentorum, aut obtinendorum variari fidei obiectū.

Altera pars articuli cōtinet fidem esse necessariam ad veram pœnitentiam, ita vt sine ea non possit vera pœnitentia peragi, qualem scripturæ requirunt ad impetrandam remissionem peccatorum, & gratiam iustificationis. Pro cuius intellectu aduertendum

est in pœnitentia iij. includi. Primum quod importat ipsum nomē, Pœnitentia est dolor de peccato admisso. Secundum, est diligentia placandi Deum offensum. Tertium est propositu emendandæ vitæ: atq; hæc duo à primo illo quod diximus in ipsius vocis significatione, includi reperiuntur. Si enim efficax sit dolor, qui suscipitur propter Dei offensam: cōsequens est, vt quærat qui offendit medium, quo recōciliatur offenso, & rursus vt concipiat propositum cauendi deinceps offensam. Dicimus igitur de primo & tertio dubitari posse, an fidem necessariò requirant. Quidam nō improbabiler defendūt eiusmodi affectus posse assumi ex solo iudicio naturalis rationis circa fidem: certum tamē videtur, ad ea non requiri fidem in propitiatorem, licet hæc ipsa multum conducat, sicut & fides in genere. Si tamen (quod minus probabile nobis videtur,) nō sit omnino necessaria fides, eaq; quæ sit de ipso propitiatore, hinc est quod scripturæ sacræ percrebō eam pœnitentiæ coniungant. Veluti cū dominus Saluator eam primò annuncians ait Marc. j. Pœnitementi, & credite Euangelio. Et D. Paulus act. xx. in cōcione quā habuit ad maiores natu in Epheso congregatos, Testificatum se dicit Iudæis atq; Gentibus pœnitentiam in Deum, & fidem in dominum nostrum Iesum Christū. Quibus scripturis probari videtur, etiā ad omnes prædictas pœnitentiæ partes requiri fidem aliquam in Deum: verū citra periculum hæresis, vt præmisimus de eius necessitate quoad primū & vltimum, quod in pœnitentiā includitur, dubitari potest. De medio verò, quia necessariò eam requirat, omnino non licet dubitare, quoniam ita ordinavit pater, vt quemadmodum nullus venit ad filiū nisi à se tractus: ita nullus quoq; ad se

ad se veniat, nisi per filium. Non enim est aliud nomē datum sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri: alioquin enim si vel ex operibus nostris, vel etiam ex gratia patris aliunde quā per filium iustificari, aut saluari possemus, Christus gratis mortuus esset. *Habet enim se fides in iustificatione per modum directionis & ponentis rationem & modum perueniendi ad iustitiam, nempe vt diffidentes de nobis ipsis nostra pœnitentia, nostrisque operibus omnibus, & illorum omnium insufficientiam agnoscētes, omnem spem in Christo collocemus, ab eoque toti pendeamus, certò persuasi, quod nihil nostrorum conatū pater respiceret, nisi in gratia filij sui, qui hoc apud ipsum promeritus est, vt cor contritum & humiliatum non despiceret, verū oculis misericordiæ suæ respicere dignaretur pauperculum, contritum spiritu & trementem. Ad consimilem quoque modum se se habet siue fides, siue infusa prudentia, quæ illi immitritur iam iustificato, ostendens iusto modum deinceps viuendi. Et rursus: vnde nam in vita sua habeat, quod Deo placeat, ac vsque gratus sit illi, vt ab illo æterna retributione remuneretur. Ipsa verò pœnitentia ad iustificationē habet se vt proxima dispositio, quæ expellendo peccatum iustitiam introducat. Hinc est, quod reliquæ scripturæ, exceptis Paulinis epistolis, multò frequentius illi iustificationem tribuant, quā fidei: adhortantes in primis peccatores ad pœnitentiam: vt liquet ex vet. testa. & euāgelijs: quo factum est, vt varij errores nascerentur in ecclesia Dei: alijs non attendentibus ad Pauli doctrinam, soli pœnitentiæ tribuentes iustitiam, alijs solius Pauli doctrinæ oculos intendētib; soli fidei eandem vendicantibus. Ipsa verò catholica Christi ecclesia spiritus sancti directione gubernata, vtrisque ad inuicem*

collatis, neque huic, neque illi solum, sed ambobus simul, & fidei, & poenitentiae tribuit iustificationem. Probè nanque ex scripturis didicit, & quòd peccator nisi poenitentiam egerit, peribit: & quòd qui non crediderit, etiam si poenitentiam egerit, condemnabitur. Proinde scripturas de poenitentia loquentes ita interpretatur, ut fidem quoque includere intelligatur: alias verò, quæ non nisi fidei meminerunt, sic accipit, ut in ipsa fide poenitentia & contritio cordis includi intelligantur. Quod Apostol. Paulus palàm explicuit, dum Ro. x. conclusurus quam habuerit hætenus de iustitia fidei disputationem, sic ait comparans legis iustitiæ fidei. Moses (inquit) scripsit, scilicet Levit. xvij. Iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea, vita scilicet temporali. Quæ autem ex fide est iustitia: sic dicit de ea. Ne dixeris in corde tuo. Quis ascendet in cælum, ut scilicet inde iustitiam ad nos deferat: nam hoc est Christum deducere, idest, hoc est negare eius aduentum, & eum demùm velle ad nos deducere: aut, Quis descendat in abyssum, hoc est Christum à mortuis reuocare, idest negare eū resurrexisse. Hæc est mystica verborum Mosi intelligētia, quā Paulus spiritu sancto edoctus nobis explicuit. Nam ad litteram Moses docere voluit, quid faciendum foret populo in captiuitatem abducto propter peccata sua, nempe quod ad dominum deberet se conuertere in toto corde suo, & in tota anima sua: quod quidē mandatum neque supra ipsos positum esse docet, ipsorū s. vires superans, neque etiam procul positum ab vnoquoque ipsorum, aut in cælum, aut transmare, ut illic differendum sit, quòd non possit quisq; pertingere. Sed (inquit) iuxta est sermo in ore tuo valde, & in corde tuo

Deuter. 30.

tuo ut facias illum. Hæc igitur verba transferens ad iustitiam fidei Apostolus, subdit loco præfacto. Sed quid? Prope est verbum in corde tuo, & in ore tuo. deinde subiūgit: hoc est verbū fidei, quod prædicamus hoc ipsum scilicet verbum, quod Moles locutus est populo Dei, demonstrans ei rationem & modum, quibus possent à se auertere aut depellere Dei maledictiones, nempe si se toto corde & tota anima ad ipsum cōuerterent, futuri ei deinceps obedientes in omnibus verbis suis. Vides igitur, ut iuxta apertam declarationem Apostoli, fides cui tribuit iustitiam, in se comprehendat conuersionem cordis siue poenitentiam. Vnde & in epistol. ad Galat. Simili consilio cum ad eum vsq; locum fidei dūtaxat meminisset: quod id requireret, quemadmodum & in ea quæ est ad Ro. epistola suscepta disputatio, ne quis inde sumeret erroris occasionem: tandem c. v. velut concludens disputationem ostendit, quam fidem intellexit in præcedentibus, In Christo (inquit) neque circumcilio aliquid valet, neq; præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Et quia non obstante tam aperta eius explicatione viderunt alij Apostoli, Petrus, Iacobus, Ioannes, Iudas, quosdam accepturos ex eius scriptis erroris occasionem: contra eum (inquit) Augusti. de fid. & operib. capit. xiii.) maximè dirigunt intentionem, ut vehementer astruant fidem sine operibus non prodesse. Ex eodē quoq; Apost. Pauli loco c. x. ad Roman. colligimus in poenitentia & conuersione cordis, de qua scripturæ mentionem faciunt, intelligi debere fidem includi, ut ex qua procedere debeat. Vnde & locum illum ex Deuterōn. qui solius conuersionis & non fidei meminit expressè, aptat fidei, hoc

Augustinus.

(inquiēs) est verbū fidei, quod prædicamus: *Verum quoniam in ipsa ratione ex substantia fidei non includitur ista pœnitentia et conuersio cordis, sicut nec ipsa fides in conuersione & pœnitentiæ substantia: ideo rectè instruit articulus, quodq; admodum sine fide, nullis nostris operibus, nullaq; pœnitentia iustificatio obtineri potest: ita nec sola fide sine pœnitentiæ & proposito viuendi secundum mandata Dei. In qua quidem postrema articuli parte, quid excludat vox sola, particula sequentes declarant, nempe pœnitentiam, & propositum viuendi secundum mandata Dei: quæ quidem constat extranea esse ab ipsa substantia fidei, quæ nõ est aliud, quàm firmus assensus, quo quis assentitur verbo Dei, siue rei cuiuspiam à Deo reuelatæ. At obijciat fortassis quispiam iuxta apostoli doctrinam, iustificamur fide sine operibus: dicit enim ca. iij. ad Rom. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. corā illo: & paulò inferiùs. Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Item c. iij. Si Abraham ex operibus iustificatus est, non habet gloriam apud Deum. Item ei qui non operatur fides operatur ad iustitiam. Ex quibus quidè locis consequi videtur, quòd iustitia non ex operibus, sed ex fide sine operibus, siue ipsam esse ex sola fide. Respondendum Paulum in tota hac epistola palàm opponere opera legis, imò & opera simpliciter ipsi fidei, sicut & legem ipsam gratiæ opponit: quemadmodum liquet tam ex ultimo potissimum loco, quem ex ipso adducit obiectio ei, qui non operatur, credenti autem in eum &c. quàm ex ca. vj. vbi ait. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Iis ergo duntaxat operibus iustitiā detrahit, ceu iustificandi vim, quæ non procedunt ex fide, sed ex solis liberi arbitrij viribus, aut duntaxat ad*

Obiectio.

Roma. iij.

Not. a.

miniculo legis adiutis, certè quòd præter fidem requiratur ad iustificationem obtinendam conuersio cordis per pœnitentiam ad Deum, palàm ex Paulo demonstrauimus: & tota insuper reliqua scriptura nusquam non manifestissimè demonstrat. Ipse D. Ioan. domini præcursor, nunciùsve prædicationis à pœnitentia exorsus est. Item postea fecit ipse Christus. Pœnitentiam agite (refert Matt. iij. & v. cap. sui euangelij) appropinquabit enim regnū cælorum. & Marc. c. x. Pœnitementi & credite euangelio. Et apud eundè c. xij. ait dominus. Nisi pœnitentiā habueritis, omnes simul peribitis. Similiter D. Petrus in prima, quam habuit post Christi ascensionem ad populum cōcione, pœnitentiæ necessitatem clavis expressit verbis. Rogantibus enim Iudæis, quid facere deberent: repletus spiritus sancto respōdisse legitur. Pœnitentiā agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorū. Et c. viij. act. idem Petrus ait ad Simonem Magum. Pœnitentiā age ab hac tua nequitia, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. sic D. Ioan. in apoc. introducit angelum loquentem ecclesiæ Ephesinæ. Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiā, & prima opera fac. Sed quid adhuc locis recensendis immoramur? Plena est scriptura vtriusque test. commendatione pœnitentiæ nusquam nõ eius vtilitatem & necessitatem declarans, imò eam multò frequētius inculcans quàm fidem: excepto enim vnico Paulo, vt supra diximus, reliqui scriptores rariùs expressè tribuunt iustificationē & salutem, pœnitentiæ autē frequentissimè: quòd hæc sit proxima dispositio ad iustitiam obtinendam, vt diximus, si ea fidem includat & supponat, quandoquidem ipsa est initiale fundamentum omnis boni. Fides

inquit apostol. est substantia & fundamentum sperandarum rerum, sine qua Deo non solum non placere valemus, sed nec ad ipsum accedere possumus, ut placeamus. Nec opus est ad eam restituendam pluribus uti testimonijs, quoniam hæc nusquam non se palam offerunt: nec super ea re vlla nobiscum aduersarijs est controuersia. Fatentur enim tam aperta scripturarum testimonia, eaque innumera quorum paucula quædam recensuimus. Adhæc docet id ipsum ratio naturalis, pœnitentiam necessariò subeundam, siue à filio si patri, siue à seruo si is domino cupiat offenso reconciliari. Quis enim pater filium in gratiam recipiet, quem non pœnitet offensæ? Quis dominus seruo reconciliatur, quem non pœnitet deliquisse? Vnde non videtur nobis probabilis quorundam sententia, docentium vehementem interdum dilectionis ardorem (qualis esset eius, qui raperetur propter Christum ad martyriū) supplere, quod pœnitentiæ deesset. Indecens enim videtur, si inquirens amicitie patris, aut domini reconciliationi meritò offensæ, nondum compensata, postque iniuriam non oblata ad minus satisfactione temerariè accedere pro pace non veretur offensum: verum primum pœniteat veteris vitæ decet, qui vult nouam inchoare, & reformare amicitiam deperditam. Exceptum tamen volumus casum, quo quis præmitteret pœnitentiam, eò quod citra culpam non occurrat memoriæ, ante confessâ peccata. Similiter præter pœnitentiam admissorum delictorum requiri propositum vitæ emendandæ manifestum est. Qui enim vult alicui reconciliari, oportet offerat se paratum ad seruandum leges amicitie, quæ sunt idem velle, & idem nolle. Necessarium igitur est, ut qui offensi

Chri

Christi amicitia rursus inire studet: paratus sit illi deinceps, illiusque mandatis subijci, præsertim cum offensa, quæ inimicitiam pepererat, contigerat per præuaricationem mandatorum ipsius.

ARTICVLVS NONVS.

De obiecto fidei.

Fides, qua quis firmiter credit & certò statuit propter Christum sibi remissa peccata esse, seque possessurum vitam æternam, nulum habet in scripturis testimonium: imò eisdem aduersatur: & si firma & certa spe expectare debemus in hac quidem vita per sacramentum baptismi & pœnitentiæ peccatorum remissionem, in futuro autem sæculo vitam æternam.

IRCA hunc articulum primum explicandum est, quid sentiatur aduersarij. Primum igitur in hoc nobiscum conueniunt, quod faciunt obiectum fidei verbum Dei quæcunque contineat, siue præsentia, siue præterita, siue futura, siue comminationes, siue permissiones, siue res exhibitæ, siue exhibendæ: verum hoc Dei verbum arctant ad scripturas sacras, cum per ecclesiam citra scripturas multa prodiderit Spiritus sanctus: vnde dicunt, quæ admodum & nos ipsam primam veritatem nobis reuelatam, esse formale obiectum fidei, cuius conditio ipsi essentialiter adiuncta, ob quam illi fides immobiliter innititur, est veritas ipsius Dei reuelantis, per quem fit, ut sicut non potest

Obiectum fidei.
Dogma aduersarij.

ipse falli, ita nec nos fallere potest. Duo autem potissimum aiunt Deum nobis in scripturis patefacere: Vnum qualis ipse sit in seipso: alterum, qualis sit erga nos, videlicet optimo & plus quam dici possit affectu, & charitate maiore, quam vlla mens ad plenum possit concipere. Quem affectum testificatus est nobis, dum filium suum vnigenitum in hunc mundum misit, cumque pro nobis incarnari voluit, atque in natura assumpta pati & mori pro nobis, ut scilicet nos à peccato & morte liberaret, & patri suo reconciliaret, in filios rursus adoptaret, & hæredes regni, à quo per peccatum excideramus, rursus constitueret: aliaque maxima & preciosa nobis promissa donauit: quæ omnia in scripturis suis explicare dignatus est, *ut oblata per fidem accipiamus.* Hanc igitur Dei bonitatem, siue bonam voluntatem erga nos, quam scripturæ multipliciter explicant, volunt esse velut formalem rationem obiecti fidei, non secus atque est ratio veritatis Dei. Primùm igitur in primis docent hanc debere respici, attendi & considerari à fide, ita ut alia omnia non cadant sub fide nisi per relationem ad hanc Dei bonitatem. Comminationes proinde, iram, ultionem, vindictam Dei, penasque eternas & acerbissimas quas sumet de reprobis, volunt fidem non respicere, nisi quatenus dicta sunt à Deo nobis optimè volente, quatenus illorum consideratione terri, ad apprehensionem & acceptationem bonitatis eius, & beneficiorum quæ tota reliqua scriptura proponit confugiamus per fidem: quæ credamus omnia illa, illum nobis verè impertiri per filium, remissionem peccatorum, ipsam quoque iustitiam, & vitam eternam: & sic persuasi de afflictione illorum tantorum bonorum affectu in ipso Deo conquiescamus, pacemque plenam habeamus.

mus. *Hanc fidem asserunt necessario ex se gignere charitatem, & viuamque esse, non quidem vitam emendicatum à charitate, cum ipsa eam pariat, sed vitam habere & spiritum, qui ipsam donat, talemque efficit.* Quis enim (inquiunt) certissimè & infallibiliter persuasus de eiusmodi affectu & amore inexplicabili Dei erga nos, poterit tantum amatorem non redamare, non se totum & plenissimè ei subijcere, totum se in eius obsequium & proximorum propter ipsum impedire? *Charitatem ergo Dei faciunt fructum fidei, & spiritus inspirantis fidem, quæ uiuit iustus, ut ex iij. capit. Abacuc, docet Apostolus j. cap. ad Rom. Hinc & de seipso dicit ad Galat. ij. Quod uiuo ego, in fide filij uiuo. Et rursus: Viuo iam, non ego: uiuit verò in me Christus. Ad id autem, quod obijcimus ex apostolo. Nunc autem manent tria hæc, fides, spes, & charitas: maior autem horum est charitas. ex quo consequi videtur, charitatem dici fide maiorem, & eam superare dignitate.* Respondent *charitatem dici maiorem fide, non quod sit dignitate prestantior, sed quia latior est, & ad plura se extendit, ad Deum scilicet, & ad homines, hosque tam amicos, quam inimicos, tam uiuos quam mortuos, cum fides duntaxat Deum, Dei que uerbum respiciat.* Postremò volunt aduersarij hanc vitam esse ab eo, qui semel verè credidit inseparabilem: quoniam (inquiunt) per eam homo Christo datur: oues autem Christi nemo potest rapere de manu ipsius. Quod si obijcias Petrum, qui tamen fidem habuit, & tamen post susceptam semel fidem negauit dominum suum, & proinde ab ea fide excidisse. Respondent Bucerus & Calvinus, (Philippo & alijs plerisque, ut opinor, dissidentibus) in Petro fidem non fuisse extinctam, sed duntaxat sopitam, ut desineret exercere vires

Charitas fructus fidei.

Errores hæreticorum.

Bucerus.
Calvinus.

suas, quas tamen postmodum resumpsit. Hoc etiam aduertendum est, eis non satis esse credere in genere Deum esse propitiorem hominem, & misericordem, nisi quisque apud se certo statuatur, quod Deus ipsi sit misericors, & propitius, non imputans amplius delicta, sed in gratiam recipiens, propter Christum, non secus, quam si expressè sibi foret Dei verbo. *Tibi remittuntur peccata. Scripturae enim (inquiunt) loquuntur vniuersaliter, neminem excipientes credentem a participatione beneficiorum filij Dei.* Hinc Apost. ad Galat. ij. Quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Quem locum Chrysostomus citans lib. de compunctione cordis sic habet. *Hic est affectus serui fidelis, ut beneficia domini sui, quae communiter data sunt omnibus, quasi sibi soli praestita computet, & quasi sit omnium debitor, & pro omnibus ipse solus habeatur obnoxius.* Hoc enim fecit Paulus qui mortem domini, & saluatoris nostri, quae pro vniuerso impensa est mundo, sibi soli praestitam dicit, quasi enim de se solo loquens, ita scribit. Quod enim nunc uiuo in carne, in fide filij Dei uiuo. Et reuera quid interest? Si & alijs praestitit, cum quae tibi praestita sint, ita integra sint, & perfecta, quasi nulli alij aliquid ex his fuerit praestitum. Id ipsum ibidem pluribus prosequitur, ut licet in ipso authore videre, in eodem loco. Hactenus ergo optima fide, & ea qua potuimus probabilitate, proposuimus aduersariorum de fide sententiam, quam in hunc modum reperies in Caluino descriptam, in inst. Christ. titulo de fide. Fides Euangelica est firma certaque cognitio, quae gratuitè in Christo praemissionis veritate fundata, per spiritum sanctum reuelatur, & cordibus obsignatur. Responsuri igitur ad hoc

Resolutiones
argumentorum.

ipso

ipso dogma, aduertamus oportet, scripturas sacras palam docere totam humani generis massam esse peccato corruptam & perditam, nosque omnes nasci filios irae, & aeternae damnationi obnoxios: & nisi nos ab hac ira & damnatione liberet misericordia Dei, nos ab his malis non liberari posse. Rursus Deum ipsum secundum aeternum propositum suum, & decretum sic uti sua misericordia, quosdam secernendo ex hac massa perditionis, ut etiam in multo maiore parte hominum utatur sua iustitia eos deferendo, & non eruedo ex hac perditione in quam nati sunt. Idque in hunc finem quemadmodum explicat Apostolus Rom. ix. ut ostendat diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae preparauit in gloriam. Eius rei consideratione cantat Apostolus Paulus, misericordiam & iudicium, dum praeter allegato loco subinfert. Ergo cuius vult miseretur (inquit) de magna bonitate, & quem vult indurat, nulla iniquitate, ut nec liberatus de suis meritis gloriatur, & damnatus, nisi de suis meritis conqueratur: *sola enim gratia redemptos decernit a perditis: quos in unam perditionis massam concreauerat ab origine.* Et infra ponit responsionem obiurgatoriam Apostolus, qua conquerentibus de Deo respondet. o homo, tu quis es, qui respondeas Deo &c. Videt (inquit Augustinus) homo si ei placet, quod si vniuersum genus humanum tam iusto iudicio diuino in apostatica radice damnatum esset, ut etiam si nullus, nisi liberaretur, nemo posset rectè Dei vituperare iustitiam: propterea etiam qui liberantur, sic oportet liberari, ut ex pluribus non liberatis atque in damnatione iustissima derelictis, ostendatur, quid vniuersa meruerit conspersio, utque volentium de suis meritis

Z ij

gloriarī omne os obstruatur, & qui gloriatur in domino gloriatur. Hæc ille. Idem habet in lib. de prædestin. sanct. & in lib. de bono perseverantiæ. Hoc autem iudicium Dei imperscrutabile maximè elucet in parvulis, quorum vnus ad baptismum misericordia Dei peruenire conceditur, alter verò, quamuis citra propriam culpam morte præuenitur & damnatur. Rursum in adultis æquè impijs, vnus trahitur, vt sequatur, alter pari impietate non item, & duorum æquè piorum alteri datur perseverantia in finem vsque, alteri non. Constat

Solam Dei voluntatē esse eam quorundam prædestinationis, & quorundam reprobationis.
autem hos effectus in æternam Dei prædestinationem esse referendos, non in humana merita aut demerita. Quemadmodum de Tyro & Capharnaum explicat Augustinus cap. ix. & x. de bono perseverantiæ. Quæ cum ita sint, manifestum est, non velle Deū voluntate efficaci omnes homines saluos fieri: si enim

Deum non habere erga omnes homines æqualem affectum.
eo modo vellet, procul dubio fieret: omnia enim quæcunq; voluit, fecit. Quare imprimis falsa est fides aduersariorum, de fide diuinæ voluntatis erga omnes homines q̄ eo, scilicet affectu erga omnes vtitur, vt velit omnes efficaciter saluare: & quomodo id posset consistere cum eo quod licet falsè & impiè docent, quod dogma etiam à Pelagio Aug. obiectum, Deum quosdā creare ad æternam damnationem, & creādo douere æterno supplicio & perpetuæ damnationi. Ad scripturam autem Apost. qua dicit. *Omnes homines saluos fieri*, respondet August. pluribus locis, illius triplicem assignans intelligentiā, aut enim intelligenda ibi est esse distributio pro generibus singulorum, id est, ex quolibet hominum genere vult aliquos saluos fieri. Cui sententiæ satis consonant textus circumstantiæ. Istud enim assignat pro causa, cur velit orari pro omni genere homin

hominum: pro regibus, principibus, &c. quoniam inquit, vult omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Secundò potest intelligi esse distributio, quā vocant in scholis *accommodam siue restrictam*: vt sit sensus. Vult omnes homines saluos fieri, *id est, qui salui sunt homines venientes in hunc mundum*. Tertiò rectè intelligitur ea scriptura loqui de *voluntate præcepti*, *id est, vult vt omnes homines velint salui fieri, vtq; ad salutem tandem perueniant, totis admittantur viribus*. Et quisquis tandē sensus Germanus sit eius scripturæ, certum est per eum nō significari Deum efficaciter velle, vt omnes ad salutem perueniant: alioquin proculdubio fieret, (cū voluntati eius non sit, qui queat resistere) nulla humana malitia valeat obistere. Declarent autem apertissimè scripturæ aliquos dānari, & hos ab æterno à Deo reprobari, imò *verò multos esse vocatos, paucos verò electos*, latamque esse viam, quæ ducit ad perditionem, arctamque & angustam eam, quæ ducit ad vitam: & eam paucos ingredi, & quomodo in hac tanta paucitate electorum poterit quispiam certò credere se esse de numero eorum? At constat non nisi electos peruenire ad salutem: *vt ergo incerta est unicuique sua electio: ita incertus exitus, incerta salus, & iustitia, & remissio peccatorum*: quod & ipsis necessariò confitendum fuerit, si ad illam ipsam, fidem sufficere credant ad iustitiam. Verū eam requirunt quæ prorsus immutet hominis affectum, totumque cor emoueat, plenissimè illud Deo subiiciēs, vt nihil præter ipsius honorem & gloriam quærat. *Eiusmodi autem affectus in nobis esse non nisi experientia discimus, quam fallacem facit, & non rarò fallunt nos cordis nostri profunditas & inscrutabilitas*, (vt interim

Magnum argumentum.

taceamus) quod Angelus *Satane transferat se in Angelum lucis: rursus, quod multipliciter spiritus Dei etiam loquitur, & operatur in cordibus quæ necdum inhabitat.*

Ad hæc cum doceant ipsi veram fidem non fuisse, nisi quæ ad finem usque perseverauerit, ad salutem producat credentem, æquæ incertam oportet esse hæc fidem, fideique iustitiam, atque est ipsa æterna salus: quæ quàm cuique incerta est, ex ipsa electionis incertitudine ostendimus. Ad scripturas autem quæ docent à patre Christum propositum propitiorem, redemptorem, aduocatum pro toto humano genere, ipsum passum, mortuum, pro omnium peccatis ipsum esse medicum, qui curat omnes infirmitates nostras. Respondemus hæc omnia beneficia nobis à patre parata esse, per filium omnibus & singulis: verum non omnes fieri participes declarant scripturæ. Verum requirunt certa media ex parte hominum, per quæ ipsi fiant illorum participes, quod nec ipsi quidem diffiteri possunt, cum incredulos & infideles ipsorum iudicio ab horum bonorum beneficio excludant. Nos autem non solam fidem, sed præter hanc sacramenta requirimus, baptismi in paruulis, quemadmodum explicat articulus. Neque enim vult Christus, neque congruit honori patris, ut impœnitens & in malis suis persistens reconcilietur: & cum patronus non sit iniquitatis, non suscipit eorum patrocinium & defensionem, qui in peccatis suis permanent, & non resipiscunt à diaboli laqueis. *Verum quidem est, quod quantum est ex parte Dei totum genus humanum, omnesq; & singuli homines sunt redempti, reconciliati, deleti peccati chyrographo quod erat aduersum nos, & cruci affixo: est enim copiosa apud eum redemptio, per cuius suffici-*
tiam

tiam ipse in Christo mundum sibi reconciliat: non imputans eis amplius delicta ipsorum: sed ex parte hominis, requiritur ut præstet conditiones, de quibus conuenit inter Christum & patrem, ut ipse in gratiam sui hæc beneficia efficaciter largiatur hominibus, atque hæc duo mira prudentia distinxit Apostolus Corint. v. Cum enim præmisisset omnia ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis mysterium reconciliationis, quando quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Deinde subiunxit. *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanque Deo per nos exhortante, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Vides ut velit reconciliari Deo, quos prius dixerat Deum sibi reconciliasse.* Quo pacto autem sibi reconciliasse Deum intelligi debeat, declarat dum subiungit. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis fecit peccatum: ut efficeremur Dei iustitia in ipso, id est, Christum fecit hostiam sufficientissimam ad expiationem omnium peccatorum nostrorum. Quod autem aiunt, fidem non respicere nisi ipsam diuinam bonitatem, & alia duntaxat sub ipsa, constat esse falsum: cum fides primò & principaliter respiciat primam veritatem reuelantem, & quæcunque per eius reuelationem nobis innotescunt, siue ei bona sint, siue mala. Quemadmodum enim fides, quam homini adhibemus, innititur eius veritati, quæcunque sint, quæ narrantur: sic & fides quæ Deo adhibetur, innititur eius veracitati, quod ipse scilicet sit, non solum verax, sed verum, ipsa veritas, eaque prima, quæ nec falli, nec fallere potest, & proinde nec falsum esse, quod nobis reuelat, posse. Vnde Apostolus

ostendens, quòd nò possit Dei fides euacuari vlla nostra infidelitate, subiicit pro probatione. Est autem Deus verax. & alibi: qui non mentitur Deus. Vides vt vbique ad credendum inducat *non ex Dei bonitate, sed ex eius fidelitate & veracitate.* Quod etiam aiunt *fidem necessario ex se gignere charitatem*, etiam si de ea quam ipsi concipiunt, fide intelligas: liquet esse falsum. Tanta enim est libertas humani arbitrij, tantaque humana malicia, vt etiam sic apprehensam per fidem tanquam sibi optimè volentē non amet, quam regulariter talem apprehensionem sequatur amor in non omnino peruersis. Rursus quod dicunt *scripturas loqui vniuersaliter omnibus*, eas nempe quæ proponunt Deum propitium factum, reconciliatum, dimittere & non imputare peccata, propter Christum donare vitam æternam. Primum diximus Deum in scripturis non hæc solum quæ ad eius spectant misericordiam proponere, in scripturis: verum etiam ea quæ ad iram & iustitiam eius pertinent, quam exercebit in impios. *Hinc non solum misericordiarum, sed & ultionum Deus dicitur*, non solum præmiās bonos, sed & puniens malos passim in scripturis nuncupatur, quod vtrunque ex æquo potest credere, cum vtrunque ab eadem veritate proficiscatur. Secundò dicimus scripturas, quæ illa beneficia proponunt, *nunquā loqui vniuersaliter hominibus omnibus, sed certo modo qualificatis.* Verbi gratia. nusquā dicit omnibus hominibus, Remissa sunt peccata. Omnes homines vsque in finem perseuerabunt, omnes denique per eundem saluabuntur. Constat enim has propositiones esse falsas, & palam scripturis repugnantes, verum vbique conditio præponitur. Pœnitentiam agite &c. Si pœnitentiam

Et hic est fides
des catholica.

tentiam egerit gens illa, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaueram, vt facerem illis. Item: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Rursus: si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Item: qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et act. xxvj. Paulus recitans Regi Agrippæ & alijs qui in concilio erant, conuersionis suæ seriem, sic ait. *Non fui incredulus o Agrippa Rex cœlesti visioni*, sed his qui sunt Damasci primum, & Hierosolymis, & in omnem regionem Iudææ & Gentibus annunciebam, *vt pœnitentiam agerēt, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes*, & alijs locis innumeris, vbique *pœnitentiæ & fides*, aut simul, aut seorsim, sic tamen vt ubicūque vnum ponitur, reliquum includatur. *Non potest proinde eiusmodi sermo vniuersalis domini, applicari certò & infallibiliter, nisi in quo constet esse eiusmodi conditionem, quam requirit promissio. Esse autem eiusmodi conditionem, aut fore in hoc vel in illo, hoc cum nullus sermo diuinus explicet, temerariè quis sibi certò & infallibiliter iusticiam tribuit, aut statuit se peruenturum ad vitam æternam: cum incertus num verè pœniteat, cum incertus sit: num verè obseruet mandata, num in eis vsque in finem sit perseueraturus. Hoc enim non reuelat cuiquam Dei verbum, extra quod (si aduersarijs credimus) nihil est credendum: sed solo proprio sensu & experientia affectuum, testimoniisque propriæ conscientie, quod propter cordis instabilitatem non est infallibile, & si regulariter non fallat pios. Et reuera dum nituntur aduersarij sibi facere viam salutis facilem & cuique certam, faciunt difficillimam & maximè incertam (vt interim taceamus, quod reuera eam.*

tam sibi,quàm alijs, quos miserrimè seducunt, & decipiunt, occludat:) Primum, quoniam longè facilius est peruenire ad iustitiam, iuxta catholicam ecclesiæ doctrinam, quàm iuxta ipsorum somnium. Est enim ipsa eorum fides catholica cum adiuncta pœnitentia: requirit enim quemadmodum docent, vt affectus ita plenè subiiciatur, vt liber ab omni lege, ex vera libertate omnia gratuitò faciat, quæcunque facit, nihil quærens aut commodi, aut salutis sed bene placitum Dei duntaxat. Verùm omniū improbabillimum est, quod volunt in ea fide includi perseverantiam, & certitudinem salutis. Si enim res ita sese habeat, necessariò consequitur omnes fideles & iustos salvandos, nec posse vlla ratione à salute excidere. Quorsum igitur tam sollicitè Do. Paulus monet Romanos eos, qui ex Gentibus crediderunt, & cōuersi ad fidem ne gloriantur aduersus Iudæos, ne efferantur, sed licèt inserti Christo, licèt ecclesiæ iuncti, licèt facti participes radicis & pinguedinis oliuæ, licèt facti stantes, timeant tamen, ne fortè si naturalibus ramis non pepercit Deus, nec ipsis pareat: agnoscant vt in eis, qui ceciderant, seueritatem Dei, ita in seipsis eius bonitatem, *si tamen permanserint in eius bonitate: alioquin* (inquit) & tu excideris. Verùm vt gentibus Romanis quanquam fidem habentibus, imò fide stantibus imminabat periculum iræ diuinæ, & præcisionis, ac damnationis: quomodo securus erit & certus de sua salute, quisquis fidem habuerit? Audiamus quid dicat Aug. lib. xj. de Ciui. Dei, c. xij. Licèt (inquit) iusti de suæ perseverantiæ præmio certi sint, de ipsa tamen perseverantia sua reperiuntur incerti. Quis enim hominū in actione profectuque iustitiæ

Augustinus.

se

se perseveraturum scit vsque in finem, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re iusto latentiū iudicio non omnes intruit, sed neminem fallit. Item de correptione & gratia, capi. xij. Quis enim ex multitudine fidelium, quandiu in hac mortalitate viuitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat, quum id occultari opus sit in hoc loco, vbi sic cauenda est elatio, vt etiam per Sathanæ angelū ne extolleretur, tantus colaphizetur Apostolus. Hinc Apostolis dicebatur. Si manseritis in me, dicente illo, qui vtique sciebat illos mansuros: & per prophetam. Si volueritis, & audieritis me, sciente illo in quibus operaretur, & velle, & perficere. Et similia multa dicuntur propter vtilitatem huius secreti, ne fortè quis extollatur, sed omnes etiam qui bene currunt, timeant, dum occultum est quò perueniant. Propter ergo huius vtilitatem secreti, credendum est quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseverantiæ vsque in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere viuere: & aliquandiu fideliter ac iuste viuere, ac postea cadere: neq; de vita hac, prius quàm eis hoc contingat auferri: quorum si nemini cōtigisset, tandiu haberent homines saluberrimum timorem, quo elationis vitium opprimitur, donec ad Christi gratiam, qua piè viuitur, peruenirent: deinceps iam securi nunquam se ab illo casuros. Hęc Aug. cui consonat Greg. in hom. xxxvii. in euang. tractans illud Matt. xxij. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Tremendum est, inquit, fratres charissimi, quod audiuius. Ecce nos omnes iam vocati per fidem ad celestis Regis nuptias venimus: incarnationis eius mysterium credimus & confitemur, diuini verbi epulas su-

A a ij

minimus, sed futuro die iudicii Rex intraturus est, quia vocati simus novimus: si simus electi nescimus. Tãtò ergo necesse est, ut unusquisque nostrum in humilitate se deprimat, quãtò si sit electus ignorat. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli verò in bonis quæ inceperunt, minimè perseverant: alter penè totam vitam in prauitate ducere conspicitur, sed iuxta finem vitæ à prauitate sua per districtæ pœnitentiæ medicamenta reuocatur: alter electam videtur vitam ducere, & tamen hunc contingit ad errores nequitiae iuxta finem vitæ declinare: alius bonum bene inchoat, & melius consummat: alius in malis actibus ex primæuæ ætate se exercet, & in ijsdem operibus semper seipso deterior consummatur. Tantò ergo vnusquisque sibi sollicitè metuat, quantò ignorat quod restat: quia quod sæpe dicendum est, & sine obliuione retinendum. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Hæc ille eandem doctrinam constanter ab omnibus patribus traditam reperies: quam & sacræ literæ palàm locis infinitis continent, ut nunquam quisquam extiterit ante Lutherum, qui oppositum senserit, istudque tam temerarium commentum defendere præsumpserit: indignum planè, cui refellendo tantum temporis infumatur, cum seipsum satis conuincat. Cum enim velint ipsi fidem suam verbo Dei inniti, nusquam autem tradat verbum Dei hunc vel illum vsque in finem perseveraturum, & saluandum, aut electum. Constat etiam ex ipsorum principijs consequi planè præsumptuosam temerariam & falsam esse hanc fidem, quam quisque apud se certò statuatur se possessurum vitam æternam: & hoc de prima parte articuli.

Secunda pars continet vnumquemq; firma & certa spe

spe expectare in hac quidem vita per sacramentum baptismi & pœnitentiæ peccatorum remissionem, in sæculo autem futuro vitam æternam. Qua parte docetur, ut erigi debeat Christianus animus & pœnitentium conscientiae, & iustorum mentes consolandæ, nempe certa & firma spe, ac cõfidentia tam remissionis peccatorum, quàm vitæ æternæ. Verum multum differunt firmitas & certitudo, quam nos spei firmitate, alij certitudine fidei obtinere putant. Differunt enim, quoniam firmitas & certitudo fidei excludunt errorem, & omnem de opposito formidinem: certitudo verò spei ponit firmam & virilem extentionem affectus in rem speratam, & excludit non solum diffidentiam, sed etiam hesitationem, verum non infallibilitatem, quod facit fides. Potest enim qui certò sperat frustrari bonis speratis: sed falsum esse non potest, cui per veram fidem adharet intellectus. Neque tamen falsum est quod ait apostolus. Spem nos non confundere, sed attendenda est causa, mox subiuncta: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris: qua remota, nò mirum est, si remoueatur effectus spei: ad hæc nò ipsa spes, sed nostra negligentia, nostra præsumptio, nostra nos peccata sæpe confundunt. Certitudinem autem hanc spei generat fides promissionis, & experientia priorum affectuum. Scimus enim Deum promississe pœnitentibus veniam peccatorum. Cum igitur nos confidimus pœnitentes, cur impetrata absolutione sacerdotis non summè speremus, cum dixerit, qui nò mentitur Deus, quorum remisistis peccata, remissa sunt? Rursus, certò credimus iustos esse hæredes regni, cur non igitur summè confidamus nos excepturos post exactam hæc peregrinationem regnum promissum? cuius hæredes

nos esse confidimus per gratiā Dei, & merita bonę vitę, aut legitimam pœnitentiam, vbi fortē bene viuendi tempus non datur. Ipsam autem spem re iam adepta sequitur tentio, per quam suauiter conquiescit animus in bono, quod se per Dei gratiam confidit adeptum, nulla scrupulosa angustia animi prorsus, quę plerique nimis deiiciuntur, non satis confidentes & sentientes de Dei bonitate. Vides ergo vt omnis altercatio in hoc consistat, quod aduersarij hæc nolunt aut non nouerunt distinguere: *sed tribuunt fidei, quod spei tribuendum est*: quę cū respiciat proprium sperātis bonum, appropriat sibi generales promissiones, quas fides apprehendit & credit. Si vis pulchrē & dilucidē videre hanc materiam tractatam, lege Bonauentu. sanctum in iij. sententiarum distinctio. xxvj. prima parte iij. v.

Articulus decimus.

Itaque quandiu inter hostes nostros & aduersarias potestates hīc viuimus, nulla nobis est securitas, sed cum timore & tremore iuxta apostoli sententiam, nostram salutem operari debemus, & secundum varias animorum nostrorum affectiones, nunc magis sperare, nunc magis timere simpliciter, tamen magis & frequenter de misericordia domini sperandum est, quā de eius seueritate formidandum.

Hunc

VNC articulum putamus ex ijs quę dicta sunt circa præcedentem satis manifestum. Nam ex eo pendet eius veritas. Quare breuitati studentes supersedemus, ad alia cœpto itinere, progredientes.

Articulus vndecimus.

OPERA bona sunt omnibus adultis ad salutem necessaria, & cū ex fidei, & spiritu charitatis procedunt: ita grata sunt Deo, vt eis tanquā iustam mercedem vitam retribuat æternam.

IC articulus ostendit hominem non sola fide iustificari aut saluari, sed ad vtrumque horum necessaria esse bona opera. Nomine salutis enim hoc loco, intelligimus non solum vitam æternam, verum etiam remissionem peccatorum, siue præsentem iustitiam, quomodo & scripturæ eam non rarò accipiunt, dum dicunt per Christum nobis partam salutem: velut in cantico illo Zacharię: & in verbo angeli ad Mariam. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Præsupponit autem hic articulus, quod ex scripturis euentissimum est, esse quædam opera bona, cuiusmodi sunt non solum ea, quę sūt in utilitatē proximi, neq; solum ea quę sunt lege Dei præcepta,

A a iij

Opera bona aut ab eo consulta, verum omnia quaecumque legi eius consonant, etiam si permixta sunt tantum, & talia quae aduersantur melius sit omittere, quam facere, quoadmodum per oppositum dicuntur ea quae legi Dei aduersantur. Si loca quispiam desideret, in quibus scripturae testimoniū perhibent bonis operibus: quanquam haec nusquam non obuia sint, euidentissima tamen sunt, Matt. vj. Ioann. ij. Iac. iij. Matt. vij. & xij. & Ioann. xv. ad Rom. ij. Necessaria autē haec esse ad salutem intelligendū est, nō tantum hac ratione, quia excludunt impedimentum salutis, neque rursus duntaxat quia signa sunt Iustitiae, Fidei, Charitatis, homini inexistentis, demum nec hac ratione, quia sunt gratitudinis signa, quae Deo exhibemus: verum quia eorum respectu & consideratione Deus donat hominem iustitia, & vita aeterna, sicut pro eorum diuersitate auctiorem det gratiam poenitentibus, & gloriam pijs & iustis. Verum aduertendum quod diuersum respectū operū habeat Deus in eo, quem iustitia donat, & in eo, cui vitam aeternam largitur. In iustificando enim respicit opera poenitentiae, non tanquam merita, quibus reddat gratiam & iustitiam, seu mercedem illis debitam, sed tanquam dispositiones, quas ipse in homine requirit, ut infundat ei iustitiam gratis, ex sua misericordia & liberalitate, homine nullo modo hoc merente, suis quibuscunque operibus. Hinc nusquam in tota scriptura legitur iustitiam esse mercedem poenitentiae aut poenitentium: respicit tamen Deus poenitentiam & eius qualitatem, ac modum, ac iuxta eū infundit, nunc maiorem, nunc minorem gratiam: aliquando etiam non infundit, quando insufficiens est poenitentia, ad eam obtinendam. Hinc de Ninuitis Ion. iij. dicitur. Et vidit Deus;

*Opera ante
iustificationē
non sunt meri-
toria, gratia
& iustitia,
sunt tamē dis-
positoria ad
iustificationē
quae omnino
sit gratis.*

Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est super malitia, quam locutus fuerat eis, & non fecit. Sapient. xij. dicitur Deus dissimulare peccata hominum propter poenitentiam. Item Psalm. l. Cor contritum & humiliatum non despicit. Et Esaia lxvj. Ad quem respiciam nisi ad pauperculum contritum spiritu, & timentem sermones meos. Vides ut non solum fidem intueatur Deus in eo, quem sibi reconciliat, verum etiam opera poenitentiae, verum non tanquam meritum iustificationis: sed ut dictum est, tanquam dispositiones, quibus praeparari debet liberum arbitrium, ad suam gratiam accipiendam. Verum in donando vitam aeternam hominibus, respicit Deus opera iustorum, quibus ipse tanquam iustus iudex retribuatur tanquam mercedem debitam, vitam aeternam, unicuique iuxta proportionem operum suorum: prout dicit Secunda pars articuli.

Fatentur quidem aduersarij opera esse ad salutem necessaria, cum fides, quae secundum ipsos iustificat & saluat, necessariō sit bonorum operum ferax: nisi quod docens ea peccata, quae non extinguunt illam ipsorum fidem, non impedire salutem, & proinde non esse necessaria ad salutem opera, quae talibus peccatis opponuntur. Verum docent haec opera non esse vitae aeternae meritoria. Qua in re ijs aduersatur articulus qui dicit: quod, cum ex spiritu fidei, & charitatis procedunt, tam grata sunt Deo, ut eis tanquam iustam mercedem vitam retribuatur aeternam. Notanter autem dicitur cum ex spiritu fidei & charitatis procedunt, quoniam si ex solis naturae humanae, quanquam integrae, etiam viribus procedant, nequaquam eiusmodi dignitatem obtinebunt. Aduerte etiam non dici ex fide &

charitate, sed ex spiritu fidei & charitatis: quoniam qualitates hæ si sint acquisitæ, & non per spiritum sanctum infusæ in corda credentium & diligentium, nequaquam hanc dignitatem tribuerent operibus. Tertiò dicitur copulativè ex spiritu fidei & charitatis: quoniam sola fides (quanquam Dei donum sit etiam, & adhuc informis sit) sicut & ipse timor, licet servilis: ut patet ex cap. viij. ad Rom. non sufficit opera in eam dignitatem eleuare, ut vitæ æternæ sunt meritoria. Oportet ergo ut non solum adsit fides, qua mens hominis illustretur, & opera in quem debeant dirigi finem monstrantur: verum etiam necessarium est adsit charitas, qua mens eleuetur, ut possit opera præstare diuina, & Deo digna, ad quæ alioquin est impropor-tionata, eò quòd longè eius naturales vires superent. Nolumus tamen hoc loco suscipere disputationem illam. An ratio meriti consistat in charitate? an in gratia ceu spiritu Christi, quo viuit homo? in quo variè sentiunt catholici doctores inter se, & ànne citra charitatis habitum ex solo spiritu Christi, possint opera meritoria fieri? id enim est extra materiam præsentis articuli. Aduerte quartò quod dicitur ex spiritu. Non enim sufficit ut ex fide & dilectione procedant, (etià talibus, quæ sunt Dei dona) quoniam ex ijs procedit & ipsa pœnitentia, quæ tamen non est meritoria vitæ æternæ: verum oportet hæc esse à spiritu inhabitante animam hominis, & viuificante ipsam, & constituen-te hominem, filium Dei, & excitante in nobis diui-nos, & verè filiales affectus. Aliter enim longè ope-ratur spiritus, teste Augustino in his, quos iam inhabi-tat, & aliter in ijs, quos nondum inhabitat. Nam quos inhabitat, eos filios Dei facit, ut iam non tam ipsò-rum

In Epistol. ad
Sixtum quæ
est cv.

rum sint opera, quàm in ipsis viuentis Christi: eò quòd ab eodem, quo ille viuebat spiritu procedunt, viuifi-cante hominem, & efficiente ipsum membrum Chri-sti mysticum. Quòd autem eiusmodi sint ex spiritu fidei & charitatis perfectæ, qualia dicimus, id in solu-tione argumentorum, quæ aduersarij faciunt, palàm fiet. Primum ergo & præcipuum quod faciunt argu-mentum est, quòd scripturæ doceant vitam æternam esse gratiam. Ad Roman. vj. Stipendia peccati mors, inquit Apostolus. Ex quo inferunt ex sequenti, scilicet gratia autem Dei vita æterna: quòd si gratia, iam ex operibus, alioquin gratia non esset gratia. sic enim il-lis ipsis verbis argumentatur Apostolus eiusdè Episto. cap. xj. Verum hoc argumentum nò latuit Augustin. li. de libe. arb. cap. viij. vbi illud in forma proponit. Ex verbis, inquit, Apostoli, quibus dicit gratiã esse vitam æternam, nascitur nò parua quæstio, quæ domino do-nante soluenda est. Si enim vita æterna bonis operibus redditur, sicut apertissimè dicit scriptura. Quoniam Deus reddet unicuique iuxta opera sua, quomodo gratia est vita æterna, cum gratia non operibus red-datur, sed gratis detur, ipso Apostolo dicente. Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Et iterum. Si gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia iam non est gratia. Quo-modo est ergo gratia vita æterna, quæ operibus sumi-tur? Ista ergo quæstio nullo modo potest solui, nisi in-telligamus & ipsa nostra opera bona, quibus æterna redditur vita, ad Dei gratiam pertinere. Vnde ait Sal-uator. Sine me nihil potestis facere. Et Apostolus cum dixisset. Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donū, non ex operibus ne fortè quis

Primum ar-gumentū ad- uersariorum.

extollatur. Vidit itaque putare posse homines hoc ita dictum, quasi non sint necessaria opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat: & rursus eos posse, de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficient: mox itaque addidit. Ipsius sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus. Quid est hoc? quod cum Dei gratiam commendans dixisset. non ex operibus, ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddens. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Quomodo ergo non ex operibus bonis? ne forte quis extollatur. Sed audi & intellige. non ex operibus dictum, tanquam tuis, ex te ipso tibi inexistens, sed tanquam ijs, in quibus te Deus finxit, id est, formavit. Et paucis interpositis. Itaque charissimi vita nostra bona, nihil aliud est, quam Dei gratia, sine dubio & vita æterna, quæ bonæ vitæ redditur. Et capitu. sequenti. Cum potuisset dicere (inquit) Apostolus. Stipendium autem iustitiæ vita æterna maluit dicere. Gratia autem Dei vita æterna, ut hinc intelligeremus, non pro meritis nostris, Deum nos ad vitam æternam, sed pro sua miseratione & misericordia perducere. De quo in Psal. dicit homo animæ suæ. Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Nunquid non corona bonis operibus redditur? Sed quia ipsa bona opera ille in bonis operatur, de quo dictum est. Deus enim qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate, ideo dixit Psal. Coronat te in misericordia & miseratione, quia eius miseratione bona operamur, quibus coronare Deus dicitur. Non enim quia dixit. Deus est enim qui operatur in nobis velle & operari pro bona voluntate: ideo
liber

liberum arbitrium abstulisse putandus est: quia si ita esset, non superius dixisset. Cum timore & tremore vestram salutem operamini: quando enim iubetur, ut operentur, liberum eorum convenitur arbitrium: sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo, quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur operibus. Hact. Augustinus. Ex quo discis, quo sensu accipiendæ sunt scripturæ: quæ dicunt. Vitam æternam esse gratiam: aut nos gratia siue misericordia coronari, aut saluari. Rursus & ille, quæ asserunt, nos non ex operibus saluari, nempe ut consueti nostro more loquamur. Vita æterna gratia est, antecedenter aut casualiter, quia operibus quibus redditur, sunt gratia Dei, & gratuita eius dona: operibus verò salus adiuuatur, in quantum ipsa homini sunt ex ipso per gratiam. Pro pleniori tamen solutione adverte quàm multiplex sit hac in re cōcurrens gratia, ut videas merito ipsam vitam æternam dici gratiam. Primum gratiæ & meræ liberalitatis divinæ est, quod nobis in stadio currentibus pro præmio cursus nobis proponatur brauium vitæ æternæ, & supernæ vocationis. Secundò quod possumus currere, ut comprehendamus hoc brauium nobis propositum: gratia enim diffunditur in cordibus nostris, per quam id possumus. Tertiò gratiæ quoque est quod currimus: unde dicitur quod creavit nos in operibus bonis, quæ præparavit ut in illis ambulemus. Rursus Deus est qui operatur velle & perficere pro bona sua voluntate, denique etiā ipsa vita æterna, ad quam apprehendendam facti pugiles Christi ipso adiuuante currimus. Ex suo genere gratia est, superat enim omnes vires naturæ, nec potest, nisi ex diuino munere expectari. Nam nec oculus vidit, nec

*Antipophora**Primo.**Secundo.**Tertio.**Quarto.**Quinto.*

auris audiuit, quæ præparauit &c. Et quibusdam ex mera gratia datur, vt patet in paruulis baptizatis, & in nonnullis adultis, quibus in extremo vitæ suæ poenitentibus deest facultas bene operandi. Secundo ex eodem Augustino discimus, & eadem scripturæ minime aduersantur meritis operum, quæ palam & apertissime (inquit) aliæ scripturæ statuunt. Certè etiam euidentissimum est nõ repugnare merito gratiam: quia quicquid nobis, quantunuis gratuitum largitur Deus, per Christum largitur, etiam ipsam peccatorum remissionem: hoc ipsum tamen meritis est Christus sua passione, & morte, nobisque fecit debitum: debetur enim ex Christo poenitentibus remissio peccatorum. At quares fortassis. Foret multò magnificentius, dare nobis vitam æternam purè gratis, citra vllum meritum operum nostrorum, quemadmodum & remissio peccatorum datur: quàm eam donare ob merita præcedentia. Videri enim posset hoc cedere in maiorem commendationem gratiæ Christi. Respondetur, quòd quemadmodum fuit multò gloriosius Christo, ad exaltationem sui nominis peruenire per meritum crucis, quàm eam citra meritum accipere sibi debitam, ratione vnionis hypostaticæ: ita electis multò est gloriosius per legitimum certamen brauium vitæ æternæ, & per legitimũ cursum obtinere coronam iustitiæ, quàm eam citra meritum accipere: sibi iure duntaxat filiali debitam, aut prorsus indebitam. Multò enim magis cedit in commendationem gratiæ, quòd per merita ex fide procedentia possumus peruenire ad vitam æternam, quàm citra merita sola eius liberalitate perduceremus. Obijcias. Nulli homini, quantunuis sancto debet vitam æternam

æternam: ergo non ex iustitia, sed ex sua liberalitate mera donat vitam æternam, quanquam fortassis iuxta operum proportionẽ, vt bene operanti det gloriam, melius operanti meliorem, optimè autem maximam. Respondendum ad illam phantasiã, quam quidam aduersariorum confinxerunt, quòd ad saluandũ scripturas, quæ docent Deum redditurum vnicuique secundum opera quæ gessit in corpore, additum esse in articulo quòd Deus, *Tanquam iustam mercedem vitam retribuat æternam*. Sicut Paulus ait. Fidem seruauì, cursum cõsummaui, de reliquo superest mihi &c. Quæ sententia Pauli nullo modo patitur vt dicas, quòd Deus reddit gratiosè vitam æternam, iuxta opera sua: dicit enim ibidem, quòd coronam iustitiæ reddet vnicuique, tanquam iustus iudex, ad iudicem enim spectat vnicuique pro meritis reddere. Verum diligenter aduertendum, quòd quemadmodum Thomas tradit, dist. xlv. xliij. sententiarum attendendum esse in præmiatione bonorum & malorũ rationẽ distributiue iustitiæ, per quam constituitur æqualitas inter recipientes: quòd contingit secundum hoc, quòd quilibet æqualiter accipit pro meritis: non autem attendenda est iustitia commutatiua, qua constituitur æqualitas inter dantem & accipientem, & datum & acceptum: non enim potest esse eiusmodi æqualitas inter Deum & homines simpliciter: quia homo non potest recompensare æquiualens beneficijs à Deo acceptis. Dijs & parentibus (Philosopho teste) nõ redditur æquiualens: sed aliquo modo eius iustitiæ saluari potest, in quantum homo retribuit Deo secundum suum modũ, sicut Deus homini secundũ modũ suum beneficia: vt sic se habeat Deus ad suam superabundantiam, sicut homo ad suam

paruitatem. Ex quibus duo licet colligere. Primum non excludi rationem iustitiæ: quia præmiuni valoris excedit meritum: quemadmodum in supplicijs reddendis non excluditur ratio iustitiæ, quia redditur amplius quàm debetur: neq; ob id in malis mala reddendo iustitia non seruatur, quia misericorditer demerenti in parte parcitur: sed solum sequitur excludi iustitiam commutatiuam strictè dictam, quam tamen aliquo modo seruari, si intelligere cupis, transferre debes considerationem ad principium bonorum operum, nempe ad Christi spiritum, inhabitantem cor hominis iusti: ex quo fiunt opera bona, & dignitatem diuinam fortiuntur. Considerare (inquam) debes, ea opera non esse opera hominum, sed filiorum Dei & membrorum Christi, ac hominum diuinæ naturæ consortium. Secundò ad admittendam hanc propositionem. Deus dat homini iusto bene operanti, pro bono opere vitam æternam. In iustitia enim distributiua, qui distributor est, per se non est obligatus ad distributionem, sed accidit ei, qui ex superiori mandato executor est distributionis. Vnde communitas illa libera non violat iustitiam, si non distribuat bona communia, sicut nec Dauid iustitiam violabat, quia non infligebat sibi, aut infligi curabat poenam in lege adultero debitam. Sic in proposito Deus pater, quia supremus est omnium iudex nullum habens superiorem, licet non utatur iustitia distributiua, si non redderet unicuique secundum opera sua, nihil tamen per se lederet eam, non magis non reddendo pro benefactis vitam æternam, quàm non retribuendo pro malefactis supplicium: neque in hoc homini faceret ullam iniuriam, sed sibi ipsi dum suæ promissioni deest. Verus dominus Iesus secundum naturam

turam humanam constitutus iudex viuorum & mortuorum, tenetur ex mandato patris, à quo constitutus est executor distributionis, operarijs reddere mercedem vni cuiq; iuxta quod in vinea domini desudauit. Obijciunt prætereà aduersarij sententiam Bern. in serm. de annũ Bernardus, ciatione Mariæ, vbi videtur palam tollere omne meritum hominis, idq; ex sententia apostoli, qua affirmat non esse condignas passionis huius temporis ad futuram gloriam. Iam verò, inquit, de æterna vita certum est, quia non sunt condignæ passionis ad futuram gloriam, nec si vnus omnes sustineat, denique quis melior est Propheta: tamen & ipse necesse habuit dicere. Ne intres in iudiciũ cum seruo tuo domine. Similes sententias colligunt ex eodẽ, velut quod ait ser. lxviij. in cant. Hic non est quod quæras, quibus meritis speremus, bonum præsertim cum audias apud Prophetam. Non propter vos, sed propter me ego faciam. Sufficit (inquit,) ad meritum scire, quod non sufficiant merita: & infra. Ad merita satis est, de meritis non præsumere. Rursum ser. xvj. in psalm. Qui habitat. Hoc enim est totum meritum hominis, si totam spem suam ponat in eo, qui totum hominem saluum facit. Verum si diligenter loca, quibus aduersarij hæc citent, considerentur, planè nullus est in quo non statuit meritum. Verum mos est hereticorum omnium, vt scripturas ita & patrum auctoritates truncatim citare, quò sic facilius simplices nihil amplius considerantes, quàm quod sibi audiunt proponi circunueniant. Non ergo aliud vult Bernardus his omnibus sententijs citatis, quàm quod superius ex Augustino ostendimus, nempe non esse hominis merita ex se, nisi gratia Dei præueniente, & adiuuante vt fiat merita. Vnde in loco primo proposito in princi

pio illius sermonis sic habet. Credendum est, quod æterna vitam nullis potest operibus promereri, nisi gratis detur: hoc est, ut dicit Augu. ex Paulo, nisi ex gratia detur: nam & gratia Dei sunt ipsa bona opera: quibus iusta merces redditur. Quod verò addit (per inadvertentiam superius scribere omiseramus) neque enim talia sunt hominum merita, ut propterea vita æterna debeatur ex iure: aut Deus aliquam iniuriam faceret, nisi eam donaret. Nam ut taceam, quod merita omnia Dei dona sunt: & ita homo magis propter ipsa Deo debitor est, quam Deus homini, quid sunt merita omnia ad tantam gloriam? Verum quam nihil hæc derogent meritis, ex his quæ supra diximus, patet. Certè idem Bern. paucis quibusdam interpositis, sicut & in antecedentibus fecit, palàm se explicat. Ita de meritis (inquit) si credis non posse homini per Christum, non sufficit, donec tibi perhibeat testimonium spiritus veritatis. Et alijs tam crebrò & euidenter suffragatur meritis, ut nullus omnino reliquus sit tergiversandi locus, cum idem de his cum Augustino Ambrosio, & reliquis patribus senserit: à quibus duabus columnis firmissimis (Augustino scilicet & Ambrosio) nemo, inquit, quodam loco, me auellet, ser. lxxxj. supercant. Ex libero arbitrio, inquit homo ad promerendum potens: omne etenim quod fecerit bonum, malumve, quod quidē non facere liberū sit, meritò ad meritum reputatur. Vbi autem nō est libertas, ibi nec meritum. Idem tradit in tract. de grat. & lib. arbit. & alijs quam plurimis locis. Ad sententiam autem Apostoli, qua affirmat non esse condignas passionem huius temporis ad futuram gloriam in duratione & qualitate, intelligit ita quod neget comparationē inter eas, & vitam æternam

nam. Quoad durationem, quia passionem huius temporis breues sunt, at futura gloria æterna est. Quoad qualitatem autē passionū, presentium molestia & acerbitas omnis nullam habet comparationē cum delectatione & gaudio, quæ efficiet futura gloria. Quoad valorem autem, pretium & estimationem, nullam facit Apostolus comparationem: quinimo obfuisse eius intentioni magis & proposito, quam quadrasset minuere valorem, pretiū & estimationē passionū huius temporis, ad quas fortiter perferēdas exhortatur, ex cōsideratione future gloriæ, aliquando propter eas reuelandæ: quin multò magis congruebat, ut sicut alio loco dicit, æstimaret id, quod momentaneum est & leue tribulationis nostræ supra modum operari magnum gloriæ pōdus. At consimilem sensum certè rectè diceretur. Non sunt condignæ delectationes huius temporis, aut voluptates, ad futuram pœnam, aut supplicium. Qua sententia minimè negatur voluptates demereri æterna supplicia, sed significatur momentaneū esse quod delectat, si conferatur ad æternū quod cruciat. Rursum parvam admodū esse, aut nullā delectationē cōparatione acerbatis supplicij propter eam postea secuturi.

ARTICVLVS DVODECIMVS.

De sacramento Confirmationis
& extrema Vnctionis.

Confirmatio & extrema vnctio sacramēta sunt à Christo instituta, sed non ut duo præcedentia ad salutē necessaria: ex contemptu tamen illa omittere mortale peccatum est.

TRVNQVE horum duorum sacramentum esse liquet ex ijs, quæ supra in declaratione primi articuli dicta sunt. Sunt enim signa sensibilia, sub quibus Deus nostram salutem inuisibiliter operatur. Equidem quod signa sint externa & sensibilia, probatione non indiget: quod verò sub illis Deus salutes operetur in nobis effectus, id ex scripturis simul & concordia patrum traditione, & generalium conciliorum definitione, totiusque ecclesiæ, consensu manifestum faciemus. Primum igitur de confirmatione apertum est testimonium act. viij. ubi refert Lucas, quod baptizatis ad impositionem manuum apostolicam dabatur spiritus sanctus. Non venit autem spiritus sanctus vacuus ad homines, sed secum sua adfert dona ac charismata, & effectus salutares. Idem quoque refert act. xix. Cum imposuisset Paulus (inquit Lucas) illis manus, qui baptizati prius erant in nomine domini &c. venit spiritus sanctus super eos. At dices fortassis tunc per impositionem manuum datum spiritum sanctum, & per hunc largitum donum linguarum prophetiæ, atque miraculorum. Vnde & in loco præallegato subditur: & loquebatur varijs linguis & prophetabant. Quibus verbis videtur velle explicare effectus venientis super eos spiritus sancti, quibus Paulus manus imposuerat: quare & si fuerit tunc fortassis sacramentum, iam tamen esse desisse, sicut & eius effectum. Dicendum illos quidem tunc temporis fuisse effectus confirmationis, verum non erat is primarius & principalis, sed accessorius in utilitatem ecclesiæ, quæ tunc eiusmodi dona requirebat: ut inferius ex Augustino dicetur. Verum primarius & principalis

lis effectus huius sacramenti erat robur & fortitudo animi ad constanter confitendum fidem Christi etiam in ipsis medijs periculis & tribulationibus ingruentibus: quod etiam dominus explicauit, cum discipulis diceret, Luc. xxij. Sedete in ciuitate, quousque induamini virtute ex alto, & act. x. Accipietis (inquit idem Christus) virtutem superuenientis spiritus sancti in vos. Deinde velut declarans ad quid hæc virtus redditura esset eos fortes, nempe ad audacter testificandum nomen Christi, subdidit. Et eritis mihi testes, inquit, in Hierusalem, & in omni iudæa, & Samaria, & usque ad vltimum terræ. Eundem effectum huius sacramenti concorditer explicuerunt vniuersi patres, ut de quàm plurimis mox in mediam proferemus. At obijciunt aduersarij confirmationem, quam defendimus, nihil habere commune cum manuum impositione: neque enim amplius manus imponuntur, sed chrismate in fronte unguuntur, qui confirmari dicuntur. Proinde & si fuerit impositio manuum sacramentum, non videtur inde consequi nostram chrismationem esse sacramentum: cum hæc cum illa nihil videatur habere commune, neque eius vlla videtur in scripturis fieri mentio, aut exemplum usquam haberi: & proinde videtur esse inuentum hominum, præter Christi institutum & ordinationem, imò sacrilegam, quia immutat authoritatem de manuum impositione. Ad hanc objectionem respondendum est, quod tametsi Chrismatica unctio, in qua adhibita certa verborum forma, perficitur consecratio, nihilque commune habeat cum manuum impositione, cum illa tamen in effectum conuenit primario illo & principali impositionis manuum. Ratio autem cur tunc habebat illa miracula coniuncta, & non nunc,

redditur ab Aug. li. iij. contra Donatistas. de baptis. ca. xvj. Neque enim, inquit, temporalibus & sensibilibus miraculis attestantibus per manus impositionem modo datur spiritus sanctus, sicut antè dabatur ad commendationem rudis fidei, & ecclesiae primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, ut ij, quibus manus ad accipiendū spiritum sanctū imponuntur repente incipiant linguis loqui? Sed inuisibiliter & latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus divina charitate inflammari. Ecce vides eandem esse causam, cui tunc visibiliter dabatur spiritus sanctus, & cum eo dona manifesta, quæ erant miraculorum: nam idcirco tunc donum dabatur miraculorum, ut ecclesia adhuc recens incrementum fidei caperet, & eius primordia dilataret, signis talibus confirmantibus prædicationem apostolicam. Nunc autem dilatata est ecclesia, & fides confirmata illis, quæ non dubitamus facta, miracula, & tot martyrium constantia, ac tam copioso populorum consensu firmissimo. Eodem autem tempore quando ipsa spiritus donatio erat alioqui satis manifesta, non erat opus aliquo externo signo, alio hoc significante. Verum ad solam impositionem manuum apostolicam, dabatur spiritus sanctus. Cessantibus autem illis, congruum fuit, ut signū aliquod institueretur, ad designandum inuisibilem spiritui donationem & effectum: ad quod conuenienter instituta est loco impositionis manuum chrismatio in fronte, cum cetera verborum forma: quanquam huius rei nulla fiat in scripturis mentio. nam neque usquam in scripturis legitur, quod à domino mandatum habuerint Apostoli, impositione manuum donandi

spiri

spiritum sanctum: quod & si habuissent, nihilominus æquè licuisset eis ex spiritus instinctu, quod dirigebantur aliud signum ordinare, atque licuit, circa formam baptismi, quæ tamen expressis verbis eis erat à domino præscripta. Ab ipsis autem Apostolis hunc profectum vngendi ritum in confirmatione, ipse Dion. Areopag. Paulo contemporaneus testis est in c. iij. cælestis Hierarchiæ, scribitque in hæc verba, cum multa præmisset de chrismate, & eius consecratione, consecrationisque ritu & usu, Dicendum tantum (inquit) spiritus sancti consummans vinctio largitur, quod palam ad hoc sacramentum pertinet confirmationis. Item testatur Clemens successor Petri in epistola ad Iulianum episcopum. Dicit enim festinandum esse omnibus sine mora renasci Deo, & demum consignari ab episcopo, idest septiformem spiritu gratiam accipere: quia incertus est vniuscuiusque exitus vitæ. Cum autem regeneratus fuerit per aquam, & postmodum spiritus septiformi gratia ab episcopo, ut memortum est, confirmatus (inquit) quia aliàs nunquam perfectus Christianus esse poterit, si non necessitate: sed incuria, aut voluntate remanserit, ut habeat quod à Petro accepimus, & ceteri Apostoli præcipiente domino docuerunt. In quibus verbis aduerte confirmationem appellari etiam consignationem, ex ritu quo tunc vsa est, & nunc etiam vitur ecclesia consignando, scilicet frontem signo crucis ex sacro chrismate: qua ratione etiam ab alijs chrisma dicitur à materia denominatione sumpta. Confirmationis autem nomen ratione effectus sortitum est. Eidem rei testificatur Euseb. li. vj. eccle. hist. capitul. xxxij. ex epist. Corne. Papæ. Item Eusebius Papa in epi ad episcopos Capaniæ.

Dyon. Areopagita.

Clem. Papa.

Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Papa.

Melchias
Papa.

Cyprianus.

Augustinus.

Hieronymus.

Manus(inquit)impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab alijs perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus: nec tempore Apostolorum ab alijs quàm ab ipsis legitur aut scitur peractum esse: nec ab alijs quàm qui eorum locum tenent perfici potest, aut debet fieri. Item Melchias Papa ad vniuersos per Italiam Episcopos, Spiritus sanctus (inquit) in confirmatione augmentum præstat & gratia: & quia hoc mundo tota ætate victuris, inter pericula gradiendum est: ideo in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam: regeneratio per se saluat mox transitorios, confirmatio armat & instruit ad agones & prælia huius vitæ. De eodem magnifica habet Cyprianus, & multoties illud sacramentum appellat li. ij. epistolarum epistol. j. & li. j. epist. xij. item lib. de vnctione chrismatis. Non est, inquit, medendis corporibus vnctio instituta: quia sanctificatis elementis, iam non propria natura præbet effectum, sed virtus diuina potentiùs operatur: adest veritas signo, & virtus sacramento: vt & ipsis rerum efficientis gratiæ dignitas pateat, & interiori homini, quanta ei ex his detur authoritas deiformi conuersatione, vt sanctis moribus innotescat, & paulò inferius. Ex hoc humore constat descendere omnes gratiarum diuisiones, quas spiritus sanctus prout vult, singulis largitur. Do. Augustinum citauimus supra, verum quia vno tantum loco de eadem rescribit, subiiciamus adhuc vnum atque alterum locum. li. cōtra literas Petiliani, cap. ciij. dicit sacramentum chrismatis in genere visibilibus signaculorum sacrosanctum esse sicut & ipsum baptismum. Item libr. xxv. de Ciuita. Dei. c. xxvj. Diui Hieronymi quoque aperta est de eadem

dem re sententia, in Epistol. aduersus Luciferianos, vbi scribit consuetudinem suo tempore fuisse, vt Episcopi ad minores vrbes excurrerent, baptizatis imposituri manus, vt acciperent spiritum sanctum.

Habes igitur concordem patrum traditionem, Dyonin. Clem. vtriusque Eusebij, Cyprian. Augustini, Hieronymi, Innocentij primi in Epist. ad Decentium: quia omnes vnanimi consensu reddunt testimonium veritati acceptæ in ecclesia, & apostolica traditione, promanante de hoc sacramento confirmationis, de eius ritu & vtilitate & multiplici effectū, vt meritò mireretur quis impudentiam aduersariorum, qui non verentur docere sacratissimum hoc sacramentum hominum inuentum esse, blasphemio ore iridentes hanc meram Dei gratiam maximè cum præter scripturas, & concordem patrum traditionem, nō desint etiam nobis generalium conciliorum definitiones, & maximè istius concilij Florentini: in quo sic legimus. Secundum sacramentum est confirmatio, cuius materia est, *Con. Florent.*
chrisma confectum ex oleo, quod nitorem conscientia significat, & balsamo, quod odorem significat bonæ famæ, per Episcopum benedicto. *Materia confirmationis.*
Forma autē est, *Forma.*
signo te signo &c. Ordinarius minister est Episcopus, & cum cæteras vnctiones simplex sacerdos valeat exhibere: hanc non nisi Episcopus conferre potest, quia de solis Apostolis legitur, quorum vicem tenent Episcopi, quod per manuum impositionem spiritum sanctum dabant, quemadmodum in actibus patet. Cum enim audissent, inquit Apostoli, qui Hierosolymis erant, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, qui orauerunt pro illis, & acceperunt spiritum sanctum: nondū enim in quēquā

illorū venerat, sed baptizati tātūm erāt &c. Loco autē illius manuum impositionis datur in ecclesia cōfirmatio, licet quando ex rationabili causā dispēsatūm quādoq; legatur à sede apostolica. Effectus huius sacramēti est, quia in eo datur spiritus sanctus ad robur: sicuti datus est Apostolis in die Penthec. vt Christianus audacter Christi confiteatur nomen, ideoque in fronte, vbi verecundia est sedes, confirmandus inungitur, ne Christi nomen confiteri erubescat. Habes hīc claram concilij illius definitionem, de materia, forma, ministro, & effectū huius sacramenti, vt non opus sit vltiori discussione aut determinatione. Priusquā tamen finē imponamus, aduertendū est non esse huius sacramenti effectum fidei confessionem, aut gratiam eam confitendi. Hāc enim sicut & ipsa fides datur in baptismo: verū proprius eius effectus est constanter & intrepidē eam confiteri, ceu gratia, per quā hoc possumus, non obstantibus tyrannorum ceu hēreticorum persecutionibus, id quod per baptismū non assequimur. Baptismali nanque gratia regeneramur & renascimur in Christo, & fimus tāquāmodō geniti infantes adhuc, proinde debiles & infirmi. Confirmatio verō perducit nos ad virilem etatem, augmentum virium pręstando, ac robur animi, ac masculinā quādam fortitudinem tribuendo, vt animæ sit confirmatio, quod corpori augmentatio. Hinc patres dicunt in confirmatione perfici baptismum, & perfectum fieri Christianum: item consummari aduētū spiritus sancti: sicut liquet ex præinductis autoritatibus. Congruum autem fuit, vt Deus, cuius perfecta sunt opera, quiq; in nullo quod nobis necessarium est, aut vtile deficit: vt quemadmodum quo renasceremur in

BCI

Christ

Christo instituerat regenerationis sacramentum: ita & aliud institueret, quo in ipso cresceremus & roboraremur per virtutem superuenientem spiritus sancti.

De sacramento extremæ Vnctionis.

Nunc paucis de sacramento extremæ Vnctionis agamus, quod simili ratione quam obseruauimus in astruendo confirmationis sacramēto demonstraremus: nisi temporis præmeremur angustia. Omissis igitur patrum testimonijs, & conciliorum generalium definitionibus, dūtaxat videamus, quibus cauillis vtantur aduersarij contra illud argumentum, quod pro hoc sacramento Catholici omnes sumant, ex scriptura Iaco. ca. vlt. Infirmatur quis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eo, vngentes cum oleo in nomine domini &c. Quæ quidē verba vt vera sunt, ita aperta visa sunt Luthero, & patēter cōuincētia extremam vnctionem esse sacramentū: & cū non videretur aliud subterfugiū, ausus est negare hanc Epist. apostolico spiritu scriptam, & eam nō esse Iacobi, vel certē Iacobum excessisse limites suæ legationis, sumpsisseque instituere sacramentum, cuius instituendi nullum habuit à domino suo mandatum, aut ordinationem. Vides quanta sit pertinacia hēreticorum, vt potiūs quiduis quantumuis improbē, admittant, quā à suis dogmatibus recedant: veluti hīc vides Lutherum Iacobum facere pseudoapostolum, quā desertā suā sententia ecclesiæ authoritati adhærere. Verū alij videntes hoc nedū sine ratione dici, verū

Temeritas Lutheri.

Error aliorū hēreticorum.

D d ij

DECLAR. ART. LOVAN.

relieta epistolæ suæ autoritate conantur demonstra-
re perperam nos adducere hunc locum ad confirmā-
dam extremam vnctionē: quæ passim apud nos ob-
seruatur esse sacramentum. Volunt ergo locum intel-
ligendum de ea vnctione infirmorum, de qua apud
Marc. c. vj. per quā Apostoli potestate accepta à domi-
no sanabāt infirmos à varijs, quibus detinebātur lan-
guoribus, ad confirmationem suæ doctrinæ, nō intel-
ligi autem de vnctione, quam nunc in extremis labo-
rantibus adhibemus: quanquam sit sacramētum diui-
nitus institutum, gratiam conferens. Hinc liquet (in-
quiunt) quod nulquam dominus huiusmodi sacramē-
tum legitur instituisse, aut mandasse Apostolis, vt ciuf-
modi vterentur spiritualiter circa extremē laborantes.
Solum enim legimus, in Euāgelijs eam vnctionem, de
qua cap. præallegato apud Marc. Apostoli autem non
est instituere sacramentum citrà mandatum aut com-
missionem domini. At hæc tex. Iac. in genere meminit
infirmi-
tatis, at nostra vnctio non nisi extremē laborā-
tibus adhibetur, & ijs, in quibus non ampliùs apparet
spes longioris vitæ. Præterea vncturi infirmum, solum
inducimus vnum presbyterum, vngentem & oran-
tem. Iaco. autem vult plures induci, qui orent & vn-
gant. Denique addunt. Cuiuslibet sacramenti effectus
est remissio peccatorum, huncque infallibiliter ope-
ratur: at hoc loco duntaxat ponitur effectus huius sa-
cramēti, quod est vnctio, & remissio peccatorum sub
conditione. Ad hæc paucis responsuri, primū his o-
mnibus cauillis obijcimus concordem patrum sentē-
tiam hunc locum de sacramento extremæ vnctionis
interpretantium. Deinde ad obiectionem primam re-
spondemus, quod si diligenter text. expendatur: ean-
dens

*Dilutio prædi-
ctorum,*

ADVER. NOST. TEMP. HAERE. 213

dens fiet, fieri hīc mētionem alterius vnctionis, quā
eius de qua apud Marc. Ea enim vnctio fiebat per eos,
quibus data erat gratia à domino sanationum. Hæc
autem per presbyteros ecclesiæ: non enim dicit Iaco.
Infirmatur quis in nobis, adducat habentes gratiam
sanationum, sed adducant presbyteros, nec quosli-
bet (sunt enim & in ciuili communitate presbyteri)
sed presbyteros, inquit ecclesia. At hæc vnctio, de qua
apud Marc. generaliter & primò ordinatur ad salutem
corporis: hæc autem ad salutem animæ, videlicet ad
remissionem peccatorum, si aliquibus fuerit detentus
qui inungitur, & ad alienationem ab omni onere,
quo premitur & grauatur per peccata, siue sint reli-
quæ mortalium, aut pœnæ pro ijs restātes, siue venia-
lia, vt omnino nihil in eo remaneat, quod queat ipsum
impedire ab ingressu cæli. Valde enim congruum
fuit, vt dominus Iesus nostri amator flagrantissimus,
vt nec in vita, ita nec in ipsa morte nos desereret, sed
tū maximē, quando scilicet, ex hoc sæculo migraturis
ipse nobis sua gratia adesset, remediumque nobis ad-
hiberet, quo (quando post mortem nullus reliquus
purgationi est locus talis, qualem in hac vita habe-
mus) ante eam purgaremus, vt animam mox egressa
corpore ipse sibi gloriosam exhiberet sine macula &
ruga, ac prorsus ab omni iniquatione peccati immu-
nem, in cælos (in quos nihil coinquinatum intrat) in-
troduceret. Ad illud verò, quod addunt, Apostolum
non posse instituere sacramentum, id ipsum & nos cō-
cedimus, ad sensum, quem in primo articulo declarau-
mus: quia non potuit quisquam illorum facere signū
aliquod efficax gratiæ. Ipse nanque solus potest gra-
tiam alicui rei infallibiliter annexere, cuius est eam

D d iij

creare & donare. Nec Apostolus Iaco. hic instituit sacramentum, sed ad ipsum exhortatur, siue illud à domino institutum promulgat: nec obstat quòd nusquā legimus à domino institutum, nobis abundè sufficere debet, ipse quē (absit vt credamus figmentū suum ecclesiæ tradidisse) & non potius quod acceperit à domino. Ad secundum argumentum in quo assumitur Apostolum agere de infirmitate in genere, Respōdetur ipsam tex. circumstantiam, & rei ipsius, de qua agitur naturam indicare oppositum. Constat pro qualibet infirmitate, quantumvis leui statim adēdum medicum, sed pro graui duntaxat & periculosa. Deinde cū dicit Apostolus, quòd oratio fidei saluabit infirmum, satis indicat se agere de infirmo grauius laborante, vt de quo non sit ampliùs spes, nisi quasi miraculose à Deo virtute orationis & vnctionis saluetur & sanetur. Ad tertium argumentum, de inductione pluriū sacerdotum, dicimus non esse rationem huius sacramenti, quòd plures sacerdotes inungant, quanquam vnus ad hoc sufficiat, vt super hoc consultus in titu. de presb. signi. determinat Roma. Pont. Conuenit etiam plures sacerdotes induci, qui astent illi, qui sacramētū administrat, & simul orent pro salute infirmi, qui & vngere dici possunt, quoniā vngenti assistunt, & tum iuuāt, ipsique cooperantur, discooperiendo ægrum, leuando eum, tenēdo, &c. Ad postremam obiectionem respondemus, falsum esse omnium sacramentorum proprium effectum esse remissionem peccatorum: vt liquet de cōfirmatione, eucharistia, ordine, matrimonio. Secundò dicimus huius tamen sacramēti propriū effectum esse sanitatē animæ, quæ etiam includit remissionem peccatorum: quemadmodum pulchrè d.

Thom.

Thom. dist. iiii. cōtra Gentiles declarat, diligēter exequens alleuiationem, cuius meminit Iacobus, vbi dicit. Quòd cū sacramentum cōtra infirmitatem corporis ordinatur, prout sequitur ex peccato, manifestum esse quòd contra alias sequelas peccati ordinetur: veluti sunt pronitas ad malum, & difficultas ad bonum, & tantò magis, quāto hominum infirmitates propinquiore sunt peccato, quā infirmitas corporalis. Dicit autem Apostolus conditionaliter. Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, quoniam istud vltimū sacramentum communiter præcesserunt sacramentum pœnitentiæ & eucharistiæ: in quibus si nullus fuit defectus, nulla restat remissio. nam per pœnitentiā & satisfactionem condignam, tota culpa simul & pœna remittitur: & per eucharistiam fortis efficitur contra reciduum. Sed quia homo, vel per negligentiam, vel per occupationes varias vitæ, aut etiam propter temporis breuitatem, aut propter alia huiusmodi prædicta defectus in se perfectè non curat, salubriter ei prouidetur, vt per hoc sacramentum prædicta curatio compleatur, & à reatu pœnæ temporalis liberetur: vt sic nihil in eo remaneat, quod in exitu animæ à corpore eam possit à perceptione gloriæ impedire: & ideo Iacobus addit, & alleuiabit eum dominus. Contingit etiam, quòd homo omnium peccatorum, quæ commisit, notitiam vel memoriam non habeat, vt possit per pœnitentiā singula expurgare. Sunt etiam quotidiana peccata, sine quibus præsens vita nō agitur, à quibus oportet hominem in suo exitu, per hoc sacramentum emundari: vt nihil inueniatur in eo, quod perceptioni gloriæ repugnet: & ideo addit Iaco. quòd peccata dimittentur ei. Vnde patet quòd hoc

D d. iiii

sacramentum est vltimum totius spiritualis curationis, quo homo quasi ad participandam gloriam prapatur, vnde & extrema unctio vocatur, & hæc est causa, quare hoc sacramentum non quibuscunque infirmis est exhibendum, sed illis tantum, qui ex infirmitate videntur morti propinquare: qui tamen si conuauerint, rursus potest eis conferri, si ad similem statum peruenerint. Non enim ordinatur hæc unctio ad consecrandum, sed ad sanandum. Medicina autem toties iterari debet, quoties infirmitas iteratur. Secunda pars articuli docet hæc i. j. sacramenta prædicta à Christo esse instituta: quod partim ex mox dictis, partim ex ijs quæ diximus circa primum articu. patet. De tempore verò, vel modo quo Christus instituit, an per seipsum, an per Apostolos, an viua voce, ceu interna inspiratione, dederit eis commissionem. Item an ex suggestione aliqua extrinsecus facta in cordibus eorum per spiritum testificantem, videlicet aut promittentem suam assistentiam, huiusmodi signis, siue ex spiritu in se habitate hoc fecerint, hæc omnia extra limites sunt fidei, & varij inter se doctores Catholici de ijs sentiunt: verum in hoc omnes conueniunt, quòd certa fide tenendum est, quòd à Christo instituta sunt: sicut in primo articulo explicuimus. Tertia pars articuli continet hæc i. j. sacramenta non esse ad salutem necessaria. Quod probatur: quoniam ea duntaxat sacramenta sunt ad salutem necessaria, quæ ordinantur ad effectus spirituales, sine quibus nō potest homini esse salus: huiusmodi autem solum sunt baptisma & pœnitentia. Nam sine baptismo & pœnitentia non tollitur originalis & mortalis culpa. Hinc dicit saluator. Nisi quis renatus fuerit, non poterit &c. Itē, nisi pœnitentiam

tentiam egeritis, omnes simul peribitis. Rursus. Tristitia quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabile operatur. Hinc dicit Melchiades Papa. Quòd continuo transitoris sufficiunt regenerationis beneficia. An verò in casu aliquo fuit hæc necessaria, verbi gratia. Confirmatio in casu instantis periculose tentationis & persecutionis grauis in christianos. Durandus & Palud. tenent quòd sic. Thom. & Adrianus tenent oppositum: quod nobis videtur probabilius: nec verum est quòd dicit Palud. eam præceptam ab ecclesia in capitul. de vlt. de confirma. distin. vj. vt bene demonstrat Adrian. Consuetudo tamen videretur in his posse adducere vim legis, ratione cuius sine peccato non possunt omitti.

ARTICVLVS DECIMVS TERTIVS.

De veritate Eucharistiæ.

IN Eucharistiæ sacramento est reipsa verum corpus domini nostri Iesu Christi, illud ipsum quod de virgine natum est, & in cruce passum.

DEINCEPS sequuntur articuli pertinentes ad venerabile & sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum. Circa quod aduersarij non solum à veritate & ecclesiæ catholicæ doctrina dissident, sed multo magis ab inuicem. Primus igitur hic articulus agit de reali præsentia & continentia corporis Christi, sub quo etiam sanguinem comprehendens. In

*Credenda de
sacramēto Eu-
charistie.*

*Modus insti-
tutionis Eu-
charistie.*

sacramento Eucharistiae certa & indubitata fide re-
nendum est, quod quemadmodum Christo hic con-
uersanti in terris inhumana eius natura coniuncta e-
rat verè & realiter, atque hypostaticè diuinitas, quan-
quàm lateret ipsa, nec esset oculis hominum conspi-
cua: ita hic in hoc sacramento realiter pura esse, & con-
tineri totum Christum Deum & hominè, verum cor-
pus eius, quod pependit in cruce, & sanguinem pro no-
bis fusum: quanquàm vtrunque sit velatū, & ab oculis
nostris corporalibus absconditum: quod quidè dogma
non potest efficacius stabiliri, quàm per aperta Salua-
toris nostri verba: qui ut refert Marc. panem accepit,
& benedicens fregit, & dedit eis, & ait. Sumite, hoc
est corpus meum: & accepto calice, gratias agens
dedit eis: & biberunt ex illo omnes: & ait illis. Hic est
sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effunde-
tur. Quibus quæso, apertioribus verbis posset indica-
re dominus realem præsentiam & continentiam cor-
poris sui & sanguinis in hoc sacramento? Quæ verba
cùm ab ipsa veritate, quæ ut nec falli potest, ita nec fal-
lere, protecta sint: & sanctissimo eius ore prolata, quis
ambigere potuerit? num verè hic sit corpus & san-
guis Christi? Credamus, inquit Chrysost. hom. lxxxiiij.
super Matth. vbique Deo, nec repugnemus ei, etiam si
sensui & cogitationi nostræ absurdum esse videatur,
quod dicit: superet & sensum, & cogitationem nostrā,
quælo, ipsius, quod in omnibus & præcipuè mysterijs
faciamus, non illa quæ ante nos iacent tantūmodo re-
spicientes, sed verba quoque eius tenentes: nam verbis
eius defraudari nō possumus. Sensus verò noster dece-
ptu facillimus est: illa falsa esse non possunt: hic sæpius
atque sæpius fallitur. Quomodo ergo ille dixit, hoc
est

est corpus meum: nulla intueamur ambiguitate, sed
credamus, & oculis intellectus hoc perspiciamus:
nihil enim sensibile nobis traditum à Christo est: o-
mnia enim quæ tradit, insensibilia sunt. Sic & in ba-
ptismo per aquam, quæ res sensibilis est, donum il-
lud conceditur: quod autem in ea conficitur, regene-
ratio, scilicet ac renouatio, intelligibile quidem est:
nam si incorporeus esses vnde ipsa dona incorporea
tradidisset tibi: quoniam verò corpori coniuncta
est anima tua, insensibilibus intelligenda tibi tra-
duntur. *O quot modò dicunt, vellem formam & spe-
ciem eius videre: vellem vestimenta & calceamenta
contrectare: ipsum igitur vides, ipsum comedis, ipsum
tangis, vestimenta eius desideras videre: ipse verò
seipsum tibi tradidit, non ut videas solum, verum e-
tiam ut tangas, ut in te habeas: Hæc ille.* Nec opus
est in citandis aliorum patrum, quotquot scripserunt
vnquam à temporibus Apostolorum ad hæc usq; tem-
pora, testimonijs, quæ poteris videre apud eos, qui de
hac re scripserunt, & valde copiosè in Rossensi aduer-
sus Oecolampadium: quoniam ipsa domini saluatoris
verba ita aperta sunt, ut iam diximus ex Chrysost. ut
etiam si nulla extarent veterum monimenta, nullæ ge-
neralium conciliorum definitiones, quæ super hac
re extant plurimæ, Ephesinæ primi, Lugdun. sub. Inno.
iiij. Constan. Florentini, concilia, & aliorum quàm plu-
rimorum: tamen nullus deberet meritò mentem pul-
sare scrupulus, super veritate huius articuli. Id quod
& ipse Martinus Lutherus confitetur in quadam epi-
stola quam scribit chariss. in Christo amicis in Ar-
gentina cùm tamen, sicut ibi testatur summo studio
adnissus fuisset textum, si quomodo licuisset, ad alium.

Nota.

*Confessio in
proba. Luth-
ri.*

Obiectio.
sensum torquere, quam rem dicit sibi valde ingenitam, idque quod hac ratione videret se valde posse incommodare Papatui. At dices fortasse verba quidem illa domini aperte testari praesentiam realem corporis & sanguinis sui in sacramento, quod ipse tunc coram Apostolis celebrabat, in nouissima cena. At inde non consequi sacerdotes nunc hoc ipsum efficere, ut similiter praesens sit realiter in Eucharistiae sacramento, nec Apostolos ipsos id efficere potuisse: & ut demus potuisse, non consequi nunc sacerdotes nostros idem posse. Respondemus ad utrumque horum, & primum ad posterius, ipsa domini verba, quae mox celebrato hoc mysterio subiungit dicens. Hoc facite in meam commemorationem: ipso etiam D. Paulo interprete, docere datam esse à domino Apostolis potestatem faciendi, quod ipse faceret. Et ut ad prius argumentum respondeamus. Sub Apostolis, tamquam ecclesiae pastoribus, quoniam voluit dominus celebrari mysterium, usque ad saeculi consummationem, in ecclesia dicente Paulo. Hoc quotiescunque feceritis, mortem domini annunciabitis, donec veniat, dedisse auctoritatem diffundendi hanc consecrandi potestatem in alios sibi succedentes Episcopos. Erant enim Apostoli, sicut & nunc episcopi, constituti à Christo dispensatores mysteriorum Dei: ut quam ab ipso acceperant, in alios transferre queant consecrandi potestatem: in alios maiorem, in alios minorem: & rursus quidam ipsorum maiorem, alij minorem: unusquisque secundum traditam & sibi commissam dispensationem, eiusque fines & terminos. Istud in praememoratis domini saluatoris verbis intellexerunt concorditer omnes patres. Si verbum Dei viuum est & efficax (inquit)

Da

Damascenus lib. iij. orthodoxae fidei, c. xiiij. & omnia quaecumque voluit dominus, fecit in caelo & in terra, si dixit, fiat lux, & facta est, fiat firmamentum, & factum est. Si verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum: Si caelum & terra, aqua, ignis & aer, & omnis ornatus eorum verbo domini perfecta sunt, & homo ipse ubique diuulgatum animal: si volens ipse Deus verbum factus est homo, & ex sanctae virginis purissimis sanguinibus in seipso sine semine carne sustentavit, non potest panem sui ipsius carnem facere, & vinum & aquam sanguinem? Dixit in principio. Producat terra herbam virentem, & usque nunc pluuia facta producat germina, diuino coadiuuata & vigorata precepto, dixit Deus, hoc est corpus meum, & hic meus est sanguis, & facite hoc in meam commemorationem, & omnipotenti, inquit, eius precepto donec veniat, efficitur. Deinde obstruens quaerentibus, quomodo hoc posset fieri. Sic enim dixerit, inquit, donec veniat, & fit pluuia nouae huic agriculturae per inuocationem spiritus sancti obumbrans virtus: nam quemadmodum omnia, quae fecit Deus spiritus sancto operante fecit: sic & nunc spiritus sancti cooperatione haec super naturam operatur, quae non potest rapere nisi sola fides. Quomodo fiet mihi istud, dicit virgo Maria, quoniam virum non cognosco? Respondet Gabriel: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et nunc interrogas, quomodo panis fit corpus Christi? & vinum & aqua sanguis Christi? Respondeo & ego tibi: Spiritus sanctus & haec operatur super sermonem & intelligentiam. Panis autem & vinum transmutantur. Nouit enim Deus humanam infirmitatem, quod complura usu non trita aduersatur

E c iij

moleste ferens. Assueto igitur condescensu, usus, per consueta naturæ ea quæ facit, quæ sunt super naturam: & quemadmodum in baptismo (quia consuetudo habet & est aqua lauari, & oleo ungi) coniunxit aquæ & oleo gratiam spiritus sancti, & fecit illud lauacrum regenerationis. Hunc in modum quia hominibus mos est, panem manducare, & vinum & aquam bibere, coniunxit ipsis suam diuinitatem, & fecit ea corpus suum & sanguinem: ut per assueta, & que secundum naturam sunt, in ijs quæ supra naturam sunt, collocemur: corpus enim secundum veritatem coniunctum est diuinitati, quod ex sancta virgine corpus est, *non quod ipsum corpus assumptum è celo descenderit: sed quod ipse panis & vinum in corpus transmutatur, & sanguinem Dei.* Si autem modum requirimus, quonam pacto fiat, sat sit tibi audire, quoniam per spiritum sanctum quemadmodum ex sancta deipara, & in seipso dominus carnem sustinuit, & nihil amplius cognoscimus, quam quod Dei verbum verum est, & omnipotens & efficax: modus autem inscrutabilis, neque enim & hoc etiam dictum proprium: quomodo naturaliter per comestione panis & vinum, & aqua per potionem in corpus & sanguinem comedentis & bibentis transmutantur, & non sit aliud corpus, præter id, quod prius erat ipsius. Sic & propositionis panis vinumque & aqua per inuocationem & aduentum spiritus sancti spiritualiter transmutatur in corpus & sanguinem Christi, & non sunt duo, sed vnum & idem. Et paucis interpositis, quibus fructus eorum, qui dignè percipiunt, explicat: non est (inquit) figura panis & vinum corporis & sanguinis domini N. I. C. *(absit enim hoc) sed est ipsum corpus domini deificatum, ipso domino dicente: hoc est corpus meum, non figura* corpo-

corporis, sed corpus, non figura sanguinis sed sanguis. Hætenus ille. Cuius verba prolixius adduximus, eo quod tam aperte proponant fidei veritatem, non solum hoc, sed & sequenti articulo expressam, de reali præsentia & continentia Christi in hoc sacramento, panis quoque & vini in corpus eius & sanguinem admirabili & supernaturali transubstantiatione. In sequentibus tradit modum reuerenter accedendi, & eius utilitatem, quod sit velut carbo ignitus, quo per illum peccatis nostris combustis, & illuminatis, cordibus nostris, illius quoque participatione nos deificemur. Quod autem nostro proposito conducit, vides, ut tradat omnipotenti illo præcepto Dei, hoc *Effectus Eucharistia* facite in meam commemorationem, effici hoc *Da-* ipsum quod fecerat, *nempe panis & vini in corpus & sanguinem eius, & tãdiu donec ipse veniat ad iudicium.* Vides etiam ut palam reiiciat & excretur Hæreticorum commentum Berengarii, & post eum Oecolamp. exponentium *hoc est corpus meum, idest figura corporis mei.* Cuius commentarii cum puderet quosdam horum sequaces effinxerunt alios, non minus absurdos & *Hoc est corpus meum.* planè ridiculos. Quidam enim ipsorum dictum domini dicunt, hoc est corpus meum, eo sensu, quo dixisset hoc corpus est meum, idest ad me pertinet, sicut apud Ioannem dicit. Omnia mea sunt. Alij volūt esse sensum, ut demonstrato suo corpore, sine vlla relatione aut respectu, ad sacramentum dixerit. Hoc est corpus meum quemadmodum si ego de meo corpore dicerem: hoc est corpus meum. Sed indigna hæc sunt, quibus refellendis tempus infumatur. Addamus adhuc vnam auctoritatem ex Chrysosto. in tract. de prod. Iudæ. to. iij. Et *Chrysostomus* nunc (inquit ille) præsto est Christus, qui illam ornavit

mensam, ipse istam quoque consecrat (de ea loquitur ad quā accedunt fideles) *non enim homo est, qui proposita de consecratione mensae domini corpus Christi facit & sanguinem, sed ille qui crucifixus est pro nobis. Sacerdotis ore proferuntur verba: & Dei virtute consecrantur & gratia* (hoc est, ait, corpus meum) hoc verbo proposita consecrantur, & sicut illa vox quæ dicit, Crescite & multiplicamini, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura: ita & vox illa semel quidem dicta est, sed per omnes mensas ecclesiæ usque ad hodiernā diem, & usque ad aduentum eius præstat sacrificio firmitatem. Audis Chryso. planè idem docentem, quod prius ex Damasc. didicimus. Certa igitur & indubitata fide credendum est, non solum dum Christus celebraret hoc mysterium in cœna nouissima, ibi sub speciebus panis verè & realiter fuisse verum corpus & sanguinem ipsius, verum & nunc quidem dum idem mysterium in ecclesia quotidie iteratur, nullatenus dubitandum est, quin virtute verborum consecrationis efficiatur, vt similiter sit ibi verè & realiter contentus dominus noster Iesus: quod præterquam ex scripturis & apostolica traditione concorditer tradiderunt patres & concilia generalia plurima definirunt, etiam non paucis fide dignis miraculis ipse dominus aduersus infideles & Hæreticos dignatus est patefacere. Refert B. Bernardus in signe quoddam, quod contigit vita, scilicet Malachia episcopi. Quod quidam clericus præsumperat dicere, in Eucharistia esse tantum sacramentum, idest significationem & non corporis veritatem. Super quo à Malachia secretò & sæpe conuentus, sed in cal.

Exemplum.
Bernardus.

castum, in medium vocatus est, seorsum tamen à Laicis, vt si fieri posset, sanaretur, & non confunderetur. Itaque in conuentu Clericorum data facultas homini est pro sua sententia respondendi. Cumque totis ingenij viribus (quo non mediocriter callebat) asserere & defendere conaretur errorem: Malachia contrā disputante & conuincente iudicio omnium superatus est clericus. At de conuentu consensus quidem abiit, sed non correctus: dicebat enim se non ratione victum, sed Episcopi pressum autoritate, & tu (inquit) ô Malachia, sine causa me hodie confudisti, aduersus profectò veritatem locutus es, & contra tuam ipsius conscientiam. Mœstus Malachias pro homine sic indurato, sed magis fidei dolens iniuriam, timens periculum, ecclesiam conuocat, errantem publicè arguit, publicè monet, vt resipiscat, suadentibus hoc ipsum Episcopis & vniuerso clero, cum nō acquiesceret, cœtumaci anathema dicunt, hæreticum protestantes. Nec sic euigilans, omnes (inquit) fauetis homini potius quàm veritati, ego personam non accipio, vt deseram veritatem. Ad hoc verbum sub stomachans, sanctus dominus (inquit) fateri te veritatem faciat, vel ex necessitate, quo respondente Amen: soluitur conuentus, tali iste inultus cauterio meditatur fugam, infamis atque inhonoris fore non sustinens, & continuò sua tollens exibat. Tum ecce subita correptus infirmitate sistit gradum, viribusque deficiens, eodem loco iactat se super solum anhelus & fessus. Fortè incidens in id loci vagabundus insanus offendit hominem: quid nam ibi agat percunctatur. Respondet graui se infirmitate teneri, & neque procedere, neque redire valentem. Et ille, infirmitas ista (inquit) haud alia quàm

Roffensis.

A ratione.

ipsa mors est. hoc autem dixit, non à semetipso, sed pulchre dominus per vagabundum corripuit eum, qui sanus noluit acquiescere consilijs sensatorum, & addidit. Reuerrere domum, ego te iuuabo: denique ipso duce reuertitur in ciuitatem: Redit ad cor, & ad misericordiam domini. Eadem hora accersitur Episcopus, agnoscitur veritas, abijcitur error, & confessus reatum absoluitur, petit viaticum, datur reconciliatio, & vno penè momento perfidia ore abdicatur, & morte diluitur: ita mirantibus cunctis, sub omni celeritate completus est sermo Malachiae, & scripturae pariter dicentis. Quia vexatio dat intellectum auditui. Propter hæc omnia, vt pulchre Roffensis deducit lib. iij. coroll. ij. etiam si scripturae deessent, & non suffragaretur definitio ecclesiae, ac concors patrum sententia, tamen ipsa ratio, quæ ad hoc adduci potest: non parum adferret huic rei probandæ momenti. Cum enim constet Christum nos impensissimè dilexisse, multò impensius quàm vnquam pater quisquā filium suum dilexerit: hocque inter inuicem amantes seruari videmus, vt alter alteri extremum vale faciens, pignus ei amoris relinquat in sui memoriam: profectò fieri non potuit, vt Christus à nobis abiens & ad patrem ascendens, nos hoc pignore frustraretur vacuòve sineret. Reliquit ergo haud dubiè memoriale sui & amoris pignus, certè quod illius tam immensi erga nos amoris signum foret & manifestum indicium. Congruit autem, vt hoc respondeat magnitudini amoris, verus eius amicus, cum nequeat seipsum relinquere, quod alioquin si posset, libenter faceret aliquod, quod pretiosissimum habet, relinquit. Christus autem non solum sua dona, sed & seipsum nobis relinquere potuit,

tuit, quanquam ad caelos conscenderet: ad dexteram patris deinceps confessurus. Non dubitari igitur potest ab eo, qui magnitudinem charitatis eius erga nos considerat, quin cum potuerit, nec dedecuerit, quin hoc ipsum & fecerit.

Nostri temporis hæreticorum placita.

VNC paucis aduersus hanc planam, & catholicam veritatem proponamus argumenta aduersariorum. Primum nobiscum vnà fatentur verissima esse & indubitata ipsa domini verba: quibus ait, hoc est corpus meum, & hic est calix &c. Verum de verborum sensu nobis aduersus ipsos omnis est disceptatio. Contendunt enim verba illa accipienda non proprio sensu, sed tropico, quem sensum in scripturis sacris frequentem esse, præterquam quòd per se manifestissimum, ipse etiam Do. Augustin. pulchre docet lib. iij. de doctr. Christian. apud Ioan. dicit Christus. Ego sum vitis vera, vos palmites, & pater meus agricola. Rursus, hic est agnùs Dei, inquit Do. Ioan. de Christo. Et Paulus ad Corint. Petra autem erat Christus: quibus omnibus locis constat non proprium esse sensum, sed figuratum & improprium. Similiter igitur modo volunt Occolampadiani in his domini Saluatoris verbis tropum agnoscere, hoc est corpus meum: vt sit sensus, id est, hoc est figura corporis mei. Confirmare autem istud contendunt partim ex illis locis adductis, partim ex tex. circumstantia, quoniam sequitur apud Euangelistas, hoc facite in meam commemorationem. Videtur igitur totum & precipuum, quod

Occolampadianorum sententia

in hac cœna dominica peragitur, esse duntaxat signum aliquod rememoratiuum Christi, & passionis eius, mortisque eius, *et non adesse veram presentiam corporis et sanguinis eius.* Et licet hi omnes in substantia rei conueniant, vt dicant solum esse signum in sacramento eucharistiae: differunt tamen in modo explicandi verba domini. Quidam enim *in verbo substantiuo (est) faciunt improprietatem.* Dicunt enim illud accipi non substantiue, sed significatiue, veluti cum dicitur alio loco: semen est verbum Dei. Quidam propriam fatentur esse locutionem, verum per hoc volunt demonstrari significatum per panem, id est, ipsum Christi corpus. Ad hæc pro suæ interpretationis, & sacrilegæ impietatis stabilimento adferunt veterum sententias & interpretationes, potissimum Tertulliani & Augustini. Dicit enim Tertullia. lib. iij. aduersus Marcionem. Christus acceptum panem corpus suum fecit, dicendo, hoc est corpus meum, *hæc est corporis mei figura.* Do. Augustinus verò contra Adimantium Manichæi discipulum scribens ca. xij. sic habet. Eodem modo dicitur sanguis esse anima. Deut. xij. quomodo Petra ab apostolo dicitur Christus, quia videlicet Christum significabat, sic à Saluatore dicitur, *Hoc est corpus meum, id est, signum est corporis mei.* Sacramenta enim vt idem ait Epistol. ad Bonifacium, quæ est xxij. plerumq; vocantur nominibus earum, rerum quarum sunt sacramenta: sicut ergo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, & sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est: ita sacramentum fidei fides est. Vides vt vtròque pro exemplo subijcit. Non enim dubitauit dominus dicere: hoc est corpus meum, cum signum daret corporis sui. Et apertius lib. iij. de doctr. Chri

Argumenta
aduersario-
rum.

Tertullianus

Augustinus.

Christia. cap. ix. cum præmisisset generalem regulam de accipiendis figuratè ijs locutionibus, quæ secundum literam videntur impium aliquod continere, subiungit loco exempli verba ista domini. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Facimus (inquit) vel flagitium in illis, quæ videtur velle iubere. *Figura ergo est præcipiens esse passioni domini communicandum, et suauiter atque utiliter recolendum.* Ad hæc ipsemet dominus saluator videtur clarè hunc sensum discipulis explicuisse, dum alijs retroabeuntibus, qui offensi fuerant his eius verbis, ijs qui remanserant, dicit. *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt, caro non prodest quicquam: spiritus est, qui viuificat,* tanquam si diceret. Spiritualiter accipite quæ dico, non hoc corpus, quod videtis manducaturi estis, sed nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis commendam spiritualiter intellectum viuificabit vos: caro autem non prodest quicquam, hoc est carnalis sensus & intelligentia. *Et quorsum queso (iniquiunt) aduersarij, realis Christi presentia et continentia in sacramento, cum æquè absens possit nos viuificare, pascere, nutrire, corroborare, dummodo in eum credamus, et sic credendo ipsum spiritualiter manducemus?* Reprehenditur sanè Regulus, quod eius ad sanationem filij sui corporalem requirebat presentiam, vt qui æquè absens ac præsens solo nutu poterat eum sanare. Vnde è conuerso magnificè prædicatur fides Centurionis, non inuitantis dominum vt ad se diuerteret ad sanandum puerum suum, sed solum eius requirens imperium. Domine (inquebat) non sum dignus, vt

Orizup

Ff iij

*Prædictorum
solutiones.*

intres sub tectum meum : sed tantum dic verbum
& sanabitur puer meus. Ad has obiectiones re-
sponsuri vnà cum aduersarijs ac Domino Augustino
ac cæteris patribus, fatemur scripturas percerebrò vt
figurato & improprio sermone : verum vt dicit idem
Dominus Augustinus lib. lxxxij. ix. quæst. lxxix. Quan-
do hoc fit, hoc ipse circumstantiæ loci palàm indicant:
aut aliæ scripturæ apertiores demonstrant, aut ipsius
rei contradictione conuincitur : vt patet in locis prius
adductis. Hic autem tropum esse cognoscendum,
nec circumstantiæ docent : nec reliquæ scripturæ id
exigunt, neque rei euidencia id conuincitur. *Non
enim parabola aliqua proponitur*, sed simpliciter & vn-
dè ipsa veritas clarissimis verbis aperitur, domino di-
cente, hoc est corpus meum. Et ne qua in verbis illis
posset esse ambiguitas, quanquam in se apertissimis,
ipse Apostolus Paulus explicat hæc eadem repetens
& adiiciens, quomodo ad hanc dominicam cænam
sumendam debeat quilibet fidelis se præparare, alio-
quin futurum, vt si māducat & bibat indignè, reus sit
futurus corporis & sanguinis. Quod si duntaxat hic
sit panis naturalis, & signum corporis & sanguinis
domini, velut erat in manna, agno paschali, aut pa-
ne propositionis, vt quid opus tanta, tam sollicita ad
illius sumptionem præparatione? cum ad illa sumen-
da quondam aut nulla, aut non nisi corporalis quæ-
dam & externa requirebatur à Iudæis dispositio, quæ
tamen (si Oecolāpadio credimus) nihil minus habue-
runt dignitatis, quàm sacramentum istud corporis &
sanguinis domini. Ad hæc, si non sunt hic realiter
corpus & sanguis domini, quomodo tanti sceleris fit
reus, qui hoc nudum signum indignè sumit? Cur
quæso

quæso, fit ille reus corporis & sanguinis domini po-
tius, quàm ille, qui in peccatis existens manduca-
bat agnum paschalem, aut panem propositionis? Et
multò apertius ca. x. eiusd. epistol. explicat Paulus, quis
hic sit panis, quem frangimus, quis item calix, cui be-
nedicimus. Panis (inquit) quem frangimus, nonne par-
ticipatio corporis & sanguinis domini est? &c. Vides
ergo, vt etiam ipso apostolo interprete, non patian-
tur verba domini, hoc est corpus meum, aliū sen-
sum, quàm proprium. Nec quicquam facit, quod ob-
ijeunt de circumstantiis loci. Docet enim dominus il-
lo loco, quem opponunt finem eius, quod fieri præce-
pit. Præcipit autem fieri idem ipsum, quod ipse fece-
rat, nempe consecrationem panis & vini, & insuper
finem ad quem velit, hoc ab eis fieri demonstrat, nem-
pe in sui commemorationem: quod & loco præfacto
explicat D. Paulus, dum ait. Quotiescunq; enim man-
ducaueritis panem hunc, & sanguinem bibetis, mortē
domini annunciabitis, donec veniat. In memoriam er-
go mortis suæ & charitatis, quam nobis moriendo
præstitit, voluit celebrari istud mysterium, & à nobis
corpus suum & sanguinem, seu pignus amoris ineffa-
bilis erga nos sumi, quò accendamus ad eum aman-
dum, ipso donante, qui à nobis manducari dignatur,
vt intimè in nobis sit, & nos in illo. Scripturam autem
illam ab ipsis obiectam, *Petra erat Christus*, D. Chrysost.
proprio sensu intelligit. Et quidem sensum proprium
tex. ipse postulare videtur. Præcesserat enim. Bibebant
autem de spiritali consequente eos Petra, & mox
subiungitur. Petra autem erat Christus. Indubiè non
corporalis Petra, sed spiritalis illa, quæ percussa
dabat aquam. Ea autem proprio sensu est Christus,

Chrysostomus

qui à patre propter scelera nostra percussus dabat, multiplicem aquam gratiæ salutaris, secundum quod per Prophetam prædictum citat D. Petrus in act. Sequēbatur autem spiritalis hæc petra filios Israel, vel quia futurus ab ijs velut præeuntibus expectabatur, vel quia idem ipse secundum diuinitatem, præcedebat eos, eosque per desertum xl. annis dirigebat. In alijs autem scripturis productis ipsa rei euidētia, & parabolicus sermo docent euidenter improprietatem sermonis, nisi quod in illis, quo Christus agnus Dei dicitur, etiam simplicem intellectum & sensum accipit Chrysostomus. Hinc non dicitur Christus agnus simpliciter, sed agnus Dei, & quidem talis, qui tollit peccata mundi. Ad verba Tertull. quæ ipsi pro se adducunt, respondendum videtur, & similiter ad Domini Augustini, quod iuxta ipsos in pronomine hoc intelligenda sit fieri demonstratio duntaxat ad sensum, qua videlicet ipsæ species duntaxat demonstrantur: *quo supposito, recta est explicatio ista, hoc est corpus meum, id est, figura corporis mei siue signum. Verum non sequitur excludi veritas corporis aut sanguinis, quin potius si in quem finem ista dixerit Do. Augustin. attenderis, concludere etiam ex illis verbis licebit oppositum. Agit enim ibi aduersus Adimantium Manichæi discipulum carpentem hinc inde scripturas varias, veter. test. quas volebat ostendere veritatis expertes, quò sic demonstraret vetus testamentum non esse à Deo, seu bono principio. Inter cæteras quoque scripturas istam proponit, quam calumniabatur apertè falsam. Sanguis enim eius est anima eius. Deut. xij. Aduersus hunc igitur Augustin. disputans ad demonstrandum veritatem illius scripturæ, proponit hanc scripturam notest.*

testam. hoc est corpus meum: eamque Adimantio opponit, ut ex qua queat intelligere veritatem illius, quam apertè falsitatis calumniabatur. Sanguis est anima. Iuxta quoque sententiam D. Augustini par de his duabus ferendum est iudicium, & vtraque ex altera iudicanda. Constat autem sanguinem signum esse animæ realiter præsentis in corpore, quare erit hoc, id est iuxta Augustinum, panis, ceu eius species signum corporis Christi, sed realiter præsentis & in hoc sacramento cõtenti. * Quod si aduersus hanc interpretationem pronomen hoc, non esse demonstratiuum accidentium, sed duntaxat substantiæ dixeris, quare non videtur demonstrare species panis. Facile fuerit respondere, accidentia ibi esse non per modum accidentium, sed per modum substantiæ: subtrahito enim ipsis eorum subiecto, iam cœperunt per se existere supra nostram. Communis tamen doctorum sententia est pronomen hoc, demonstrare non ipsas species, neque tamen ipsum panem, ceu eius substantiam, neque rursus corpus Christi, sed in genere substantiam contentam sub speciebus panis & vini: quæ quidem ante cõsecrationem est substantia panis, ea verò peracta, substantia est corporis Christi. Non ignoramus tamen quosdam adhuc esse, qui aliter etiam hunc nodum conantur dissolvere. Verum salua vnitatis ecclesiæ pacis, variè licet dissentire, cum super ea re nulla extet ecclesiæ definitio aduersus Berengarium quendam, quem iam dudum sepultum excitat Oecolamp. authorem. Ex quibus patet non insectandum tanquam hæreticum, qui hæc verba tropicam & figuratam dicit habere significationem, hoc est corpus meum, nisi per hoc intendat excludere veritatem corporis & sanguinis Christi.

* Poterit etiã responderi quod tamen si Aug. vno in loco dicat esse figurã, alibi dicit figuratũ esse: quia vtrũ quẽ est.

sti, id quod faciunt Oecolampadij. Deinde inter eos nonnulli accipiunt *propè illa verba*, vt diximus, quos tamen non ob id immunes ab hæresi facimus, quoniam proprium sensum sic explicant, *vt non admittant realem corporis domini præsentiam & continentiam*. Ad id verò quod ex eodem obijciunt, in libr. de doct. Christia. dicendū Augustin. ibi verè loqui de manducatione spirituali, qua fide manducatur à nobis Christus: dum explicat illud: nisi manducaueritis & biberitis eius sanguinem: dum ipsi per fidem incorporamur: de qua locis quàm plurimis constat eum loqui. Veluti cum ait. Quid paras ventrem & dentem, crede & manducaſti. Vel si de sacramentali manducatione loquitur, sensum spiritualem intelligit, oppositum illi carnali, quem concipiebant Iudæi illi, qui in his verbis domini offendeantur: intelligentes videlicet eum velle dare carnem suam manducandam sub propria specie, quasi ipsa dentibus terenda foret, & dilanianda, non secus atque caro, quæ in macello veniit. Atque id liquet ex causâ, quam subiūgit Augustinus, ne flagitium (inquit) iubere videatur. tale autem non est, nobis Christus sub specie aliena proponitur sumendus, sed inexplicabilis amoris indicium. Et vt de sacramentali loquatur Augustin. propriè tamen & principaliter respexit ad finem huius sumptionis, *qui est communicare passioni domini, suauiter eam recolendo*. Et hoc modo etiam intelligenda sunt, quæ ex eodem interseruimus in comment. psalm. iiii. Ad verba domini saluatoris Ioan. vj. aduertendum, quod ibi non dicit *verba*, quæ ego loquor vobis *tropus & figura sunt, sed spiritus & vita sunt*, nempe vt indicaret se non traditurum nudam carnem ad vescendū, quoniâ hæc nō

pro

prodest quicquam ad viuificandū, verū se eis traditurum spiritum suum cum carne, idest, carnem spiritu viuificatam: quoniam vt per se notum est, à spiritu est omnis vita, nec sine illo potest caro, nec se, nec quiduis aliud viuificare. Hunc sensum verborum domini palàm tradit Cyrill. in commen. huius loci. Sicut si mel (inquit) misceas alicui liquori, totus dulcis efficitur: ita in sacramento, quia caro vnita est animæ, & naturæ diuinæ, ratione horum viuificatur. Ad hunc quoque modum explicat Domi. Augusti. quin & ipse Saluator sensum hunc palàm explicat. Suprà enim dixerat, *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Ecce carnem suam dicit donandam pro mundi vita: viuificat igitur ipsa caro mundū, pro cuius vita donatur. Item quod dixerat, qui manducat carnem meā & bibit meū sanguinem, habet vitam eternam. Itē in me manet, & ego in illo: mox explicat subdēs. Qui māducat me, ipse viuet propter me. Item, qui manducat hūc panem, illum nempe quem se prius dixerat, viuet in æternum. *Non ergo vult aliud excludere dominus sua illa explicatione, quàm falsum & flagitiosum Iudæorum intellectum, intelligentium dominum daturum carnem suam nudam sub propria specie manducandam: docens, quod hæc sit intellecta aut sumpta, non possit ad vitam prodesse, nisi simul sit coniuncta spiritui, qui solus est omnis vitæ principium*. Postremò ad illud quod opponūt frustra hūc Christum præsentem, cum æquè absens possit eosdem effectus operari, quos operatur præsens, & vt detur præsentem esse Christū: frustra tamen nos esse anxie de huius quæstionis veritate sollicitos, cum fide totum peragatur, vt diuersitatem non efficiat fructus in animabus nostris, nisi fidei & de

Cyrillus.

uotionis diuersitas. Respondetur quòd simili argumēto concludi posset, Deum frustra incarnatum, passum aut mortuum, cum multis alijs modis potuisset saluare ac redimere genus humanum. Non defuit profectò saluandi genus humanum modus alius: verum hic eius sapientiæ simul, & nostræ miseriæ sanandæ congruentissimus, Sic rursus potuit nos Deus etiam absens cibare & pascere, sicut absens nos regenerat & confirmat. Verum eius immensæ sapientiæ & misericordiæ visum est hoc modo, & non alio nos pascere, carnem suam & sanguinem verum realiter nobis dando in cibum & potum animæ, quò sic nos vehementissimè in amorem sui raperet: dū se nobis ita familiarem præbet reali sua præsentia, ita intimè nobis coniungitur, vt si liceat dicere intimiùs, nequeat. Quis huic rei consyderatione non totus inflammabitur ad eius amorem? Quod cor tam ferreum, quod non eius dilectione totum velut cera quæ fluit à facie ignis, liquefiat? Rursus, cuius animus adeò poterit esse pusillanimus, vt non summa fiducia erigatur, ad consyderationem tantæ bonitatis domini, & maximè consyderatione illius sacrificij gratissimi, quod patri offertur? Denique quis adeò superbus, cuius cor ad humiliandum se non mouebitur consyderatione abyssalis illius humilitatis domini nostri, qui cum sedeat gloriosus ad dexteram patris, super omnes principatus potestates & virtutes, nō dedignatur tractari manibus vnus miseri homuncionis, imò frequenter peccatoris vilissimi: nec solum manibus tractari, sed in os eius ingredi, in stomachumq; & ventrem trajeci? Magnum profectò indicium erat & argumentum maximum, quod ipse M. & dominus, imò Deus verus se dmitteret ad abluēdos

*Exclamatione
deuotissima.*

dos sordidos pedes discipulorum suorum etiam ipsius Iudæ proditoris. Verum multò abundantioris est argumentum humilitatis, quod eadem illa Maiestas iam secundum diuinitatem gloriosa & immortalis facta, dignatur hoc modo ab homine tractari. Non tibi o infelix Oecolampadiane, non videtur ingratiissimū, non recognoscere tanta tanti domini beneficia, tam immensæ charitatis signa paruifacere, quæ hominē Christianum in profectu Christianæ vitæ tantopere adiuuant, nō curare? ociosum esse de his rebus an ita se habeant, an secus, disputare? Certè fidenter fatemur imprimis requiri, eamque vt in omnibus alijs mysterijs salutis nostræ, ita maximè in hoc sacrosancto sacramento corporis & sanguinis Christi, quod vt nullum, aut vix aliud reperitur, quod magis requirit humiliari & captuari intellectum nostrum, in obsequium fidei. Verum imprimis non persistit fides integra, si de hoc tanto d. sacramento admittatur dubitatio. Ad hæc non à sola fide est, qui nobis ex hoc sacramento prouenit fructus, sed ex ipso in se tam solemni mysterio, siue illud consyderes vt sacramentum, siue vt sacrificiū. Neque vllum argumentum est incredulitatis, aut diffidentiae desyderare eius præsentiam, sed maximi ipsius erga nos & nostri erga ipsum amoris. Neque in hoc arguitur Regulus, quod peteret eius præsentiam, verum quod propterea eum expeteret, quia pœnitentiam tantam non crederet, vt qui posset etiam absens sanare puerū languentem. Certè constat pergratum illi fuisse, quòd Zachæus eū corporaliter desyderârit videre, ac in domum suam eum lubenter receperit. At obijciunt rursus, quod habet Apostolus ij. Corinthio. v. vbi ait. *Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed iam*

non nominamus: ergo inquit, apparet nunc non esse Christum realiter iuxta carnem presentem nobis, sed duntaxat secundum spiritum. Verum respicienti textum, statim evidens fit, quam absurdè cum locum ad hanc rem statuendam adferant, ut qui nihil prorsus cum ea habeat commune. Vult enim ostendere Apostolus ibi conuersis ad Christum, deinceps viuendum secundum spiritum, & non secundum carnem: quoniam & Christus ipse iam non amplius secundum carnem viuit, quoniam in resurrectione carnem assumpsit iam impassibilem & immortalem. Ita & nos quidem in hoc seculo viuere debemus secundum spiritum, exuètes quod licet paulatim carnem ipsam cum omnibus actibus suis, donec tandem cum Christo, quò ipse nobis exemplum factus ascendit, peruenerimus, non solum iam à carne immunes per liberationem à concupiscentia & eius motibus, sed etiam per liberationem à mortalitate, ceterisque omnibus tam animæ quam corporis defectibus, quæ omnia interdum nomine carnis ad Apost. veniunt intelligenda. Quicquid scilicet malorum nobis ab Adâ contraximus, vel ex illo nobis ipsi accersuimus. Sic ergo Paulus & ceteri Apostoli non nouerant Christum secundum carnem, scilicet talem qualè circumferebat, dum hîc ageret: cum hominibus humaniter in terris: videlicet subiectam miserijs similibus, quibus nostra, absque peccato tamen. Alioquin si nomine carnis corpus intelligas, iam facis Pålum, reliquosque Apostolos ignaros resurrectionis: at hanc per totum orbem vbique verbo & scripto sunt testificati, ad quod & assumpti erant à domino. Pater igitur nullum istorum argumentorum quicquam efficere contra hunc articulum, de veritate corporis domini

mini in Eucharistia. Intellige autem nomine corporis reliqua omnia, quæ pertinent ad eius integritatem, ossa, neruos, & eiusmodi, idest omnia quæcunque sunt cõmunia corpori viuo & mortuo, non autem sanguinem & animam, quæ sunt propria viuo, quoniam sanguis, & anima contra corpus distinguuntur, dum de hoc sacramento loquimur, licet re ipsa ab inuicem nunquam separentur. Vnde & idem intelligendum est de vera & reali presentia & continentia sanguinis, quod hîc de corpore expressum est. Quando de ipso cibo sacramenti agitur, magis carnis quam corporis fit mentio, quod illius propriè tales cibi rectius tribuantur, cibare, nutrire, confortare &c. Dum verò de instrumento c. sacramenti agitur, magis corpus quam caro exprimitur, quod virtute consecrationis non tantum caro, sed & ossa, & nerui, & quicquid est de integritate corporis habeantur.

Articulus decimusquartus.

IN Eucharistia non manent panis & vinum, sed hæc in corpus & sanguinem ipsius Christi admirabili potetia verbi ipsius sunt conuersa: manentibus tamen panis viniq; speciebus. Vnde certa fide tenendum est, sacram Eucharistiam sanctè à nobis adorari, siue in missa, siue extra missam, vbicunque reposita fuerit: aut quoties in supplicationibus publicis à sacerdote circumfertur.

ARTICVLVS iste in singulis suis partibus patet contradictioni aduersariorum, quare diligenter in primis videndum est, num solidum & certum in scripturis habeat fundamentum. Et primum quidem partem illam primam. Quod in Eucharistia non manent panis & vinum, euidenter probant Euangelistæ, quibus & D. Paulus ad verbū astipulatur. Hi enim cōcorditer referunt, quod dominus accepit panem, quod ei benedixit, quod eum fregit, ac distribuit discipulis dicens. *Accipite, hoc est corpus meum.* Quibus verbis clarè indicauit non amplius panem esse, quod porrigebat discipulis edendum, verum hoc iam esse corpus suum. Alioquin enim si substantia panis ibi permāisset, dixisset dominus, *aut hic panis est corpus meum, aut* aduerbialiter: *hic est corpus meum,* aut magis explicans quod volebat, *cum hoc pane, aut sub hoc pane est corpus meum.* Verum nihil tale, certo studio dixit: sed quod citra vllam ambiguitatem nos edoceret, veritatē tanti mysterij, verbis minimè ambiguis dixit. *Hoc quod iā vobis edendum porrigitur, quodq; a me ex meis manibus sumitis, est corpus meum.* Et eodē modo de calice siue sanguine suo subiunxit. Hic est calix sanguinis mei. Quod si dicas non officere veritati illius propositionis (hoc est corpus meum) si dicatur ibi remanere substantia panis, poterit per hoc demonstrari contentum sub pane, sicut diximus demonstrari contentum sub speciebus. *In mysterijs fidei respondemus, non esse attendendum, quod possit fieri: sed quid re ipsa sit factum:* quare & si absolute cum corpore Christi possit consistere substantia panis, non minus quam ipsa species: non tamen ob hoc dicendum est rem ita se ha-

Transsubstantiatio.

Antipropheta.

se habere. Rursus verbis domini non debemus de nostro cerebro sensum effingere, sed ex eis & iuxta ea, sensum referre, eum, quem illa propriè habere. dinoscantur. Non addas enim (inquit ille) quicquam verbis illius, ne arguaris, inueniarisq; mendax: quod cum, tam sæpe nobis obijciant aduersarij, nolunt tamen aduertere, quā probè istud in eos quadret, si admodum verba domini detorqueāt, cum si ipsa verborum species consideretur, nihil tale contineant, aut intelligi permittant. Insuper præter hoc, quod tam aperta sunt domini Saluatoris verba, à tot irrefragabilibus testibus tam concorditer relata: pro nobis etiam facit concors omnium patrum sententia, id ipsum quod articulus continet palām docentium: nempe non remanere in Eucharistia substantiam panis & vini, sed quod secunda pars articul. habet, conuerti in corpus & sanguinem Christi, nonnulla testimonia licet videre collecta à Ma. sententiarū. dist. x. iij. lib. Amb. lib. iij. de sacramentis, cap. iij. & vj. Panis (inquit) in altari vfitatus est, ante verba sacra, vbi accessit consecratio: de pane fit caro Christi. Quomodo autem potest quod panis est, esse corpus Christi: consecratione, quæ fit sermone Christi. Et alia multa sequuntur pulchrè congruentia nostro instituto. Apud eundem idem in li. de his qui mysterijs initiantur, ca. viij. tom. iij. Astipulatur D. Angu. in lib. sententiarum. Prosperi. Item in sermo. xxviii. de verbis domini secundum Luc. Consentit quoque Eusebius. Sed quid in vno aut altero immoramur, cum id palām & crebrò clamet tota cohors ecclesiasticorum doctorū, tam Græcorū, quā Latinorum? Accedit his multiplex definitio ecclesiæ, in cōcil. Lateranen. sub Innocen. iij. vt habetur de summa

Ambrosius.

Concilium Lateranen.

Hh.

Concilium
Constantien.

Potestas sa-
cerdotum.

trinitate & fide catholica, ca. Eirmiter. vbi dicitur. Vna est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur. In qua quidem ipse sacerdos & sacrificium Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis, & vini realiter continetur, transubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina. Et Concilium Constantien. sub Ioann. xxij. damnat errores Ioannis Vuyceph. Ioannis Hus, & Hieronymi de Praga. Inter quos vnus erat, quod substantia panis materialis, & similiter substantia vini materialis remaneret in sacramento altaris. Vide plura allegata, de consecra. distin. ij. per multa capitula, in quibus recensentur partim sententiae patrum, partim definitiones conciliorum, quibus adde & nouissimi istius Concilij Florentini claram & apertam sententiam, predictis per omnia conformem. Cum igitur super hac re tam clara sint scripturarum testimonia, tam consona patrum traditio, tam frequens ecclesiae catholicae in celeberrimis generalibus concilijs definitio, planè impudentissima & stultissima est insania, post tam aperta veritatis testimonia adhuc hanc rem in dubium vocare. Sequitur in articulo, admirabili potentia verbi Christi fieri hanc conuersionem. Verbum autem istud est, quo instituit, illud mysterium celebrari, dicens. *Hoc facite in meam commemorationem*. Cuius verbi virtute acceperunt omnes sacerdotes quotquot vnquam fuerunt, & accipient deinceps, quotquot futuri sunt, potestatem idem mysterium celebrandi, quod Christus in nouissima coena celebravit, hoc est consecrandi & offerendi corpus & sanguinem domini, non secus atque terra virtutem germinandi (quæ-
vsque

vsque hodie in ea perdurat) accepit, domino dicente. *Germinet terra herbam viuentem*, quemadmodum precedenti articulo ex Cypriano induximus. Et patet fit ex Ambro. verbis paulò antè productis.

Nec est quod curiosius inquiramus de imperscrutabili ista conuersione, & transubstantiatione, credamus fieri. Et si requiras modum, inquit Damas. libro iij. capi. xiiij. quo fiat hæc transmutatio: sat sit tibi audire, quoniam per spiritum sanctum. Verum prius quàm ad secundam principalem partem articuli pergamus, restat paucis diluere argumenta aduersariorum, quæ obijciunt aduersus hanc catholicam veritatem. Primum dicunt. Dominus non corpus suum duntaxat, sed & panem porrexit. Referentibus nanque euangelistis, Accepit Iesus panem, & gratias agens dixit: hoc est corpus meum. Ecce hîc duo videtur exhibuisse, panem videlicet, quem accepisse narratur, & corpus suum quod accepisse memoratur. Et Paulus huius mysterij mentionem faciens, percrebò panis meminit, nec solum ante consecrationem, sed & ea peracta adhuc panem appellat, vt patet Cor. cap. x. & xj. prioris. Et ne mysticum panem cum intelligere dicas, Christum ipsum intelligi vellet, planè obsunt eius verba. Nam panem hunc, de quo loquitur, & quem dicit esse communicationem corporis domini, *frangi dicit*. Constat autem fractionem in Christum iam immortalem & impassibilem non competere. Ad hæc respondemus Paulum à domino Salvatore edoctum vocare corpus Christi panem, hoc enim modo corpus suum, imò se totum Christus frequenter nuncupauit. *Ego (inquiens) sum panis viuus, qui de calo descendi, &c. & infra. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in*

Modus

Hoc fit.

Argumentum
aduersarij
quod non fiat
transubstantiatio.

Chrysostomus
Theophylactus
Eusebius

Oecumenius.

aternū. Rursus. *Panis quem ego dabo*, caro mea est pro mundi vita: *Panis autem est Christus*, quia cibatur & pascitur nos secundum animam, quemadmodum pulchrè explicat August. serm. xxviii. de verbis domini. Hinc Apostolus ut indicaret se nō intelligere vulgarem panem, addit articulum ad emphasim significandam. Quotiescunq; (inquit) *māducabitis panem hunc*. Quod autem Christum non frangi, & proinde ipsum nō intelligi nomine panis apud Apostolum, cum ei hic fractionem attribuat: primum respondemus ex Chrysost. & Theophyl. etiam ipsum Christum citra impietatem ullam rectè dici frangi in eucharistia, *non quidem secundum se, sed secundum species, quibus velatur*. Quod in cruce passus non est (inquit Chrysost.) os si quidem eius (iuxta vaticinium Prophetæ) in ea non est contritum: id in oblatione patitur, & propter te frangi permittit. Idem habet Oecumenius. *Quod in cruce inquit, non est passus dominus. Siquidem os eius (inquit) non confringetur, propter nos hoc sustinet fractus, ut nos sibi coniungat*. Per omnia consentit Theophyl. Eodem modo diluendum est, quod ex Act. obijciunt Apostolorum: ubi Luc. refert discipulos communicantes in fractione panis. *Quasi non desinit, qui hanc communionem non intelligant sacramentalem, sed usitatam in pane materiali*. Possit deinde non improbabiler responderi, verbum frangi, iuxta morem scripturæ non significare duntaxat ruptionem, sed quancunque partitionem, distributionem, siue dispensationem: veluti cum præcipit Sapiens, ut frangamus esurienti panem, non significatur duntaxat, ut detur ei pars panis secta ex integro pane, sed ut distribuatur ei ex nostra substantia, quod illi est necessarium. Ad hunc ergo modum

dum potest intelligi panis ille mysticus frangi ab Apostolis, id est, *dispensari & distribui*, quemadmodum & alio dicitur loco. Pueri petierunt panem: & non erat qui frangeret eis. Adhuc obijciunt sententiam Gelasij Pa. in quodam fragmento Epistol. scriptæ aduersus Euthicen hæreticū Episcopum Constantinopolitanū, *qua dicit in sacramentis corporis & sanguinis Christi non desinere substantiam panis & vini*. Ad hoc respondentes, primum dicimus hoc fragmentum nuper primum impressum, & antea incognitum, non videri esse Gelasij: id quod vel ex ipsius initio admodum probabiliter colligitur. Dicitur enim ibi error ille aduersus quem scribit, nempe de naturis diuina & humana coalescentibus in vnam aliquam tertiam naturam in Christo ab vtraque illarum distinctam esse, recens ortus. At constat eum fuisse etiam sub Leone primo multis annis ante Gelasium: sub quo in Concilio Calcedonenſi confutatus: cuius quidem concilij aut confutationis nullam prorsus facit mentionem ipse Gelasius: quod tamen primum oppositum præfato errori oportuit, cum huic Gelasio minimè fuerit incognitum: ut qui ipsum in alijs suis epistolis celebriter citat, eius autoritatē plurimi faciens, maximè in ea, quam scripsit ad Faustum. Videtur igitur hoc fragmentum esse alicuius alterius prioris illo concilio, vel certè alicuius recentioris scriptoris, qui illud mendaciter non est veritus ascribere Gelasio. Profectò mirum foret dissentire Gelasium à patribus illis Aug. Hieronym. Ambr. & alijs: quorum doctrinam in quantam reuerentiam habuerit, apertè testatur eius decretum: in quo hos autores per omnia orthodoxos & catholicos decreuit. Ad hæc si verba diligenter attendas,

* Sacramen-
to.

profectò apud non omnino pertinacem facile admit-
tent sensum catholicum, vt dicatur, scilicet, non de-
sinere panis & vini substantiam: primùm quidem,
quia hæc *non aduiliantur, sed remanent secundum
suas species: quæ quidem species destituta subiecto suo,
in quo habebant esse accidentale, ostendunt modum ef-
fendi substantialem.* Hinc & Christo omnes substan-
tiarum proprietates, tam agendi quàm patiendi con-
ueniunt: atque hac ratione substantia panis & vini
dicitur non desinere esse, licet panis & vinum esse
desinant: quia ipsum per se subsistere, quòd erat
in pane & vino, species remanentes suscipiunt.

Magister sen-
tentiarum.

Quòd si pertinacior quispiam prorsus vrgeat, *non
erit grande piaculum, recedere in hac re à Gelasio:* quo-
niam eo tempore, dum nondum super ea re aperta
extaret definitio, fortè venialis potuit esse error in re
tam ardua, vt in quàmplurimis alijs vsuuenit: quæ
successu temporis ita facta sunt lucida, & authorita-
te ecclesiæ fulcita, vt iam perniciosum sit de eis du-
bitare, de quibus vel nullo vel modico peccato licuit
aliquando etiam opposito modo, atque nunc eccle-
sia tradit sentire & docere. Postremò etiam aduer-
tendum est, quòd quia vt suprà, ex Augustino ad-
duximus, *nomina rerum significatarum frequenter tri-
buuntur ipsis signis:* velut cùm sacramentum fidei
fides dicitur: ideo non rarum est apud authores spe-
cies panis & vini appellare panem & vinum: vt docet
M. senten. distin. viij. & xiiij. sententiarum. vnde non
putandum est eos sentire, panis & vini substantias
remanere, quod panem & vinum adhuc nuncupent,
id quod remanet, sed vel panem mysticum intelli-
gunt conformiter scripturis loquentes, vel certè ipsas
species,

species, non signi, rem significatam intelligentes: sunt
enim accidentia rei naturaliter representatiua ipsius
substantiæ. Potes etiam videre apud M. distin. xij. iij.
& doctorum circa illam distinctionem multiplices
opiniones, de hac conuersione panis in corpus Chri-
sti, & vini in sanguinem eius. Quidam enim, vt Petrus
de palude ponit conuersionem productiuam termi-
ni secundum esse accidentale duntaxat. Scotus non
productiuam, sed adductiuam duntaxat termini
conuersio non ponit secundum esse substantiale. Do.
Thomas post Hugo. & Magistrum ponit conuersio-
nem talem, qua vna substantia realiter conuertitur
in aliam: quæ sententia quanquam intellectu sit dif-
ficilior, dictis tamen sanctorum patrum definitioni-
bus conciliorum, ac scripturis sacris nobis videtur
conformior. Secunda pars articuli continet sacram
eucharistiam sanctè à nobis adorari, siue in missa, siue
extra missam, vbicunque reposita fuerit. In qua,
quidem parte à nobis dissentiant aduersarij, non im-
piè modò, verùm etiam absurdissimè, citra vllam
quam ex scripturis adferunt apparentiæ causam,
vel ex ratione. *nam quod dicunt Christum non esse in
eucharistia, nisi in ipso eius usu, id est, dum bene dicitur
panis, porrigitur aut sumitur, citra omnem rationem di-
citur.* Aduersus huiusmodi homines, qui etiam
ipsius tempore erant, loquès Cyrillus Concilij Ephe-
sini præses, Insaniunt (inquit) dicentes mysticam be-
nedictionem à sanctificatione cessare, si quæ eius
reliquæ in sequentem diem permanerint: *non enim
mutabitur sacrosanctum Christi corpus, si remanserit:
virtus enim benedictionis & gratia sanctificati-
ua iugis in eo manet, atque id usu venit in omnibus,*

Petrus Palu-
danus.

Scotus.

Thomas.

Adoratio.

Sententia Lu-
theranorum.

Cyrillus.

quæcunq; sanctificatione aliqua consecrantur, veluti dum ministri ecclesiæ ordinantur, aut altaria, propter quod hæc sanctificatio iterari non potest. Quod autem quidam ipforum dicunt, *corpus quidem ibi esse, non autem Deum*, qui solus ordinandus est, æquè absurdum est & impium. Nunquid enim fortè mortuum est Christi corpus, & anima viuificante destitutum? at Christus resurgens à mortuis iam non moritur: aut nunquid diuinitas non ampliùs manet Christo coniuncta secundum vnionem hypostaticam, vt Deus iam esse homo desierit, sitq;ue Christus duntaxat homo, & non ampliùs Deus naturalis Dei filius? Rursus, quod aiunt Deum quidem verum ibi esse & hominem, hoc est *totum Christum, verum non ad hoc, vt adoretur, sed duntaxat vt sumatur & manducetur*. Sed quid hac re potest esse absurdius? nunquid nō Deus ipse aut Christus, verus est homo & Deus, non omni tempore ita & loco adorandus? Cur, quæso, non æquè possit adorari à nobis, atq; à Magis in præsepio, aut à Symeone in matris gremio? At dices fortè, Christus quidē semper & vbique est adorandus, at non eucharistia, non eius corpus, non eius sanguis, nō eius anima, nō ipsum deniq; sacramentum: hæc omnia siquidem creaturæ sunt, quibus proinde seruire tanquam creatori impiū est, & idololatria non carens: cum scriptum sit. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Respondemus ex doctrina M. ix. dist. iij. sententiarum, collecta ex Damasc. & Augu. Primariò quidem & principaliter solum Deum latría colendum, & adorandum. Secundariò tamen quæcunq; sunt ipsi aliquo modo coniuncta, atque adiacentia, & proinde corpus & animam Christi, cum hæc ipsi diuinitati intimè & hypostaticè

Argumentū
de adoratione
Christi.

Solutio.

hinc

sint coniuncta: quæ quidem dum adorantur, nō tam ipsa quàm Deus, siue diuina Christi persona in ipsis adoratur: tū quia diuinitas ipsa est ratio adorationis illorū, tū quòd actiones propriè sint suppositorum, non naturarum, sed tum suppositorum sunt non abstractorū, siue à naturis, siue à naturalibus conditionibus. Non enim dum adoramus Regem ornatum purpura & diademate, abstrahimus, sicut nec à dignitate Regia, ita nec ab ornamento exteriori: sed talē eum adoramus, qualem eum cōspicimus, & quidem si ipsos adorationis actus externos, cui necessarium est, correspondeāt interni, conspicias palàm hos terminari non ad Regem solum, sed & ad ea quæ ipsi circumiacent: veluti sunt ornamenta. Vnde eius pedibus prostratus reus, eius calceos deosculatur, petens remissionem criminis. Atqui longè intimiùs coniuncta sunt Christo corpus & anima ei hypostaticè vnita, quàm ornamentum Regi. Similiter & sacrosanctus eius sanguis, quāquàm dubium sit: magisq; Physicum quàm Theologicum: an sit pars corporis viui, siue an sit animatus, & proinde an sit Christo hypostaticè vnitus: dissentiant enim super hac re Phisici inter se, sicut insuper posteriores Theologi. Do. Augusti. super psalm. xcviij. circa illud. Adorate scabellum pedum &c. Argumentum hoc quod mox proposuimus, sibi obijcit & soluit. Vnde eius verba lubet hīc paucis subscribere. Videte (inquit) fratres, quid iubeat nos adorare. Alio loco scriptura dicit. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: ergo terram iubet nos adorare, quia dicit alio loco quòd sit scabellum pedum Dei. Et quomodo adorabimus terram? cum dicat apertè scriptura, Dominum Deum tuū adorabis: & hīc dicit. Adora-

Augustinus.

Ii

te scabellum pedū eius. Exponēs autem mihi quid sit scabellum pedum eius, dicit. Terra autem scabellum pedum meorum. Anceps factus sum, timeo adorare terrā, ne damnet me, qui fecit cælum & terram. Rursum timeo non adorare scabellū domini mei: quia Psal. mihi dicit. Adorate scabellum pedum eius: quæro quid sit scabellum pedum eius, dicit. Terra autem scabellum pedū meorum. Fluctuans conuerto me ad Christum, quia ipsum quæro hīc, & inuenio, quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit, & quia in ipsa carne hīc ambulauit, & ipsam carnem ad salutem nostram nobis manducandam dedit. Nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit. Inuentum est, quomodo adoretur tale scabellum pedū, & non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Nunquid autē caro viuificatur? Ipse dominus dixit, cū de commēdatione eiusdē terræ loqueretur: Spiritus est qui viuificat, caro autem nihil prodest. Ideo & ad terrā quamlibet cū te inclinas, atque prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum sanctum, cuius scabellum pedum est, quod adoras, propter ipsum enim adoras: ideo hīc subiecit. Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est: & cū adoras illum, ne cogitatione remaneas in carne à spiritu non viuificeris &c. Ex quibus verbis palam vides Christi corpus esse adorandum, & quatenus, secundum se nanque consideratum prout creatura est, adorari non potest, verū vt Christi corpus est, id est, vt subsistens in diuina persona Christi, ceu potius ipsa Christi persona, etiam vt illi

illi naturę substat: totus siquidem Christus adorādus, idque adhuc multò clariùs explicat post Augustinum Damascē. lib. iij. orthodo. fid. cap. viij. cuius verba à M. citata habes distin. mox allegata. Dicit autem articulus Eucharistiam in missa adorandam. Hinc ab apostolorū tēporibus obtinet mos, vt à sacerdote sacrificante eleuetur hostia, quò à populo spectetur & adoretur. Cuius antiquissimæ obseruationis meminit etiam B. Dionys. D. Pauli discipulus. Additur etiam. *Sive extra missam ubique reposita fuerit, sive dum à sacerdote in supplicationibus publicis circumfertur*, Non cœpisse primum tempore Urbani quarti hunc morem in ecclesia, referuandi Eucharistiam, ac deferendi tum ad ægrotos, tum in publicis processionibus. Testis est Eusebius historiographus fidelissimus, lib. vj. capit. xx. iij. item epistol. quadam Irenæi ad Rom. Ponti. Victorē refert, vt Irenæo illo teste quondam Roma. Pont. episcopis Romam venientibus ad celebrandum pascha xiiij. luna Martij solent eis obuiam procedere deferentes secum venerabile sacramentum, in signū pacis, ac dilectionis. Vnde mirabatur Irenæus Victorē non solum non obseruare morem hunc laudabilem, prout sibi videbatur, prædecessorum suorum, vt etiam seuerissimæ excommunicationis gladio eos ferire præsumpserit, qui insecuti vestigia patrum suorum deinceps auderent eo tempore, nempe xiiij. luna pascha celebrare. Idem quoque Eusebius lib. vj. ecclesiast. histor. capit. xxxiiij. refert, vt sacerdos qui per infirmitatem non poterat infirmum accedere, miserit ad eius domum parum Eucharistia. D. item Hieronym. ad Rustichum monachum scribit, Exuperium episcopum Tholosanū corpus domini canistro vimineo in-

Damascenus.

Dionysius.

Eusebius.

A primitiua ecclesia sacramentū Eucharistia in ecclesia seruari.

*fortassis panem. Hieronymus.

Conci. V. ver-
matien.

Honorius P.
p. 4.

Nota.

clusum ac sanguinem in vitro portasse, adeo omnia e-
rogabat pauperibus. Quoniam & hoc ipsum, ut pa-
tet in antiquissimis & celeberrimis concilijs ut Vvor-
matien. constitutum est. Mandatur enim ut Eucha-
ristia in loco, ad hoc apto, conferretur pro infir-
mis, ne cui eorum desit ex hoc sæculo migranti
tam salubre viaticum. Honorius item tertius præci-
pit, ut in Eucharistia in loco aliquo ad hoc destinato
& mundo honorificè reponatur, ac per pios & custo-
des custodiatur. Sacerdos verò frequenter doceat ple-
bem, ut cum in celebratione missarum eleuatur ho-
stia salutaris, reuerenter se inclinet: atque eadem faciat
cum eadem defertur ad infirmum. Voluit quoque lu-
minaria semper præferri Eucharistiæ, ad significandam
præsentiam lucis æternæ.

Postremò ut finem faciamus, aduerte in articulo adie-
ctam particulam, denotat enim ea illatione ex omni-
bus præcedentibus, non quidem solum ex eo, quòd
ibi realiter sint corpus & sanguis Christi, sed in eo
etiam, quòd in hæc sint sanguis & vinum conuersa,
ita ut non remaneant nisi eorum species: si enim re-
maneret ibi panis viniq; substantia, nò tam congruen-
ter adorarentur ibi corpus & sanguis Christi, subesset
enim nonnullum idololatriæ vitium: quia cum his simul
panis & vinum adorarentur. Vnde hac ratione moti
doctores, rectè demonstrant, si remansisset in sacramen-
to panis, viniq; substantia, Christum non rectè dixisse,
hoc est corpus meum: esset enim illa oratio du-
bia propter demonstrationis incertitudinem, cum
illis speciebus fuissent contentæ duæ substantiæ,
verum tunc conuenientiùs dixisset: Hic est cor-
pus meum, &c.

Ar

De sub vna tantum specie communione.

NON est laicis ad salutem necessaria
communio sub vtraque specie: iustisque de
causis sancitum ab ecclesia est, ut illis sub v-
na tantum specie panis sacramentum com-
municetur, in quo carnem & sanguinem
atque ita totum Christum sub specie vna
sumunt.

QUÆMADMODVM duo præce-
dentes articuli tractarunt de substan-
tia huius sacramenti: ita duo postero-
res de eiusdem usu quid credendum
sit, tradunt. Primus quidem articulus
tradit eius usum, in quantum est sacramentum, qui
verò subiungitur, usum eiusdem sacramenti prout est,
sacrificium complectitur. In hoc articulo tres sunt
partes: quarum quælibet controuertitur inter docto-
res catholicos & hæreticos: reliqua quæ circa hunc
articulum moueri possunt, aut vtrinque probabiliter
disputatur, à catholicis doctoribus, vno quoque quod
sibi probabilius videtur defendente, aut talia sunt, ut
nostro sæculo nullam habeant controuersiam. Pri-
ma pars articuli est. Laicis non est necessaria ad salu-
tem communio sub vtraque specie. Vbi in primis ad-
uerte, non asseri, nullam esse necessariam commu-

Ii iij

Adrianus
Papa.

Conci. Later.

Roffen.

nem sub vtraq; specie, verum eam non esse necessariam laicis, sub quibus etiam comprehendendi sunt sacerdotes non celebrantes, sed more laicorum communicantes. Ideo autem adducta est illa restrictio, quoniam sacerdotibus celebrantibus necessaria est communio sub vtraque specie: quanquam non usquequaque certum sit, an ex solo iure humano, an etiam ex iure diuino, sit hæc necessitas. Sanctissimo Adriano visum est ex iure positivo, iure humano sacerdotem celebrantem teneri ad consecrationem & subsumptionem vtriusque speciei in communione, qua inquirat, An cibus & potus impedimentum præstent communioni. Præceptum autem ecclesiæ est in cap. Comperimus, de consecr. dist. ij. Nobis tamen probabilior videtur sententia & aliorum, qui tradunt sacerdotes ut consecrare atque offerre, ita & post consecrationem sumere debere ex præcepto diuino integrum sacramentum sub vtraque specie. Id enim scripturis videtur conformius & definitioni pij concilij Toletani, quæ habetur cap. iij. eius concilij, & allegatur de consecratione distinct. ij. capitul. relatum. Variè quoque à doctoribus disputatur, quo iure necessaria sit, præsertim adultis communio. D. Tho. retractans in summa sententiam, quam in scripto suo defenderat, & post Adrian. eandem sententiam tuetur, quæ nobis verisimilis videtur, quod scilicet diuino iure tenentur: quod etiam patet ex definitione concilij Lateranensis ubi sicut confessionis, ita & communionis tempus determinatur: ubi videtur ecclesia supponere vtrumque sacramentum ad salutem esse necessarium. Huius acerrimus inquisitor ac propugnator est D. Ioannes Episcopus Roffensis: Alia quoque à nonnullis mouetur

Caietanus.
Pigius.

Communio sub
vtraq; specie
non est laicis
necessaria.

uetur quæstio; An liceat paruulis ministrare Eucharistiam, & an illis ministrata profit, an verò vtrumque rapugnet scripturis. Rursus, an non repugnet scripturis tradere laicis Eucharistiam sub vtraque specie: id enim docere conantur, Caieta. Roffen. & Pigius. Verum hæc quæstiones, & si quæ sunt aliæ, nostro instituto sunt impertinentes, cum neque fidei officiant, neque ex scripturis sacris, neque ex determinatione ecclesiæ certò constet, quid de eis sit sentiendum. His igitur omissis, aggrediamur probationem primæ partis articuli, in qua dicitur, Communionem sub vtraque specie non esse necessariam laicis. Quod sic probatur, quoniam neque ex ipsa institutione sacramenti à Christo facta, neque ex eius dispensatione, (quanquam in vtroque horum in vtraque specie usus fuerit Christus) neque demum ex præcepto aliquo siue ante, siue post institutionem huius sacramenti, data à Christo potest colligi hæc necessitas, quemadmodum liquidius mox fiet ex solutione argumentorum, quæ ex his capitibus sumuntur. Christus nanque in vltima cæna prout concorditer referunt Euangelistæ: Matt. Marc. & Luc. duntaxat instituit hoc sacramentum Apostolis, præsentibus dispensauit, & eis potestatem consecrandi contulit: dum subiunxit. Hoc facite in meam commemorationem, quemadmodum concorditer illa interpretantur omnes patres Cyprianus, Damascenus, Hilarius, Ambrosius & reliqui. Præter materiam igitur & formam huius sacramenti, & ministrorum institutionem nihil reperies. Cœnantibus autem eis (videlicet Apostolis) accepit Iesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens. Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Addit Luc. quod substi

tuerat Matt. Hoc facite in meam cōmemorationem. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus noui & aeterni testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. His paucis verbis complexi sunt tres Euangelistę totum hoc sacrosanctum mysterium venerabilis Eucharistię. In quibus, quęro, quid aliud habes, quā institutionem huius sacramenti, per determinationem scilicet panis & vini pro materię & formę dispensatione eiusdem à domino facta Apostolis, & collatione virtutis ad idem faciendū, quod Christus ipse prior fecerat? & quęcunque tandem præter hæc tria ibi continerentur, hoc tantū euidentissimū est, totum sermonem ad ipsos duntaxat apostolos dirigere. Neque quicquam obstat, quod nota vniuersalitatis vitur: dum porrecto calice dicit, Bibite ex hoc omnes: nam & eo modo inferius dicit, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Ibi constat eum loqui de solis tantummodo apostolis. Vnde & ipsos ab alijs palam distinguit, mox subiiciens. Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis, & pro multis effundetur. Vnde hinc nihil colligi potest de communione populi, nisi hoc duntaxat, quod apostoli, quibus in hoc ministerio succedunt sacerdotes, potestatem acceperunt, non solum consecrandi & sumendi, verū etiam alijs dispensandi hoc sacramentum. Certo autem studio de reliquis quę vsum huius sacramenti concernūt, dominus nihil disposuit, quod cū sua decreta non possint fieri à quoquam irrita, videret tamen hac in re omnimodā vniuersitatem non expedire, verū pro varietate locorum, temporum & personarum varietatem in vsum esse debere, quam totam rem voluit committere pruden-

Antiphona.

dentia & discretioni eorum, quos huic suę mensę præfecit ministros: quęadmodum pulchrē tradit Augustinus, in Epistola ad Causulanum, scribens aduersus quosdam, qui nimium ad amissim vrgentes factū dominicum nolebant, nō nisi pransis aut cęnatis administrari hoc sacramentum, quoniam ille cęnatis Apostolis administrasset. Neq; quia dominus (inquit) post cibos discipulis dedit, ideo pransi aut cęnati fideles ad illud debent conuenire. Et paucis interpositis. Nam si ille hoc monuisset, vt post cibos sumeretur, credo quod illum morem nemo immutasset: ideoque non præcepit, quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos dispositurus erat ecclesias, hunc ordinem seruaret. Hęc ille. Vnde ex hac authoritate sibi à domino concessa legimus Apostolum Paulum quidem disposuisse apud Corinth. velut conuenirent in vnum dominicam cęnam manducaturi: quodque in eo loco à communibus cibis abstinere, quod quisque se primū probet, & diligenter discutiatur conscientiam, & sic de pane illo comedat, & calice bibat. Præter hæc indicat pleraque restare, quę se dispositurum pollicetur, vbi ad eos venerit. Cætera (inquit) cū venero, disponam. Sicut igitur circa tempus, locum, personas, ita & circa species sacramentales sub quibus sumi conueniret Eucharistiam: disponendi authoritas commissā est Apostolis, vt eorum successoribus. Vnde & ipsorum Apostolorum temporibus varium fuisse vsum comperimus in primitiua ecclesia. Imò & ipse dominus qui in vtraque specie instituerat sacramentum, legitur communionem corporis & sanguinis sui celebrasse postea sub sola specie panis, dum in fractione panis agnitus est à discipulis in Emaus, Luc. xxiii.

Augustinus.
Chrysostomus.
Theophylactus.
Eusebius.

Ambrosius.
Hieronymus.
Benedictus.
Gregorius.

quem locum Aug. de consensu euangelistarum, item Chrysost. & Theophylac. in suis commentarijs circa illum locum interpretantur de sacramento eucharistiae ibi confecto à domino, & discipulis porrecto: quod satis probabile fiet, si verba illa quae hoc loco à domino dicuntur, conferantur cum verbis institutionis huius sacramenti: ipsi quoque fideles, qui erant in Hierusalem laudantur, quod perseverabant in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis: ubi vides solius panis mentionem fieri. Vetusissimi quoque patres Ignatius, Clemens, & alij multis locis leguntur solius panis mentionem facere, non autem calicis, aut vini. Ad hæc Ambro. Hierony. Benedictus morituri communicauerunt solum sub specie panis. Et D. Ambro. loquens de communione Laicorum lib. de sacra. non meminit nisi panis. D. quoq; Greg. li. dialog. refert de S. Agapito, quomodo mutum & claudum porrectione dominici corporis sanauit, nulla vini habita mentione. In vetustissimis quoq; concilijs Niceno, Sardicen. & Agathen. ubi sermo est de hoc sacramento, nulla inducitur mentio vini, sed duntaxat panis, aut corporis Christi, vel laicæ communionis, quam certè aliam non possis intelligere, nisi quæ sub altera duntaxat sit specie, videlicet panis. Nam cur eam quæ sub vtraque sit specie laicam appelles, ut quæ communis sit etiam sacerdotibus? Non tamen volumus diffiteri, quin olim in quibusdam ecclesijs fuerit etiam recepta sub vtraque specie: quemadmodum in Epistol. ad Corinth. videri potest in loco prius citato cap. scilicet xj. prioris Epist. Quam quidem consuetudinem obtinuisse tempore B. Cypriani liquet ex eiusdem scriptis, imò usq; ad tempora S. Thomæ, videtur adhuc in quibusdā eccle

ecclesijs sic fuisse communicatū: verum consuetudo comunicandi sub altera tantum specie fuit multò magis recepta, nō quidē ex vlla institutione synodali, aut ecclesiasticæ Hierarchiæ præsidis Rom. Pontif. donec per Ioannē Hussitam, & Hieronymū Pragensem primum reuocaretur in contentione, & deinde dānaretur ab eis, veluti euangelio Christi & obseruantia primitiuae ecclesiæ cōtraria, ut necessum fuit eādē rem in concilio generali proponi, discuti, & definiri. Re igitur diligentissimè agitata, definiuit concilium Constant. aduersus præfatos doctores, cōsuetudinē eiusmodi comunicandi laicis sub altera tantum specie panis. fesse licitam, decentē, & rationabilē, nec mutandā, sed obseruandam districtē, dānans eos ut hæreticos, qui hominum cōsuetudinē impugnare pergerēt, & damnaverent ut euāgelio Christi contrariā: & sacerdotibus sub anathemate interdixit, ne præter eandem iam apud se receptam consuetudinē populū sub vtraq; specie comunicare auderent. Vide sessionem xij. eius concilij, ubi etiam hoc aduertendum, quod dicat consuetudinem habere ab ecclesia & sanctis patribus rationabiliter introductā, & diutissimè obseruatā, habendā pro lege, quā nō liceat reprobare, aut sine ecclesiæ auctoritate pro libito mutare: ita ut excommunicet omnes sacerdotes hoc decretū excedētes: ex quo colligitur, nō solum dānari hærescos, qui hanc cōsuetudinem damnaverent, verum etiam schismatis crimine, quicumq; deinceps attentauerit comunicare sub vtraq; specie, si id tãquam licitū defendere conetur. Nam nō solum cōsuetudo ibi approbatur, verum cōfirmatur, & ei deinceps ius legis tribuitur, quam prius fortassis nō habebat. Vnde concilium Basilien. sessi. iij. Laudabilis con-

Ioannes Hus-
sita.
Hieronymus
Pragen.

Concilium Cō-
stantien.

Concilium Ba-
silien.

suetudo communicandi laicum populum sub vna specie ab ecclesia & sanctis patribus rationabiliter introducta, & haecenus diutissime observata à doctoribus diuinę legis, sacrarum scripturarum atque Canonum, iam à longo tempore commendata pro lege habenda est, nec alicui licitum eam reprobare, aut sine auctoritate ecclesię ipsam reprobare, aut immutare.

*Argumentum
Buceri.*

Nunc paucis restant diluenda argumenta aduersariorum, non solum nobis verum & patri suo Luthero in multis aduersantur. Nam ille confitetur non esse necessarium laicis sub vtraque specie communicare, verum cuiusque arbitrio relinquendum docet, ut quam velit partemumat. Argumentatur igitur Martinus Bucer, primò hanc positionem aduersari palam præcepto Christi: cum ille præceperit vtrunque speciem sumi, & dispensari, dicens non solum, accipite & manducate, sed etiam accipite & bibite. Et rursus. Hoc facite in meam commemorationem: hoc (inquiens) quod facio, hoc facere vos iubeo, atque ipse vtrumque & consecraret, & porrexerat. Ad hæc non solum præcepto, verum etiam institutioni Christi repugnat, tam communicare, quam dispensare hoc sacramentum, sub altera tantum specie: etiã si Angelus de celo aliud euangelizet, omnino non sit recipiendum: quare neque hominum concilia audienda contra tam apertum domini præceptum, tanque manifestam eius institutionem. Remittit deinde Bucer pro confirmatione sui argumenti, ad Cyprian. in Epistol. iij. lib. his addunt ita adhuc usurpari apud Gręcos, & olim etiam apud Latinos eundem usum obtinuisse testimonijs confirmant. Ioannes ille Hussita, & Hieronymus Pragen. apparentius aduersus nos ex ipsis domini verbis

arg

*Argumentum
Ioannis Hus.*

argumentum proferunt. Nisi (inquit) manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si vita negatur non bibentibus Christi sanguinem, æquè ut non manducantibus eius carnem, vtrumque necessitatis est edere & bibere. Editur autem eius caro, & bibitur eius sanguis sub speciebus panis & vini: vtramque ergo speciem communicare necessitatis est. Quanquam autem argumentum istud plus habeat verisimilitudinis, quam ea quæ proponit Bucer, tamen quam nihil præ argumento Buceri roboris habeat, mox ostendemus. Principiò igitur ad argumenta Buceri non improbabiler responderi posset. Primùm verba illa domini Saluatoris non præcipiendi animo dicta, verum exhortandi potius, & imitandi ad hoc saluberrimum sacramentum. Secundò nihilominus si cui non placet hoc effugium, dicimus etiã quòd si præcipiendi vim in verbis agnoscas, nihil tamen officere conclusioni nostræ, cum non ad omnes promiscuè, verum ad solos sacerdotes ex ipso textu, & textus circumstantijs, manifestum sit: ipsis nanque duodecim Apostolis, & in ijs reliquis sacerdotibus dominum locutum, ipsa textus series palam demonstrat, alioquin enim & laicis cõcedas oportet cõcessam facultatem consecrandi, offerendi, & dispensandi corpus & sanguinem Christi, cum ijs ipsis quibus porrigit sacramentum D. Accipite & comedite, & bibite: etiam dicit, hoc facite in meam, hoc videlicet, quod ego facio. Non potest ergo ex isto loco vllò modo colligi illorũ intentio, non magis quam hinc absurdè colligere quis tentaret, laicos debere cõsecrare, aut dispensare corpus & sanguinem domini. Verum si quæ necessitas præcepti statuatur, ea non nisi sacerdotes arcta-

Kk iij

re censenda est, dum hoc sacrosanctum mysterium celebrant. Ut interim omittamus, quod non citra iustissimam rationem sic temperauerit sermonem suum spiritus sanctus, ut non quemadmodum post panem sacratum, porrectum Apostolis à domino, & sumptū ab eis, subiūxit dominus. Hoc facite &c. ita etiam post vinum consecratum porrectum à domino, & sumptū ab eis, mox subiecerit: Hoc facite in meam cōmemorationem: verūm conditionem adiecit referente Apostolo Paulo (inquiens) Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis, fortassis innuere volens, etiam ipsis licere, quandoque abstinere à sanguine, veluti dum more cæterorum non celebrantes communicant. Vnde Ambr. Hierony. Euseb. & alijs patribus quamplurimis migraturis ex hoc sæculo nō legimus, nisi corpus domini sub panis speciebus porrectum. Ad hæc non est contemnendus quorundam intellectus, qui in illis verbis, Hoc facite in meam cōmemorationem, non intelligunt præcipi vllum opus absolute, sed duntaxat relationem operis ad memoriam siue annūciationem passionis & mortis domini, iuxta illud Apostoli. Hæc quotiescunque feceritis, mortem domini annuntiabitis, donec veniat. Vnde etiam dicta omnibus hæc verba in nullo aduersarentur nostræ & catholicæ positioni. Et ipsa ecclesia attestari videtur huic sententiæ verborum domini: vtens eis in missa, vbi explicatur præcipi non opus ipsum, sed ordinationem operis in sui memoriā. Ex his igitur manifestum euadit, quā omni robore destruat argumentum fundatum super præcepto domini: cū nullum tale præceptum extet in verbis domini, quale ipsis affingit Bucerus, vt ex dictis liquet. Ad secundum argumentū sumptū ex ipsa institutione, hoc sacramentū sub vtraq; specie

Aliud effugium.

Salutio secundæ.

specie. Violari autem institutio domini sine grādi crimine nō potest: igitur quisquis cōmunicās tenetur sumere sub vtraq; specie. Dicitur in primis dominū ideo vsum vtraq; specie: quoniā ita cōueniebat, vt sacramentū in sui integritate institueret, cui instituēdo tūc potissimū operā dabat, quatenus institueret eos, quib⁹ incūbebat pro salute populi hoc sacrificiū in odorē suauissimū Deo offerre ad placādū eum, & cōciliādā eius beneuolētiā hominib⁹. Ad argumētū igitur Bucerī respōdendū est, institutionē sacramenti nō habere ex se, q̄ quēq; obliget ad sui susceptionē: alioquin enim omnes ad omniū sacramentorū susceptionē obligarentur. Secundō q̄ quēadmodū prius dictū est, sufficit seruari istud institutū ab eis, ad quos sermo domini dirigebatur, puta ab apostolis & sacerdotibus eorū in hoc munere sacerdotali successorib⁹, cōtinuē à domino ministri ordinantur, ad cōsecradū, offerēdū, & alijs dispēsandū hoc sacramētū. At dices, fortē in verbo illo (hoc facite in meā cōmemorationē) cū p̄cipiatur id fieri, quod dominus fecit, & dominus sub vtraq; specie distribuit: igitur & sacerdotes debēt distribuere sub vtraque specie. Ad hoc respōdetur, q̄ cū p̄nomē hoc, sit demonstratiuū substantiæ, nō autē qualitatis aut modi: sacerdos porrigēs corpus & sanguinē domini, id ipm facere dicitur, qd̄ fecit domin⁹, quāquā nō eūdē prorsus in faciēdo obseruet modū. Nō enim ait dominus, Facite eodē modo, quo ego facio: alioquin enim eadē ratione, circumstantiā loci, tēporis, & personarū, & alia huiusmodi vrgere poteris: qd̄ absurdissimū fuerit: verū ait domin⁹: hoc facite in meā cōmemorationē. Deinde nec hæc verba absolute p̄cipiunt opus: alioqui enim q̄s nō posset celebrare, nisi simul alijs hoc sacramētū dispēsaret: qd̄ quāq; nō p̄ absurdo habeāt aduersarij: vt qb⁹

Antipophora

Cyprianus.

nihil penè absurdum est (nisi quod verissimum) constat repugnare receptæ obseruationi per vniuersam ecclesiam catholicam. Verùm, sicut suprà diximus, præcipiunt ordinem operis ad finem, quem explicat dominus, vt sint videlicet in suæ passionis & mortis memoriam. Imò neque propriè vllum præceptum continent, verùm institutoria sunt celebrationis sacrosanctæ eucharistiæ in ecclesia, & simul collatiua potestatis sacerdotalis iuxta irrefragabilem veterum simul ac doctorum sanctorum interpretationem. Cypri. Chrysost. Hila. &c. Sic habet Cyprian. in Epistola ad quam nos remittit Bucerus, vt in qua se offert promptè quod in ipsum retorqueamus, vicissim & eum monentes, vt eam iteratò legat, videat, & ni talpa cæcior sit veritatem, quam impugnat, inspiciat, intelligat, agnoscat, & ad veritatis sententiam, à qua tam multos abducit, tandem redeat. Si in sacrificio, quod Christus est (inquit) non nisi Christus sequendus est, vtrique id nos obaudire, & facere oportet quod Christus fecit, & quod faciendum mandauit. Et paucis, quòd si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quantò magis magna tam grandia, tam id ipsum dominicæ passionis & nostre redemptionis pertinentia fas non est infringere, aut in aliud quàm diuinitus institutū sit, humana traditione? Nam si Iesus Christus ipse est summus sacerdos Dei patris, & sacrificium Deo patri, ipse primus obtulit: & hoc fieri in suam commemorationem præcepit. Vtrique ille sacerdos vice Christi verè fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur, & sacrificium verum & plenum tunc offert Deo patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse. Vides vt iuxta Cyprianum hoc facere sit

sit potissimum offerre, non manducare, bibere aut dispensare. Vnde manifestū est non nisi ad sacerdotes pertinere hoc facere. Et paulò post: aduerte quomodo secundum eundem Cyprianum possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere: vbi videtur reprehendere, si quis non bibat sanguinem domini. Verùm ex sequentis partis declaratione manifestum fiet, quòd etiam sumēs duntaxat alteram speciem: vt corpus ita & sanguinem sumit, quamuis non sub propria specie. Deinde cum de sanguine sub specie vini loquitur Cyprianus, aduerte eum tota illa epistol. de sacerdotibus offerentibus loqui, non autem populo communicante. Rectius citasset Cyprianum Bucerus in alijs plerisque locis, vbi satis apertè innuere videtur, suo tempore etiam porretum calicem laicis, cui non multum refragamur. Varius enim fuit communicandi ritus, in quibusdam particularibus ecclesijs, quibusdam retinentibus vtranque speciem, etiam vsque ad ipsum conciliū Constantien. quanquàm (sicut liquet ex verbis concilij tam Constantien. quàm Basilien.) fortior fuerit consuetudo, & immobilius obseruata, de communione sub altera tantum specie, & in ijs ipsis locis in quibus passim communicabatur sub vtraque specie: tamen hoc videtur obseruatum, vt morituris non nisi altera species daretur: vt liquet ex concilijs antiquissimis, quæ suprà induximus, vbi mandatur seruari Eucharistia panis pro infirmis, & ad eos per sacerdotes deferri. Vide Euseb. eccles. hysto. libr. vj. cap. xxxiiij. vbi legis de sacerdote, qui cum propter corporis infirmitatem non potuisset ipsum infirmum accedere, misit parum Eucharistiæ ad domum infirmi. Nunc Chrysostom. aggredia

mur, cuius hæc sunt verba in hom. de prodi. Iudæ. & ferè eadem in ferm. admonitorio de Euchar. in encœnijs, Sacerdotis ore proferuntur, & Dei virtute consecrantur. & sicut illa vox quæ dicit, Crescite & multiplicamini, semel quidem dicta est, sed omni tēpore sentit effectum ad generationem, operante natura: ita & vox illa semel quidem dicta est, sed per omnes mensas ecclesiæ usque ad hodiernum diem, & usque ad eius aduentum præstat sacrificio firmitatem. Vides vt iuxta Chrysost. quemadmodum illis verbis, Crescite & multiplicamini, generandi virtutē Deus indidit naturis creatis: ita & his verbis, hoc facite in meam commemorationem, sacerdotibus contulit sacrificandi virtutem: quod ipsum latius diffusiusque per Damascen. libr. iij. de fid. orthod. cap. xiiij. Vides igitur iuxta eundem patrum horum interpretationem illis verbis, hoc facite, accepisse sacerdotes potestatem consecrandi, offerendi, & sacrificandi: id quod ipse Christus prior fecerat, eisque faciendū deinceps commiserat, vt esset, & permaneret in ecclesia iuxta Vaticinium Malachie, oblatio munda, quæ ipsi Deo offerretur in omni loco: vt quemadmodum in ecclesia triumphante ipse Christus sese Deo patri indefinenter offert pro nobis, semper viuens ad interpellandum pro nobis: ita nos eundem continuo offeramus abrogatis omnibus veteribus sacrificijs, quæ non potuerunt perfectū facere. Atque ita congruum fuit, vt quod in hac oblatione, quā in sui memoriam perpetuò in ecclesia fieri voluit,

Quid significet Eucharistie sacramentū sub diuersis speciebus. expressior fieret passionis eius & mortis memoria: celebraretur sub vtraque specie panis & vini. Hæc enim ab inuicē separata, significāt separationem benedicti sanguinis Christi à sanctiss. eius corpore. Ipsa quoque eccle-

ecclesia in canone missæ attestatur huic intelligentiæ verborum domini, Statim enim cōsecrato pane & vino, & repetitis domini verbis: Hec quotiescūq; feceritis, subiicit. Vnde & memores domine nos serui tui, sed & plebs tua sancta offerimus præclarè maiestati tuæ de tuis donis ac datis, planè significans, se intelligere oblationē esse tam, ad quam faciendam in sui cōmemorationē dominus, exhortatus est dicens. Hoc facite in meā cōmemorationem. Māducatio autē & bibitio, siue sacerdotis celebrantis, siue populi comunicātis, secundariū & minus principalem in hoc mysterio obtinent locum: quemadmodū & in sacrificijs veteris legis, dēpto holocausto, oblato iam sacrificio pars vna pectoris cedebat in vsum sacerdotis: reliqua in eorum vsum, pro quibus fiebat oblatio, atque adeò ipsum ius naturæ hoc dictat, vt qui altari deseruit, & de altari participet: quemadmodum pulchrè docet j. Cor. xv. Apostolus. Obserua autē quod in vet. leg. pars præcipua & delicatissima cedebat in vsum sacerdotis. Secūdo nusq; legimus quicquam liquidorum cessisse in vsum populi: ex quo liquet pulchrè correspondere figuræ figuratum, vbi sacerdos perfectiūs sumit sacramētum quā populus, neq; speciē vini, sed solum panis speciē populo dispēsat. Ex his igitur putamus satis responsum ad argumentū factū ex institutione dominica: nā eā vt diximus, sufficit impleri secundū suā integritatē ab eis, ad quos dominus instituens sermonē dirigebat, quosque ministros mēsa suæ perficiebat, neque posse in alios cōpetere quod dicit dominus. Hoc facite in meā cōmemorationē. In quo quidē dicto cōtinetur institutio huius mysterij. Illud enim quis vsurpare ausus fuisset, nisi dominus hæc verba dixisset: Er quamuis secundariò

Alia enasio.

hoc verbum spectet ad dispensationem: tamen cum hoc non modum, sed solam substantiam facti demonstret: non ardeatur ex his verbis sacerdos ad dispensationem sub vtraque specie. Quod si non arrideat hec solutio: Aduerte quod supra monuimus non sine causa immediate postposita porrecto & sumpto corpori sub specie panis, non autem sub eadem forma postposita porrecto & sumpto calici: & videbitis hinc potius sumi argumentum contra aduersarios, quam quod vlllo modo ipsis faueat. Ex eo enim sequitur precipi dispensationem sub specie panis, non autem sub specie vini, quod directe militat contra sententiam aduersariorum: quanquam sicut supra diximus, non preceptum aliquod sit hic traditum, de certa specie dispensandum, sed relictum libertati ministrorum, ut hac de re prudenter disponerent, prout viderent expedire pro honore domini, & salute fidelis populi: id quod fecerunt in concilijs generalibus Constantien. & Basilien. ut habet sequens pars in articulo. Iustis de causis sancitum est ab ecclesia, ut laicis sub vna tantum specie panis sacramentum communicetur. Quanquam non ibi sancitum concilium nouam aliquam ordinationem, quam consuetudinem laudauit, & rationabiliter introductam asseruit, causas explicans periculorum & scandalorum euitationem eam insuper roborauit, & pro lege: deinceps habendam statuit, quam non liceret reprobare, aut sine ecclesie autoritate pro libito mutare, & penas infligendas eis qui oppositum attentarent, decreuit ut supra patet. Quoniam autem hac lex est in materia religionis: ideo eius transgressio ex suo genere peccatum mortale, quemadmodum si quis non ieiunus sumat hoc sacramentum. Vides igitur ut iustis

cau

Causis ab ecclesia est sancitum, quod in hac secunda parte nostri articuli asseritur. Cum enim communio sub vtraque specie, ut praemissum est, non sit laicis necessaria ad salutem: debeatque propter scandalum omitti omne quod eiusmodi est: ut docet D. Hierony. super cap. xvj. Matth. & ipsa recta ratio dicat, manifestum est iuste inhibitam esse communionem sub vtraque specie: ut quidem re ipsa & experientia comperiebatur vergere in deteriore exitum, dum inde multa nascerentur pericula, multaque orirentur scandala. Pre-
cipuum autem periculum in hac re est effusio & distillatio sanguinis, qui non nisi cum maxima cautela est tractandus propter fluxibilitatem specierum vini, sub quibus continetur, quae facillime effunduntur, praesertim in tanta pressura & multitudine communicantium, cum ad communicandum per sepe veniunt homines tremuli, barbati, infirmi, paruuli, qui satis proinde sanguinem sumere non possunt. Quantum autem sit peccatum ita irreligiose effundere sacrosanctum sanguinem Christi, qui non videat: certe id ipsum satis declarat poenitentia sacerdoti iniungenda: per cuius negligentiam gutta sanguinis in terram, vel in pallam altaris caderet: & ponitur de consecratio. distinct. xx. Si per negligentiam, ubi iniungitur tali sacerdoti quod xl. dies poeniteat, tot diebus ieiunando & abstinendo a celebratione. Ex qua etiam constitutione vehemens oritur suspicio, quod eo tempore laici non communicabant sub specie vini: alioquin videtur quod constitutio disposuisset poenitentiam per laicos etiam agendam. Alia insuper recensent pericula doctores passim de hac re scribes. Alex. de Hales par. iij. quaest. liij. Tho. Bonau. & post eos Gerson, & qui nunc scribunt aduersus Lutheranos,

*Pericula Eucharistiae sub vtraque specie admini-
strata.*

Inter quæ vnum est, quod non sine magno periculo tam hyeme quam æstate conseruarentur species vini pro infirmis, quin acrescerent, putrescerent, & in alias species conuerterentur: & sic frequenter darentur res, sub quibus non esset sanguis Domini reuera. Omittimus non sine grandi periculo deferri posse, quod fieri oporteret propter infirmos. Sunt & alia, quæ studio omittimus, quoniam nos latet quid ad hæc similia respondere possint aduersarij, quibus hæc cōseruatio Eucharistiæ illicita iudicatur. Verum quia breuitati studendum est, non possemus singulis refellendis insistere, tantum quod concernit directè articulū nostrū tractandū suscipimus. Nūc igitur de scādalis, quæ inde oriri possent paucis dicamus. Primū igitur quod accidit Ioan. Hus, & Hiero. Pragen. aduersus quos conciliū Constant. cōgregatū fuit. Itē Bohemis, aduersus quos cōci. Basil. oppositū determinauit, & nunc nostri tēporis hereticis, ex hac occasione putari posset eiusmodi occasionem esse necessariam ad salutē, cuius oppositū demonstrauimus. Secundò inde facillè nasceretur error circa rē contentā in sacramēto, ob diuersitatē nanq; specierū manducationis & bibitionis putari posset sub speciebus panis solum corpus, & sub speciebus vini solum sanguinē cōtineri: qui error quosdā inuaserat temporibus præfatorū conciliorū, vt videtur ex eo, quod adiecit vtrunque conciliū, nullatenus dubitandū, quin sub vtraque specie totus Christus contineatur. Et profectus est hic error primū à Nestorio: sed de hoc plura in postrema parte articuli. Tertiò circa sacramēti effectū, facillè nasceretur error, quod quis existimaret, quod quēadmodum in naturalibus, quoad corpus, varios effectus habent manducare & bibere: ita & in spiritualibus

Scandalum
donat.

Error ortus.

res

res se haberet, neque eundē fructum consequi, qui nisi manducat corpus domini, cū eo qui simul etiā sanguinem bibit. Cū reuera quæcunque inter hæc est diuersitas, non sit nisi per relationē ad species, quæ diuersimodè sumūtur: iuxta spiritū enim sunt eadem, sicut esuries & sitis: ita eodē modo potus & cibus, manducare & bibere: quemadmodū pulchrè ostēdit D. Aug. tractans illū locū: Qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet, in Ioanne. Hæc igitur omnia euitat ecclesia, dum porrigens laicis solam speciem panis, satisque docet non esse vtranque speciem necessariā, & per hoc occurrit sufficiēter periculis & scādalis. Quinimò si res ita postulet, quamuis nō generaliter omnibus, multis tamen, nec solum laicis, verum etiam sacerdotibus potest interdicare vtranque speciem: quemadmodū de pueris & furiosis, & quibuslibet mente captis eam fecisse manifestum est, non tam positiua institutione, quam sensim introducta consuetudine: cū tamen tam ex Diony. quam ex Cypriano manifestū sit olim etiā pueros communicasse. Sic alijs nonnullis, siue ob corporis, siue ob animæ vitium, similiter interdixit mēsam hanc dominicā, veluti dū degradat sacerdotes, aut eos ab officio suspendit. Interim dicitur generaliter dū quempiam excommunicat, siue sacerdotē, siue laicum, manifestum est, quod huic mēsam domini interdicit, nec vnā tantum, sed & vtranque inhibet. Id quoque obseruatum est, & multò rigorosiùs, quā nunc, antiquis temporibus: quemadmodum liquet ex Dionysio, Cypriano, Leone, & alijs patribus: quando qui graue aliquod crimen commiserant, non solum à participatione mēse dominicæ arcebantur, verum ne sacris quidem mysterijs

Augustinus.

Ecclesia alijs
quibus interdicare potest
cōmunionem
sacramenti.

adesse permittebantur, donec pœnitentiam sibi iniunctam legitimè expleissent, atque adeò rigidè & districte hoc à nonnullis episcopis obseruabatur, vt etiam morituris eiusmodi nodum peracta pœnitentia, denegaretur Eucharistia. Eiusmodi episcopos nec ipse Cyprianus audet ob eiusmodi factū iudicare, tametsi ipse hac in parte esset leuior, & mitigandam ecclesiasticam disciplinam consuleret: qui alioqui extra eiusmodi necessitatis articulos valde reprehendebat eos, qui ante peractam pœnitentiam aut absoluerent eos, qui prius exomologesin fecerant suorum peccatorum, aut unitatis sacramentum dispensarent: asserens hoc neque diuinæ reuerentiæ, neque disciplinæ ecclesiasticæ conuenire. Vide eum in epistol. x. primi libri. Cum ita res se habeat, vt habeant authoritatem, qui præsunt mensæ dominicæ, quosdam prorsus arcendi, aut semper, aut certo tempore à tota mensa dominica, prout viderint expedire pro honore domini sui, & salute fidelium. Quid mirum, si etiam ex eadem causa authoritatem habeant arcendi ab altera specie sacramentali, quando hoc & salus populi, & honor domini videtur exigere. Legimus ipsos apostolos, quibus expressè mandatum erat, vt baptizarent in nomine patris & filij & spiritus sancti, hac forma neglecta baptizasse in nomine Christi, & multam aliam variationem in sacramentorum omnium usu, dummodo rei substantia non omitteretur. At obijcit Lutherus. Si ecclesia potest tollere vnā partem huius sacramenti, ergo & reliquorum sacramentorum poterit, si ipsi ita videatur etiam partem vnā adimere. Verum facile respondetur. Primum ecclesiam non sustulisse vnā partem sacramenti huius, sed concessit ambas sacerdotibus celebrantibus.

Argumentū
Lutheri.

Se-

Secundò longa diuersitas inter huius sacramenti partes & reliquorum: si quidem in alijs singulæ partes nullam habent efficaciam, sed duntaxat simul omnes. Hæc verò tantum in vna parte continent, tantumque fructus conferunt quantum vtraque. Similiter ad argumentum alterum eiusdem, quo obijcit. Si ecclesia potest vnā speciem adimere, ergo potest & vtramque. Si intelligat consequentiā quoad aliqua & particulares substantias, ostendimus id nihil absurdi continere, si verò quoad omnes, negamus consequentiā: quoniam nulla potest esse rationabilis causa hoc faciendi: quemadmodum causæ fuerunt rationabilissimæ, cur speciem vini ademerit: nullus autē potest iure suo priuari sine legitima causa. Legimus conciliū valde approbasse factum cuiusdam, qui infirmo, qui cum per infirmitatem corpus domini deglutire non posset, infuderat sanguinem domini sub speciebus vini, idque iusta ratione approbat: quoniam enim non congrueret infirmum sine viatico hinc migrare, conueniebat, vt eo, quo poterat modo, ei succurreretur, diligētī adhibita circumspectione: ne vlla accideret irreuerentia circa corpus domini, quanquam an liceret nunc illud factum in simili casu imitari propter prohibitionem concilij, & periculum scandali, non disputo. Quòd verò obijciunt authoritatem Græcanicæ ecclesiæ, certè non in vna hac re duntaxat constat ipsam defecisse à catholica & Romana ecclesia, vt eius authoritate nihil debeat moueri catholicus: quāquā si in vna hac catholica obseruatione defecisset, contineri posset fortassis, dummodo consuetudinem catholicæ ecclesiæ non damnaret, sicut sacrilegam, & præcepto ac instituto Christi cōtrariam. Si verò obijciat quispiam ob-

Mm

seruationem ecclesiæ Corinthiorū, & multarū aliarū deinceps, quas constat sub vtraq; specie cōmunicasse, tempore D. Diony. Cyp. Chryso. sicut liquet ex homilia xviij. super Epistolam ad Rom. vbi ait: nullam nunc temporis noui, scilicet testa. esse differentiam populi à sacerdote quo ad communionem mensæ dominicæ. Item multarum posteriorum, quas constat sine reprehensione vtranq; speciem retinuisse: liquet ex his quæ præmisimus, quid ad hæc responderi debeat, nempe quòd quodam loco habet Aug. Vbi deest autoritas scripturarum, mos populi Dei, & instituta maiorū pro lege habenda esse: sic tamen vt si quid melius deprehendi contingat: vel per ecclesiæ definitionem determinari: id indubiè præponatur. Ad argumentū Ioannis Hus & Pragen. quoniam nobiscū conueniunt aduersarij nō fieri in illo Ioannis mentionē sacramentalis māducationis, respondere super sedendū duximus, ad reliqua properantes. Vltima igitur pars nostri articuli sic habet. *Laici sub solis panis speciebus, carnē & sanguinem, atq; ita totum Christū sub vna specie sumunt.* Hæc pars etiam definita est in vtroque conciliorum prædictorum: postmodum etiam in Conci. Florentino, & quamuis expressè non contineatur in scripturis, ex ijs tamen euidenter & necessariò deducitur. Cū enim sub specie panis nemine refragante contineatur corpus Christi, & per consequens caro eiusdem: nemini enim dubium est, quin corpus carnem in primis complectatur: caro autem sumpta in hoc sacramento iuxta doctrinam Saluatoris apud Ioan. viuificat sumentem, oportet vt ei coniunctus sit spiritus: citra hunc enim modum non modò non viuificat, verum nec quicquam prodest. Spiritus (inquit dominus) est qui viuific

viuificat, caro non prodest quicquam: quòd si caro simul sit cum spiritu, totam naturam humanam ibi adesse: & cū verbum Dei sit à natura inseparabile, in eo nanque consistit natura humana: consequitur totum Christum esse vbiq; in natura humana à Christo assumpta. Cū autē vita non sit sine sanguine, manifestum est ea necessitate colligi ibi esse sanguinē quo ad vitam. Verum quidē est, quòd quemadmodū ipsa forma sacramentalis, qua dicitur (hoc est corpus meū) duntaxat significat pœnitentiam corporis Christi, nō autem sanguinis aut animæ, ita etiam hanc solam primariò & directè efficiat, verum per concomitantiam & sequelam quandam, simul significat & efficit ibi esse sanguinem & animam Christi, & totum denique Christum propter rationem iam dictam. Vnde si quis in triduo mortis Christi iisdē verbis panem consecrasset, non effecisset virtute illorum verborum pœnitentiam animæ aut sanguinis cum corpore, sed solū corpus quale erat in sepulchro, id est, exangue. At nūc panem conuertit in corpus Christi tale quale est in celis, id est, vnum sanguinem & animam sibi vnitam. Christus enim resurgens à mortuis iam non moritur, &c. Fieri igitur non potest, vt corpus eius denuò mortuū, aut sanguinis & animæ expers, & si fortè non implicet contradictionē, vt corpus alicubi, viuū idem eodē tempore sit alibi mortuū: tamē vt corpus Christi alibi sit mortuū, nō permittit scriptura mox allegata. Ex eo enim manifestè cōsequitur, corpus Christi esse expers omnis corruptionis: quod non esset, si alicubi morti subiaceret. Neq; quia Philosophica est & Physica hæc ratiocinatio, ideo irreligiosa debet haberi & indigna, quæ ad tātā rem cōprobandā adferatur, vt aduersa-

*Concilium
Florētinum.*

*Effectus en-
charistie pro-
ut est sacra-
mentum.*

*Vrbanus Pa-
pa.*

rij calumniantur. An nesciunt collectionis robur ex forma pendere in quacunq; demum existat materia. Et quæ, quæso, nisi hoc fatearis, unde restabit via ad probandum Christum habuisse neruos, & alia ad humani corporis integritatē pertinētia, quorum scriptura expresse non meminit? Atque de hoc, vt diximus prius, est apta definitio celeberrimi cōcilij Eloquentini sub Eugenio iij. vbi sic habet. Ipsorum verborum, id est, sacramentalium virtute substantia panis in corpus Christi, & substantia vini in sanguinem cōuertuntur: ita tamen quòd totus Christus continetur sub specie panis, & totus sub specie vini, sub qualibet quoq; hostiæ consecratæ parte & vini cōsecrati separatione facta, totus est Christus. Vbi aduerte circumspectè adiectam clausulā (separatione facta) quod non lateret cōcilium inter doctores quosdam catholicos controuerti, an ante separationem hostiæ sit totus Christus in qualibet eius parte. Deinde etiam effectū huius sacramenti pulchrè exprimit, dum addit huius sacramenti effectus, quem in anima operatur dignè sumentis, est ordinatio hominis ad Christum: & quia per gratiā homo Christo incorporatur, & mēbris eius vnitur, cōsequens est, quòd per hoc sacramentū, in sumentibus dignè gratia augeatur, omnemq; effectum, quē cibus & potus quoad vitam agunt corporālē, sustentando, augendo, reparando, delectando, sacramentū hoc, quod vitam operatur spiritualē. In quo (inquit Vrbanus Papa) gratiam saluatoris nostri recensemus memoriam: à malo retrahimur, confortamur in bono, & ad virtutū & gratiarum proficimus incrementum: & hi quidem eius fructus sunt, prout est sacramentum. Prout autem est sacrificium præter hos habet, & alios fructus, qui etiam

etiam ad alios extendūtur tam viuos quàm mortuos: prout in sequēti dicetur articulo. Hæretici impij omnem eius fructum tollunt: nam sacrificium verum esse non agnoscunt, operari quoq; effectus, quos diximus, per modū cibi & potus spiritualis, negant, dūtaxat testamentum esse tradunt, diuinæ voluntatis erga nos, quò excitetur fides ad apprehendēdā remissionē peccatorum, & alia spiritualia beneficia per Christum. Quapropter docent nullam requiri dispositionem, in suscipiente, nisi solam fidē misericordiæ Dei per Christum, posse verò accedere quisquis hanc habet, quantumvis multis & magnis peccatis oneratus fuerit.

Error.

Quòd si quæres, quo tempore hos effectus operentur ista sacrosancta sacramenta, an tūc demum quādo sumuntur. Respondetur, quod toto tempore quo apud nos est sacramentaliter, à nobis sumendus tempore quoq; quo sumitur, quamuis non tunc potissimum, quòd tunc circa reuerentem sumptionem corporalem animus magis occupetur, quàm circa spirituales masticationem per recordationem mortis & passionis eius, & immensæ charitatis erga nos, nostręque indignitatis & similium cogitationum, & piorum desideriorum, qua suggerit spiritus, quibus etiam cōuenit post ipsam sumptionem occupari: quoniam hic cibus eò ampliùs proficit, quo meliùs fuerit digestus & decoctus in stomacho spiritus nostri. Proinde irreuerens & indecens nimium quorūdam mos, qui statim ab hoc saluberrimo cibo & potu sumptis, mox redeunt ad cogitationes & occupationes sæculares, in quibus toti animo & corpore occupantur, non recolentes susceptum beneficium, à quo nos auertat, qui sine fine viuit & regnat. Amen.

Questio.

De vtilitate missæ.

MISSAE sacrificium ex ipsa Christi institutione proficuum est, tam defunctis, quàm viuis.

PRIMO hic articulus duo supponit. Primum est, q̄ in missa Christus Deo patri offertur. Alterum, quòd hæc oblatio fiat pro viuis & defunctis. Vnum autem quod ex istis mox consequitur,

videlicet eiusmodi oblationem prodesse tam viuis, quàm defunctis. Primum igitur pro vocabulo missa, pauca præmittamus. Tradunt Hæbraicę linguę periti vocem Hæbræam esse, & originẽ trahere à voce (mas) quod significat communionem & volutariam oblationem, quæ de manu offeratur aut (vt quidã volut à voce, massas,) quod valet eleuare. Scriptura exod. xvj.

Vocabulimissæ ex hymologia. ea voce vsa est, (vt author est Rosen.) pro oblatione.

Latini præsertim recentiores deriuari volunt missæ vocabulum, à mittendo siue emittendo, quod priusquàm celebrarentur hæc tremenda mysteria, quondam (prout refert Dionys.) solent emitti cathecumini & pœnitentes, & à conspectu eorum arceri. Verum vnde cunq; tandem ipsa originem ducat, ea inueniuntur

Missæ vocabulum quandoque pro alijs quàm pro altaris oblatione accipitur. vsi patres antiquissimi, tam Græci quàm Latini, ad eam rem seruandam, quam in hodiernum vsq; diem missæ nomen significat. Quanquàm tamẽ interdum generalius idem nomen vsurpent pro qualibet spiritali oblatione: vt est videre in historia triparti. li. x. ca. x. xix. xxj. & apud Chrysost. in hom. xvij. in prin. ad Corin. &

in Epi

in Epistola Epiphani; ad Ioannem Episcopũ Hierosolymitanum. Præcipuè tamen altaris oblatio nomine missæ significatur, præsertim apud Latinos. nam Græci vtuntur ferè nomine synaxis. In missa esse sacrificiũ vsq; adeò semper certum fuit, vt nũquam super ea re in ecclesia Dei fuerit vlla controuersia, vsque ad tempora Lutheri, qui primus contra concordem omnium ab initio sibi succedentium patrum ac totius ecclesiæ doctrinã, ausus est asserere, scribere, & docere missam non esse sacrificium, innixus rationibus quàm minimum apparentiæ habentibus: id quod mox per Dei gratiam euidenter faciemus. Neq; id duntaxat ausus asserere, verum damnare impietatis, idololatriæ, atq; horrendæ blasphemiæ, quotquot oppositum sentiret, vel assererent. Neque hac in re se recedere ab ecclesia catholica, verum ab ecclesia Rom. ceu vt odiosè loquitur, Papiistica, impia, & in Deum, ac Christum Dei filiũ blasphema, quod Christum semel in cruce oblatũ iteratò doceat offerre. Primum vt tantisper scripturas ac patrum concordem doctrinam seponamus. Dic quæso Martine, dum Christum præsentem habemus in sacramento altaris, ita quòd tu vnà nobiscum confiteris, quid honoris patri detrahimus, quid iniuriæ irrogamus, si Deum patrem rogemus, vt respiciat in faciẽ Christi sui, & in eius gratiam auertat iram suam à nobis, gratiam & alia beneficia, quibus indiget nostra infirmitas, nobis concedat? Nunquid ille idem, qui patri gratissimus fuit in cruce pendens, in sempiternum gratissimus manet, ad dexteram eius residens, minus gratus est sub sacramento in altari latens, vt non sit ei grata ipsius oblatio per nos facta? In te possumus merito regerere, nisi nos Christiana comprimeret

Teneritas Martini Lutheri.

Exclamatio in Martinum Lutherum.

*Exclamatio
in Bucerum.*

modestia, quæ in nos congeris conuitia. Quis hanc ferat impietatem? quis sustineat tantam blasphemiam? Ad hæc quomodo nõ erit sacrificium, vbi tam admirandum, tam sacrum celebratur & conficitur ex pane profano Christi corpus fit sacratissimum? vbi vitis genimen conuertitur in sacrosanctum Christi sanguinẽ? Verum quoniam rationi nullum relinquitis locum, agẽ, scripturas consulamus. Quid quæso sibi vult illud quod dominus consecrato pane ait, hoc facite in meã cõmemorationem? quid quæso hoc aliud, quàm facite quod ego feci, quid autem hoc, nisi consecrate, sacrificate, offerre? Videte Christi Martyrem Cyprianum, ad quem superiori articulo nos prouocabatis, hunc arbitrum vnã vobiscum libenter diligimus, huic controuersiam quæ inter nos & vos est, dirimendam libenter commitemus. Ad hunc cùm primi prouocaueritis, indecens fuerit recedere. Lege ergo & tu Bucere, vt ijsdem te verbis exhortemur, quibus nos superiori articulo exhortatus es, gloriosum Christi Martyrem Cyprianum, & clarẽ Iesum Christum summum sacerdotem Dei patris, sacrificium Deo patri primum obtulisse, & hoc fieri in sui cõmemorationẽ præcepisse. Sacerdotẽ autẽ vice Christi verẽ fungi, dum id quod Christus verẽ fecit, imitatur, sacrificium verum & plenum offerens, ecclesia Deo patri, secundum quod ipsum Christum vidit obtulisse. Ipsi Cypriani verbis tibi apertam eius proposuimus sententiam, & scripturæ illius (hoc facite in meam cõmemorationem) interpretationem. Quid clarius dici posset? quid apertius pro nostræ & catholicæ sententiæ aduersus tuam hæresim, confirmatione? quin hæc legis, aut si legis, quin ei cedis: eum non à tua sententia recedis, quam

tam apertè damnari in eo cernis? Sed quid mirum, si Cypriano non obaudis, qui nec concordem omnium patrum sententiam, reddentium non obscurum, non infrequẽs, super eadem hac re testimonium, surdis auribus præterire non erubescis, imò vnã cum Roman. ecclesia, cui illi semper inhaferunt, sacrilegij, impietatis, blasphemiarũque damnare, quod contra te vnum, & tuos sequaces pauculos & nouitios sentiunt, non pertimescis. Christum à patre constitutum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech testatur propheta David, id ipsum ex eo docet Paulus in episto. ad Hebr. ex eo volens demonstrare abrogatam esse legẽ veterem, quoniam translatũ esset sacerdotium Aaroniticum, in sacerdotium Christi: quod quidem fuit nõ secundũ ordinem Aaron, sed ipsius Melchisedech. Sacerdotium autem non est (vt ibid. docet Apostol.) sine sacrificio, id quod etiam ipsa rei natura manifestum facit. Omnis (inquit) ille Pontifex siue sacerdos ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur. In ijs quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Oportet igitur vt Christus cum sacerdos sit, & secundum ordinem Melchisedech, quo figuræ figuratum respondeat: sacrificium habeat simile sacrificio ipsius Melchisedech, quod quidem fuit in pane & vino. Nunquam autem legitur hoc sacrificium obtulisse Christus, nisi in cœna nouissima, quando pascha celebrauit cum discipulis suis, id quod prius rato desyderio desyderauerat. Non igitur tunc sacramentum duntaxat corporis & sanguinis sui Christus communicauit Apostolis suis, verum etiam illud obtulit: quemadmodum agnus paschalis, cui hoc successit: nõ comedebatur modo, verum prius offerebatur domi-

*Sacramentũ
altaris sacrificij
& oblatio, cuius Iesus
Christus est sacerdos.*

N n.

no. Quod autem ipse tunc fecerat, deinceps per eos quos ad hoc instituit ministros fieri præcepit. Consequitur igitur manifestè in missa ex Christi ordinatione esse verum sacrificium, & oblationem veram corporis & sanguinis Christi, sub specie huius panis & vini. Hanc collectionem facit D. Cypria. epistola prius allegata ex scriptura illa psalmi Dauidici. De hoc eodem sacrificio vaticinatus est Malachias, Ab ortu (inquiēs) solis, usque ad occasum, magnum nomen meum in gentibus est: & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnū est nomen meum in gentibus. Quanam, quaeso, est hæc oblatio munda, quæ in locum veterum illorum sacrificiorum successit, quæ in omni loco offertur apud gētes? Certè ipsa cruenta Christi oblatio vno in loco tantum semel facta est, nec in gentibus, sed in Iudæa. Sacrificiū autem cordis cōtribulati nō nouo testamento tantum est proprium, sed etiam commune veteri, illud æquè ac nos obtulerunt omnes patres veteris legis, imò ipsi patriarchæ ante legem. Non est igitur alia quàm hæc sacrosancta incruenta oblatio corporis & sanguinis Christi, quæ quotidie offertur in vniuersa ecclesia gentium. Quid enim (vt B. Aug. verbis utar) tam mundum, pro mundandis vitijs mortaliū, quàm sine vlla contagione mortaliū, quàm sine vlla cōtagione carnalis cōcupiscētiæ, caro nota in vtero & ex vtero virginali: & quid tam grātè à nobis offerri, & ab illo suscipi posset, quàm caro sacrificij nostri, corpus effectū sacerdotis nostri? Nul- lam imaginari est oblationem aliā mundā, quæ per ecclesiam offeratur in omni orbis loco: quàm in Eucharistiæ sacramento agni immaculati Iesu Christi carnem & sanguinem. Et certè ipsa text. circumstantia

hoc

hoc satis id ipsum indicat: præcessit enim mentio panis polluti, quem illi sacerdotes veteres offerebant. Hunc vaticinatur Propheta repudiandum à domino, & in huius locum oblationem mundam successuram, quæ sibi in omni loco offerretur in vniuersa ecclesia ex gentibus congreganda. Vnde & apostolus in epistol. ad Corinth. de coena dominica loquens, altaris & mensæ meminit Iudæorū, & Ethnicorū, unde pro indubitato habuit, in hac esse oblationem & sacrificium, prout in illis tam Ethnicorum, quàm Iudæorum mensis, primū offerebantur, quàm sumeretur quicquam, aut edendū proponeretur. Secunda pars articuli docet hoc sacrificium rectè offerri pro viuis atque defunctis: id quod ex priori consequi quisque facillè perspexerit. Si enim Eucharistia sacrificium sit nouæ legis, succedens omnibus illis veteribus sacrificijs, velut corpus vmbri, & exemplar figuris: palam colligitur non minorem habere efficaciam, quàm habuerunt illa vetera sacrificia: atqui hæc pro viuis & defunctis offerebantur. De viuis notius est, quàm vt probari debeat. Pro defunctis autem etiam oblationes factas liquet ex libris Machabæ. vbi legimus, Iudam virum religiosum misisse duodecim milia drachmas argenti Hierosolymam pro sacrificijs mortuorum. Istud tradiderunt ab initio ecclesiæ usque ad nostra tempora concorditer, & constanter vniuersi patres & doctores catholici, quorum sentētiæ copiosè protulerūt, qui de hac re scripserunt aduersus Lutheranos Roffen. Eckius, Pigius: quapropter his recensendis supersedemus. Ex his sequitur tertia pars articuli prodesse, scilicet istud sacrificium vtrisque. Ad quid enim alioquin pro ipsis offerretur?

N n ij

DECLAR. ART. LOVAN.

Quòd si scripturam requiris, qua hæc probetur, quam scripturæ autoritate non careant, quod traditum tenet vniuersitas ecclesiæ, cui tam magnificum ipsæ scripturæ præbent testimonium: tamen non destitumur etiam à scriptura petitis probationibus. Certè ipsa saluatoris verba, quibus hoc sacrificium instituit id palàm demonstrat: quod docemus, cum absolute & sine vlla restrictione dixit Apostolis, & eorum successoribus omnibus sacerdotibus: scilicet, hoc facite in meam commemorationem, hoc ipso quòd non determinauit personas, pro quibus hoc fieret, neque causas ob quas sacrificium fieret, liberum reliquit offerentibus applicationem eius ad personas quassibet & causas: cum ex natura tale sit sacrificium, vt pro omnibus & ad omnia sit efficax, vtpote idem existens, cum eo quod semel pro omnibus oblatum est in cruce. Istud probè intelligens catholica ecclesia optima interpret verborum sponsi, mox post illa Christi verba. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis, factura quod sibi à domino mandatum intelligit, mox subnectit. Vnde & memores domine nos serui, sed & plebs tua sancta, eiusdem Iesu filij tui offerimus &c. Et deinde pergit applicare, tam viuis quàm defunctis. Ex eodem quoque fundamento euellitur error aduersariorum circa missas priuatas: quas dicunt aduersari instituto Christi: quia enim dixit Christus absolute & indeterminate, hoc facite, non autem hoc facite alijs presentibus & communicantibus: sequitur totum genus omnium rerum, quæ sunt extra substantiam facti relictum esse dispositioni ministrorum. Et hinc factum est, vt magna circa hæc acciderit varietas, pro diuersitate temporum, locorum, & personarum, ministris hoc sem

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

semper sollicitè curatibus, vt hoc sacrosanctum mysterium celebraretur quàm fieri posset decentissimè pro honore domini, & salute populi christiani. Et satis videri posset ex verbis Canonis obseruatum fuisse hunc morem, vt ferè cū sacerdote sacrificante populus communicaret. Dicitur enim in canone, vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum corpus Christi & sanguinem sumpserimus, &c. Verum refrigerante charitate discessum est ab ea consuetudine: neque vlla ratio exigit, vt propter tepiditatem populi, aut Deus honore suo spoliatur, aut sacerdotes ab hoc tam salutifero alimento & medicameto abstineant: vt interim omittamus innumeros fructus, qui ex hoc sacrificio ad totam ecclesiam & singulariter ad eos deriuantur, pro quibus specialiter offertur, siue viui ij fuerint, siue mortui: quos nimirum iniquum foret his suffragijs priuari, quia non esset plebs parata communicare cum sacerdote. Qui autem sint hi, multiplices fructus colligere licebit cogitanti multiplicitatem effectuum, ad quos ordinabantur sacrifici veter. leg. & quantum in dignitate, valore & efficacia, hoc omnia illa, quibus succedit (vt xiiij. de trinit. aut de ciuit. Dei. capit. xiiij. tradit B. August.) superet. Fuerunt in genere tripartita veteris legis sacrificia, holocaustomata, hostiæ pacificæ, & hostiæ expiatoriæ. Istud vnicum sacrificium omnium illorum virtutem tantò in se continet eminentius, quantò corpus vmbra præminet. Valet igitur hoc sacrificium ad gratiarum actionem, ad peccatorum remissionem, ad auertendum Dei iram, ad conciliandum nobis eius beneuolentiam, beneficia impetranda tam spiritualia, quàm corporalia, tam nobis ipsis quàm alijs: tam viuis,

Homi. 89. Hò
miliarū quæ
translulit Bri
xianus. 6.
Ist. Aug. li.
de cura pro
mortuis. Et li.
9. confess.

quàm defunctis, breuiter ad omnia obtinenda, quæcunque sanctè à Deo per Christum desiderari possunt. Nunc paucis argumenta aduersariorum attingamus. Ad id in primis, quod obijciunt, nullum aliud sacramentum prodesse, nisi suscipienti, quare nec istud alijs quàm sumentibus prodesse poterit. Respondetur Eucharistiam non tantum esse sacramentum: hac enim ratione, sicut reliqua omnia solum suscipienti prodest, verum insuper est sacrificium, vt ex dictis liquet, & hac ratione etiam alijs omnibus prodest, pro quibus offertur. Ad secundum argumentum sumptum ex epist. ad Hebr. in qua dicitur, Christus vnica sua oblatione semel in cruce facta consummasse in æternum sanctificatos: rursus, non sapius seipsum afferre, proinde impium esse & blasphemum, iteratò Christum afferre. Respondetur quòd quemadmodum huic Apostoli sententiæ non repugnat, quòd ipse Christus se quotidie offerat patri, sedens ad dexteram eius, in cælis, apparens vultui eius, & pro nobis interpellans: ita nihil prorsus obstat, quòd quotidie eum offerimus in terris, neque in hoc quicquam derogamus sufficientiæ oblationis semel in cruce factæ per mortem: quoniam ex hac fatemur derivari omnem virtutem & efficaciam, quæ est in isto delicato & incruento sacrificio: & cum in cætera sacramenta omnia virtutem ex illo sacrificio fateamur dimanasse, vt iam per ipsa sanctificemur, & multiplices gratiæ effectus consequamur. Certè non timet Apostolus quicquam derogare hostiæ Christi in cruce oblatae, dum communionem & beneficentiam in eadem epistola appellat hostias: & tales hostias, quibus promereatur Deus. Quid ergo formidamus Christi

*Quid precor
mirum, si de hoc
sacratissimo
sacramento
de fateamur?*

Christo & Christi morti iniuriari per hoc, quod confitemur altaris sacrificio peccata expiari: itam Dei averti, Deum placari, homines per illud gratiam Dei promereri. Quòd autem ait Apostolus Christum non sapius seipsum offerre, & semel oblatum esse, manifestum est ipsum intelligere, de hostia cruenta & oblatione, quæ semel in cruce facta est per mortem. Nam ex iterata oblatione infert consequens fore, quòd oportuisset Christum sapius pati ab origine mundi: quod certè non est, nisi de cruenta oblatione loquaris: neque enim patitur Christus, dum à sacerdote in altari iteratò offertur. Vide Chrysosto. homil. xvij. in epistola ad Hebr. & D. Ambr. Ne putes confectam hanc à nobis solutionem: nam clarè cõspicies, ex illis patribus eam esse desumptam, qui hoc argumento nihil permoti sunt aduersus altaris sacrificium.

ARTICVLVS DECIMVS SEPTIMVS.

De ordinatione ministrorum huius sacramenti Eucharistiæ.

SOLIS sacerdotibus, secundum sanctæ ecclesiæ ritum legitimè à Christo ordinatis, potestas consecrandi verum corpus & sanguinem Iesu Christi concessa est.

DOMINVS Hieron. in lib. quæ scripsit aduersus Luciferianos docet quod dā esse laicum sacerdotium, (sic enim illud appellat) atque hoc cõmune esse omnibus Christianis: ac de hoc scriptura interdum loquuntur. j. Petri ij. Apocalip. vj. & xxij.
N n iij

DECLAR. ART. LOVAN.

Debet enim quisque fidelis offerre seipsum totū, corpus & animam, sua quoque omnia, hostiam spiritua- lem Deo. Verū prāter hoc sacerdotium est aliud pe- culiare ministris ecclesiae, de quo articulus loquitur: & ideo addit (secundum ecclesiae ritum) ordinatis: habet autem hoc ritus ecclesiae, imprimis, ut non nisi ab epi- scopo possit sacerdos ordinari, nec vnquam aliter fa- ctum in scripturis legimus. Conuenire autem, ut non nisi ab episcopo ordinetur, etiam si id nulla scriptura doceret, nec ecclesia determinasset: ipsa ratio conuin- cit apud eum, qui ipsum munus episcopale vel superfi- cie tenus attendit. Episcopi nanque est praesse & su- perintendere toti diocesi suae, non secus atque patrisfa- miliās est praesse suae familiae: videlicet sicut ad solum patrem familiās pertinet, cuique de familia suū gradum & ordinem distribuere, suum cuique munus designa- re, ita non nisi ad episcopum pertinet, ordinare mini- stros ecclesiae in sua diocesi: quanquā multum (proh dolor) discessum sit ab hoc ordine legitimo, per multi- plices reueruationes & exemptiones, tam multorum ministrorum ecclesiae, ut minima portiuncula in mul- tis diocesibus agnoscat suum episcopum, nedum pa- tiatur se ab ipso visitari, & suos excessus puniri. Quae quidem exemptiones in principio iustis de causis con- tigerunt, pontifice summo annuente iustis supplicatio- nibus eorum, qui eximi cupuerunt, ob intolerabilem negligentiam episcoporum: qui quoniam simul cum episcopatu temporalem obtinebant ditionem huius vnus habentes rationem, spiritualement planē negligē- bant: aut certē quod deterius erat, hac ad quāstum intolerabilem abutebantur: ut etiam de aliquot no- strae diocesis episcopis legatur, quod passim bene-
ficia.

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

239

ficia venalia exponebant: atque hac de causa summus Pont. sibi suos in eorum collatione menses reseruauit, quō sic aliquomodo his deplorandis abusibus obuia- ret. An autem magis expediisset ecclesiae Dei, uti di- sciplinae ecclesiae seueritate in eiusmodi profanos Epi- scopos, prout decernunt Canones, quā per has refer- uationes & exemptiones succurrere his malis, nunc non suscipimus disputandum. Certē D. Bernar. in libr. ad Eugen. valde acriter inuchitur aduersus huius gene- ris exemptiones, culpans maximē eos, qui exemption- nes sibi absque rationabili causa procurant, tantum scilicet, ne suo Episcopo obedire teneantur. Si ad pri- maeuam formam regendae ecclesiae rediretur, (quae adeo obscurata est, ut vix vlla eius reluceat effigies) profecto maior & vniuersalior competeret Episcopo cuique in suum clerum autoritas, penesque eum solum constitutionis & depositionis foret autoritas, & reliquarum poenarum canonicarum, & omnium similium: & non esset in quoquam alio autoritas, ni- si ab Episcopo deriuata, ab ipsoque donata. Verū hoc de quo initio diximus, quoniam nō humanae, sed purē diuinae institutionis, peruertere non potest vlla con- stitutione humana, quoniam penes ipsos solos sit po- testas ordinandi sacerdotes: nec vlli simplici sacerdoti haec potestas competit, ut habet B. Hierony. in Episto- la ad Euagriū tom. iij. Atque haec res definita est in concilio Lateranen. sub Innocentio iij. Item in conci- lio Florentino sub Eugenio iij. De electione verō no- minatione & praesentatione, quoniam nihil Christus disposuit, varius fuit vsus in ecclesia, praesertim circa pa- stores & Episcopos. Quondam enim ipsi simul à Cle- ro & plebe eligebantur, ita demum, ut nō nisi consen-

*Epistola iij.
iij. lib.*

tienti plebi, Episcopus quis præficeretur. Postea subor-
tis dissidijs hac occasione factum est, vt à solo clero
eligeretur, & quidē temporis successu solus clerus ciui-
tatis illius, cui præcipiebatur, eligendi ius habuit. Tan-
dem factum est, vt penes capitula præcipua hoc ius
fuerit. Sic & de electione summi Pon. Roma. varia pro
temporum ratione contigerunt, vt interdum penes
Imperatorem fuerit electio, nunc verò Cardinalibus,
id iuris concessum est. In ijs enim rebus, de quibus
Christus nihil disposuit, pro temporum varietate va-
ria constituerunt, & permiserunt præpositi ecclesiæ,
quibus ipse permisit horum dispositionem. Quam
perniciosum foret nunc antiquatum illum morem
reuocari, qui tempore B. Cypriani dicitur adhuc fuis-
se obseruatus, vt penes plebem esset electio Episcopi,
statim nos doceret experientia, præsertim in locis, no-
uitatibus, quas præsens inuexit tempus, infectis. Ex his
in primis sequitur Germaniam seu Alemariam non
habere veros sacerdotes, non enim ab Episcopis or-
dinationem recipiunt, sed à magistratu seculari, vel à
plebe: penes hos enim volunt potestatem esse ordi-
nandi & constituendi ministros ecclesiæ, quos verbi
ministros appellant. Nunc de ritu, quo fieri debet hæc
ordinatio, paucis dicamus. Constat Christum porre-
cto corpore & sanguine suo sub hac verborum for-
ma, hoc facite in meam commemorationem, ordi-
nasse Apostolos suos sacerdotes, Apostoli quamuis
non sine spiritus sancti instinctu videntur ab hac for-
ma recessisse. Nec enim leguntur in ordinatione ali-
qua aliquid fecisse simile, ceu dixisse, sed tantum ma-
nus imposuisse, intendentes per hoc conferre sacros
ordines. Nam alioquin constat impositionem manuum
ad

ad multos alios effectus valuisse, videlicet ad cōfirma-
tionem baptizatorum, ad sanationem aegrorum, item
ad minorum etiam ordinum collationem. Ecclesia ca-
tholica à spiritu sancto edocta vtrumque obseruat,
sed principaliter, quòd Christus fecit porrigens pate-
nam, in qua sit panis, & calicem, in quo sit vinum tan-
genda, & dicens nō quidem ipsa domini verba, sed alia
quæ illa explicant: videlicet, Accipe potestatem offe-
rendi sacrificium in ecclesia Dei pro viuis & defun-
ctis, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Imposi-
tione quoque manuum vititur, sed non tanquam ne-
cessaria ad ipsum sacramentum, (vt declarant Cano-
nes) verum hæc fit pro solennitate sacramenti, quem-
admodum & manuum inunctio, atq; rasura capitis.
Neq; enim hæc sunt de necessitate sacramenti, quin
verum foret sacramentum etiam illis dimissis, quan-
quam non sine peccato prætermitti possint propter
ordinationem ecclesiæ. Ex ijs sequitur, quòd si ab Epi-
scopo quisquam ordinetur in sacerdotem, nisi hi ritus
solennizentur, non sit verè ordinatus, neque verus sa-
cerdos. Quare cum Germania hos ritus non solum
non obseruet, verum etiam irrideat, imò damnet tan-
quam impios: consequitur quòd non habeat verū sa-
cerdotium nisi laicum, quale cōsequitur ipsum bap-
tisma, ex quo vltèrius consequitur sacerdotes eorū non
verè consecrare. Soli nanque sacerdotes iuxta ecclesiæ
ritum ordinati hanc habent potestatem: quoniam his
solis à domino ea conceditur potestas: & cum in per-
sona Christi fiat, quicquid fit in hoc sacratissimo my-
sterio, irritumq; habeatur, quicquid quispiam in per-
sona alterius attentauerit, nisi accepta ab ipso pote-
O o ij

tate: palam con sequitur consecrare non posse, nisi eos quibus à Christo, eius personam consecrantes gerunt, fuerit hæc potestas concessa. Verum quidem est quoddam esse sacerdotium omnibus Christianis commune, quod laicum appellat Hieron. in dialogo contra Luciferianos: verum ex hoc sacerdotio non conficiendi aut ministrandi vllum sacramentum datur auctoritas: sed suscipiendi tantum alia sacramenta facultas conceditur: & Deo per baptismum homo consecratur ad offerendum ei deinceps hostias spirituales. Si autem per baptismum aut consecrandi aut absoluen di à peccatis acceperant Apostoli potestatem, quorum Christus eis dicit, hoc facite in meam comemorationem. Item in sufflâdo in eos ait. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis &c. Manifestum est, quod his verbis eis quippiam peculiare donat, quod nec cæteris concesserat, neque iisdem prius donaue rat, potestatem videlicet consecrandi panem & vinum in corpus, &c. Item remittendi peccata, quemadmo dum ea loca semper intellexerunt vniuersi patres, intellexit quoque vniuersa Christi ecclesia, ex ijs locis edocta de sacramento ordinis, per quod spiritualem potestatem docet conferri ordinato. Vide B. Augusti num lib. ij. contra Parmenianum c. xiiij. vbi palam asse rit, vt baptisma, ita & ordinationem sacramentum esse, & vtrumque quadam consecratione dari, illud, cum baptizatur, istud, cum ordinatur: ideoque vtrumque *Augustinus.* in ecclesia catholica non licere iterari. Idem habet lib. j. de baptis. contra Donatist. cap. j. Per ordinationem as serens dari ius conficiendi & ministrandi sacramenta: quemadmodum per baptismum ius ea recipiendi su scipitur. Cum ergo sacramentum rectè definiatur sa cræ

cræ rei signum, eius causa existens: palam con sequitur ordinem esse sacramentum, cum sit signum spiritualis potestatis, quam confert ordinato. Atqui effectus sa cramenti nemini confertur sine sacrameto. Non igitur nisi in ordinato hæc, de qua agimus potestas con ficiendi sacram eucharistiam, tametsi dispensandi ean dem munus etiam committi possit ijs, qui in inferiori gradu sunt constituti, putà Diaconis: quibus tamen o mnino deesse potestatem consecrandi D. Hiero. palam loco mox citato, asserit. Præter hanc autem spiritua lem potestatem datur insuper in ordinatione omnis gratia necessaria ad hoc, vt quis dignè possit exequi quæ sunt ordinis, augmentum scilicet gratiæ gratum faciētis. Hinc D. Aug. lib. quæst. noui & vet. test. quæst. xcij. sic ait. Illud autem quod insufflâsse in discipulos dominus legitur, post dies paucos resurrectionis suæ, & dixisse. Accipite spiritum sanctum, ecclesiastica po testas collata intelligitur esse: quia enim omnia in tra ditione dominica per spiritum sanctum aguntur, idcir co regula eis & forma traditur huius disciplinæ. Dici tur eis. Accipite spiritum sanctum, & quia verè ad ius ecclesiasticum pertinet, statim subiungit dicens. Cu ius tenueritis peccata tenebuntur &c. Inspiratio ergo hæc gratia quædam est, quæ per traditionem infun ditur ordinatis, per quam commendatiores habeantur. Vnde Apost. dicit ad Timoth. Noli negligere gra tiam, quæ in te est, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterij: semel ergo fieri oportuit, vt de cætero traditio ista non sine dono spiritus sancti esse crederetur. Sicut enim in Saluatore forma data est vi sibiliter, vt post baptismum spiritus sanctus credenti bus de cætero inuisibiliter dari non ambigeretur: ita

*Concilium Flo-
rentinum.*

Cyprianus.

& in supradicta causa, forma data est in principio, ut ex eo traditioni ecclesiasticae spiritus sanctus infusus credatur. hæc ille. Ex quibus eius verbis liquet in ordine non solum conferri ecclesiasticam potestatem, verum etiam gratiam, qua in eius usu ordinatus commendatior habeatur. Non enim ministros duntaxat sibi creat Christus dominus, verum eosdem sibi idoneos creat, & proinde iustos & ab omni crimine immunes: gratiam conferens, quæ omne crimen deleat, dummodo obex non ponatur in suscipiente, & quidem tantò copiosior, quantò hæc functiones præstant cæteris communis populi functionibus. Hunc effectum expressit Concilium Florétinum his verbis. Effectus ordinis est augmentum gratiæ, ut quis idoneus sit minister. Vide D. Cyprian. lib. iij. de dignitate sacerdotali, ubi mirum in modum eam extollit. Ex his etiam quæ hætenus dicta sunt, liquet postrema pars articuli. Omnes videlicet sacerdotes habere potestatem consecrandi: quoniam ut illud laicum sacerdotium inabdicabile est: ita istud verum & spirituale sacerdotium, prout ex proposito docet Hierony. loco præallegato: & Augustinus contra Donatist. ex eo demonstrans vera sacramenta conferri ab hæreticis, ut qui per hæresim non ea quæ susceperunt in ecclesia catholica perdiderunt.

ARTICVLVS DECIMVS OCTAVVS.

De matrimonio.

MATRIMONIUM contractum, & consummatum inter Christianos, est indissolubile: qualiscunque fiat alter coniugum, siue adulter, siue sterilis, siue hæreticus.

Circa

IRCA huius articuli declarationem primò aduertendum est articulum restringere matrimonium, quod docet esse indissolubile ad matrimonium contractum inter Christianos: quoniã de matrimonio contracto inter infideles, quid sentiendum sit, inferiùs docebitur. Intelligimus autem Christianorum nomine omnes & solos baptizatos, siue adhuc fidem retineant, siue ab ea exciderint, imò etiam, si ad Paganismum vel Iudaismum conuertantur: dummodo semel per baptismum familiæ Christi incorporati fuerint, Christiani hoc loco cèlentur. Vnde inter eos matrimonium contractum & consummatum certo casu dissolui poterit. Deinde additur secunda restrictio, per quam intelligatur mentio fieri duntaxat de matrimonio consummato: nam de nõ consummato, rem secus se habere inferiùs, Deo donante, docebimus. Nunc ipsam articuli probationem aggrediamur. Vbi in primis aduerte apertam esse super hac re definitionem sedis Apostolicæ, quæ recitatur in cap. gaudemus, de diuortijs, & in cap. Quanto. cui accedit omnium patrum concors sententia. Deducitur autem hæc indissolubilitas præcipuè ex duplici fonte, quos scripturæ sanctæ nobis aperiunt. Primum ex ipsa primæua institutione, quæ describitur Gen. ij. & quam exponit dominus Matth. xix. ad eam reducens matrimonium nouæ legis. Non legistis (inquit Phariseis respondens, à quibus dolosè interrogatus fuerat, num liceret quacunque ex causa dimittere uxorem) quia qui fecit hominem ab initio masculum & foeminam, fecit eos, & dixit. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in

O o iij

carne vna, deinde veluti sub illis verbis subsumens. Itaque (inquit) iam non sunt duo, sed caro vna, ex ipsa scilicet, diuina institutione, qui eos iam creatos masculum & feminam ad coniugale consortium sic agglutinauit, & sibi inuicem haerere fecit, vt non iam duo homines forent, verum quasi vnus homo. deinde ex his infert conclusionem. Quod ergo (inquit) Deus coniunxit, homo non separet, & nequaquam separare tentet. Vides vt ex ipsa institutione matrimonij, quae facta est à principio conditi hominis, concludit dissolui non posse matrimonium per homines. Obijcientibus autem Pharizæis aduersus hanc responsionem. Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? Causam huius eis reddit Moyses (inquiens) ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores: ab initio autem non fuit sic, quemadmodum liquet ex verbis præinductis. Deinde legem ferens, aut potius legem illam primam renouans iuxta quam institutum erat matrimonium, ait. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. In quibus verbis non vult excipi causam fornicationis, quasi propter eam liceret vxorem dimittere, & aliam ducere. Nam alioquin quomodo diceret simpliciter. Et qui dimissam duxerit, mœchatur: addidisset profecto, qui dimissam duxerit, nisi ob fornicationis causam ea dimissa fuerit. Verum tantum hoc indicat se non velle ad præsens tractare de causa fornicationis, quid videlicet, de ea sentiendum sit, an videlicet ob eam liceat vxorem dimittere, sed de hoc in sequenti articulo fusiùs. Quod si ergo mœchatur tam qui dimittit & aliam ducit, quàm qui dimissam ducit, non

non soluit, certum est, vlla dimissio vinculum matrimoniale. An autem fuerit verè dissolutum matrimonium in veteri lege per repudium controuertitur inter doctores, ex capitulo xxiiij. Deuteron. videtur quod sic, quoniam per dationem libelli dimissæ fiebat potestas & libertas alteri nubendi: at quod eadem mulier sit duorum virorum, legi naturæ repugnat. Verum hoc constat ex Apostolo Paulo, quod non obstante hac institutione matrimonij, matrimonium contractum inter infideles quanquã consummatum dissolui possit, si altero ad fidem conuerso alter non velit ipsi cohabitare sine contumelia creatoris. Rursus matrimonium inter Christianos nondum consummatum dissolui altero coniugum ingrediente religionem, aut aliâ amplectente viuendi statum, per quem moritur, vitæ ciuili inferius demonstrabimus. Quibus tamen casibus non homo, sed Deus ipse separat, quos ipse coniunxit. Proinde ex alio capite oportet deducere omnimodam indissolubilitatem matrimonij, quam articulus tradit: atque idem ipsa ratio sacramenti super addita matrimonio pro statu nouæ legis, quam vbique vrget D. Aug. vbi de hac re tractat li. j. de adul. coniugijs ad Pollentium ca. x. Item in li. de bono coniugali. & rursus li. de fide & operibus, & alijs quàm plurimis locis. Colligitur autem hæc sacramenti ratio ex Apostolo Paulo ad Ephe. c. v. vbi cum multis verbis præmisisset, quomodo se deberet habere vxor erga virum, quo videlicet affectu deberet viro subijci, rursus quomodo vir erga vxorem se habere deberet, quo videlicet affectu eam prosequi, vt scilicet vxor in marito Christum veneretur, cuius ille typum & figuram gerit, ei que sicut Christo domino seruiet, & non

Casus quo alter coniugum priore dimisso cum priore dimissa alteri copulari possit.

Matr. sacramentum est.

solum tanquam domino suo, aut tanquam marito, iuxta leges maritales, quas sola natura dicitur, & matrimonio affixe sunt, prout est in officium nature. Et rursus vir in vxore ecclesiam consideret, ut simili affectu illam diligat, quo Christus ecclesiam suam dilexit, cuius illa typum gerit, paratus etiam pro ea mori, si ita res exigat: quemadmodum Christus ecclesiam suam dilexit, & seipsum pro ecclesia sua tradidit, mundans eam lauacro aque, in verbo vite, ut exhiberet, &c. Postquam inquā, hæc præmisisset Apostolus, & deinde abieciisset verba institutionis matrimonij, ex capit. ij. Gene. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, mox subnequit. Sacramentum hoc magnum est, velut causam reddens omnium præcedentium, istius videlicet mutui affectus coniugum adinuicem: quoniam hoc, idest matrimonium quod significatur in verbis præmissis ex Gene. est magnum sacramentum, idest magnum mysterium, hoc est sacramentum quoddam absconditum. Et interpretatur, quomodo magnum sit sacramentum. Ego autem dico, hoc est interpretatum in Christo, & in ecclesia scilicet magnum esse istud sacramentum, hoc est propter representationem coniunctionis Christi cum ecclesia. Vides ergo ut iuxta Paulum matrimonium sacramentum sit coniunctionis Christi cum ecclesia, ex quo consequitur primum esse de genere sacrorum & supernaturalium, quod non habuit ex primæua sui institutione, iuxta quam solum fuit institutum in officium nature, ad generationem liberorum, & educationem eorum, iuxta leges naturalis rationis. Verum nunc longè sublimiora sunt, ad quæ sibi inuicem coniuges sociantur: aliam dilectionem, alia officia

ficia mutua, alium & longè sublimiorem finem requirunt, tam in coniugibus, quam in prole generanda, & educanda Christo domino ad finem supernæ beatitudinis. Et quoniam hæc excedunt fines nature, & talia sunt, quæ sine gratia etiam gratum faciente, neque desit Deus homini in necessarijs: ideo dominus his qui matrimonio iuncti sunt, hanc gratiam confert, dummodo non ponant obicem. Ex quo consequitur matrimonium pro hoc statu nouæ legis esse sacramentum, id quod etiam definitum est in concilio Florentino, & in antiquissimo Canone ad abolendam, de hæreticis li. vj. annumeratur alijs sacramentis: & hæreticus iudicatur quisquis de eo aliter sentit, quam sacrosancta Roma: ecclesia tradit. Non tamen ex significatione huius gratiæ habet sacramentum indissolubilitatem, verum ex alia significatione ipsius videlicet coniunctionis Christi & ecclesiæ, quoniam hæc prorsus est indissolubilis: quare necesse est, ut & matrimonium quod eius signum est, sit indissolubile, tale aut illud quodcumque inter Christianos contractum est, & consummatum: ut liquet ex Apostolo, Sacramentum (inquit) hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & ecclesia, idest realiter coniunctis, & ipsam quatenus huiusmodi representantis. Quanquam autem matrimonium etiam siue ante legem, siue post legem fuerit huius eiusdem coniunctionis figura, & typus non representabat, ut iam factam, sed magis ut futuram. Vnde ex ea parte non oportet ipsum habuisse eandem cum nouæ legis matrimonio firmitatem, & indissolubilitatem: verum ut omnia fuerunt in illo matrimonio naturalia, ita ex naturali institutione magis pendeat tota eius indissolubilitas. Hinc Apostolus notanter dicit:

Sacramentum hoc magnum est, non autē fuit, aut erit significans matrimonio præsentis temporis hanc statum excellentiam singulariter competere. Hactenus igitur ex duplici fonte euidenter ostensum est matrimonium contractum & consummatum inter Christianos omnino esse indissolubile: ex quo mox sequitur, quod in articulo adiicitur. Ipsum neque per heresim, neque per sterilitatem, neque per quodcunque aliud solui possit. Neque enim potest vlla res aut institutioni Christi derogare, aut rationē sacramenti violare: quoniam nō potest vlla creatura opus Dei infringere aut homo, quod Deus coniunxit separare. De matrimonio vero inter infideles cōtracto apertē docet Apostolus, quod dirimi possit, si altero ad fidem conuerso, alter nolit ipsi cohabitare, aut non nisi cum contumelia creatoris, quod si infidelis (inquit) discedit: (discedat) non enim seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi. Eodem modo quoque dissolui potest matrimonium inter Christianos nondum consummatum, vt pulcherrimē docet Dominus Thomas.

Secundō constare ex dictis putamus matrimoniū esse nouę legis sacramentū, cū vt ostendimus, in eius susceptione (nisi obex ponatur,) gratia conferatur: quemadmodum collegimus ex Apostolo Paulo, ad Ephe. v. Circa quam deductionem tamen aduerte nos non docere, vocem sacramentum, dū dicit Apostolus (sacramentum hoc magnum est) eo modo accipi, quo accipitur dum dicuntur esse septem sacramenta ecclesiæ, quam imperitiam nobis imponunt aduersarij. Scimus enim sacramentum ibi, accipi pro mysterio seu sacro abscondito. Verū hinc colligimus duntaxat

ma

matrimonium esse de genere sacrorum diuinorum supernaturalium: id quod euidenter etiam liquet ex officijs, quæ Apostolus requirit à coniugibus Christianis, quæ indubiē superant vires naturæ, ita vt sine gratia nequeant præstari: vt subiectam nanque esse mulierem viro suo tāquā domino Christo, & per omnia honorabile cōnubiū, & thorum immaculatum conseruare Christo, liberos procreare & educare, naturæ vires superant. Et quum Deus, quos ad aliquod destinat, non deneget gratiam pro consecutione illius necessariam: consequitur euidenter ijs ipsum, quos ad hæc officia coniungit, gratiam suam donare, qua suo muneri respondeant, & congruēter suæ vocationi viuunt, si modō obicem non ponant. Quod verō obijciunt aduersarij D. Dionys. areopagitam in Hierarchia sua ecclesiastica nusquam docere matrimonium esse sacramentum, cū tamen reliquorū sacramentorum meminerit, proinde recentem videri hanc doctrinam de matrimonio, facile fuerit respondere Dionys. eod. libr. non suscepisse tractare ex professo de sacramentis & maximē ijs, quæ nihil pertinent ad ecclesiasticam Hierarchiam, de qua præcipuē agit, vt ipse libri titulus præ se fert.

ARTICVLVS DECIMVS NONVS.

NVLLO vnquam tempore Christianis licet cum alio vel alia matrimonium contrahere (etiam per diuortium separatis) quamdiu alter coniugum vixerit.

P p iij

DECLAR: ART. LOVAN.

HUNC articulum in primis intelliges de eodem matrimonio, de quo præcedens loquebatur, ex quo pēdet & consequitur. Docet ergo quòd post diuortium non soluatur vnquam matrimonium, sic vt liceat cum alio contrahere, ne propter fornicationem quidem: quanquam propter hanc liceat dimittere vxorem, aut virum, quoad cohabitationem & thorum, imò vouere castitatem voto solenni tam per ingressum religionis, quam per susceptionem sacri ordinis. Istud in primis liquet ex præcedenti articulo. Si enim matrimonium prorsus sit indissolubile, tum ex sua institutione, tum etiam & multò amplius ex sacramenti ratione, consequitur, vt qui semel matrimonio iuncti sunt, perpetuò maneant coniuges. Atqui coniugū neuter iuxta doctrinam Apostoli habet potestatem sui corporis: vir enim nō habet potestatem corporis sui, sed mulier: neque mulier sui corporis potestatem habet, sed vir: non potest igitur, quamdiu coniux manet, transferre in alteram sui corporis potestatem aut dominium, quare nec cum altero contrahere. Id quod adeò euidenter docent scripturæ, vt mirum sit aduersarios tam concorditer contra tam aperta scripturarum testimonia in hoc articulo ab ecclesiæ doctrina dissentire, qui in alijs plus apparentiæ habentibus non minùs frequenter à se inuicem, quàm ab ecclesia dissentiant. Quemadmodum diffusè & doctè tradit Do. Augusti. in li. duobus quos scripsit ad Pollentium, de adulterinis coniugijs, refellens, ex proposito in priori libello sententiam, quam iste Pollentius (vir alioqui vt apparet bonus, & in scripturis per quam exercitatus) scripto & edito libro

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

303

bro docuerat de dissolutione matrimonij, post diuortium ex causâ fornicationis. In secundo autem libro ad quædam dubia respondentem postea ab eodem Pollentio mota circa eandem materiam. Libro igitur ij. capitul. iij. concludit in hunc modum. Secundum doctrinam sanam mulier allegata est, quamdiu vir eius viuit, id est nondum è corpore migravit: mulier enim sub viro viuo marito iuncta est legi, hoc est in corpore constituto. Si autem mortuus fuerit, hoc est de corpore exierit, euacuata est à lege viri, vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro: igitur viuente viro vocabitur adultera, si cum altero fuerit. Et mox subiungit. Hæc verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viua sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier vxor esse incipit, nisi prioris esse desierit: esse autem desinet vxor prioris, si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licitè itaque dimittitur coniux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris. Propter quod sit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis: & capitul. sequenti. Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur quis cuiusquam reus criminis: nec illo sacramento caret, etiam si nunquam reconcilietur Deo: ita manente in se fœderis coniugalis vinculo, vxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiam si nunquam reconcilietur viro: carebit autem, si mortuus fuerit vir eius. Vides quam nullam patiatur locus ille Pauli tergiversationem, quàm verè, quàm planè definiat, quod hoc nostro articulo docemus. Id si diligentius consyderasset Do. Erasmus repressisset (vt opinamur) calamum in annotatione

Erasmus
smi.

quam fecit super cap. vij. j. epist. ad Corin. ubi probabile facere nititur licere contrahere cum altero post legitimum diuortium. Istud cum Augustino tradiderunt & reliqui patres concorditer ac constanter D. Hieronymus. in Epitaphio Fabiolæ, eam agnoscit merito culpandam, quod licet iure dimisso priore marito, cuius tanta fuerant vitia, quanta ne scortum quidem & velle mancipium sustinere posset, & secundo viro nupserit, quanquam adolescentula adhuc esset, & quæ per carnis imbecillitatem viduitatem seruare non posset, neque aliunde ei excusationem esse astruit, quam quod euangelicum rigorem ignoraret, in quo nubendi vniuersa causatio viuientibus viris sceminis amputatur. Vnde miserabilis coniugij umbram eam ibidem fuisse dicit, & vulnus accepisse incautam, dum multa Diaboli vitare studet vulnera. Ex quibus manifestè liquet rigorem euangelicum nulla ratione permittere viuente viro mulierem alteri nubere. Quodque si quippiam attentet, mulier non modò peccat, verum etiam in vanum contrahit, nec verum subit coniugiū, sed solum miserabilis coniugij umbram. Eandem autem esse legem viri viuente vxore, ipsa paulò antè citata verba clarè pronuntiant. Quicquid, viris iubetur (inquit) hoc consequenter redundat in sceminas, & infra: apud nos quod nō licet sceminis, æquè non licet viris. & eadem seruitus pari conditione censetur, quamuis Cæsarum leges secus disponant. Item in epistola ad Amandum ex professio respondet ad quæstionem hanc, quæ in hoc nostro articulo deciditur. Quærebat enim Amand. Vtrum mulier relicto viro adultero & Sodomita, & alio per vim accepto, possit absque pœnitentia communicare ecclesiæ viuente adhuc

adhuc eo, quem prius reliquerat. Ad hoc respondet non suam sed Apostoli sententiā. An ignoratis fratres (sciētibus enim legem loquor) quoniam lex dominatur homini, quanto tempore viuūt: mulier enim quæ sub viro est, viuente viro astricta est legi: quod si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri. Ergo viuente viro, adultera erit, si fuerit cum alio viro. Et in alio loco. Mulier alligata quanto tēpore vir eius viuūt, si dormierit vir eius, liberata est: cui vult nubat. Omnes igitur causationes Apostolus amputans, apertissimè definiuit, viuente viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris authoritatē, propinquorum cateruam, seruorum insidias atq; contemptū, damna rei familiaris: quandiu viuūt vir eius, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitijs omnibus coopertus, & ob hoc prorsus ab vxore derelictus, maritus eius deputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hoc propria authoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, quæ ait. Qui dimittit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam mœcham: & qui dimissam acceperit, adulter est. Aduerte quid dicat. Qui dimissam duxerit, adulter est, siue ipsa dimiserit virum, siue à viro dimissa sit, adulter est qui eam acceperit. Hæc ille. Consentit Orig. quem tamen D. Erasmus trahere conatur in oppositā sententiā cum hom. vij. super gen. palā testatur contra scripturā agere, quisquis coniuge viuo, cum alio cōtraxerit, non obstantibus exemplis, quæ in oppositum adferuntur. Idem quoq; clarè docet D. Chrysost. Breuiter, vniuersi patres id ipsum concorditer tradidē, prout ex eorum monumentis liquet. Principiò quidem visa

est Domino Augustino hæc quæstio perplexa admodum, quemadmodum liquet ex capitul. vij. lib. de bono coniugali: vbi ait, scripturam de hac re nodum facere difficilem. An quemadmodum licet dimittere adulteram vxorem, ita liceat ea dimissa alteram ducere? Concludit tamen, quemadmodum etiam paulò antè præmiserat, pro parte negatiua, dicens vsque adeò fœdus illud nuptiale cuiusdam sacramenti rem esse, vt nec ipsa separatio ne irritum fiat, quando quidem viuentem viro, à quo relicta est, mœchatur, si alteri nupserit. Et infra. Tantum valet illud sociale vinculum coniugum, vt cum causa procreandi colligetur, etiam nec ipsa causa procreandi soluat. Et paucis interpositis. Interueniente diuortio non aboletur illa consideratio nuptialis, ita vt sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati: vel illa viro, vel ille mulieri, nec tamen nisi in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius talis est causa cum vxore.

Item lib. de fide & operibus, cap. decimono, & in ipsis diuinis sententijs, ita obscurum est: verum & ille, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si adulteram duxerit: vt quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur. Atque hoc fuit eo quidem tempore de huius questionis obscuritate iudicium. Verum vbi coactus fuit diligentius excutere, quid de hac re sentiendum sit, & maxime per illum Pollentium ad quem scripsit duos libros de hac re, planam facit & apertam eius ex Apostoli sententia ad Roma. vij. & primæ ad Corinth. vij. resolutionem, quemadmodum in superius adductis ex

eo verbis vidimus. Atque hinc liquet, quantum boni pariant hæreses in ecclesia Dei, dum hæreticorum importunitate adiguntur catholici ad singula diligentius rimanda, discutienda & peruestiganda, quò magis eluceat in quaque re veritas catholica. Quòd si quæ adhuc restabat circa hanc rem obscuritatis nebula, iam penitus discussit clara & aperta definitio circa hanc rem habita, in Concilio Florentino in hæc verba. Quamuis ex causa fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonij vinculum legitime contracti, perpetuum sit. Id ipsum quoque multò antè declarauerat Concilium Miletanum, cui B. Augustinus interfuit, vbi ita sancitum est. Placuit vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa à marito alteri cōiungatur: sed ita maneat, aut sibimet reconcilientur: quòd si contempserint, ad pœnitentiam redigantur. Imò inter Canones Apostolorum, qui est lxvij. numero, sic habet interprete Holandro. Si quis laicus cum suam à se vxorem abijcit, alteram duxerit, aut ab alio dimissam, à communione segregatur.

Nunc restat, vt paucis proponamus sententiam aduersariorum. Martinus igitur Lutherus in sua captiuitate Babilonica, multò tollerabilius de hac re loquitur, quàm nunc faciant eius sequaces, imò quàm ipse idem postea de hac re locutus est. Cum enim in illa captiuitate Babilonica, se dicat valde horrere diuortium, vsque adeò, vt secundam superniduci malit, simul cum priore, quàm hanc permittere à se separari: tamen

concedit id permitti à domino, atque ex eo infert licere cum alio contrahere matrimonium. Idque probat hac ratione, quoniam melius est nubere, quam vri. Rursus, coelibatus est res consilij, ergo ad ipsum nullus alligatur. Idem quoque admittit consequi, si alter coniugum sese subtrahat, ut non possit alter eius habere copiam. Attamen non audent in hac re temere quicquam asserere, verum fatetur adhuc rem obscuram & dubiam, & super ea clariorem & certiore desiderat habere definitionem. In Comment. verò quem scripsit super vij. cap. prioris ad Corinth. ibi contra dubitationem audent asserere in tribus casibus his licere non solum dimittere priorem uxorem, verum etiam alteri nubere. Primus est, si impotens sit coniunx per naturae defectum ad generandum (atque hoc verum esset, si de impotentia ad coitum intelligeret.) Secundus casus propter adulterium. Tertius est, quando alter negat alteri sui corporis copiam citra ipsius culpam. Si tamen quia non vult, sed quia reddere non potest debitum, neget: docet idcirco non rumpi posse foedus nuptiale, sed rogandum esse Deum pro continentia impetranda. Praecipuum verò argumentum ipsorum sumitur ex cap. xix. Matt. ubi dominus ait. Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Ex qua sententia mox consequi apparet, quod qui ob fornicationis causam dimiserit uxorem, & aliam duxerit, non mœchatur: quare ob causam fornicationis videtur dissolui posse matrimonium. Neque enim licet aliam ducere, nisi dissoluto vinculo matrimonij contracti cum altera. Et confirmat argumentum, quoniam exceptio hic expressa, non potest referri ad solam dimissionem. Falsum enim est

est non licere, nisi ob solam fornicationem dimittere, cum multae sint aliae causae, ob quas dimitti potest uxor: interdum etiam debet, ergo exceptio ad alteram etiam partem subiecti referri debet, videlicet & aliam duxerit. Secundò confirmat ex apostolo primae ad Corinth. vij. Qui ubi praemisisset de muliere. Praecipio non ego, sed dominus, uxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. De viro hoc tantum subiunxit. Et vir uxorem non dimittat, non addens prout cum de muliere loqueretur, quod si dimiserit, maneat sine uxore, quo omnino videtur innuere, licere viro ubi iuste uxorem dimiserit, aliam ducere. Atque id aduertit in illis D. Pauli verbis. Do. Ambr. sic enim scribit in Comment. eiusdem loci. Ideo non subiecit dicens sicut de muliere. Quod si discesserit, manere sic, quia viro licet ducere uxorem, si uxorem dimiserit peccantem, quia non ita lege constringitur, sicut mulier: caput enim mulieris vir est. De primo argumento quoniam idem est cum eo quod obijciebat Pollent. vide Do. Augustinū in li. aduersus dictum Pollent. ubi diffusè tractat illum locum, & eius veram assignat intelligentiam: tum ex textus circumstantijs, tum ex alijs scripturae locis apertioribus. Pollentio igitur quarenti cur dominus interposuisset causam fornicationis, & non potius generaliter dixerit. Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur: si & ille mœchatus est, qui dimissa uxore fornicante alteram ducit. In hunc modum respondet lib. j. ca. ix. Credo, quod illud quod maius est, hic dominus commemorare voluit: maius enim adulterium quis negat, uxore non fornicante alteram ducere, quam si fornicantem quis dimiserit, &

tunc alterā duxerit, non quia & hoc adulterium non est, sed quia minus est, ubi fornicatē dimissa altera ducitur. Nam simili locutione vsus etiā Iac. Apo. ait. Sciēti igitur bonum facere, & non facienti peccatum est illi: nunquid ideo non peccatum est illi, qui nescit bonum facere, & ideo non facit, utique peccatum est: sed hoc grauius est, si sciat & non faciat. Nec idem illud nullum, quia minus. Vt ergo eodem modo vtrumque dicamus, quicumque dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: ita quicumque scit bonum, & non facit, peccat. Sed quē admodum hīc rectē dici non potest, ergo si nescit, nō peccat. Sunt enim etiam peccata ignorantium, quamuis minora quā scientium: ita nec illic rectē dici potest. Ergo si causa fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur. Est enim mœchatio etiam eorum, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus, sed utique minor, quā eorum, qui non propter fornicationem dimittunt, & alias ducunt. Potest quippe sicut dictum est, Sciēti bonum facere, & non facienti peccatum est illi, eo modo & illud dici. Dimittenti vxorem sine causa fornicationis, & aliam ducenti mœchatio est illi: quemadmodum igitur si dixerimus. Quicumque mulierem à marito præter causam fornicationis dimissam duxerit, mœchatur, procul dubio verum dicimus: nec tamē ideo qui propter causam fornicationis dimissam duxerit, ab hoc crimine absoluiamus, sed vtrosque mœchos esse minimē dubitamus: ita eum, qui præter causam fornicationis vxorem dimiserit, & alteram duxerit, ab huius criminis labe absoluiamus: ambos enim (licet alterum altero grauius) mœchos tamen esse cognoscimus. Hactenus ille.

ille. Ex quo discimus quānam sit vera intelligentia sententia domini Saluatoris utq; illa nihil faciat contra catholicam veritatem, quā in hoc articulo asseruimus. Si quidem dominus illis primis verbis suis id quod maius est, commemorare voluit, videlicet non licere præter fornicationis causam vxorem dimittere, & aliam ducere: interim quod minus, alterum nempe, quodque difficilius certo studio prætermittens ac dissimulans, quod nondum videret interrogantes capaces eius doctrinæ, qua traderet simpliciter & absolutē nulla omnino ex causa licere dimittere vxorem. Si enim nec hanc quidem responsionem ita prudēter temperatam, à calumnia liberam fecerunt, ut pote qui accesserant non ad discendum, sed tentandū eam: vnde & mox audito responso Saluatoris, quid ergo Moses mandauit dare libellum repudiij, & dimittere, quomodo non fuissent cauillati, si simpliciter & absolutē pronunciaffet dominus ipsam veritatem, nulla ex causa licere vxorem dimittere, & alteram ducere? Prudenter igitur dominus aduersus horum calumniam, sic sermonem suam moderatus est, ut tantū id quod certum meritō cuique esse debebat, & indubitatum, nempe extra fornicationis causam non licere dimittere vxorem, & alteram ducere astrueret, interim suspensam & intactam relinquens sententiam de causa fornicationis. An ob hanc dimittere liceret vxorem, & ea dimissa alteram ducere: præsertim cū huius rei determinationem non requireret quæstio proposita. Non enim quæsierant vtrum nulla ex causa liceret dimittere, verum vtrum liceret dimittere vxorem quacunque ex causa. Ad quam sufficiebat responsio, qua determinaretur, quod

non quacunq̃ue ex causa liceret dimittere vxorem: verum amplius respondet dominus, docens nullam esse causam dimittendi, & aliam ducendi, nisi fortè, fornicationis causa, super qua ferre iudicium suum superfedit, quòd veritatis, praterquam quòd indigni essent audire, vt qui non ad discendum, sed ad tentandum venerant) capaces non essent. Vnde propositio hæc nō est exceptiua: id quod etiam ex regulis Dialecticorum liquet: quoniam particula exceptiua includitur intra partes subiecti, vnde non refertur ad prædicatum principale propositionis, sed est de exceptiua parte subiecti, imò verius nulla significatur exceptio: sed (nisi) accipitur negatiuè, pro (si non) non autem exceptiue. Atque hanc esse veram domini sententiam etiam ex circūstantijs palàm colligitur: sequitur enim mox post hæc verba generaliter & distinctè. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Quòd si dicas hinc exceptionem ex superioribus intelligendam, vt videlicet intelligatur, & qui dimissam duxerit, nisi ob causam fornicationis ea dimissa sit, mœchatur: vnde non sequitur mœchari eum, qui duxerit dimissam ob causam fornicationis. Sed quis est tam absurdus (inquit Do. Augustinus mox post verba ex ipso adducta) vt mœchum neget esse eum, qui duxerit eam, quam maritus propter fornicationis causam abiicit? cum mœchum dicat eum, qui duxerit eam, quæ prater causam fornicationis abiecta est, sic enim melioris conditionis foret mulier improba propter fornicationis causam iustè dimissa, quam mulier proba propter mariti improbitatem iniustè dimissa & expulsa. Ad hæc si dicta à domino Saluatore præcedentia apud Matthæum consideres, manifestum est quòd concludunt nulla

nulla ex causa posse cum altera cōtrahi priore superstita: nam paulò antè ex ipsa institutione matrimonij concluderat matrimonium simpliciter non posse per vllum hominem dissolui: quoniam enim ab initio fecerat Deus masculum & fœminam, vbi significatur propagationis officium, ad quod sic conditi sunt, & dixit, Propter hoc, quia scilicet conditi sunt homines diuersi sexus, vt sibi matrimonio iungantur ad propagationem generis humani: dimittet homo proinde & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna, intulit dominus. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, idest velut vnus homo censebuntur. Deinde nec illo cōtentus expressiùs significauit indissolubilitatem matrimonij, subinferens & concludens. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Atque hoc ipsum Pharizæi intelligentes statim obijciunt ei suum Moysen: vbi eorum obiectioni respondens nihil aduersatur ijs, quæ priùs dixerat, sed prudenter sic temperat sermonem suum, vt & eorum quæstioni abunde satisfaciatur: & ne amplius sine fructu eos exaggeret, veritatem cuius ipsi capaces non erant, eis celet. Interim tamen alibi apud eos qui capaces erant, id palàm docuit: atque hoc etiam diligenter ipse Aug. aduertit & annotauit. Vndè subdit in præfato capite. Sed si hoc euangelista Matth. qui expressa vna specie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, nunquid non alij generaliter id ipsum ita complexi sunt, vt de vtroque posset intelligi? Nam secundum Mar-
Mat. 102.
cum sic scriptum est. Quicumque dimiserit vxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum, & alij nupserit, mœchatur. Vides simpliciter & absolutè enunciari citra vl-

lam prorsus exceptionem: vbi & hoc imprimis ad-
uerfione dignum est, quòd iterum in domo à disci-
pulis interrogatus est de eodem, quod Pharizæis in-
terrogantibus responderat: vt intelligas quòd respon-
sum suum datum Pharizæis verius explicat discipu-
lis, qui dignerant, quibus patefieret veritas: ne
fortè erroris ansamsumerent ex interposita illa for-
nicationis causa, in responsione ad obiectionem
Pharizæorum: quæ res etiam fortassis mouerat disci-
pulos, vt dominum iterum super eodem priua-
tim interrogarent, atque ob id, ipsam nudam & sim-
plicem veritatem tradit, sine vlla vllius exceptionis à
lege vniuersali, aut significatione, aut dissimulatio-
ne. Eodem quoque modo apud Lucam xvj. c. simpli-
citer & generaliter effertur. Omnis qui dimiserit vxo-
rem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam
à viro ducit, mœchatur. Qui ergo nos sumus, vt dica-
mus (inquit D. Aug.) est, qui mœchatur vxore sua di-
missa, alteram ducens, & est qui hoc faciens nō mœcha-
tur: quum Euangeliū dicat, omnem mœchari, qui hoc
facit: Proinde si quicumque hoc fecerit, vt vxore sua
dimissa, alteramque ducat, mœchatur, sine dubio ibi
sunt ambo: & qui præter, & qui propter causam forni-
cationis dimittunt vxores, hoc est enim, quicumque di-
miserit vxorem, id est omnis qui dimiserit. Atque hoc ipsum
palam demonstrant quæ supra adduximus præcedenti
articulo ex Apostolo Paulo, ad Rom. vij. & j. Cor. vij.
quæ omnia simul iuncta rem faciunt euidentissimā, vt
non habeat vel proteruus quispiam vllum apparentis
contradictionis fucum. At rursus obijciunt aduersarij.
Nemo cogitur esse cœlebs: cum cœlibatus res consi-
lij sit, & quibusdam impossibilis: quomodo ergo non per-

permittetur alteram ducere, qui priorem iustè dimi-
sit, & cum illa non velit reconciliari, aut fortè non de-
beat, aut possit admitti ad reconciliationem: Verum
hæc ipsa obiecit quondam Pollentius Augustino: &
certè si suo Luthero crederent, huius obiectionis solu-
tionem facillè aduerterent: nullam enim admittit iu-
stam causationem ei, qui propter captiuitatem vxo-
ris, sine ob morbum aliquem etiam perpetuum, quo
impotens sit reddendi debitum, dicit se aliam posse
aut debere ducere, eò quòd nequeat continere, verum
huic sanum dat consilium, vt ad preces cōfugiat, qui-
bus à Deo impetret donum continentiae: hinc si id se-
dulò præstet, non dubitat polliceri etiam perpetuam
continentiam ac castitatem, citra vxoris vsum. Sed
audiamus Pollentium has querelas, quas hi ipsi repe-
tunt, exponentem. Continenter (inquit) viuere pauco-
rum est: & ideo qui fornicantes coniuges dimiserunt,
quoniam non possunt reconciliari, tantum se vident
periclitari, vt legem Christi non humanam sed fe-
ralem pronuncient. Audi quid ad hæc Aug. respon-
deat. O frater (inquit) quantum ad incontinentes per-
tinet, multas querelas habere possunt, quibus, vt
dicis, legem Christi feralem pronuncient non huma-
nam, & tamen non propter illos Euangelium Christi
peruertere vel mutare debemus: te quippe sola corū
querela permouet, qui coniuges intercedente causa
fornicationis dimittunt, si alias ducere non sinan-
tur: quoniam continere paucorum est, atque ad id
laude debent exhortari, nō lege cōpelli: itaque si dimis-
sa adultera, non ducitur altera, iustam querelam, si-
cut putas habebit hominū incontinentia. Sed atten-
de, quàmplura sunt, vbi si querelas incontinentium

Lutheri sa-
nū cōsiliū.

Li. ij. c. 10.

velimus admittere, necesse nobis erit adulteria fieri da permittere. Quid si enim aliquo diuturno & insanabili morbo corporis tenetur coniunx, quo concubitus impediatur? Quid si captiuitas vel lis aliqua separet, ita ut sciat maritus viuere vxorem, cuius sibi copia denegatur: censetne admittenda incontinentium murmura, & permittenda adulteria? Quid in hoc ipso, unde interrogatus est dominus, responditque fieri non debere, sed ad duritiam cordis illorum Moſen permisſe dari libellum repudij: & quacūque causa dimittere coniugem: nonne lex Christi incontinentibus displicet, qui vxores litigiosas, iniurias, imperiosas, fastidiosas, & ad reddendum debitum coniugale difficillimas, repudio interposito abijcere volunt, & alias ducere? Iam ergo quia horum incontinentia legem Christi horruit, ad eorum ne lex Christi arbitrium commutanda est? Iam porro si maritum relinquat vxor, vel maritus vxorem, non causa fornicationis, sed potius continentiae, sitque incontinens, cui repudium propter hoc datur: quaero vtrum non erit adulter vel adultera si alteri copuletur? Si non erit, dicitur, domino contradicitur, cuius haec verba sunt. Dictum est autem. Quicumque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudij: ego autem dico. Quicumque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat: ecce dimissa est, & non dimisit: & quia continere paucorum est, incontinentiae cessit, & nupsit: & tamen adulter adulteram duxit, ambo rei, ambo damnandi sunt, & quae nupsit viuo marito, & qui duxit eam cuius maritus viuit. Nunquid hinc legem Christi dicimus inhumanam, qua constituitur rea tanti criminis, atque

atque punitur, quā vir nulla eius precedente fornicatione dimisit, & quia paucorum est continere, dimittendo compulſit nubere? Cur non dicimus habendum esse pro mortuo, qui malè dimittendo, prior coniugale vinculum rupit? Nam qua ratione dicturus es cum rupisse vinculum coniugale, qui licet sit mœchus, non tamen dimisit vxorem, & eum non rupisse, qui etiam castam dimisit vxorē? Ego autē dico in utroque manere hoc vinculum, quo mulier alligata est, quādiu vir eius viuit. Nunc de querelis incontinentium disputamus. Quid enim videtur iustius, huius mulieris querelas quae dicit, Dimissa sum, non dimisi, & quoniam continere paucorum est, non me continui, ne fornicarer, nupsi, & dicor mœchata, quia nupsi? Nūquid propter huius quasi iustā querelam, legem censuimus immutandam esse diuinam, ut istā non iudicemus adulterā? Absit. Haec. Aug. Idem habet xix. eiusdem libri. Hos igitur alloquor, inquit, (de huiusmodi querulosis loquens,) ut quod facere deberent, si haberent coniuges diuturno languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes, hoc faciant, si habuerint coniuges adulterina iniquatione sordentes, & propter hoc à suo confortio diuortiantes, non alia quaerant coniugia, quia non erunt cōiugia, sed adulteria: quum enim par forma sit in hoc vinculo viri & vxoris, sicut vxor viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, si fuerit cum alia muliere. Et paucis interpositis. Non eos terreat sarcina continentiae, leuis erit, si Christi erit: Christi erit, si fides aderit, quae impetrat à iubente quod iusserat. Non eos frangat, quod eorum continentia vi-

detur necessitatis esse, non voluntatis: quia & illi qui illam voluntatē delegerunt, fecerunt eam esse necessitatis, quoniam vani sine damnatione ab illa deuari non possunt: & qui in eam necessitatem contrufi sunt, faciunt eam esse voluntatis, si non de seipsis, sed de illo, à quo bonum omne est, confidunt. Haec ille. Ex quo discimus, quàm nihil iustæ querelæ prætexant, qui dimissa vxore fornicante alteram ducere non permittuntur. Nunc ad alterum argumentum respondeamus: vbi in primis hoc aduertendum, nullius commentario plus tribuendū, quàm textui: proinde cum manifestum sit ex textu non haberi viro licere aliam ducere priore dimissa. Neque enim ob id continuè putandus est hoc Paulus affirmare, quia id expressè non negat: vt interim omittamus, quod satis apertè innuit, suam de hac re sententiam, cum id palàm neget mulieri licere (nubere videlicet alteri) cuius (quod ad hanc rem attinet) æqualem prius esse cum viro conditionem docuerat, dicens. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Istud diligenter annotauit B. Augu. lib. j. capit. v. ad Pollent. Dedit (inquiens) intelligi talem formam etiam in viro esse seruandam, quoniam non solum mulier sui corporis potestatem non habet, sed nec vir sui corporis potestatem habet, sed mulier. Hinc apud Matt. de viro dominus expressit, de muliere autem nihil expressis verbis implicite definiuit, relinquens tamen ex præmissa deductione (in qua eos pares quoad hanc rem fecerat) eodem modo sentiendum de muliere, quòd si virum dimitteret, & alteri nuberet, moecharetur. Proinde si qui Commen. secus habeant, eos

palàm aduersari Apostolo manifestè liquet: neque in hoc eorū sequenda est sententia. Ad Commentariū verò D. Amb. responsuri, vt interim omittamus, quòd nō improbabiler suspicatur Lombardus & Gratianus, eam partem insertam esse eius commentarijs à falsario quodam, quum alijs in locis palàm oppositum doceat, vt mox videbimus: nobis tamen videtur posse saluari, quòd ibi habetur, si intelligatur D. Ambro. loqui non de lege Christi ceu diuina, verum de lege ciuili, ceu imperiali, iuxta quam manifestum est non ita constringi mulierem vt virum: ea siquidem lex permittebat viro & vxorem dimittere, & aliam ducere, nō autem proinde mulieri: verum hæc lex aduersatur diuinæ & naturali legi, iuxta quam pares sunt coniuges quo ad hanc rem attinet. Nam quòd vir caput vxoris sit, & Dominus non arguit, tamen hac in re plus iuris habere, verum in alijs quæ ad rem pertinent familiarem. Do. igitur Ambr. spectans tam ad Pauli tempora, quàm ad sua etiam, quo tempore necdū penitus destitutæ erant rigore suo leges illæ Imperiales, quamuis Euangelio repugnantes, scribit Paulum ob id certo studio subticuisse, de viro, qui de muliere præmiserat, nempe quòd si à marito discederet, innupta maneret: vt videlicet tunc temporis videret legem publicam Imperatoris, sub quo viuebant, cuiusque legibus adhuc utebantur, & gubernabantur Corinthij. Nec iudicabat expedire palàm & expressè legem illam damnare, sed ad tempus dissimulare, donec successu temporis capaciores fierent veritatis. Neque confictam aut extortam esse hanc Do. Ambr. sententiā liquet ex eo, quòd ipse alijs locis istud apertè tradat, & velut seipsum interpretetur. Nam in comm. super

DECLAR. ART. LOVAN.

ca. Luc. xvj. circa illud. Qui dimittit uxorem & alteram ducit, mœchatur, sic virum alloquitur. Dimittis ergo uxorem, quasi iure id tibi liceat, quia lex humana id non prohibet: qui hominibus obsequeris, Deum vere. Audi legem domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt. Quæ Deus coniunxit, homo non separet. Quare illo loco, ut patet, intellexit planè utriusque coniugi ablatam ex æquo facultatem contrahendi cum alio, viuo priore. Idem habetur in commen. c. vij. ad Rom. item li. x. de Abraham, c. iij. Vides itaque constantem D. Amb. sententiam, qua tradit, viro nō licere hac in re, quod non licet mulieri. Vnde etiam nullus aduersariorum eam pro se adduxit, quoniam non dubitauerunt Ambr. in alia esse sententia, quàm ipsa verborum species præ se ferre posset. Certè si ea fuisset Amb. sententia, quam prætendit argumentū, neq; Pollentius in suis scriptis id dissimulasset: huius siquidem autoritas non paruum suæ sententiæ patrocinium contulisset: neque Augusti. silentio præterisset, cum hanc totam rem diligentissimè tractarit. Fuit enim egregius perscrutator scriptorum Do. Ambrosij, sicut ex eius libris constat. Interdum enim si quid in eo, quod aduersari suæ sententiæ videatur, non dissimulat, verū illud exponit, vel reuerenter eum excusat: quemadmodum cum contra cælestium agit, sententiam producit, quæ suæ sententiæ prima facie aduersari videtur: sed ex alijs locis eiusdem ostendit aliud accipiendum in verbis, quàm prima species præ se ferat. Ad hæc cum ea quæstio vsque ad eò obscura fuerit eo tempore, ut venialem duntaxat putent errorem, qui circa ipsam contigisset, non absurdum foret etiam dicere, quod tamen falsum demonstrauius, si dicere

ADVER. NOST. TEMP. HABERE.

diceretur D. Amb. veniali correptū fuisse error: quod & Cypria. accidit, circa baptismum ab hæreticis collatū. Nunc paucis explicabimus posteriorem partem articuli, in qua vetatur pluralitas vxorum tempore Euangelij reuelati: non suscipimus autem hoc loco disputandum, an legi naturæ repugnet vxorum pluralitas, quod licet existimet Do. Thom. non improbabiler tamen alij oppositum opinantur. Certè constat Philosophos (quanquam in ijs quæ naturale dictamen rationis concernunt) perspicacissimos, hanc non improbasse. Nam & Cicero, prout Do. Hierony. refert li. j. aduersus Iouinianum, secundam admisit uxorem, repudiata Tullia. Similiter & Socrates plures legitur habuisse. Attamen ipsa natura saltem indecens hoc dicitur tam diuortium, quàm vxorum pluralitas. Atque ob id hæc duo in ipsa institutione matrimonij facta à domino in Paradiso palam expressa, atq; vetita. Quapropter lib. primo de voto & voti redemptione hæc non ad naturam matrimonij, sed ad eius institutionem factam à domino, quam in noua lege Christus reuocat, ex ea deducens quæ Conditiones debeant deinceps competere matrimonio, videlicet quas habuit ab initio, dum à domino institueretur: ubi legitur dominus masculum & fœminā creasse eos, nō masculos & fœminas, aut masculos & fœminam, neq; masculum & fœminas: quo significatur vnā duntaxat vni debere matrimonio iungi. Vnde mox subditur ex verbo domini. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit non vxoribus suis, sed vxori suæ. Et rursus, & erunt non tres, aut quatuor, sed duo in carne vna. Ex quibus verbis palam liquet ex institutione matrimonij non admittere vni viro plures vxores, ut nec vni vxori plures viros. Atqui hæc institutio

tio à domino renouata est, in noua lege: quare repugnat Dei & Christi institutioni in noua lege pluralitas vxorum, atq; sancta & Apostolica sedes palā fecit, atque fanciuit: prout decreti verba citantur in capitulo Argumentū. Gaudemus, de diuortijs. Quòd si obijcias quosdam Christianos Imperatores, vt de Valentiniano legitur in Euleb. permisisse licentiam ducendi plures, Respondemus, quòd ad factum Valentiniani attinet, eius permissionem aduersari Euangelicis & Apostolicis literis: & neque fieri potuit, vt ex malo fonte bonus scaturiret riuulus. Huius autem rei causa fuit libido, qua exardescibat in Iustinam, quam cum sine reprehensione videret se habere non posse, permisit alijs similem, quam ipse desyderabat, libertatem: qua multitudo errantium pareret errori eius, qualecunq; patrociniū, ceu potius quo licitum putaretur, quòd non à se solo cerneretur factum. Et neq; mirum est, qd in hunc errorem prolabi à domino sit permissus, qui discedens à catholica fide plus equo fauebat Arrianis.

ARTICVLVS VIGESIMVS.

De impedimentis matrimonij.

MATRIMONIA contracta contra Canones ipsa dirimentes, simpliciter sunt irrita & nulla.

IRCA huius articuli declarationem in primis aduertendum est duplices esse Canones tractantes de impedimentis matrimonij. Quidam enim sunt qui duntaxat prohibēt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt contractum: veluti sunt illi, qui de ijs agunt, quæ tantum spectant ad solennitatem matrimonij. Alij verò sunt, qui non solum prohib

prohibent contrahendum, verum etiam dirimunt contractum, quando videlicet tangunt impedimenta aduersantia substantiæ matrimonij. Aduertendum enim, quòd quemadmodum in reliquis sacramentis quædam sunt quæ spectant ad substantiam sacramenti, alia quæ duntaxat ad celebritatem, ita etiam & in sacramento matrimonij: verbi gratia, de substantia matrimonij sunt liber consensus viri & mulieris, quo mutua potestas corporum traditur: item legitime personæ. Quæ igitur aduersantur consensui, aut eius libertati, aut traditioni potestatis corporis proprii, aut personarum legitimationi, hæc dirimunt matrimonium contractum, id est, efficiunt, vt nullum sit matrimonium: quamuis tentent contrahere, ij, qui huiusmodi impedimentis irretiti sunt. Neque enim est ibi propriè dicta diremptio: si quidem matrimonium semel legitime contractum inter Christianos, maximè si consummatum fuerit, dissolui non potest, vt suprà ostensum est, neque dirimi, cuiuscunque etiam accedat autoritas, etiam si totius ecclesiæ: manet enim in æternum domini sententia, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Secundò aduertendum, quòd inter ista impedimenta siue prioris, siue posterioris generis, quædam sunt quæ etiam ex iure naturali aut diuino impediunt contrahendum, aut dirimunt contractum, veluti votum perpetuæ continentiæ, seruitus autem eodem simul, & naturali iure dirimit contractum. Quædam verò sunt, quibus ex iure positiuo superaddito hoc competit: quanquam oportet etiam hæc iura inniti iuris naturalis aut diuini equitati. Eiusmodi est secundum verisimiliorem sententiam ordo facer: non enim videtur esse ex iure diuino præceptiuo, quòd sacerdos non possit contrahere matri-

monium, quanquam omnino deceat secundum ius diuinum ut neque contrahat, neque possit contrahere: atque ob id dicit D. Tho. & alij eius sequaces, quod est ex iure diuino initiatiue, siue dispositiue tantum. Ex quo sequitur quod ob grauissimam aliquam causam Pontifex possit dispensare, veluti est spes magna reducendi patriam in haresim lapsam ad ecclesie gremium: ob quam conuiuere videtur summus Pont. ut sacerdotes, qui in Germania contraxerunt, non separentur a suis. Simile quidem est de gradibus consanguinitatis. Item & de imparitate coniugij, qua fidelis contrahit cum infideli. Et rursus de impotentia coeundi, quanquam magis dubium sit, anne haec ex ipso iure diuino aut naturali impediant contrahendum & dirimant contractum. His praemissis articulum probamus hac ratione. Contractus reliqui, quicunque fiunt contra leges ipsos dirimentes sunt irriti, inanes & nulli. Igitur neque contractus matrimonialis erit validus, si initus sit contra dispositionem legis ipsam dirimentis: quare si contra Canones matrimonium dirimentes attentent aliqui contrahere, irritum erit & nullum matrimonium. Antecedens patet de contractibus factis contra dispositionem legum siue civilium, siue ecclesiasticarum: quorum quidam sunt irriti, alij vero facti tenent, sed tamen male & non sine peccato fiunt, veluti si duntaxat sint prohibiti, sed non irritati. Exemplum prioris. Si quis vendat aut emat aliquid ab eo, qui adhuc subest potestati paternae. Item si quis citra iustam causam exheredet filium suum, aut instituat alienum. Exemplum secundum, si quis die festo emat, aut vendat, paciscatur, locet, conducat domum, aut quippiam simile. Competit autem potestas condendi huiusmodi leges magistratui

saec

saeculari & ecclesiastico, ex iure diuino: ex quo enim praefecti sunt populo ad regimen (sicut ecclesiasticos praesides praeficit dominus, & praeficiendos saeculares tam ipse quam naturale rationis dictamen demonstrauit) statim consequitur esse per media conuenientia perducere populum ad finem, propter quem consequendum coadiuuantur. Istud autem cum nequeat fieri, nisi adhibeantur variae leges, statuta &c. mox euident fit his oportere magistratum uti in regendo populo sibi commisso, prout viderit congruere fini, quem spectare dicitur, siue is sit naturalis tantum, civilis & politicus: veluti est pax & concordia inter ciues, & utilitas temporalis Reipub. siue spiritualis, qui est, ut populus continuatur in timore, amore & vero cultu Dei, quorum hunc spectat ecclesiasticus magistratus, illum autem saecularis, in quantum huiusmodi. Ex quibus liquet hos magistratus habere potestatem disponendi atque adeo leges condendi, quas obseruent subditi in contractibus suis: cum ex his potissimum pendeat concordia communitatis. Verum inter contractus praecipui sunt matrimoniales, quod hi in primis sint totius amicitiae humanae seminarium, imò vnicum communitatis conseruandae, & augmentandae principium: quapropter conuenit, ut penes magistratum sit auctoritas de his disponendi. Quod si addas contractus istos matrimoniales in christiano populo non naturales tantum esse, sed de genere supernaturalium, tum propter rationem sacramenti accedenti contractibus, tum ut finem propter quem ineuntur: ut videlicet fiat multiplicatio populi Dei, perspicue videbis maxime ad magistratum ecclesiasticum spectare leges & canones condere, quibus ita ordinentur matrimonia in populo Christiano, ut suo fini congruant. Ad magistratum

Ss iij

verò secularem videntur duntaxat spectare ea, quæ concernunt finem naturalem, cui seruiunt matrimonia. Verbi gratia. Quanquam neque ius naturæ, neque lex Dei positivè matrimonium contrahendum inter cognatos prohibeat, neque etiam dirimat contractum: tamen quoniam hoc & honestas requirit, & amicitiae diffusio postulat, prout etiam ipsi Philosophi agnouerunt. Arist. ij. Politic. & Plutarc. in problemat. suis: ideo iustissima ratione sancitum est ab ecclesia, ne non solum inter hos contractus fiant matrimoniales, verum etiam ut si attentati fuerint, nulli habeantur. Qua de re pulchrè D. Augustin. lib. xv. de ciui. Dei cap. xvj. Quod quidem cum latere non posset aduersarios, decentissimum esse, & Reip. bono necessarium, maluerunt in Iudaismum cadere, quam admittere penes ecclesiam esse potestatem quippiam hac de re statuendi. Vnde tradit Lutherus præter gradus iure naturæ prohibitos etiam eos eximendos, quos dominus exemit, Leuiti xvij. reliquaque quæ ibi præscribuntur dat esse obseruanda, usque adeo ut etiam non vereatur scribere. Si frater moriatur sine prolibus, teneri fratrem ad suscitandum ei semen, etiam si alteri matrimonio iungatur uxori: quemadmodum patet in lib. quem scripsit de bigamia Episcoporum. Vbi vides, quantum exercet mentem eius insuperabile odium, quod concepit aduersus ecclesiæ præsidem Rom. Pont. ut potius quiduis patiatur etiam redigi in seruitutem legis Mosaicæ, quam eum velit agnoscere, ei que obedientiam præstare. Neque ista dum statuit ecclesia, nubere prohibet, ut ipsi calumniatur, quemadmodum nec Moses: imò dominus per Moysen nubere prohibebat, dum illos gradibus affinitatis coniunctos arcebat à mutuis matrimonijs, verum misericordiam legitimam matrimonij determinabat,

bat, prout videbat congruere bono reipud. & ne naturalis honestas violaretur villo modo. Rursus, neque quicquam immutat circa sacramentum, quoniam non de substantia sacramenti quicquam disponit, sed de contractu cui accedit ratio sacramenti à domino superaddita, pro statu nouæ legis. Neque etiam separat, quod Deus coniunxit: ut patet ex ijs, quæ suprâ diximus, declarantes quo sensu Canones dirimant contracta matrimonia. Sed nec non sunt isti Canones, verum à primis temporibus ecclesiæ obseruati: quemadmodum patet ex ijs, quæ tradit Magister dist. xxx. & xxxj. iij. sententiarum. Imperatores quoque non Christianos modò, sed etiâ Aethnicos similia cõdidisse statuta liquet, tam ex loco mox citato D. Augustin. quam Amb. Epistola. lxxvj. quæ est ad Paternum.

ARTICVLVS VIGESIMVS PRIMVS.

FIRMA fide tenendum est, vnâ esse in terris veram atque catholicam Christi ecclesiam, eamque visibilem, quæ ab Apostolis fundata est: & in hanc usque nostram durans ætatem, retinet ac suscipit, quicquid de fide & religione tradit, tradidit, vel traditura est Cathedra Petri, super quâ ita à Christo suo sponso est ædificata, ut in his quæ fidei sunt & religionis, errare non possit.

PRESENT articulus eiusmodi est, ut si in eo nobiscum conuenirent aduersarij, nulli negotio sopirentur quæcunque inter nos & ipsos existunt cõtrouersiæ: si quidem tribunal constitutum foret, in quo utrique veniremus iudicandi. Principio igitur omnium docet vnâ esse in terris veram Christi

ecclesiam, id quod præterquam quod docet scripturæ innumera, manifestum habetur ex confessione symboli Niceni, ubi supra id quod expresserat symbolum Apostolicum, adiecit non modò sancta esse & catholicam ecclesiam, verum insuper vnam eam esse necnò Apostolicam. Vna autem est, non quidem quod iisdem constet membris, ex quibus olim in sui initio fuit cõposita, verum vna est propter vnitatem doctrinæ, atq; ordinis, quam in ea ab initio constituit qui eam ædificauit. Quemadmodum regnum aliquod vnum, aut ciuitas vna & eadem dicitur, non q; semper ex iisdem constet hominibus, sed quoniam prioribus decedentibus continuò alij succedunt, suscipientes easdem leges, & eandem viuendi rationem. Sic vnus fuit Iudæorū populus, vnum regnum Israel, dum alijs migrantibus ex hoc sæculo, alij succedebant vitæ rationem eam tenentes, quam à patribus acceperant. Verum non quæadmodum nunc non est cuiquā spes salutis extra ecclesiam, ita tunc spe salutis carebant, qui sub Iudæorū synagoga nò continebantur. Nam & Iob vir erat in terra Hus simplex, rectus ac timens Deum: plures quoq; alios non defuisse, (quanquàm scriptura huius vnus duntaxat meminerit) testis est tam Aug. xviii. de ciuitate Dei, ca. xlvij. quàm multò ante eum Dion. areopag. Ad hunc igitur modum & ipsa Christi ecclesia ex quo cœpit ædificari vna & eadē est ac semper mansit: quāquam enim complures ex ea decesserūt, alij per mortem corporalem, alij per hæresim & schisma, nonnulli per excommunicationem ex ea eiekti sunt: tamē semper his succedunt alij, qui eandē amplectuntur doctrinam, & sub eiusdē pastoris & vtilis rectoris obediētia vitam agunt, qui eodē spiritu viuificātur & gubernantur. Vnde quæadmodum nullus dicere dubitat hominē semper manere

manere vnum & eundē quamdiu viuīt, & si fieri posset, vt nullam eandem partē integram retineat senex quam habuit iuuenis, dum præexistentes per continuam actionem caloris naturalis, tandem sunt omnes defluxæ & deperditæ, alijs in earundem locum succedentibus: tamen quoniam idem spiritus semper in eo remanet, ipsum viuificās, in esse conseruans, & augmentum in eo faciens, quousque ipsum ad statum perfectū perduxerit: idem planē homo nūc est senex, qui quondam iuuenis: ita quis dubitauerit eandem ecclesiam, nò obstāte hac cōtinua partiū successionē, cum in eadem semper maneat idē spiritus ipsam viuificans, & in esse conseruans? Et quemadmodum rursus in eodem homine cum eodem spiritu eadē semper sistunt potentie, idē potentiarū adinuicē ordo ipsorūq; membrorū situs essentialis & immutatus, ita & in ecclesia per hūc spiritum conseruātur iisdem ordines in ecclesia, iisdem gradus, quorum alij alijs subordinantur: per quod fit, vt inter membra ecclesiæ ordo sit, secundum quē alij subsunt, alij præsumt, omnesq; ad vnū supremū à quo vnitatis origo manat, reducuntur, generalem videlicet immediatum Christi vicarium, cui ipse vniuersam ecclesiam subiecit. Additur autem in articulo restrictiua particula (in terris) ad signandum discrimen huius ecclesiæ militantis ab ea quæ triūphat in cælis: quāuis enim ex ipsis duabus aliquomodo vna cōstituta sit ecclesia, tamen quoniā diuersa est ratio administrationis vtriusque, prout exigit diuersus status earū: hinc fit, vt duæ non immeritò dicātur, & quæ in terris adhuc degit à domino peregrina cū hostibus cōflicatur, distinguitur ab ea, quæ iā secura triūphat in cælis nò amplius ambulans per fidem, sed dominum suum videns facie ad faciem, eiusque beata visione perfruens.

Secunda pars articuli tradit non modò vnam, sed & catholicā esse ecclesiam. Catholica autē dicitur ecclesia, hoc est vniuersalis, quoniam nullis mundi terminis clauditur, nulli determinatæ nationi astringitur: sed per vniuersum orbem est diffusa omnium nationum homines in se complectens, omnis generis sexus conditionis, ætatis. In Christo enim Iesu non est Iudæus, neque Græcus, non est masculus neq; fœmina, nō est seruus, neque liber, diues aut pauper, sed omnes vnū sumus in illo, quotquot in illo baptizati sumus: nō enim est acceptio apud Deum. Sed in omni gente qui timet Deū, & facit iustitiam, acceptus est illi. Hinc ipse saluator mittens suos Apostolos ad congregandam ecclesiam, Ite (inquit) non in vnum aliquem locum orbis, sed in mundū vniuersum, prædicate Euangeliū: non vni alicui genti determinatæ, sed omni creaturæ. Rursus catholica est & vniuersalis ratione temporis, quoniam ex quo cœpit, semper perdurat, & vsque in finem sæculi perduraturam firmiter credimus. Verū hac fide supposita, iam certò cognoscere potest quisquis apud quos maneat deinceps ea vera Christi ecclesia tunc cœpta ædificari: id quod ex ipsa sola successione & cōtinuatione euidentis fit. Cum enim vnica sit Christi ecclesia, vsque in finem sæculi duratura, nō potest vera dici ecclesia, nisi quæ illi primæ à Christo in die Penthecostes erectæ secundum legitimam successione seriem continuatur, & adiungitur. Id quod pulchrè D. Augu. deducit tract. j. super epistolam Ioannis. Ex quo statim euidentis fit Lutherū cum suis sequacibus, item Oecolampadium cum suis non pertinere ad veram Christi ecclesiam, quorū hic à 30. annis cœpit, ille verò à 30. spargere sua dogmata, in ecclesia catholica nunquā antea audita: vterq; tamē renatus in eccle

ecclesia, & in ea educatus, seipso separauerunt, & matrem suam, quæ ipsos genuerat, non solū reliquerūt, verū etiam superbè spreuerunt, imò blasphemaue-
runt, & adulterij accusare nō formidauerunt. Quoniam igitur recesserunt à societate, quæ iuxta seriem successionis ortum ducit ab illa ecclesia, quam indubitan-
ter credimus ipsum (iuxta quod promiserat) ædificasse, manifestum est neutrum eorū esse in vera Christi ecclesia, seu ad eam pertinere. Hoc argumento sem-
per vsi sunt patres vniuersi aduersus hæreticos, quo irrefragabiliter omnes hereses suppullulantes funditus extirparunt. Vide etiam Augustin. in epistol. ad Dar-
danum. Item Cyprian. in li. de simpli. prælatorū. Item in epistol. ad Florentium. Quibus locis successionem episcoporum adferunt tanquā signū euidentis eccle-
siæ perdurantis apud eos, qui agnoscunt succedentes hos episcopos, summos inquam, Pont. Petro succeden-
tes, quoniam ab initio super Petrum Christus ædifica-
uit ecclesiam, eamque promisit perpetuò permāsuram seque ac spiritum suum cum ea, ita vt nec inferorum portæ aduersus eam præualerent. Quicunque igitur ab huius summi pastoris obediētia & cura se subducūt, neque vocem audire volunt, hi certò cognoscuntur ad ouile Christi non pertinere. Certè quidem fate-
mur eam esse duntaxat veram ecclesiam, in qua est sincera doctrina Christiana, & rectus vsus sacramentorum: ve-
rū hæc duo non inconuenienter assignantur, vt signa & notæ, quibus discernatur vera ecclesia, à falsa. Nam hoc ipsum est, quod in dubiū reuocatur: apud quos sit hæc vera doctrina, & quēnā sit sincera doctrina Chri-
stiana, certè compertū est eā quam diximus, videlicet legitima successione ortum ducentem ab illa primiti-
ua ecclesia, quæ ex successione eorū, qui post Petrum

DECLAR. ART. LOVAN.

vicarij Christi in terris fuere semper imbutam fuisse sana & incoccussa fide & doctrina, iuxta saluatoris promissum. Ex quo patet eam dirimi à conciliabulis hæreticorum, quæ à seipsis ortum habuere: neque enim ei quæ à Christo exordium habet & progressum coniungi ecclesiæ, sed ab ea se diuidunt, sibi nouam fidem, nouam viuendi formam & normam ex suo cerebro configentes. Quod satis euidens argumentum etiam ipsi August. fuit, ad discernenda hæreticorum conuenticula à vera Christi ecclesiâ: vt patet in multis locis librorum eius, & maxime in l. ij. quem scripsit contra epistolam fundamenti, & in epist. ad Generosum. Is nanque semper fuit mos hæreticorum, vt sibi solis vendicare voluerint nomen ecclesiæ, & ceteros qui non secum consentirent, ad ecclesiam pertinere negauerint. Verum cum ad ortum ipsarum hæreseos, quis oculum deflexerit, statim conspiciet alienas eas esse à vera doctrina ecclesiæ catholicæ, quæ semper vna & eadem permansit ab initio conditionis ipsius. Aut certe si in longam interdum protrahere contingat temporum series, doctrinæ principia, ea tamen non in vniuersum orbem disseminata extitere, sed in vno aliquo orbis angulo. Qua de re pulchrè admodum antiquus scriptor Vincen. Lirenen. in li. aduersus prophanas nouationes. Habes igitur cur catholica dicatur Christi ecclesiâ, nepe ratione loci & personarum, & quia nullo loco concluditur, neque vlli hominum generi est astricta. Imò etiam nec bonos tantum, verum etiam & malos complectitur, imò etiam non raro contingit hos esse præcipuas & primarias partes ædificij ecclesiæ (hoc est pastores, doctores, aut alijs publicis officijs fungentes in ecclesiâ.) Quod enim malicia non excludat credentes ab ecclesiâ, id scripturæ euidenter demonstrant euangelii.

ADVER. NOST. TEMP. HÆRE.

333

gelicæ parabolæ, quæ ecclesiâ comparant sagenæ congreganti ex omni genere piscium. Item decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, & quinque prudentes. Rursus conuiuio nuptiali &c. Hi in domo quidem sunt (inquit Aug. lib. vij. contra Donatist.) verum non sunt ipsi domus Dei: neque enim Deus eos inhabitat: non eos possidet, non ijs iuxta voluntatem suam utitur: verum ipsi contra voluntatem Dei seipsis dum fruuntur, turpiter abutuntur, quapropter non sunt domus Dei: quoniam quicumque domum habet, eam inhabitat, eam possidet, & prout vult utitur. Christi autem dicitur hæc ecclesiâ, quoniam ipse est caput eius: ipse est, qui eam ædificauit, & in dies ædificat, qui eam suo spiritu viuificat, regit, & administrat. Sequitur declaranda tertia pars articuli, in qua dicitur hæc ecclesiâ esse visibilis, non modò quia ex hominibus constat, qui visibiles sunt: verum quoniam certò & euidenter cognoscitur, quamnam sit ea congregatio hominum, quæ veram Christi ecclesiâ constituit. Visibilem ortum habuit ipsa ecclesiâ in die Penthecostes, quo die cœpit primùm à Christo edificari, dum in linguis igneis cecidit super eos spiritus sanctus. Deinde illis pauculis adiuncti sunt plures, quod etiam signis istis aliquandiu etiam ad sensum videre licuit in primitiua ecclesiâ, & vsque in hodiernum diem, quanquam cessarint signa fide iam satis confirmatiua, non tamen minùs euidenter cognoscere licet, eam videlicet veram duntaxat esse Christi ecclesiâ agnoscebant, qui proximè secuti sunt Apostolos, qui illi quam Apostoli rexerant adiungebantur, qui cum illa cõsentiebant in doctrina fidei & morum, quæ præpositos agnoscebat, quos illi sibi successores reliquerant: & ita deinceps posteriores agniti sunt pertinere ad ecclesiâ Christi, quoniam le-

gitima successionis serie conglutinabantur ei, quæ ab ipsis Apostolis, atque ab ipso Christo ortum habebat, consentiens eum ea per omnia, & in se habens & ea ipsa quæ illi inseruerant ecclesiæ doctrinam eandem, præpositos, gubernatores, & rectores, qui secundum successionis seriem succedere primis illis ecclesiæ rectoribus Christi videlicet Apostolicis, & præcipue primo illi & supremo totius gregis dominici Petro. Vt ergo certò, & euidenter, & velut ad sensum cognosci potest ista successio summorum Pont. ab Petro scilicet usque ad eum, qui nostro tempore gubernacula tenet, Paulum tertium, ita & ipsa successio perpetua ecclesiarum, imò eiusmodi ecclesiæ nunquam intronissæ cōtinuatio est, quod certè non minùs euidenter conspici potest, quàm conspicitur, quod sit verum regnum Franciæ, aut quæ sit vera Brabantia, seu quæ sit vera ciuitas Louanium. At obijciat fortassis quispiam. Credimus sanctam ecclesiam catholicam. Fides autem non est apparentiū, quare non videtur rectè asseri, ecclesiam ipsam esse visibilem. Ad quod respondemus, fatendum esse hac in re aliquid esse inuidentis, quod quæ sola fide cognosci potest, nempe vnā esse aliquā eiusmodi congregationem, quæ sit à Christo instituta & recta, & super ipsum fundata, ac deinceps ipsius spiritu directa & gubernata &c. Non enim aliter quàm fide cognoscere possumus ipsum spiritum sanctum descendisse in die Penthecostes super Apostolos, & alijs cum eis ibi congregatis ibique Christum cepisse ædificare ecclesiam suam, quæ postea diffusa est per vniuersum orbem, cum nec ipsum Christum fuisse aliter quàm fide cognoscamus. Additur posthac in articulo: in hac usque nostrā ætatem eā perdurare, non quidem per identitatem numeralem partium integralium, sicut supra diximus: sed quoniam

in

in partibus succedentibus idem manet spiritus vegetans, ita vt sit idem partium ordo, eadem functiones, eadem officia, gradus & dignitates, secundum quæ connexio sit ordinata partium. De huius perpetua directione & amplitudine crebrò vaticinantur Prophetæ, Daniel .ij. Item Esai. Hieremi. & Dauid frequenter & apertè. Sequitur demum hanc ecclesiam retinere & recipere quicquid de fide & religione tradit, & tradidit, & traditura est cathedra Petri: non dicimus, Quicquid tradit Petrus, verum quicquid cathedra Petri tradit, idem sedes Apostolica: vt intelligamus non personam Petri, aut successorum eius, in se consideratorum: qui sicut peccatis subiacere possunt multiplicibus, ita & ignorantia & errori in multis: qui proinde falsa vt sentire, ita & tradere possunt, in ijs etiam quæ fidem & mores concernunt. Verum volumus considerari horum cathedram, idest Apostolicam auctoritatem, pastorale munus, ratione cuius dicimus ipsos à fide nullo modo posse deficere: ita quod sedentes pro tribunali in negotio religionis nō possint definire seu fide credendum tradere, quod à veritate sit alienum. Vnde non personam Petri, sunt intelligendæ spectare promissiones ipsi à Christo factæ (alioquin ipso mortuo periissent) verum pastorale eius auctoritatē & curam, vt ad illos omnes spectare non dubitetur, quotquot ei in hoc munere pastorali succedunt. Vnde vehementer falluntur, qui offensi vita summorum Pont. ob hoc eorum auctoritati derogandum putant. Attendere debent ijs, quoniam & Cayphas licet alioquin pessimus, tamen quia Pont. erat, prophetauit. Attendere rursus, quod nō modo Cayphas, sed omnibus Scribis & Pharizæis sedentibus super cathedram Moysi

T t iij

DECLARATIO ART. LOVAN.

obedire iubet, & tamen monet eorum opera diligenter cauere: quæ generalia fuerint, liquet ex historia euangelica. Non igitur persona hominis aspicienda, non secundum faciem iudicandum: verum agnoscendus Christi vicarius, agnoscenda vox Christi in eo loquentis, videlicet promissionem suam, & suscipiendum eius verbum, non ut hominis verbum, sed ut verè est verbum Dei, & spiritus in ipso loquentis. Vide quid scripserit ante annos quadringētos B. Bernard. in epistola ad Innocentium tertium, suo tempore Rom. Ponti. quantum tribuerit authoritatis, quantum fidei huic cathedra: quam firmiter credendum, quicquid illa definierit, quam inuiolabiliter obseruandum censuerit. Neque huius catholice sententiae vnicus Bern. tantum testis est hac in re: sed quotquot ante eum fuere catholici scriptores concordanti sententia idem sentiunt & tradunt de hac cathedra, idque ex euidentibus & apertis scripturae testimonijs, in quibus huius sedis priuilegia non obscure continentur, & magnificæ promissiones eidem factæ de fidei indefectibilitate. Oraui (inquit dominus) pro te Petre, ut non deficiat fides tua. Deinde ut intelligamus cur ei tantopere curæ fuit vnus præ ceteris, adiecit. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos: quo significauit se hanc stabilitatem fidei potissimum impetrasse: ut esset talis, qui reliquos ecclesie præfides, & per hos totam ecclesiam posset in fide confirmare. Vnde ecclesie quodammodo potius intelligi debet facta hæc promissio, quam Petro: quoniam huic non nisi propter ecclesiam facta est, vnde eius persona potest à fide deuiare, sicut quibusdam accidit: at non eius cathedra.

Tradit deinceps articulus ecclesiam hanc Christi

ve.

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

317

veram, quam vnā esse & catholicam, atque visibilē demonstrauimus (ab Apostolis esse fundatam) quod quidem non sic intelligendum est, quasi Apostoli ecclesiam super fundamentum posuerunt: hoc enim liquet non esse verum, nisi intelligas quod qui deinceps sunt apppositi illis primis, in quibus Christus initio & per seipsum & spiritum suum ædificauit ecclesiam suā. Hi nanque omnes mediantibus Apostolis, Christo sunt superædificati: hinc est quod Christus vnicum sit fundamentum primariū ecclesie. Duodecim Apostoli dicuntur nihilominus xij. fundamenta eiusdem apoca. xxj. Imò præter hos etiam Prophetæ fundamenta dicuntur à Paulo ad Ephe. qui secundaria duntaxat fundamenta dicuntur, à scriptura, & innixa vno summo angulari lapidi Christo Iesu, qui solus fundamentum est, præter quod nemo potest aliud ponere. Vide Augustinum super illud Psal. Fundamenta eius in montibus sanctis. Quinimo nec ipse Christus homo in quantum homo à seipso habuit, quod fundamentum factus sit huius ædificij, aut caput huius sui corporis mystici: hæc enim secuta sunt gratiam hypostatice vnionis, quæ quidem mera gratia fuit, quæ sub nullius merito cadere potuit: quemadmodum Augustinus docet in Euchri. & in li. de prædest. sanctorum. Vide & Apostolum de eodē in Episto. Ad Hebr. vbi dicit, quod Christus non seipsum clarificauit, ut Pontifex fieret, verum hunc honorem gratis citra vllum meritum derulit ei pater: qui quidem honor maximus est, nimirum qui nulli puræ creaturæ deferri potest. Per Apostolos verò prædicta ecclesia est stabilita super Christum, & firmata fundataque: ut fixa & inconcussa deinceps perseveret vsque ad consumma-

V v

DECLAR. ART. LOVAN.

tionem sæculi. Insuper conseruata, aucta & multiplicata, nec per Apostolos modò, verùm etiam per eorùm successores, qui in labores eorum introierunt. Non enim solum posuit Deus in ecclesia Apostolos & Euangelistas in ædificationem corporis sui, verùm etiam doctores & Pastores, nec in ipso eius initio duntaxat, sed vsque in consummationem sæculi, vt eorum ministerio, prædicatione, exhortatione ecclesia cõseruaretur, stabiliretur, & tandem consummaretur, vt consummata exhibeatur Deo patri per Christum, sine ruga: cum tradiderit ille regnum Deo & patri sibi perfectè subactum. Quemadmodum enim initio Deus per seipsum condidit species rerum, animantia & plantas, hisque indidit virtutem seminalem, qua ipsæ alias res sibi similes valerent producere ad conseruationem sui: ita in ipso exordio nascentis ecclesiæ, hanc ipse per se ipsum immediatè extruxit, deinde huic virtutem indidit, qua se in esse conseruaret, corroboraret, imò ad finem perduceret, sic tamen vt non subtraxerit suam cooperationem: sine hac enim neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, neque poterit humana industria vt sapiens architectus fundamentum ponere, nisi incrementum det Deus. Nisi dominus ædificauerit & custodierit domum, in vanum laborat & vigilant, qui custodiunt & ædificant eam. Non defuturum autem se in hoc ædificio vnquam ipse qui cœpit, repromisit dicens, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi: sed nec contentus illa ipse corporali & visibili præsentia, discedens non reliquit nos orphanos, sed misit spiritum suum, primum quidem per Apostolos, deinde per eorum successores, quorùm fidem nunquam defecturam ipse claris verbis promisit: ita tamè vt ipsi

confir

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

cõfirmarent fratres suos. Additur autè restrictiua particula (in ijs quæ sunt fidei & religionis) vt intelligamus non omnia fide credenda, quæcunq; ab hac cathedra traduntur: quoniã nec ipsa vult omnibus fidè adhiberi certam & indubitantem. Quædam enim tradit tanquàm eiusmodi, quæ nõ aduersantur fidei. Veluti dum Gelasius approbat opera, quæ composuerunt catholici patres, quorum multos nominatim recenset: non tamen intendit omnia esse certa fide tenenda, quæcunq; illi in suis scriptis tradiderunt, sed duntaxat in his docet fidei pietatem non vacillare. Quædam item tradit hæc cathedra, velut probabilia duntaxat, suscipienda: voluit quòd B. virgo concepta fuerit sine originali peccato. Ad id genus etiam pertinere videtur Canonizatio sanctorum, vt non statim hæreticus habendus videatur, qui dubitat de eius sanctitate, quæ Canonizauit ecclesia, sed superbus, presumptuosusq;. Rursus nonnulla sunt quæ ex facto pendent, super quibus definitio, quoniã pendet ex testimonijs & dispositionibus hominũ, qui falli & fallere possunt, nõ est cõsentanea. Attamè neq; ob id huic citra iustam causam repugnare licet, cū & in veteri lege morte mulctetur, qui noluerit obedire sacerdotis imperio, sedetis in hoc loco, quæ elegerit dominus. Et quod mirum, cum nec culpa vacet, qui cuiuscunq; iudicis sententiæ parere recusat, cuius nõ potest probari iniquitas, & fortassis reuera iniquus sit. Si tanta præfidi illius veteris legis, imò civili iudici debetur obedientia, quomodo pœna vacabit & culpa, qui superbus noluerit obedire vicario Christi? Sub his quæ sunt fidei comprehendens, quæcunq; fidei opponuntur. Neque enim solum credendum est ei definienti quippiam ad fidem pertinere,

Vv ij

DECLAR. ART. LOVAN.

verum etiam dum definit quippiam fidei aduersari, quia id tale esse indubitata fide credendum est: & idem iudicium habendum est de his, quæ mores concernunt. Sequitur in articulo. Super quam Petri sedem ecclesia Christi ita fundata est, ut in his quæ sunt fidei & religionis errare non possit. Primum ædificatam esse ecclesiam super Petrum, id est, super Petri sedem, expressis verbis affirmat Christus, dum id ipse futurum promittit. Ego (inquit) dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc ædificabo ecclesiam meam. Quibus verbis palam promittit se ædificaturum ecclesiam super hanc petram, id est, super Petrum ipsum, qui à fidei soliditate hoc nomen ab ipsa sortitus est. Vide Comment. Hiero. & Chrysost. in hunc locum, & Cyprian. in Epistola iij. j. libri. & Epist. penult. ult. lib. & in tract. de simpli. prælatorum, & alijs plerisque locis. Hi concorditer tradunt petram, super quam ædificata est ecclesia, intelligi Petrum. Id ipsum euidentissimè palam tradiderunt reliqui patres, etiam D. Augu. quanquam idem plerisque locis per petram Christum intelligi docuerit: ut patet lib. retract. primo. Ex quo patet quàm impudens sit mædaciū aduersariorum, qui non verentur dicere diuum August. docere hanc interpretationem esse hæreticam, qua per petram intelligitur Petrus, profecto tradit Augustinus Christum esse primum fundamentum, præter quod non potest aliud poni: & ipsum solum esse summum lapidem angularem conuertentem Iudæos & Gentes in vnā ecclesiam. Verum, ut illi non repugnat, quod & Apostoli dicantur & sint fundamenta ecclesiæ, ita imò multò minus repugnat, quòd cum ipso vnus Petrus simul dicatur Petra sed secundaria, & illi innitens, ab eaque solidit

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

141

soliditatem suam omnem & vim accipiens, ut talis petra super quam ædificata sit ecclesia, cuique totum pondus ecclesiæ, tota eius moles innitatur. Non quidem quasi ipse Christus per se sit insufficiens sustinere onus ecclesiæ. Ipse enim est qui fundat vniuersa verbo virtutis suæ: verum quoniā ipse secundum pœnitentiam corporale abscissurus erat à nobis, conueniebat, ut vicariū sufficeret in locū suum, qui corporaliter & visibiliter nobis præsens esset: cum quo homines humano modo possemus agere, ab eo accepturi cibū salutaris doctrinæ. Ideo Petrum constituit super totam familiam ipse peregrè profectus, ut pasceret eius gregem, & cum in ijs quæ ad salutem pertinent, dirigeret. Quapropter ab eo instructio omnis petenda in fide & moribus, & resolutio dubiorum, quæ circa hæc mouentur exquirenda, ut vnico indefectibili magistro toti ecclesiæ à Christo misericorditer dato, ut cōfratres suos, id est, cōepiscopos emendet & corrigat, si quando vacillare eos contingat, secundum verbum super allegatum. Et tu conuersus aliquando confirma fratres tuos: profectò nihil aliud voluit, quàm quòd omnes tanquam eis subditi & subiecti particulares Episcopi obediant, & obsequantur, & primatem agnoscat.

ARTICVLVS VIGESIMVS SECVNDVS.

De excommunicationis sententia.

EXTRA hanc nulli speranda est salus: suntque extra eam hæretici, schismatici, & excommunicati. Vnde valde formidanda est excommunicatio nec humana, sed diuina est excommunicandi potestas.

PRIMA pars articuli tradit extra ecclesiam nulli esse spem salutis, quod nobiscum confitentur aduersarij, & expresse docet Apostolus ad Ephe. v. Christus (inquiēs) dilexit ecclesiam, & semet ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro in verbo vitae. Quisquis igitur extra hanc est, non sanctificatur, aut mundatur, sed neque vnquam exhibebitur à Christo Deo patri sine macula aut ruga: quare neque vnquam salutem assequetur. Quod verò extra illam ecclesiam, quam superiori articulo descripsimus, scilicet Roma. nulli sit spes salutis, id nō perinde admittunt aduersarij, cum Rom. ecclesiam negent esse veram Christi ecclesiā, sed supra hoc euidenter satis monstrauius vnicam esse Christi ecclesiam, eamque non aliam, quam eam, quæ fundata est super cathedram Petri, quæque recipit & retinet, quicquid illa tradit in fide & religione: quoniam ea sola successit, tam quoad membra, quam quoad caput, illi multitudini, in qua credimus Christum coepisse ædificare ecclesiam suam in die Penthecostes. Id ipsum non obscure tradiderunt vniuersi patres Ambr. Aug. Hieronimus Cyprianus in Epistola ad Pomponium, quæ est li. prim. qui dicit. Neque enim viuere foris possunt, cum domus Dei vna sit: & nemini salus nisi in ecclesia esse potest. Item Epist. ij. lib. iij. Quisquis ille est, & qualiscunque est, Christianus non est, qui in Christi ecclesia non est. Item, qui nec fraternam charitatem, nec ecclesiasticam vnitatem tenuit, etiam quod prius fuit, amisit. Et infra. Cum sit à Christo vna ecclesia per totum mundum in multa membra diuisa. Item Episcopus vnus Episcoporum multorum concordie numerositate

Cyprianus.

rositate diffusus ille post Dei traditionē, post connexā catholicā ecclesiæ vnitatem, humanam conetur ecclesiam facere, & per plurimas ciuitates novos Apostolos mittat, ut quædā recentia institutionis suæ fundamenta constituat. Cumque iampridē per omnes prouincias, & per vrbes singulas ordinati sint Episcopi in ætate antiqui, in fide integri, in præsura probati, in persecutione proscripti: ille super eos creare alios pseudoepiscopos audeat, quasi possit totum orbem noui conatus obstinatione peragrarē, aut ecclesiastici corporis compaginem discordiæ suæ seminatione rescindere, nesciēs schismaticos semper initio suo seruere, incrementa verò habere non posse. haftenus ille. Cuius verba ob id diffusius in medium produximus, quod non solum demonstrarent extra ecclesiā nemini esse spem salutis, verum etiā clarē demonstrat, qui nam se ab ecclesia separent, nempe qui sibiipsis Episcopum constituunt, deserētes numerositatem Episcoporum, qui legitima successionis serie succedūt Apostolis primis ecclesiæ Episcopis. Alia sunt loca apud eundē quāplurima, quibus breuitatis gratia super sedemus. Vide Do. Thornout. li. iij. de doct. Christiana. Pro eodē sunt insignes sententiæ apud Aug. lib. de fide ad Petrum, ca. xxxvij. & xxxix. Item apud Hieron. in Epist. ad Damas. & apud Amb. in Comment. Epist. ad Titū, circa illud. Ut scias quomodo te oporteat &c. Ex quorum omnium concordie sententiā, liquet nō modò verū esse, quod extra ecclesiā nulli sit spes salutis, verum etiā (id quod articulus astruit) extra hanc ecclesiā, quæ fundata est super cathedra Petri, neminē saluari posse: cum hæc sola sit verā Christi ecclesia, illi quam Christus in initio per seipsum ædificauit, legitimē succedēs, & legitimā suc-

cessionem Episcoporum irrefragabile signum habēs. Quod si aduersus hanc sententiam obijcias, Cathecuminos extra ecclesiam esse, & similiter excommunicatos, & tamen horum quosdam saluari priusquam ad ecclesiam veniant, aut redeant. Respondendum quod quemadmodum de baptismo superius diximus, quod ubi ipsum necessitatis articulus excludit, plena conuersio cordis cum eius suscipiendi desyderio, vicem eius supplet: sicuti ex Aug. capit. xx. lib. iiii. contra Donatist. demonstrauimus. Ita dicendum, quod quando excommunicatus affectu est in ecclesia, quanquam necdum ab excommunicatione absolutus, supplet affectus, quod articulus necessitatis excludit: supplet inquam, non quod tantum consequitur gratiæ salutaris, ac si esset in ecclesia, sed quod si contingat eum in eo statu decedere, non ob id damnabitur, quod re ipsa non fuerit, ut merito, ita & numero, sed saluabitur. An verò eiusmodi sit coram Deo absolutus, an non, & non amplius excommunicatus, dubium est, & non hinc discutendum. Partem affirmatiuam videtur probare causa nobis, de sententia excommunicationis. Exprimit articulus tria genera eorum qui sunt extra ecclesiam, hæreticos, schismaticos, & excommunicatos, non quidem quasi non sint alij extra ecclesiam: nam constat neque Iudæos, neque Ethnicos in ea contineri: verum quoniam hæc sola crimina, hæresis inquam, & schisma separant ab ecclesia eos, qui prius in ea fuerunt: hoc ipso enim quo quis hæreticus est, aut schismaticus, diuisus est à reliquis ecclesiæ membris, non quidem quia errat in fide, sed quia pertinaciter erret: ita quod ipsa pertinacia opposita directæ piæ voluntati seu affectioni, ex qua procedit fides, separat ab ecclesia hæreticū, quon

quonia cū à reliquis ecclesiæ mēbris diuidit: schisma autē primariò diuidit à capite mēbrū. Reliqua omnia crimina quātumuis enormia hunc affectum non habēt, quēadmodū tradit Hier. in comm. epist. ad Tirū circa illud, Hæreticum hominē, post vnam & alteram correptionem deuota, &c. Accedens autem per Canones excommunicatio, eos sponte recedentes de ecclesia amplius protrudit, qui tamen nihilominus reuera extra eam essent, etiā si nulla accederet excomunicatio humana. Neque est quod quis dicat, eos diuina excommunicatione excommunicatos. Eiusmodi enim excommunicationē latā in vllas personas non agnoscimus in scripturis: verum quacunque excommunicatio fertur, ea ab homine fertur, tametsi in quosdā ferendum declararet primum ius diuinum. Quod si obijciat quis, Hæretici, schismatici, & excommunicati subsunt adhuc potestati ecclesiæ, ut manifestum est: ergo non sunt extra eā. Respondeo, quod hæretici quidem sunt foris, similiter & schismatici: verum aliter, quā infideles, qui nunquā in ecclesia fuerunt. Sunt enim foris velut serui fugitiui, à dominis suis sunt extra familiam dominorum: neque tamen idcirco desinūt esse de iurisdictione dominorum. Sed de his alibi sæpe dictum est. Secunda pars articuli tractat de excommunicatione: & infertur ex præcedentibus, & primum dicit. Valde formidanda est excommunicatio. Si enim extra ecclesiam eijciatur quisquis excommunicatur: extra ecclesiā autem nemini sit salus, sequitur non minùs formidandam esse excommunicationē, quā æternam damnationē, nisi quod excommunicato adhuc liber sit reditus ad gremiū ecclesiæ, in quo sibi salutis spes restituitur. In inferno autem nulla est redemptio. Vide Aug. libr. i. contra

DECLAR. ART. LOVAN.

aduersarium legis & Prophetarum cap. xvij. & in epistola ad Adimantiū, & plerisq; alijs locis. Tertia pars articuli dicit, quod excommunicandi potestas non humana sed diuina sit: quod sic intellige, quoniam præter hoc, quod originem habet ex Deo, etiā super hoc est diuina ratione cōfirmata, sicut & potestates sacramentales. Vt enim non potest quisquam inferi & incorporari ecclesie nisi Deo inferente, ita etiam ab eadē nullus amputari potest, nisi Deo hoc faciente: tametsi id quod & in sacramentis contingit, non faciat nisi medio ministerio humano. Potestas legislatiua in prelato ecclesiastico (vt quod dicimus, melius intelligatur) est quidem à Deo, imò & ab ipso Christo origine, qui Petro oues suas pascendas commisit: verum non perinde ipsa legislatio est ab eo. Hæc enim naturaliter consequitur pascendi ceu regendi potestatem & officium: eo enim ipso quo quis alij rector præficatur, competit ei præcipere, prohibere, leges condere, transgressores punire, &c. Neque oportet vt Deus specialiter hæc per ipsum efficiat, sicut in sacramentorum effectibus res se habet: & simile est in ipso effectū excommunicationis. Hunc enim sicut & sacramentorum effectus Deus immediatè operatur, non tamen excludendo (vt diximus) qualem cunque instrumentale cooperationem creaturæ: sed non tam respectu effectus ipsius sacramenti, quàm respectu sacramenti vt sacramentum est: aut si comparatione effectus, etiam longè tamen aliter se se habet ad illum producendum, quàm prælatus, siue ecclesiasticus, siue secularis: nam quoad effectum in vtraque parte pares sunt ad imperandū & prohibendum. Et vt magis intelligas, confer ciuile exilium, aut excommunicationem vete. leg. (quæ erat extra

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

347

extra synagogam eiectio, pœna scilicet ciuilis & politica) hanc inquam, conferas cum excommunicatione ecclesiastica, & faciliè perspicias verum esse quod diximus: neque obscurum est ei qui attenderit, quod sit separari ab ecclesia. Quod optimè ex eius opposito discas, si videlicet attendas, quid sit esse in ecclesia, esse in communione ac Trinitate ecclesie, item in Christi corpore. Rursum attende effectum minoris excommunicationis, item degradationis ac depositionis, quæ quoniam solum inhibitionem continent, non sunt ita à Deo, quemadmodum ipsa potestas sic excommunicandi, degradandi, aut deponendi, aut quemadmodum effectus maioris excommunicationis (de qua sola in articulo loquimur) verum prorsus simile foret, de excommunicatione, atque de illis si, vt fingunt aduersarij, excommunicatio duntaxat foret pœna externa, velut politicum exilium, aut eiectio ex synagoga in lege veteri.

ARTICVLVS VIGESIMVS TERTIVS.

De primatu Romani Pontificis.

V N V S est ecclesie summus Pastor, cui omnes obedire tenentur, ad cuius iudicium controuersie, quæ super fide & religione existunt, sunt referendæ.

V M duo præcedentes articuli de ecclesia egerint, præsens articulus cum mox subsequente tractat de ecclesie præpositis: Intelligendum est autem quod in articulo dicitur (Vnū esse ecclesie summū pastorem) ex institutione Christi: nō au-

tem humana ortum habere, hanc unitatē summi pastoris ecclesiæ. Non enim quemadmodum in vna ciuitate plures possunt esse curati, imò plures episcopi, (nisi ecclesia constitutis rationabiliter introducta obstaret) ita putandum, quòd licet sit vnus dūtaxat summus ecclesiæ pastor, possint tamen esse plures: hoc enim obuiare dicimus institutioni Christi, qui vnicū cōstituit super familiā suā, qui vni tantum nō multis, siue simul, siue singulatim commisit pascendas oues suas: id quod & scripturæ hæ euidenter tradunt. Loquitur enim vni Petro dominus, dū ait. Pásce oues meas. Imò nec sufficit cum proprio nomine eum appellare, quod & ipse fecerat, dum & multò antè ei hoc officium cōmiserat, verum etiam palàm ab alijs secernit. Diligis (inquiens) me plùs his Simon Bariona? & illo respondente: Tu scis domine, quia amo te, ait dominus. Pásce oues meas. Vbi non gessisse Petrum personam aliorū, idest totius collegij Apostolici, inde liquet, quòd eum segregat ab alijs Apostolis, dum singularem ab eo exigit dilectionem: quoniam singulare munus ei commissurus erat, quod vtique singularem requireret dilectionem. Atque hoc modo hunc locum interpretati sunt concorditer vniuersi scriptores ecclesiastici. Vide Bernar. lib. ij. ad Eugenium. Age (inquit) modò indagemus adhuc diligentius commissam, videlicet quā geras pro tempore personam in ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex, tu princeps episcoporum, tu heres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aarō, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus, tu es cui clauēs traditæ, cui oues creditæ sunt. Quidam etiam alij ianitores sunt, &

Bernardus.

& gregum pastores, sed tu tantò gloriosius, quantò & differentiùs vtrunque præ cæteris nomen hæreditasti: habent illi sibi assignatos greges: singuli singulos, sed tibi vniuersi sunt crediti vni: vnus nec modò ouium, sed & pastorum tu vnus omnium pastor. Vnde id probe queris? Ex verbo domini: non enim dico Episcoporum, sed & Apostolorum, sic absolutè & indilcretè totè commissæ sunt oues. Si me amas Petre, pásce oues meas: non illius, vel illius populi, cōmunitatis, aut religionis, aut certè regni. Oves meas (inquit) inde planum est non designasse aliquas, sed omnes, nihil excipitur, vbi distribuitur, & fortè præsentēs cæteri condiscipuli erant, cū committeret unitatē omnium in vno grege, & vno pastore, secundum illud. Vna est columba mea, vna est perfecta formosa mea, vbi vnitas, ibi perfectio: vbi reliqui numeri, ibi perfectio non est. Inde est quòd alij singuli singulas sortiti sunt plebes scientes sacramentum. Denique Iacobus qui videbatur columna esse ecclesiæ, vna contentus est Hierosolyma Petro vniuersitatem cedens: hætenus ille. Vbi iam vnus Bernardi clarum & apertum catholicæ fidei testimonium super hoc articulo velim agnoscas: sed cæterorum omnium patrum ecclesiasticorum vnà totius ecclesiæ catholicæ per eam expressum aspicere licet. Frequentissimus est D. Cyprian. in astruendo hoc primatu, hoc vno apertissimè demonstrans nouationes ad ecclesiam non pertinere, quòd non agnita hac cathedra, ipsi sibi aliam sedem episcopalem constituerēt: quemadmodum præcedenti articulo ex eo verba producta demonstrant. Insignè quoque huius rei testimonium est apud Grego. epist. xxxij. lib. iij. Hæc est, si oculos conuertamus ad ordinem, quē instituerat Deus

Cyprianus.

in vete. synagoga Iudæorū, quæ vmbra fuit & figurā ecclesię Christianorū, statim cuiq; perspicuū erit, quod quemadmodum ibi inter sacerdotes vnus fuit summus, qui & reliquis sacerdotibus inferiorisq; ministerij ordinibus, simulq; etiam toti plebi præerat, ita nunc quoque in ecclesia omniū conuenit præesse summum aliquem sacerdotem, cuius directioni commissi sint, tam vicarij Dei inferiores & ecclesię ministri, quàm tota ecclesia. Certè vel ipsa (proh dolor) experientia nos abundè edocet, hanc esse causam omnis dissidij, quod iam cernimus non solum hæreticorum aduersus orthodoxos, verum etiā hæreticorū inter se, quod non agnoscitur aliquis in ecclesia, penes quem potestas sit & authoritas, subortas controuersias dirimendi, dubia exorta decidendi, ac definiendi. Non aliūde (inquit Cypria. epist. iij. li. j.) hæreses obortæ sunt, aut nata schismata, quàm quod sacerdoti Dei non obtemperatur: nec vnus in ecclesia ad tempus sacerdos & iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersus sacerdotum collegium quicquam moueret: nemo post diuinum iudiciū, post populi suffragium post communem episcoporum cōsensum, iudicem se non iam episcopi sed Dei faceret: nemo dissidio vnitatis Christi ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens seorsum foras nouam hæresim conderet. Hęc ille. In quibus quidē nedū hoc continetur, quod habet hæc prior pars articuli, *vnū videlicet esse summum ecclesię pastorem, vnū summum sacerdotem, vnū iudicem, qui Christi vices gerat: verum etiam id quod proxime sequens pars articuli docet, omnes eidem debere obedire, & ad eius iudiciū referendas esse causas, & cōtro-*

uer

uerfias, quæ super fide & religione existunt, quod quidem ex præcedentibus manifestum euadit. Nam ad quem potius referendæ veniunt eiusmodi controuersię, quàm ad ipsum summum ecclesię pastore? Quem admodū olim si quæ apud Iudæos exortę fuissent difficultates, ad eius iudiciū referebant, qui sedebat in loco Domini, quem elegerat sibi dominus. Et breuiter hoc habet naturalis ordo, vt semper ad præsidē cōmunitatis referantur quacūque controuersię. Et si nefas erat veteri illi populo non obedire sacerdotis iudicio, quinimò morte iuxta domini mandatum plectebantur inobedientes: Imò si cuiquam iudici illicitum sit citra legitimam causam negare obedientiam, quomodo non peruersissimum erit hanc negare summo ecclesię pastori, atque iudici vice Christi? Audi quid de hac re ante multorum annorum curricula liberima voce scripserit insignis ille episcopus Gregorius Nazianzenus, in orationem xv. habentur eius verba, & citantur distinct. x. capitu. xv. Suscipitis. Imperatoribus Constantinopolitanis loquitur in hunc modum. Suscipitisne libertatem verbi, & libenter accipitis quod lex Christi sacerdotali nos subijcit potestati, atque istis tribunalibus subdit? *Dedit enim & nobis potestatem longè perfectiorem principatibus vestris.* Aut non iustum vobis videtur, si cedat caro spiritui, & si à celestibus terrena separentur, & si humanis præferantur diuina? Simile habetur apud Euseb. libr. x. capitu. ij. Item in tripar. lib. ij. cap. ij. & lib. v. ca. xvij. Ex quibus omnibus ecclesię potestati subiectas, nō modò plebē verum omnes omnino homines Christianos, quacūq; dignitate præcellētes, Duces, Reges, Imperatores: id quod etiā suprā monente scriptura manifestè conuincitur: &

Greg. Nazian.

Euseb.
Tripar.

DECLAR. ART. LOVAN.

Bernar. verba apertè testantur. *Cum enim omnes suas oves dominus Petro commiserit pascendas, quisquis se eius curæ pastorali subducit, conuincit se non esse ouem Christi, & ab ipsa familia Christi se separat, quisquis eum supra se positum non agnoscit. Ruat quoque necesse est & excidat à Christi edificio, quisquis illi firmissimæ Petræ non superædificatur, super quam dominus ædificauit ecclesiam suam.* Sed de hoc in præcedenti articulo. Vide vlteriùs de hac re articulo sequenti, in fine.

ARTICVLVS VIGESIMVS QVARTVS.

De legitima successione Roma.
Pontificum.

SVMMA hanc præposituram primus omniũ gessit sanctus Petrus verus Christi in terris vicarius, & totius familiæ eius pastor. Post Petrum verò ex Christi institutione omnes deinceps Pontifices Petri in cathedra successores.

PRIMA pars articuli ex ijs quæ superius dicta sunt, manifestè sequitur, indeque hic parvus scrupulus venit soluendus. *An ne Christus ante Petrum gesserit hanc præposituram?* Ad hoc paucis respondemus: quòd quemadmodum in veteri lege Aaron rectè dictus est primus summus sacerdos, & ab eo non autem à Mose ducitur linea & series sacerdotum: quanquam & Moses quoque sacerdos fuerit. Moses enim & Aaron in sacerdotibus eius, canit Prophe-

ta

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

353

ta David, sed quoniam Moses plusquàm sacerdos erat, in se plenè cōtinens omnem potestatem tam ciuilem, quàm sacerdotalem: ita & Christus sacerdos quidem fuit, & summus Pontifex, verum alterius & longè sublimioris ordinis quàm Petrus. Hinc est quòd non ab ipso sed à Petro ortum habet series summorum Pont. Ad hæc Christus non desijt esse summus sacerdos, ad huc enim fungitur suo sacerdotio, nō desinens pro nobis patrem interpellare, vnde nō propriè habet successorem. Esse nanq; desinit, cui alius in officio succedit, sed vicarium habet in terris. In cælis nanq; euacuatis omni principatu & potestate, ipse solus per seipsum dominabitur. In terris autem reliquit ipse peregrè profectus, qui vices suas gerat, dum ait Petro. *Pasce oues meas, hoc est interprete Chrysost. Loco meo præpositus sis fratribus tuis, vicesq; meas geras.* Christus autem nō modò promiscuæ plebis, sed & cuiuscunq; quacunq; dignitate pollentis, ita vt idem Chrysost. eum appellet principem Apostolorum, & verticem totius confortij. Dominus etiam postquàm præmisisset se singulariter orasse pro ipso, cum tamen ex æquo omnes tentasset Satan, subiunxit. Et tu aliquando conuersus, confirma infirmos in fide, aut subditos tuos, nō hoc inquam, dixit: sed, confirma fratres tuos: volens indicare iniungi sibi in primis curam fratrum, id est, Coapostolorum, seu Episcoporum, hos quoque ab ipso debere instrui, & dirigi tam in credendis, quàm in agendis: aut nisi fortè quisquam negauerit Apostolos & Episcopos non esse de ouibus Christi, aut eius familia, qui etiam fateatur necesse est, Apostolum falsum scribere, qui dicit. Quòd Deus posuit quosdam esse in ecclesia Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios Pastores & doctores.

Y y

DECLAR. ART. LOVAN.

Hoc tamen apud doctores catholicos in dubium reuocatur, *An Apostoli ceteri, quemadmodum ordinis, ita & iurisdictionis potestatem à Christo acceperint immediate.* Videtur enim quibusdā pars affirmatiua vera. Misit enim dominus omnes ex æquo in vniuersum orbem vt prædicarent, &c. baptizantes in nomine patris, filij & spiritus sancti. Vnde sustinent hi Petrum nō potuisse arctare hanc vniuersalem iurisdictionem, eis aut cuiquam Episcoporum à domino concessam, sed postea cum consensu distributas esse prouincias: vt quoniam singuli totam terram peragrarē non poterant, sua cuiq; portio assignaretur. Verū extra omnem controuersiam esse debet apud omnes, quotquot catholici videri volunt, Petrum à Christo super ceteros accepisse potestatem, nō autem ipsos super Petrū, de quo Leo Papa. Sicut (inquit) in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi sumus vnum corpus in Christo, singuli autem alter alterius mēbra. Hæc con- nexio totius, quidem corporis vnitatem requirit, sed præcipuē exigit cōcordiam sacerdotū, quibus tametsi sacerdotij sit dignitas communis, non est tamen ordo æqualis: quoniam & inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quædā discretio potestatis: & cum omnium par esset electio, vni tamen datum est, vt ceteris præmineat. Deinde mox subiungit, quod facit pro probatione sequentis partis articuli, quæ non tam scripturis expressis, quā traditione patrum con- cordi, & ecclesiæ obseruatione probatur. De hac igitur re sic scribit præfatus Leo. De qua forma, scilicet inter apostolos ex ipsa Christi institutione episcoporū quo- que orta est distinctio, & necessaria dispensatione pro- uisum

ADVER. NOST. TEMP. HAERE.

355

uisum, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis prouincijs singuli, quorum inter fratres habe- retur vna sententia: & rursus quidam in maioribus vr- bibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad vnā Petri sedem vniuersalis ecclesiæ cu- ra conflueret. Id quoque tradit B. Anacletus B. Petri discipulus, & in Cathedra successor, tam de ipsius Pe- tri, quā successorum primatu. Hæc quisquis negare præsumpserit, fateatur necesse est Christo illam dun- taxat primitiuam ecclesiæ curæ fuisse: vt cui vni dum ab ea abscissit, dedit vicarium pastorem, cuius quanta sit necessitas, superius demonstrauius. Et ipsa rei cui- dentia nobis tacentibus, liquet non posse aliter con- seruari vnitatem & pacem, quæ in ecclesia summope- re est necessaria. Si ergo vt nec illi primæ ecclesiæ, ita nec deinceps legitimæ eius soboli voluit Christus de- esse: ita oportuit vt quemadmodum illi, ita & huic de summo aliquo pastore prouideret. Non igitur vnā cum Petro migrante ex sæculo finem sortita est po- testas hæc summa & prima pastoralis in ecclesia, ve- rū in legitimum Petri successorem vsque ad nostra tempora continuò inde & inde deriuata est, quæ in iisdem vsq; ad finem sæculi continuanda est. Certè nō obscure indicauit dominus nō in solo Petro futuram hanc præposituram, dum Matt. xxiii. indicat futurū, vt seruus quem constitueret super familiam suam, sit ali- quando futurus malus & infidelis, percutiens conser- uos, & māducans & bibēs cum ebrios atq; huiusmo- di. Quæ cum in Petrū non cōpetant, manifestū est nō solum Petrū cōstitutū super familiam domini, verū vniuersos, quotquot legitima successionis serie ei in episcopali cathedra succedunt. Istud cum aduerteret

DECLAR. ART. LOVAN.

D. Augustinus vt suprà, non cum persona Petri desituras clauēs regni cælorum in ecclesia: frequenter asserit has clauēs non personæ Petri, aut Petro pro propria persona datas, verùm potiùs eas datas ecclesiæ. Quod quidem non ad hunc modum intelligendum est, quasi Petri persona non habuerit has clauēs, sed quoniam nō pro se solo eas accepit, verùm etiam pro omnibus successoribus suis. Neq; in suum solus commodum, aut etiam propriè in suum commodum, sed in commodum & vtilitatem totius ecclesiæ: quemadmodum de Adam dicere consueuimus, quòd non pro sua persona acceperit iustitiam originalem, verùm quòd acceperit eam, vt principium humani generis transfundendam in totam posteritatem, quemadmodum nunc transfunditur peccatum originale. Ad eum igitur sensum, quo diceremus personæ Adam non esse communicatam originalem iustitiam: quoniam non pro ipsius, sed pro totius suæ posteritatis personis communicata ipsi erat, veluti principio totius humani generis. Ad eundem itaq; sensum dicit D. Aug. non personæ Petri datas clauēs ecclesiæ, sed eius generali vicario vsque in finem sæculi ei successor. Aduerte tamē hoc discriminis esse inter Petrum & eius successores, quòd illi habent à Christo summum sacerdotiũ atq; Petrus, sed hic à Christo immediatè sine vllò hominum ministerio ordinatus est, sicuti in sacerdotem & Apostolum, ita & in summum Pontificem: illi verò non nisi accedente ministerio hominum constituuntur, eorum videlicet penes quos est electio: quicunq; illi sint: nam varij ij fuerunt pro horum varietate. Ex quo sequitur, quòd quamuis hereticus sit, quisquis negat D. Petrum fuisse primum & summũ ecclesiæ Pastorem,

ADVER. NOST. TEMP. HÆRE. 357

storem, non tamen statim hæreticus censendus erit, quisquis negauerit Clementem fuisse summum Pont. aut nunc Paulum tertium esse summum Pont. quoniam huius propositionis veritus pendet ex facto hominum fallibili: ista tamen propositio est hæretica. Legitimus D. Petri in cathedra successor nō est summus Pont. aut Paulus tertius, quanquàm sit legitimus Petri successor, non tamen est summus Pontifex.

ARTICVLVS XXV.

CERTA fide tenendum est, non solum quod expressè nobis atq; apertè per scripturam traditur, verùm etiam quod nobis ab ecclesia catholica & sancta credendum proponitur, traditurq;. Neq; minùs credendum est quicquid definitur, determinatur, & concluditur per cathedram Petri, atque generalia Concilia legitimè ad hoc congregata, quo ad ea quæ fidē & mores Christianos attinēt.

ARTICVLVS XXVI.

ECCLESIASTICAE traditiones & ordinationes, vt sunt ea quæ de ieiunijs, ciborum abstinentijs & delectu, festorum celebrationibus ceu feriacionibus, & huiusmodi, obligant conscientiam, & coram Deo, etiam etsi in priuato, & absque scandalo aliquis hæc transgrediantur.

ARTICVLVS XXVII.

RECTE fit in ecclesia, quòd sanctos in
Y y iij

DECLAR. ART. LOVAN.
cælis cum Christo agentes veneramur, & inuocamus, vt pro nobis orent: quorū etiam meritis & intercessione Christus hīc nobis multa largitur, aliās nō largiturus: per quos etiam in terris multa miracula operatur.

ARTICVLVS XXVIII.

ET idcirco sanctè & piè inuisuntur loca in eorum honorem consecrata, & religiosè eorum reliquię venerantur, & hoc modo ab ipsis opitulationem quærunt.

ARTICVLVS XXIX.

GRATVS insuper Deo est imaginum vsus, rectèque coram eis procumbimus, inuocaturi sanctos quos repræsentant.

ARTICVLVS XXX.

FIRMITER insuper credendum est post hanc vitam esse purgatorium pro animabus, in quo pœna exoluitur adhuc peccatis debita. Quibus tamen subuenitur sacrificio altaris, orationibus, ieiunijs, eleemosynis, atq; alijs pijs operibus viuorum, sicut & indulgentijs: quò citiùs ab eis liberentur.

ARTICVLVS XXXI.

FIDELIVM animæ ex hoc sæculo migrantes, mox vt à peccatorum macula fuerint expurgatæ, regnant cum Christo in cælis: sed animæ in peccatis mortalibus discentes

ADVER. NOST. TEMP. HAERE. 359
dentes, æternæ damnationis pœnis traduntur.

ARTICVLVS XXXII.

PIVM atq; meritorium est, Deo vota vouere, siue in cœnobijs, siue alibi. Quæ vbi facta atq; expressa fuerint, obligāt vouētes coram Deo, neq; contrariantur libertati Evangelicæ, quæ est libertas à peccatis, & ijs quæ spiritum nostrum aliquo modo possunt impedire, ne ex corde Deo seruiat. Neq; Evangelica libertas non rumpit nec impedit voti, ceu alicuius iuramenti: sed neque quenquam eripit ex obedientia suorum superiorum siue spiritualium, siue sæcularium.

Τὸ τίλθ' ἐστίν.

Lugduni,

Excudebat Mathias Bonhomme.

